T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

YAVAŞ ŞEHİRLERDEKİ KONAKLAMA İŞLETMESİ PERSONELİNİN ÇEVRESEL DUYARLILIK DAVRANIŞLARININ DEĞER İNANÇ NORM TEORİSİ TEMELİNDE ÖLÇÜMÜ

FERİYAL FARHADI ANDARABI

TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI

OCAK 2022

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Gazi
1926

YAVAŞ ŞEHİRLERDEKİ KONAKLAMA İŞLETMESİ PERSONELİNİN ÇEVRESEL DUYARLILIK DAVRANIŞLARININ DEĞER İNANÇ NORM TEORİSİ TEMELİNDE ÖLÇÜMÜ

Feriyal FARHADI ANDARABI

DOKTORA TEZİ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

OCAK 2022

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Feriyal FARHADI ANDARABI

26/01/2022

Yavaş Şehirlerdeki Konaklama İşletmesi Personelinin
Çevresel Duyarlılık Davranışlarının Değer İnanç Norm Teorisi Temelinde Ölçümü
(Doktora Tezi)

Feriyal FARHADI ANDARABI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Ocak 2022

ÖZET

Gün geçtikçe iklim değişikliğinin ve çevre sorunlarının dünya ve varlıkları üzerindeki olumsuz etkileri ivme kazanmaktadır. Bu nedenle çevre varlıklarını yoğun tüketen ve sorun oluşturan her etken mercek altına alınmalı ve çözümler üretilmelidir. Henüz inşaatı başlamadan önce, inşaat aşamasında ve faaliyetlerini yürüttüğü sürece çevre ve varlıklarına bağımlılığıyla bilinen konaklama işletmeleri, çevre sorunlarına yol açan sektörlerden biri sayılabilir. Konaklama işletmelerinin oluşturdukları çevre sorunlarının kaynaklarının tespit edilip çözümler önerilebilmesi için personelin çevresel duyarlılık davranışları ve bu işletmelerde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları hakkında bilgiye ulaşmak önem taşımaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın temel amacı, yavaş şehirlerdeki konaklama işletmesi personelinin çevresel duyarlılık davranışları hakkında bilgiye ulaşmaktır. Personelin çevresel duyarlılık davranışlarıyla bireysel değerleri, dünya ve varlıklarına ilişkin olarak sahip oldukları genel inançları, çevre sorunları ve sonuçları hakkında farkındalıkları, bu bağlamda sorumluluklarını üstlenmeye hazır olma durumları ve çevre yanlısı ahlaki zorunluluk duygularını yansıtan çevresel normları arasındaki ilişkinin açıklanabilmesi için Değer, İnanç, Norm (DİN) Teorisinden faydalanılmıştır. Ayrıca konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarının düzeyi, personelin bu uygulamalardan algıladıkları faydalar ve engelleyen etkenler araştırılmıştır. Bu araştırmada, nicel ve nitel veriler kullanılmış ve bulgular eşliğinde yorumlanmıştır. Nicel verilerin toplanmasında anket tekniğinden yararlanılmıştır. DİN Teorisi'nin nedensel zincirinde yer alan değişkenlerin düzeyinin ölçülmesi için hazır ölçekler kullanılmıştır. Bu araştırmada, DİN Teorisi'nin nedensel zincirinin devamına iki değişken eklenerek yeni bir model geliştirilmiştir. Geliştirilen model kapsamında, konaklama işletmesi personelinin çevresel duyarlılık davranış düzeyinin ölçülmesi, bu işletmelerin çevre yönetimi uygulamaları düzeyinin tespit edilmesi ve personelin bu uygulamalardan algıladıkları faydalar hakkında bilgiye ulaşılması için kullanılmak üzere ölçekler geliştirilmiştir. Anket formunda, hazır ve geliştirilen ölçeklerle birlikte bazı demografik özelliklere ilişkin olarak düzenlenen sorulara yer verilmiştir. Düzenlenen anket formu, Türkiye'nin 13 yavaş şehrinde faaliyet gösteren 273 adet konaklama işletmesi personeline (üst ve orta kademe yönetici ve işgören) basit tesadüfî yöntemle uygulanması planlanmıştır. Bu evren kapsamında 156 adet konaklama işletmesi personeli araştırmaya gönüllü olarak katılmış ve toplanan 478 anket verileri analizlere tabi tutulmuştur. Araştırmada yapısal eşitlik modellemesi ve faktör analizleri gibi parametrik analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Araştırma örnekleminin DİN Teorisi'yle uyumunun ve geliştirilmiş modelin test edilmesi için verilerin ki-kare/sd, RMSEA, GFI, AGFI, NFI, CFI ve TLI uyum değerlerine bakılmıştır. Bununla birlikte regresyon analizinden faydalanılmıştır. Örneklem grupları arasındaki farklılıkların analiz edilmesi için bağımsız örneklem t-testi ile tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Tukey kullanılmıştır. Araştırmada analizler için elde edilen sonuçlar 0.01 ve 0.5 anlamlılık düzeyinde yorumlanmıştır. Nicel araştırma sonuçlarına göre, DİN Teorisi'nin Türkçe'ye uyarlanan ölçeğinin bu örneklemle uyumlu olduğu görülmüştür. Ayrıca personelin konaklama işletmelerinde orta düzeyde çevresel duyarlılık davranışlar sergiledikleri ve bu işletmelerde orta düzeyde çevre yönetimi uygulamalarının gerçekleştiği sonucuna varılmıştır. Personelin demografik özellikleri ile konaklama işletmelerin bazı özelliklerine göre çeşitli düzeylerde birtakım farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Bu kısımda en çarpıcı sonuç, personelin çevresel duyarlılık sorumluluklarını üstlenmeye tam hazır olmadıklarının tespit edilmesi olmuştur. Araştırmanın nitel kısmında13 yavaş şehirde 26 üst ve orta kademeli konaklama işletmesi yöneticileriyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme sonuçlarına göre konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarında ilk sıralarda karşılaşılan engellerin, yüksek uygulama maliyeti, yüksek bakım maliyeti, devlet düzenlemeleri ve yaptırımların eksikliği, hizmet kalitesinin çevresel performansla dengelenmesindeki zorluklar, tüketici desteği eksikliği, yeşil tedarikçilerle ağ kurma sorunu, personelin yönetiminde ve eğitiminde yaşanan zorluklar olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak bu araştırmada, personelin konaklama işletmelerinde proaktif şekilde çevresel duyarlılık davranışlarında bulunabilmesi ve bu işletmelerde yüksek düzeyde çevre yönetimi uygulamalarının gerçekleşebilmesi için konunun sosyal psikoloji ve ekonomi boyutlarda ele alınması ve çözümler üretilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Bilim Kodu : 116905

Anahtar Kelimeler : Değer İnanç Norm Teorisi, Çevresel duyarlılık davranış, Konaklama işletme sektörü, Çevre yönetimi, Yavaş şehir

Sayfa Adedi : 249

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Azize HASSAN

Measurement of Environmental Awareness Behaviors of the Personnel of the Accommodation Facilities in Slow Cities on the Basis of Value, Belief, Norm Theory
(Ph. D. Thesis)

Feriyal FARHADI ANDARABI

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

January 2022

ABSTRACT

The negative impacts of climate change and environmental issues on the world and its assets have been increasing with each passing day. Therefore, each factor that consumes environmental assets and poses an environmental problem should be scrutinized and solutions should be found. Accommodation facilities, which are known with their dependence to environment and its assets even before their construction and throughout their operations, could be considered one of the sectors that cause environmental issues. In order to find out the reasons of environmental issues caused by these accommodation facilities and to offer solutions for these issues, the personnel's environmental awareness behaviors and the accessibility of information regarding environmental management practices implemented at these facilities are of capital importance. Accordingly, the main purpose of this study is to receive information about environmental awareness behaviors of the personnel of the accommodation facilities in slow cities. Value, Belief, Norm (VBN) Theory was used in order to explain the relationship between the personnel's environmental awareness behaviors and their personal values, their overall beliefs about the world and its assets, their awareness on environmental issues and their consequences, whether they are ready to take responsibilities within this context, and their environmental norms that reflect their pro-environmentalist moral obligation senses. In addition, the level of environmental management practices in accommodation facilities, the benefits perceived by the personnel from these practices, and the factors that prevent these practices were also investigated. This study quantitative and qualitative data were used and interpreted along with the findings. Questionnaire method was used to collect quantitative data. Readily available scales were used in order to measure the level of variables within the causal chain of VBN Theory. In this study, a new model was developed by adding two variables to the causal chain of VBN Theory. Within the scope of this model, scales were developed to measure environmental awareness behavior levels of the accommodation facility personnel, to determine the level of environmental management practices, and to find information about the benefits perceived by the personnel from these practices. The questionnaire form includes questions on some demographic attributes along with the readily available and developed scales. This questionnaire form was planned to be implemented through simple random method to the personnel (top and mid-level executives and workers) of 273 accommodation facilities operating in 13 slow cities in Turkey. within the scope of this population, 156 hotel personnel have voluntarily participated in this study, and the data collected from 478 questionnaires were analyzed.

Parametric analysis methods, such as structural equation modeling and factor analyses, were used in this study. In order to test the developed model and the research sample's conformity with VBN Theory, chi-square/sd, RMSEA, GFI, AGFI, NFI, CFI, and TLI adaptive values were analyzed. In the meantime, regression analysis was used. In order to analyze the differences among the sample groups, unpaired t-test, one-way variance analysis (ANOVA), and Tukey were used. The results obtained for analyses were interpreted at 0.01 and 0.05 significance level in this study. According to the quantitative research results, it was observed that the VBN Theory's scale adapted into Turkish was compatible with this sample. It was also concluded that the personnel's environmental awareness behaviors were at moderate level, and the facilities implemented moderate level environmental management practices. Some differences at various levels were found between the demographic attributes of the personnel and some features of the accommodation facilities. It was found that the personnel was not quite ready to take environmental awareness responsibilities, and this was the most remarkable result of this part. In qualitative part of this research, face-to-face interviews were conducted with 26 top and mid-level executives of accommodation facilities in 13 slow cities. According to the results of these interviews, the most significant challenges were found to be the high costs of implementation, high costs of maintenance, lack of state regulations and sanctions, challenges in balancing service quality and environmental performance, lack of consumers' support, the problems in setting up a network with green suppliers, and the challenges in management and training of the personnel. Consequently, it was found that this subject should be discussed in social, psychological, and economic terms so that the personnel can display proactive environmental awareness behaviors and higher levels of environmental management practices can be implemented in these facilities.

Science Code : 116905

Key Words : Value belief norm theory, Environmental awareness behavior, Hospitality/ accommodation industry, Environmental management, Slow city

Page Number : 249

Superviso : Prof. Dr. Azize HASSAN

TEŞEKKÜR

Turizm işletmeciliği bilim dalında yüksek lisans eğitimime ilk başladığım dönemden, bu aşamaya geldiğim ana kadar istikrarlı ve erdemli duruşuyla, bilimsel ve bireysel gelişmem için mütevazı kişiliği ve muazzam bilgisiyle her daim beni motive edip, eğiten ve yürüdüğüm yolda bana ışık olan çok kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Azize HASSAN hocama sonsuz saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum. Tez izleme komitesi üyeleri kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mehmet YEŞİLTAŞ ve Prof. Dr. Selma MEYDAN UYGUR'a, tez yazma ve savunma aşamasında verdikleri destek ve gösterdikleri sabır için minnettarım. Entelektüel kişiliği ve engin bilimsel yayımcılık tecrübesiyle nitelikli araştırma yapmama farklı boyut kazandıran ve tez savunma jüriliğini kabul ederek beni onurlandıran saygıdeğer hocam Prof. Dr. Nazmi KOZAK'a şükranlarımı sunuyorum. Objektif bilimsel yönüyle birlikte, kibar ve nezaket dolu yaklaşımıyla tez savunma sürecinde bana önemli önerilerde bulunan kıymetli hocam Prof. Dr. Muharrem TUNA'ya teşekkür ediyorum. Değer İnanç Norm Teorisini tüm detaylarıyla anlamamı sağlayan ve tezimin gelişmesine katkıda bulunan ve daha sonra asistanı Dr. Mark SUCHYTA'a yönlendirerek desteğini devam ettiren Prof. Dr. Thomas DIETZ'e minnettarlığımı belirtmek isterim. Kıymetli hocalarım Prof. Dr. Meryem AKOĞLAN KOZAK ve Nihal GÜLER'e, ayrıca 2009 yılından itibaren akademik çalışmalarıma verdiği desteklerle, sayısız zenginlikler katan değerli hocam Öğr. Gör. Mehmet FİLİZFİDANOĞLU'na her ne kadar teşekkür etsem azdır. Tezimin istatistik analizlerinde destek sağlayan hocam Prof. Dr. İhsan ALP'e ve bilgisayar mühendisi öğretmen Fatih SONTAY'a minnettarım. Yavaş Şehir Türkiye Teknik Koordinatörü Bülent KÖSTEM'e, Yavaş Şehir Türkiye dönem Sekreteri Samet AKBOĞA'ya ve belediyeler bünyesindeki duyarlı görevlilere teşekkür ediyorum.

Son olarak benim için çok kıymetli olan, hayatımın her anında manevi ve maddi destekleriyle bana huzur sağlayan aileme ve evlendiğimiz günden beri desteğini asla esirgemeyen sevgili eşim Arman ABOLFATHİ'ye en kalbî teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET iv

ABSTRACT vi

TEŞEKKÜR viii

İÇİNDEKİLER ix

ÇİZELGELERİN LİSTESİ xiii

ŞEKİLLERİN LİSTESİ xvi

GRAFİKLERİN LİSTESİ xvii

SİMGELER VE KISALTMALAR xviii

1. GİRİŞ 1

1.1. Problem Durumu 5

1.2. Araştırmanın Amacı 8

1.3. Araştırmanın Önemi 14

1.4. Varsayımlar 16

1.5. Kapsam ve Sınırlılıklar 17

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 19

2.1. İnsan ve Çevre Arasındaki İlişki 19

2.2. Çevresel Duyarlılık Davranışları 25

2.3. Çevresel Duyarlılık Davranış Teorileri ve Geliştirilmiş Ölçekler 27

2.3.1. Planlı Davranış Teorisi 28

2.3.2. Kültürel Teori 31

2.3.3. Postmateryalist Teori 35

2.3.4. Schwartz'ın Temel Değer Teorisi 37

2.3.5. Değer İnanç Norm Teorisi 42

2.4. Turizmin Önemli Bir Sektörü Olan Konaklama İşletmelerinde Çevresel Duyarlılıklık 56

2.4.1. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları 60

2.4.1.1. Enerji Yönetimi 61

2.4.1.2. Su Yönetimi 62

2.4.1.3. Hava Kalitesi Yönetimi 64

2.4.1.4. Atık Yönetimi 67

2.4.1.5. Çalışanların Eğitimi 71

2.4.2. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetiminin Faydaları 72

2.4.3. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimini Engelleyen Faktörler 73

2.5. Çevresel Duyarlılık Şehir Modeline Örnek: Yavaş Şehir 75

2.5.1. Yavaş Şehir Üyelik Kriterlerinde Çevresel Duyarlılıklığın Yeri ve Önemi 78

2.5.1.1. Çevre Politikaları 79

2.5.1.2. Altyapı Politikaları 80

2.5.1.3. Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları 81

2.5.1.4. Tarımsal, Turistik, Esnaf ve Sanatkârlara Dair Politikalar 82

2.5.1.5. Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim İçin Planlar 82

2.5.1.6. Sosyal Uyum 83

2.5.1.7. Ortaklıklar 84

2.5.2. Türkiye'deki Yavaş Şehirler ve Konaklama İşletmeleri 85

3. YÖNTEM 93

3.1. Araştırmanın Deseni 93

3.2. Araştırmanın Birinci Aşamasına İlişkin Yöntemsel Açıklamalar 95

3.2.1. Nicel Verilerin Evreni, Örneklemi, Toplama Aracı ve Süreci 95

3.2.2. Nicel Veri Toplama Aracında Kullanılan Hazır ve Geliştirilmiş Ölçekler 97

3.2.3. Personele Yönelik Olarak Geliştirilen Çevresel Duyarlılık Davranış Ölçeklerinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması 104

3.2.3.1. Yöneticilere Yönelik Olarak Geliştirilen Çevresel Duyarlılık Davranışlar Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması 104

3.2.3.2. İşgörenlere Yönelik Geliştirilen Çevresel Duyarlılık Davranışlar Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması..... 108

3.2.4. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması 111

3.2.5. Konaklama İşletmelerindeki Personelin Çevre Yönetimi Uygulamalarından Algıladıkları Faydalar Ölçeği 114

3.3. Nitel Araştırmaya İlişkin Yöntemsel Açıklamalar 118

3.3.1. Nitel ve Nicel Verilerin Toplama Araçları, Süreci ve Örneklemi 118

3.3.2. Nitel Verilerin Güvenirlik ve Geçerlik Analizleri..... 120

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI 123

4.1. Modelin Testi ve İlgili Hipotezlerin Sınanması 125

4.2. Nitel Araştırma Bulguları..... 152

4.3. Tartışma ve Bulguların Özeti 158

5. SONUÇ VE ÖNERİLER 177

5.1. Sonuç..... 177

5.2. Teorik Katkı ve Öneri..... 179

5.3. Araştırmanın Uygulamaya Katkısı ve Öneri..... 182

KAYNAKLAR..... 189

EKLER..... 207

EK-1. DİN Teorisi hakkında oluşan sorulara yanıt bulmak için Prof. Dr. Dietz ile mail üzerinden yazışma Dietz (2017)..... 208

EK-2. DİN Teorisi ile ilgili yazılan makaleler..... 209

EK-3. DİN Teorisi hakkında oluşan sorulara yanıt bulmak için Prof. Dr. Dietz ile mail üzerinden yazışma (Dietz, 2021) 221

EK-4. DİN Teorisiyle ilgili Türkiye'nin Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 2021 yılı Kasım ayına kadar yayınlanan tezler 222

EK-5. IHEI faaliyet raporu, 1999 223

EK-6. Konaklama işletmesi yöneticilerine araştırma hakkında bilgi veren ve madde havuzu oluşturmak için mail yazısı örneği. 224

EK-7. Anket uygulaması için izin belgesi örneği 225

EK-8. Tezin başlığı, içeriği ve anket uyulamasına ilişkin Gazi Üniversitesi etik komisyonu değerlendirmesi 226

EK-9. Yöneticilere yönelik olarak uygulanan anket 228

EK-10. İşgörenlere yönelik olarak uygulanan anket 236

EK-11. Geliştirilen ölçeklerin kapsam geçerliliği testi sonuçları 243

EK- 12. Araştırmanın ikinci aşamasında üst ve orta kademe yöneticilere yönelik Olarak uygulanan anket ve yarı yapılandırılmış sorular 247

ÖZGEÇMİŞ 248

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge **Sayfa**

Çizelge 2.1. Yavaş Şehir Üyelik Kriterlerinin Çevresel, Ekonomik ve Sosyal Sürdürülebilirlik Boyutlarıyla İlişkisi 84

Çizelge 3.1. Yavaş Şehirde Faaliyette Bulunan Konaklama İşletmelerinin Türü ve Dağılımı (Yavaş Şehir Belediye Başkanlıklarının Ruhsat ve Denetim Müdürlükleri ve Turizm Bakanlığı, 2018) 96

Çizelge 3.2. Minimum Kapsam Geçerlik Oranları 99

Çizelge 3.3. Değer (Egoistik, Özgecilik, Biosferik), YE, SF, SÜ ve NORM Ölçeklerinin Geçerlik, Güvenirlik ve Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları 103

Çizelge 3.4. Yöneticilerin Çevresel Duyarlılık Davranışları Ölçeğine İlişkin KMO ve Barlett Küresellik Testi Sonuçları (D Ölçeği) 106

Çizelge 3.5. Yöneticilerin Çevresel Duyarlılık Davranışlarının Ölçülmesi İçin Geliştirilen 21 Madde ve Yararlanılan Kaynaklar (D ölçeği) 106

Çiseyge 3.6. Yöneticilerin Çevresel Duyarlılık Davranışları Ölçeği (D) İçin Yapılan Faktör Analizi, Güvenirlik ve Tamamlayıcı İstatistik Sonuçları 107

Çizelge 3.7. Yöneticilerin Çevresel Duyarlılık Davranışları Ölçeğine (D) Ait Madde İstatistikleri Sonuçları 108

Çizelge 3.8. İşgörenlerin Çevresel Duyarlılık Davranışları Ölçeğine İlişkin KMO ve Barlett Küresellik Testi Sonuçları (E Ölçeği) 109

Çizelge 3.9. İşgörenlerin Çevresel Duyarlılık Davranışlarını Ölçmek İçin Geliştirilen 14 Madde ve Yararlanılan Kaynaklar (E ölçeği) 109

Çizelge 3.10. İşgörenlerin Çevresel Duyarlılık Davranışları Ölçeği (E) İçin Yapılan Faktör Analizi, Güvenirlik ve Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları 110

Çizelge 3.11. İşgörenlerin Çevresel Duyarlılık Davranışları Ölçeğine (E) Ait Madde Analizi İstatistikleri Sonuçları 111

Çizelge 3.12. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları Ölçeğine İlişkin KMO ve Barlett Küresellik Testi Sonuçları (F ölçeği) 111

Çizelge 3.13. Konaklama İşletmelerinde Gerçekleşen Çevre Yönetimi Uygulamalarının Ölçülmesi İçin Geliştirilen 30 Madde ve Yararlanılan Kaynaklar (F Ölçeği) 112

Çizelge 3.14. Konaklama İşletmelerinde Gerçekleşen Çevre Yönetimi Uygulamaları Ölçeği (F) İçin Yapılan Faktör Analizi, Güvenirlik ve Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları 113

Çizelge 3.15. Konaklama İşletmelerinde Gerçekleşen Çevre Yönetimi Uygulamaları Ölçeğine (F) Ait Madde İstatistikleri Sonuçları 114

Çizelge 3.16. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarından Algılanan Faydalar Ölçeğine İlişkin KMO ve Barlett Küresellik Testi Sonuçları (G Ölçeği)..... 114

Çizelge 3.17. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarından Algılanan Faydaların Ölçülmesi İçin Geliştirilen 18 Madde ve Faydalanılan Kaynaklar (G Ölçeği) 115

Çizelge 3.18. Konaklama İşletmelerinde Gerçekleşen Çevre Yönetimi Uygulamalarından Algılanan Faydalar Ölçeği (G) İçin Yapılan Faktör Analizi, Güvenirlik ve Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları..... 116

Çizelge 3.19. Konaklama İşletme Personelinin Çevre Yönetimi Uygulamalarından Algıladığı Faydalar Ölçeğine (G) Ait Madde İstatistikleri Sonuçları 117

Çizelge 4.1. Yöneticilerin Demografik Bilgileri..... 123

Çizelge 4.2. Yöneticilerden Alınan, Çalıştıkları Konaklama İşletmeleriyle İlgili Bilgiler..... 124

Çizelge 4.3. İşgörenlerin Demografik Bilgileri 125

Çizelge 4.4. Yöneticilere İlişkin Model Uyum İstatistikleri..... 129

Çizelge 4.5. İşgörenlere İlişkin Model Uyum İstatistikleri..... 133

Çizelge 4.6. Yöneticilerin Yaşa Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması..... 136

Çizelge 4.7. Yöneticilerin, Cinsiyete Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması..... 137

Çizelge 4.8. Yöneticilerin Eğitim Düzeyine Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması 138

Çizelge 4.9. Yöneticilerin, Gelir Düzeyine Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması 139

Çizelge 4.10. İşgörenlerin, Yaşa Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması..... 140

Çizelge 4.11. İşgörenlerin Cinsiyete Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması..... 141

Çizelge 4.12. İşgörenlerin, Eğitime Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması..... 141

Çizelge 4.13. İşgörenlerin, Gelir Düzeyine Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması 142

Çizelge 4.14. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarının Faaliyet Süresine Göre Karşılaştırılması (*Yönetici*) 143

Çizelge 4.15. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarının Faaliyet Süresine Göre Karşılaştırılması (*İşgören*) 144

Çizelge 4.16. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarının Ruhsat Türüne Göre Karşılaştırılması (*Yönetici*) 145

Çizelge 4.17. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarının Ruhsat Türüne Göre Karşılaştırılması (İşgören) 146

Çizelge 4.18. Yöneticilerin İşletmedeki Pozisyonuna Göre Çevre Yönetimi Uygulamalarının Karşılaştırılması..... 147

Çizelge 4.19. İşletme Tipine Göre Çevre Yönetimi Uygulamalarının Karşılaştırılması (*Yönetici*)..... 148

Çizelge 4.20. İşletme Tipine Göre Çevre Yönetimi Uygulamalarının Karşılaştırılması (*İşgören*)..... 148

Çizelge 4.21. Konaklama İşletmesine Çevre Yönetimi Uygulamalarının Sağladığı Faydalara İlişki Yöneticilerin Algıları..... 150

Çizelge 4.22. Yavaş Şehirlerdeki Konaklama İşletmelerinin Çevresel Duyarlılık Sertifika Durumları..... 151

Çizelge 4.23. Yöneticilere Göre Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarının Gerçekleşmesini Engelleyen Faktörler 156

Çizelge 4.24. Araştırma Hipotezlerinin Değerlendirilmesi..... 175

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

Şekil 1.1. Araştırma modelinin şematik görünümü 10

Şekil 2.1. Çevre 20

Şekil 2.2. Çevre ve kaynaklarının tüketilmesiyle sürdürülebilirliğin ilişkisi 22

Şekil 2.3. DPSIR Modeli'nin akışı 24

Şekil 2.4. Planlı Davranış Teorisi'nin şematik görünümü 29

Şekil 2.5. Kültürel Teorisi'nin şebeke-grup ekseninde şematik görünümü 32

Şekil 2.6. Schwartz'ın Temel Değer Teorisi'nin şematik görünümü 39

Şekil 2.7. DİN Teorisi'nin şematik görünümü 45

Şekil 2.8. Ses seviyesinin insan sağlığı üzerinde etkisi 65

Şekil 2.9. Atık yönetimi hiyerarşisi 68

Şekil 2.10. Global footprint network, 2021 90

Şekil 3.1. Araştırma deseni 94

Şekil 4.1. Yöneticiler için önerilen modelin yol diyagramı 127

Şekil 4.2. Yöneticiler için kabul gören modelin yol diyagramı 128

Şekil 4.3. İşgörenler için önerilen modelin yol diyagramı 132

Şekil 4.4. İşgörenler için kabul gören modelin yol diyagramı 133

GRAFİKLERİN LİSTESİ

Grafik **Sayfa**

Grafik 2.1. Yavaş şehir kriterlerinin 7 ana başlığı altında düzenlenen kriterlerde ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik boyutları 85

Grafik 3.1. Özdeğerlere ilişkin yamaç grafiği 116

Grafik 4.1. Her iki kategorideki katılımcılardan gelen cevapların yüzdesi 152

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
CEO	Chief Executive Officer
CSD	Commission on Sustainable Development
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
DPSIR	Driving forces- Pressures- State- Impact- Response
EEA	European Environmental Agency
EEO	Energy Efficiency Office
EPA	Environmental Protection Agency
GHEA	Green hotelier environmental award
HCIMA	Hotel Catering & Institutional Management Association
IH&RA	International Hotels and Restaurants Associations
IHEI	International Hotels Environment Initiative
IIEC	International Institute for Energy Conservation
ITP	International tourism partnership
NGO	Nongovernmental Organization
ppm	Parts Per Million (Milyonda birlik birim)
TÜROFED	Türkiye otelciler federasyonu
UNEP/IE	United Nations Environment Programme/ Industry and Environment
WCED	World Commission on Economic Development
WTTC	World Travel & Tourism Council

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun dünya üzerinde yaptığı her yanlış eylem, çevreye olumsuz biçimde yansıyabilir. Antropologların ve arkeologların sundukları bilgiler incelendiğinde, dünyanın ve çevrenin değişim öyküsünde, uygarlıkların ve çağdaş insan toplumlarının izlerine rastlanabilir. Özellikle insan merkezli düşünce yapısına sahip toplumların, çevre üzerinde baskıcı bir güç kurdukları görülebilir. Doğaüstü güçlerle baş etme çabaları ve yaşam koşullarını iyileştirmek için sürekli çözüm arayışında bulunan insan, özellikle sanayi devriminin getirdiği teknoloji ve ekonomi alanındaki gelişmelerle birlikte, çevrenin kirlenmesini tetiklemiştir. Aslında insan ve dünya arasındaki ilişkinin özü, "Dünya insanın yaşamını olumsuz etkilerken, o da dünyanın yapısını aynı yönde etkileyebilir." kurgusuyla açıklanabilir.

Sanayi devriminden sonra, plansız sanayileşen şehirlerde nüfusun hızla artması, şehirleşm enin çarpık ve sağlıksız büyümesini de beraberinde getirmiştir. Tarihsel veriler, bu tür şehirlerin altyapılarının büyük insan göçleri karşısında yetersiz kalması ve çevresel sorunların belirginleşmeye başlamasının kanıtlarını içermektedir. Nitekim Livingstone (2002), hazırladığı raporda 5-8 Aralık 1952 yılında İngiltere'nin Londra şehrinde yaşanan çevre krizine dikkat çekmiştir. Rapora göre kömür yakıtından oluşan aşırı karbonmonoksit gazıyla yoğun sisli havanın birleşmesi, 4.000 insanın hayatını erken yaşlarda kaybetmesine neden olmuştur.

Bu dönemlerde sürekli gelişen ve büyüyen şehirlere yönelik genellikle çevre sorunlarını çözen politikalar yürütülürken, birçok küçük şehir ve kasabanın, devlet ve yerel yönetimin bu doğrultudaki yatırımlarından ve desteklerinden beklendiği kadar yararlanmadıkları söylenebilir. Büyük şehirlerde iş imkânı, sosyal yaşam, sağlık hizmetleri, eğitim, gıda vb. olanakların daha gelişkin ve ulaşılabilir olması, küçük şehirlerden ve kasabalardan insan göçünün sürekliliğine neden olmuştur. Durum böyleyken küçük şehirler ve kasabaların, çalışabilen insan gücü bakımından yetersiz veya yoksun kalması kaçınılmaz olmuştur. Sanayileşmenin ve kapitalizmin sahip olduğu gücün yok edici dalgaları, bu şehirlerdeki ve kasabalardaki yerel halkı, üreticiyi, zanaatkârı, esnafı da vurmuştur. Kapitalizmin yok edici dalgalarından yerel kültürler ve kimlikler de nasibini almıştır. Küçük şehirlerin ve kasabaların birçoğunda alt ve üstyapı

yetersizliklerinden dolayı yaşam şartları gittikçe daha da zor hale gelmiştir. Böylelikle bu şehirler, kasabalar ve buralarda yaşayan yerel halk; ekonomi, çevre ve sosyokültürel boyutları bağlamında gerektiği kadar ilerleyememiştir. Roma Kulübünün (The Club of Rome, 1972) kurucuları ve üyeleri İtalya'da bir araya gelerek söz konusu problemlerin ortadan kalkması için 1972 yılında bir tüzük hazırlayarak bu tür şehirlere ve kasabalara yönelik çözümler sunmuştur.

Doğadaki kaynakları muhafize etmek ve doğru biçimde kullanmak için İtalya'da temeli atılmış olan Roma Kulübünün amacına, yeryüzündeki tüm insanların adil, temiz ve iyi yerli gıdalara ulaşmasını sağlamak ve toprağı korumak anlayışı dâhil edilerek Slow Food 1989 ve Terra Madre 2004 birlikleri kurulmuştur (Slow Food International, 2021). Zamanla belediyeler ölçeğindeki yerel yönetimler, küçük şehirler ve kasabaların var olan özgün kültür, çevre ve sosyoekonomik değerlerinin önemini kavramışlardır. Bu tür şehirlerde ve kasabalarda özgün değerlerin korunması ve yaşatılması için zamanla çeşitli modellerin sunulduğu görünebilir.

İtalya'daki yerel yönetimler, Slow Food ve Terra Madre anlayışını benimseyerek, uygulamaların şehirsel boyuta yansımasını planlamış ve 1999 yılında Cittaslow şehir modelini sunmuşlardır. Küçük şehirlerin ve kasabaların sürdürülebilirliğini ve kalkınmasını sağlamak için uluslararası çapta yerel belediyelerin yönetimi tarafından bu modelin daha fazla tercih edilmesi sonucu Cittaslow Organizasyonu Uluslararası Belediyeler Birliği Ağına dönmüş ve günümüzde 32 ülkenin katılımıyla ağın üye sayısı 281'e ulaşmıştır (Cittaslow International Network, 2021).

Cittaslow felsefesinde *yerel* önemli bir kavramdır ve üzerinde odaklanılmıştır. Bu kavramla pekiştirilen sözcüklerin her biri bir değeri yansıtmaktadır. Yerel halk, yerel kültür, yerel zanaatkâr, yerel ekonomi, yerel ürün, yerel çevre gibi kavramlarda *yerel* ile bileşik olan kelimelerin her biri, aslında Cittaslow felsefesini ve kuruluş nedenini anımsatmaktadır. Cittaslow Birliği yönetimi, her türlü maddi ve manevi yerel değerleri koruma ve yaşatma amacıyla kriterler belirlemiştir. Bu kriterlerde yerel halkı, çevreyi, ekonomiyi ve sosyokültürel değerleri benimseyen ve korumaya çalışan ileri görüşlü karma bir anlayışın izine rastlanmaktadır. Düzenlenen kriterlerde, insan merkezli anlayışın aksine, çevre merkezli anlayışın tercih edildiği görülmektedir.

Çevre merkezli anlayışta, dünya ve üzerinde yaşayan tüm varlıkların korunması önemsenmektedir. Dünyadaki tüm varlıklar eşit konumdadır ve birinin diğerine üstünlüğü söz konusu olamaz. Hâlbuki insan merkezli anlayışta, eşitsizlik hüküm sürmektedir. Sanki dünya ve tüm varlıkları, insanoğluna hizmet vermek için yaratılmıştır. Bu anlayış tarzında birey, belki tek başına dünya ve varlıklarına pek zarar vermeyebilir. Ancak bu anlayış yapısında olan bireylerin bir araya gelmesiyle oluşan toplumların, kendi çıkarları için dünyaya ve varlıklarına verdikleri zarar oranı ciddi boyutta olabilir.

Sürdürülebilir Şehir Yönetimi Sertifika Programı kapsamında ortaya çıkan, Cittaslow; Türkiye de Yavaş Şehir veya Sakin Şehir olarak adlandırılmıştır (Cittaslow Türkiye, 2021). Söz konusu şehirlerde yerel halk sosyokültürel bağlamda özgün kültürleriyle ve gelenekleriyle kendilerine has değerlerini asırlardır korumaya çalışmaktalardır. Ayrıca bu şehirlerde ve kasabalarda doğal güzellikler, somut ve soyut kültürel miraslar barınmaktadır. Bu nedenle, yavaş şehirler ve yerel ürünleri, cazip ve özgün turistik destinasyon arayışında bulunanlar için bir fırsattır.

Ancak bu fırsatı çevreye zarar vermeden planlı bir şekilde kullanabilmek önemlidir. Yavaş şehirlerde iyi yönetilmeyen turizm faaliyetleri, uzun süreçte doğal kaynaklara ve çevreye büyük zararlar verebilir. Örneğin Lee (2011), Güney Kore'nin Jeungdo Adası'nın, Yavaş Şehir Birliğine dâhil olduktan sonra gerçekleşen plansız turizm faaliyetleri nedeniyle, önemli oranda çevre sorunları ve doğa tahribatı ile karşı karşıya kaldığını bildirmiştir. Yoğun bir turizm kitlesinin adayı ziyaret etmesi ve turistlerin ikinci konut talebinde bulunmaları çevre sorunlarını ve doğa tahribatını da beraberinde getirmiştir. Bu olumsuz duruma çözüm getirmek için adanın yerel halkı yerel yönetimle işbirliği yapıp, çevresel duyarlılık kampanyalar başlatmıştır. Ada gezilerinin sadece yerel tur firmaları tarafından ve yerel tur rehberleri eşliğinde düzenlenip, gerçekleştirilebileceğine dair karar alınmıştır. Ayrıca sigara satışının yasaklanmasıyla birlikte, ücretsiz bisiklet kiralama olanağı sunulmuştur. Sonuç olarak günümüzde yavaş şehir markasıyla simgelenen Jeungdo Adası yerel halkının ve yönetiminin çabalarıyla; çevre dostu ve sigara içilmeyen bir turistik destinasyon hâline gelmiştir.

Yavaş Şehir Birliği Tüzüğü'nde; çevre ve enerji politikalarına ilişkin kriterlere yer verildiği görülmektedir. Örneğin, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, su ve hava kalitesinin korunması, temiz alternatif ulaşımın planlanması, yerel biyoçeşitliliğin

korunması gibi çevreyi ve kaynaklarını koruyan kriterlere rastlanmaktadır. Bu nedenle yavaş şehirlerde bulunan tüm bireyler, yerel yönetim ve işletmeler, çevre mevzuatına ve faaliyetlerine öncülük ederek yaptıkları faydalı uygulamalarla örnek olabilirler.

Yavaş Şehirlerde faaliyette bulunulan konaklama mekanları işletme niteliğindedir. Bu şehirlerdeki konaklama işletmeleri, uluslararası veya ulusal çapta düzenlenen çevresel duyarlılıklığı standart sistemleri kriterlerine uyarak, bulundukları şehirde çevre problemlerinin en aza indirilmesine veya ortadan kaldırılmasına destek verebilirler. Zira bu işletmeler insan gücü ve emeğiyle gelişen bir örgüt yapısına sahiptir ve örgüt içinde yer alan her bir personelin, planlanan çevresel duyarlılık uygulamaların gerçekleşmesindeki rolü gözardı edilemez. Bu tezin kavramsal çerçevesi bölümünde konuya ilişkin yapılan önceki araştırmalar detaylıca açıklanmıştır. Araştırmaların sonunda açıklandığı gibi; bir konaklama işletmesinin çevresel duyarlılık uygulamaları gerçekleştirmesindeki başarı oranının, yalnızca kurumsal tutumuna bağlı olmadığı bilinmektedir. Personelinin bu konudaki bilgisi, gösterdiği hasasiyet, verdiği emek ve destek de önemlidir. Yönetim, çevre sorunlarını yorumlamada ve kurumsal davranışları şekillendiren çevreci önlem programlarının geliştirmeye çaba gösterse bile, işgörenlerin katılımı ve desteği olmadan hedeflediği başarıya ulaşması zor olur. Bu nedenle personelin çevresel duyarlılık davranışını sürekli incelemek, motivasyon olanaklarını araştırmak ve eğitim müfredatını güncellemek gibi faaliyetlerin yapılması gerekmektedir.

Alanyazında, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmek için oluşturulan çeşitli teoriler mevcuttur. Ancak yapılan araştırmalar sonunda, insan ve çevre arasındaki ilişkiyi anlamak ve çevre sorunlarına çözüm bulmakta bireylerin davranışlarını sosyal psikoloji boyutlarında incelemenin doğru olacağı öngörülmüştür. Bu nedenle Stern ve meslektaşları Değer İnanç Norm (DİN) Teorisini geliştirmişlerdir (Stern, Dietz, Abel, Guagnano ve Kalof, 1999; Stern, 2000).

Bir konaklama işletmesinde çevresel duyarlılık uygulamaların nereden başlayacağı, ne gibi değişiklikler veya yenilikler yapılacağı sorularının hedefinde, personelde yer almaktadır. DİN Teorisi zincirinde yerleştirilen değer, inanç ve norm değişkenleri, personelin çevresel duyarlılık davranışlarına bu bağlamda yön veren nedenleri açıklamaktadır. Böylelikle işletme yönetimi, personelin çevresel duyarlılık davranışları hakkında elde edilen bilgilere dayanarak çevresel sorunlara karşı etkin stratejiler

yürütebilir. Bilindiği gibi; konaklama işletmelerinde çevresel duyarlılık önlemlerinin alınması, çevrenin korunmasını sağlarken olumlu imajın oluşmasına da vesile olur ve rekabet üstünlüğü sağlayarak, çevresel duyarlılık pazarlarda elde edebilecekleri pay oranını artırabilirler.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında; *Türkiye'nin yavaş şehirlerindeki konaklama işletme personelinin çevresel duyarlılık davranışları hakkında bilgi edinmek bu araştırmanın temel amacıdır.* Araştırmada, konu hakkındaki bilgilere ulaşmak için DİN Teorisi'nden faydalanılmıştır. Ayrıca bu araştırmada DİN Teorisi'nin nedensel zincirinin devamına iki değişken eklenerek model geliştirilmiştir. Böylelikle, personelin çevresel duyarlılık davranışlarının ve çevresel duyarlılık uygulamalarından algıladıkları faydaların bu işletmelerdeki çevre yönetimi uygulamalarına yansıma düzeyi ortaya çıkmıştır. Araştırmanın son bölümünde, gönüllü katılımcı yöneticilerin, çalıştıkları konaklama işletmelerinde çevresel duyarlılık uygulamalara ilişkin olarak karşılaştıkları engeller/sorunlar hakkındaki yorumları irdelenmiştir.

Araştırma, yukarıda ifade edilen temel amaca ulaşmak için sorulan sorulara ve merak uyandıran diğer konulara cevap bulmak amacıyla Türkiye'nin 13 yavaş şehrinde yürütülmüştür. Türkiye'de 2009 yılından 2018 yılına kadar yavaş şehir ağına dâhil olan 13 üye şehirlerdeki 273 konaklama işletmesi bu araştırmanın uygulama alanı olarak belirlenmiş ve basit tesadüfî yöntemle anket uygulanmıştır. Geçerli verilerle önemli sonuçlara ulaşabilmek ve faydalı önerilerde bulunabilmek için araştırmanın problem durumu ve amacı derinlemesine incelenmiş ve detayları hakkında aşağıda bilgi verilmiştir. Devamında araştırmanın önemi vurgulanmış, varsayımlar ve sınırlılıklar belirlenmiştir.

1.1. Problem Durumu

Türkiye'nin, Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı'nda, çevre konularına oldukça geniş kapsamlı yer verildiği görülmektedir. 2023 Eylem Planı'nda, sektörün fiziksel boyutları başta olmak üzere, örgütlenme modelleri, finansman alternatifleri ve yasal dayanaklarının bir arada planlanması gerekliliğine açıklık getirilmiştir. Bununla birlikte çevrenin korumasıyla ilgili maddeye de yer verilmiştir. Bu maddeye göre turizm endüstrisinin, doğal kaynakları, ekolojik ve ekonomik verimlilik ilkesine bağlı kalınarak

sürdürülebilirlik kapsamında koruyan ve kullanan politikalara önem vermesi gerekmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007). Söz konusu eylem planında uygulanması gereken ilkeler arasında, turizmin gelişimine destek sağlanabilmesi için çevresel duyarlılık politikalar izlenmesinin vurgulandığı görülmektedir. Turizm endüstrisinin ana bileşenlerinden olan konaklama sektöründe, çevresel duyarlılık uygulamalar konusunda sorumluluk üstlenilmesini sağlayacak arayışlara gereksinim vardır. Kuşkusuz bu konu hakkında bilimsel araştırmalara dayanan bilgilerin, çevreye zarar vermeden, sürdürülebilir turizm politikalarının doğru biçimde düzenlenip, stratejiler belirlemedeki katkısı göz ardı edilemez.

Alanyazında, konaklama işletmelerinde, çevresel duyarlılık uygulamalarına ve stratejilere ilişkin araştırmalar yer almaktadır (Parpairi, 2017). Bu işletmelerde, çevresel duyarlılık yeni teknolojilerin uygulamasında yöneticilerin etkisini inceleyen araştırmalar da mevcuttur (Chan, Okumus ve Chan, 2017a; 2020). Personelin çevresel duyarlılık davranışlarına eğilimli olmalarının, işletmede çevresel duyarlılık yeniliklerin ve teknolojilerin uygulanmasındaki başarı oranını yükselttiğini kanıtlayan araştırmalar da mevcuttur (Chan, Hon, Okumus ve Chan, 2017b).

Alanyazında, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmek için DİN Teorisi'ni tercih eden yabancı araştırmacıların çalışmalarına da rastlanmaktadır (Steg, Dreijerink ve Abrahamse, 2005). Turizm endüstrisinin farklı sektörlerinde de bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmede bu teorinin yabancı araştırmacılar tarafından kullanıldığı görülmektedir (Han, Olya, Cho ve Kim, 2018).

Dietz'e göre, DİN Teorisi'nin nedensel zincirine yerleştirilen değişkenlerin kavramsal anlamlarına dikkat etmek ve doğru yorumlamak önemlidir. Bu teorinin oluşturulmasındaki temel amaç, nedensel zincirde yer verilen değişkenler üzerinden bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını öngörebilmektir. Söz konusu değişkenlerde anlam kaymasına sebep olmadan, teorinin ölçeklerinde geliştirilmiş olan soruları yanıtlamak ve sonuçlarını yorumlamak son derece önemlidir (EK-1; EK-3).

Fakat DİN Teorisi temeline aykırı yorumlarda bulunan bazı yerli araştırmalara rastlanmaktadır. Örneğin, DİN teorisyenleri nedensel zincirde tutum değişkenine yer vermezken, turizm alanında yapılan yerli araştırmalarda ise tutum kavramının sıklıkla

kullanıldığı ve sonuçlarda tutum üzerinden yorum yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte turizm alanında yapılan bir diğer yerli araştırmada, egoistik değer yargısının yüksek çıkmasını araştırmacı olumlu bir sonuç olarak değerlendirmiş ve bu yanlış değerlendirme üzerinden de ikna edici yorumlarda bulunmaya çalışmıştır (EK-2).

DİN Teorisi, bireylerin değerleri ve özellikle özgecilik değer yargısının önemi dikkate alınarak kurulmuştur. Akarsu (1975: 44)'ya göre bireylerin değerlerle ilgili yaptıkları değerlendirmelere ve oluşan düşüncelere değer yargısı denmektedir. Bu teoride, dünyanın ve varlıklarının karşılaştığı çevre sorunlarının sonlandırılmasında veya azaltılmasında etkili olan en önemli değerin özgecilik olduğu varsayılmaktadır. Bireyler ancak, fedakârlık ve özveride bulunarak dünya ve varlıklarını çevre sorunlarından ve gelecekteki çevre krizlerinden kurtarabilirler. DİN Teorisi'nde bireylerin sadece kendi çıkarlarını düşünmeleriyle, egoist değer yargısının arasında aynı yönde paralel bir ilişki vardır. Bunun için teoride bireyin egoistik değer yargısı, çevresel sorunların giderilmesinde veya azaltılmasında temel engellerden birisi olarak nitelendirilmekte ve olumsuz biçimde yorumlanmaktadır (EK-3).

Türkiye'nin Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanı 2021 yılı Aralık ayına kadar yapılan incelemede; sayısı az olsa da farklı bilim dallarında yazılan tezlerde, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının ölçülmesinde DİN Teorisi'nden faydalanıldığı görülmektedir. Ancak, turizm bilim dalında bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının ölçülmesinde, bu teoriden yararlanan bir teze rastlanmamıştır (EK-4). Bununla birlikte Aralık 2021 tarihine kadar Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanı tarandığında; yavaş şehirlerdeki konaklama işletmesi personelinin çevresel duyarlılık davranışlarını inceleyen bir teze rastlanmamıştır.

Bu araştırmada Yavaş Şehir Birliğinin web sayfasındaki yedi temel başlık altında oluşturulan politikalar ve toplam 72 maddeyi içeren üyelik kriterleri (Cittaslow International, 2017c) incelenmiştir. Bu doğrultuda tüm alt kriterlerin çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlamaya etki edecek ölçüt ağırlıkları tespit edilmiş ve konuya ilişkin olarak detaylar "yavaş şehir üyelik kriterlerinde çevresel duyarlılıklığın yeri ve önemi" başlıklı bölümde verilmiştir. Sonuca göre; toplam 72 alt kriterlerin %35'i sosyal sürdürülebilirliği kapsamaktadır. Ardından az bir farkla %31 oranında çevresel sürdürülebilirlik kriterleri gelmektedir. Bu da gösteriyor ki yavaş şehir olunabilmesi için

düzenlenen kriterlerin temeli önce yerelliği, sonra çevreyi koruma esasına dayanmaktadır. Bunlar yapılırken aynı zamanda sürdürülebilir olmak da savunulmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yavaş şehirlerde söz konusu kriterlerin uygulanmasıyla sosyal, çevresel ve ekonomik kalkınmanın ve sürdürülebilirliğin sağlanması mümkündür. Dikkate alınması gereken bir diğer önemli nokta ise çevresel duyarlılık davranışların ve uygulamaların üyelik kriterlerinde esas alınmış olmasıdır.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda bu araştırmanın temel problemi; *yavaş şehirlerdeki konaklama işletmesi personelinin iş yerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışlarıyla bireysel değerlerinin, çevresel inançlarının ve çevresel normlarının arasında ilişki var mıdır? Eğer bu değişkenlerin arasında sayısal açıdan anlamlı bir ilişki var ise ne düzeyde ve hangi yöndedir?* sorularına cevap bulmaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

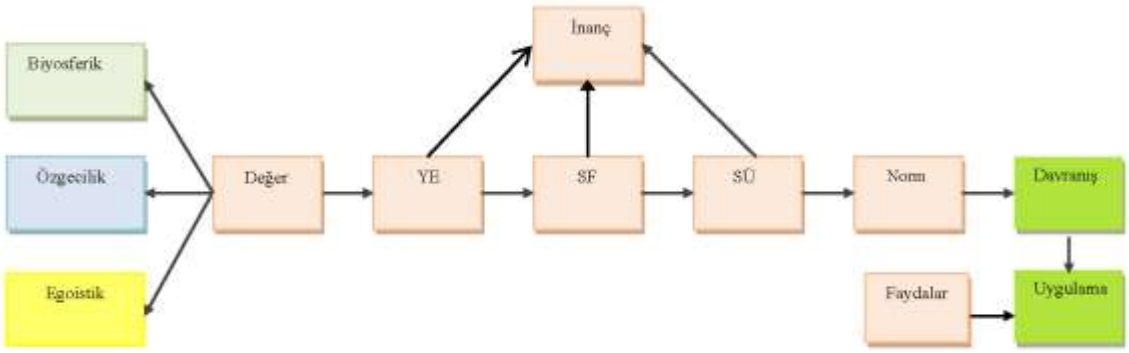
Bu araştırmanın birinci amacı, Türkiye'nin 13 yavaş şehirlerindeki konaklama işletmesi personelinin çevresel duyarlılık davranışlarını tespit etmektir. Bu amaca ulaşabilmek için; personelin bireysel değerleri, ekolojik dünya görüşleri, çevre sorunlarına ilişkin farkındalıkları, söz konusu sorunlara yönelik sorumlulukları üstlenmeleri, çevresel duyarlılık inançları ve normları ölçülmüştür. Böylelikle 13 yavaş şehirdeki turizm sektörünün önemli kollarından biri olan konaklama işletmelerinde hizmet veren personelin işyerlerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları hakkında bilimsel sonuçlara dayanan bilgilere ulaşabilme olanağı sağlanmıştır. Personelin, işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışlarının düzeyinin belirlenmesiyle, konuya yönelik eğitim programlarına nereden ve nasıl bir içerikle başlanacağına dair önemli ve etkili kararların alınmasına katkı sağlanmış olması temenni edilmektedir.

Alanyazın taramasında, Türkiye'nin yavaş şehirlerindeki konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları hakkında bilgi veren araştırmaya rastlanmamıştır. Söz konusu işletmelerin çevre yönetimi uygulamalarının düzeyini saptamak bu araştırmanın ikinci amacıdır. Bu şehirlerdeki konaklama işletmelerine yönelik yararlı ve uygun çevresel duyarlılık planların hazırlanmasına ve stratejilerin yürütülmesine karar verilmesinde bilimsel araştırma verilerinden elde edilen sonuçların fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Dietz (EK-1), araştırmacılara DİN Teorisi temelinde bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmekle sınırlı kalmamalarını tavsiye etmiştir. Dietz'e göre bireylerin, çevresel duyarlılık davranışlardan ve uygulamalardan algıladıkları faydaların türüne ve düzeyine ulaşmak araştırmaya katma değer kazandırır. Bilimsel veriler eşliğinde devlet kurumları, yerel yönetimler ve özel kuruluşlar söz konusu işletmelerin çevresel duyarlılık uygulamalara geçmeleri ve performanslarını artırmaları için uygun destekleyici olanaklar sağlayabilirler. Bu doğrultuda araştırmanın üçüncü amacı, personelin çalıştıkları konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalardan algıladıkları faydalar hakkında bilgiye ulaşmaktır.

Çevresel duyarlılık olarak faaliyette bulunmak isteyen konaklama işletmelerine yönelik ulusal ve uluslararası çeşitli sertifikaların oluşturulduğu bilinmektedir. Bunlardan biri, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından verilen "Yeşil Yıldız" sertifikasıdır. Bir konaklama işletmesi Yeşil Yıldız Sertifikası almak için gereken kriterleri sağlayarak çevrenin korunmasına destek verirken, pazarlama faaliyetlerinde, bunun avantajlarını değerlendirebilir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı yeşil yıldızlı konaklama işletmelerinin (2021) listesini 06.10.2021 tarihi itibariyle güncelleyerek yayınlamıştır. Türkiye'nin farklı il merkezlerinde ve ilçelerinde 456 konaklama işletmesinin adının yer aldığı bu listede, yavaş şehirlerdeki herhangi bir konaklama işletmesinin adı yoktur.

Dietz'e (EK-1) göre, DİN Teorisi dâhilinde tüm sosyopsikolojik teorilerin ve modellerin kullanılmasında deneysel ve politik faktörler gibi bağlamsal engellerin dikkate alınması gerektiği belirtilmetedir. Bir araştırmada engelleyici faktörlerin tespiti çeşitli kısıtlamalardan dolayı mümkün değilse, daha sonra mutlaka bu konu üzerinde inceleme yapılmalıdır. İncelemeden elde edilen bilgilere dayanılarak engeller açıklanıp, çözüm bulunmaya çalışılmalıdır. Bireyin çevreyi korumak veya duyarsız kalmak eylemine yön vermekte, çeşitli faktörlerin etkisi vardır. Örneğin, motivasyon faktörleri bireyin çevresel davranışlarını olumlu yönde etkilerken, karşılaştığı engeller nedeniyle ilkeli muhalefet yapmasına yol açabilir. Bu doğrultuda araştırmanın dordüncü amacı; yavaş şehirlerdeki konaklama işletmelerinin neden çevresel duyarlılıklık sertifikasına sahip olmadıkları ve engelleyici faktörlerin ne olduğu sorusuna cevap bulabilmektir. Konuyla ilgili fikir yürütebilmek için araştırma örneklemi dâhilindeki gönüllü yöneticilerin 26'sıyla yüz yüze görüşülerek karşılaştıkları engeller hakkında yorumları incelemeye alınmıştır.

Araştırma modeli, Stern'in (2000) çalışması üzerinden geliştirilmiştir (DİN= Değer İnanç Norm, YE= Yeni Ekolojik Dünya Görüşü, SF= Sorunların ve Sonuçların Farkındalığı, SÜ= Sorumluluğun Üstlenilmesi).

Şekil 1.1. Araştırma modeli değişkenlerinin şematik görünümü

Araştırmanın problemi ve amaçları doğrultusunda çizilen model Şekil 1.1'de gösterilmiştir. Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkılarak aşağıdaki hipotezler kurulmuştur:

H_1: Yavaş şehirlerdeki konaklama işletmesi personelinin (yönetici ve işgören) çevresel duyarlılık davranışları DİN Teorisi temelinde ölçülebilir.

Araştırmanın temel problemine dayanılarak yöneticilere ilişkin aşağıdaki alt hipotezler kurulmuştur;

$H_{1.1}$: Yöneticilerin bireysel egoistik değer yargıları, bireysel değerlerini negatif yönde etkilemektedir.

$H_{1.2}$: Yöneticilerin bireysel özgecilik değer yargıları, bireysel değerlerini pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{1.3}$: Yöneticilerin bireysel biyosferik değer yargıları, bireysel değerlerini pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{1.4}$: Yöneticilerin bireysel değerleri, ekolojik dünya görüşlerini pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{1.5}$: Yöneticilerin ekolojik dünya görüşleri, çevre sorunlarının ve sonuçlarının farkındalıklarını pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{1.6}$: Yöneticilerin çevre sorunlarının ve sonuçlarının farkındalıkları, atfedilen çevresel duyarlılığı sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmalarını pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{1.7:}$ Yöneticilerin bireysel anlamda atfedilen çevresel duyarlılık sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmaları, bireysel çevresel duyarlılık normlarını pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{1.8:}$ Yöneticilerin bireysel çevresel duyarlılık normları, çevresel duyarlılık davranışlarını pozitif yönde etkilemektedir.

Devamında araştırmanın temel problemine dayanılarak işgörenlere ilişkin aşağıdaki alt hipotezler kurulmuştur:

$H_{1.9}$: İşgörenlerin bireysel egoistik değer yargıları, bireysel değerlerini negatif yönde etkilemektedir.

$H_{1.10}$: İşgörenlerin bireysel özgecilik değer yargıları, bireysel değerlerini pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{1.11}$: İşgörenlerin bireysel biyosferik değer yargıları, bireysel değerlerini pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{1.12}$: İşgörenlerin bireysel değerleri, ekolojik dünya görüşlerini pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{1.13}$: İşgörenlerin ekolojik dünya görüşleri, çevre sorunlarının ve sonuçlarının farkındalıklarını pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{1.14}$: İşgörenlerin çevre sorunlarını ve sonuçlarının farkındalıkları, atfedilen çevresel duyarlılık sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmalarını pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{1.15}$: İşgörenlerin bireysel anlamda atfedilen çevresel duyarlılık sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmaları, bireysel çevresel duyarlılık normlarını pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{1.16}$: İşgörenlerin bireysel çevresel duyarlılık normları, çevresel duyarlılık davranışlarını pozitif yönde etkilemektedir.

DİN Teorisi'nin nedensel zincirinin devamına, Dietz'in (EK-1) önerileri dikkate alınarak aşağıdaki hipotezler kurularak eklenmiştir:

$H_{2:}$ Yöneticilerin işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları, konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarını pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{3:}$ İşgörenlerin işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları, konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarını pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{4:}$ Yöneticilerin bireysel anlamda çevre yönetimi uygulamalardan algıladıkları faydalar, konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarını pozitif yönde etkilemektedir.

$H_{5:}$ İşgörenlerin bireysel anlamda çevre yönetimi uygulamalardan algıladıkları faydalar, konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarını pozitif yönde etkilemektedir.

Bireylerin demografik özellikleri ile çevresel duyarlılık davranışları arasında ilişki olduğunu gösteren araştırmalar mevcuttur. Alipour, Safaeimanesh ve Soosan (2019)

tarafından yapılan araştırmada konaklama işletmelerindeki personelin yaş ve cinsiyet farklılıklarının işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışlarına yansıdığı tespit edilmiştir. Bazı araştırmalarda da personelin eğitim düzeyinin çevresel duyarlılık davranışları üzerinde etkili olduğu kanıtlanmıştır. Bu anlamda, Kukanja, Planinc ve Šuligoj (2016) restoran yöneticilerinin çevresel duyarlılık davranışları kapsamında geridönüşüm ve enerji tasarrufu uygulamalarını incelediklerinde eğitim ve gerçekleşen uygulama düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulmuşlardır. Ayrıca Masa'deh, Nasseef, Sunna, Suliman ve Albawab (2017), konaklama işletmesindeki personelin aylık geliriyle çevresel duyarlılık davranışları arasında paralel ve anlamlı ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Bu doğrultuda yavaş şehirlerde yer alan konaklama işletmelerindeki personelin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi ve gelir durumu ile çevresel duyarlılık davranışları karşılaştırılarak farklılık gösterip göstermediği merak edilmiş ve aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur:

$H_{6:}$ Yöneticilerin, yaşlarına bağlı olarak işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları farklılık göstermektedir

$H_{7:}$ Yöneticilerin, cinsiyetlerine bağlı olarak işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları farklılık göstermektedir.

$H_{8:}$ Yöneticilerin, eğitim düzeylerine bağlı olarak işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları farklılık göstermektedir.

$H_{9:}$ Yöneticilerin, gelir düzeylerine bağlı olarak işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları farklılık göstermektedir.

Konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamaların gerçekleşmesinde işgörenlerin verdiği destek de yöneticilerinki kadar önemlidir. Çevre sorunlarının farkında olan, yükümlülüklerini üstlenen, bu konuda ahlaki ve etik normları olan bir işgören, konaklama işletmesinde çevre yönetimi uygulamaların başarı oranını yükseltebilir. Tersine, ilkelere inanmayan ve çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmayan işgören, söz konusu uygulamalar için engelleyici olabilir. Bunun için işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışlarını incelerken bazı demografik özelliklerinin etkisine de bakmanın faydalı olacağı düşünülmüştür. İşgörenlerin yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir düzeyleriyle çevresel duyarlılık davranışları arasında farklılık olup olmadığını tespit etmek için aşağıdaki hipotezler kurulmuştur:

$H_{10:}$ İşgörenlerin yaşlarına bağlı olarak işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları farklılık göstermektedir.

H_{11}: İşgörenlerin cinsiyetlerine bağlı olarak işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları, farklılık göstermektedir.
H_{12}: İşgörenlerin eğitim düzeylerine bağlı olarak işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları farklılık göstermektedir.
H_{13}: İşgörenlerin gelir düzeylerine bağlı olarak işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları farklılık göstermektedir.

Bazı araştırmacılar konaklama işletmelerinin profilleriyle, gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Coles, Dinan ve Warren (2016) küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinin enerji tüketimine ilişkin uygulamalarını ve tasarruf deneyimlerini 5 yıl süreyle incelemeye almışlardır. Bu ölçekteki konaklama işletmelerinin çoğunda özellikle sahipleri tarafından yönetilenlerin, enerji tüketimi ve yönetilmesi açısından düşük performans sergiledikleri saptanmıştır. Buffa, Franch, Martini ve Tamanini (2018) konaklama işletmelerinin son on yıldaki çevre yönetimi uygulamalarını incelemişler ve ilaveten yerel paydaşlarıyla olan iş birliği yapma düzeyine bakmışlardır. Söz konusu araştırmalar sonunda araştırmacılar, küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinin enerji üretimi ve tüketimi açısından politikalarını yeniden gözden geçirmelerini önermişlerdir. Ayrıca bu konuda yöneticilerin bilgi düzeyinin artırılması gereği vurgulanmıştır. Yukarıdaki açıklamalara dayanarak bu araştırmada konaklama işletmelerinin profilleri kapsamında bulundukları faaliyet süreçleri, ruhsat türü, tipi ve yöneticilerin pozisyonu baz alınarak aşağıdaki hipotezler kurulmuştur:
H_{14}: Konaklama işletmelerinin faaliyet sürecine göre gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları farklılık göstermektedir (yönetici).
H_{15}: Konaklama işletmelerinin faaliyet sürecine göre gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları farklılık göstermektedir (işgören).
H_{16}: Konaklama işletmelerinin ruhsat türüne göre gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları farklılık göstermektedir (yönetici).
H_{17}: Konaklama işletmelerinin ruhsat türüne göre gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları farklılık göstermektedir (işgören).
H_{18}: Yöneticilerin işletmedeki pozisyonuna göre konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları farklılık göstermektedir (yönetici).
H_{19}: Konaklama işletmelerinin tipine göre gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları farklılık göstermektedir (yönetici).

$H_{20:}$ Konaklama işletmelerinin tipine göre gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları farklılık göstermektedir (işgören).

Bu kapsamda araştırma aşağıdaki hedeflere odaklanmıştır:

1. Türkiye'nin yavaş şehirlerindeki konaklama işletmelerinde yöneticilerin çevre yönetimi uygulamalarına ilişkin planlarının olup olmadığını tespit etmek,
2. Bu şehirlerde yeşil yıldız sertifikası dışında, örneğin Çevre Dostu İşletmesi Sertifikası (Cittaslow International, 2017a) gibi başka çevresel duyarlılıklık sertifikaları olan konaklama işletmeleri hakkında bilgi edinmek ve eğer varsa bu işletmelerin uyguladıkları çevresel duyarlılık politikalarını ve stratejilerini yavaş şehirlerde bulunan diğer konaklama işletmelerine örnek göstermek,
3. Yavaş şehirlerdeki konaklama işletmesi personeline yeşil yıldız sertifikası adını duyurmak, kriterlerini açıklamak ve yöneticilerini bu sertifikayı almaya teşvik etmektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Dünyada meydana gelen çevre sorunlarının nedeni çok yönlüdür. Bunun için zamanla büyüyen çevre sorunlarının önlenmesi ve çözümünde fen ve mühendislik bilimleri kadar sosyoloji, psikoloji ve antropoloji alanlarının da devreye girmesi gereği doğmuştur. Çevre sorunlarının evrensel boyuta gelmesi ve yaygınlaşması, sosyal psikoloji ve antropoloji alanlarındaki araştırmacıları, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını incelemeye yönlendirmiştir.

Sosyal psikoloji alanında standardize edilmiş ölçekler kapsamında bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmekte araştırmacıların DİN Teorisi'ne yoğunlaştıkları ve çalışmalarını bu teori temelinde yürüttükleri görülebilir. Ancak EK 1'de görüldüğü gibi araştırmalar, DİN Teorisi'nden, daha ziyade bireylerin enerji ve su tüketim davranışlarını belirlemek için faydalanmışlardır. Bununla birlikte tüketicilerin çevresel duyarlılık araç ve seyahat tercihlerini incelemek için de bu teoriden yararlanılmıştır. Sözü geçen araştırmaların örneklemleri ise genellikle ülke çapında veya şehirlerdeki hane halkından, eğitim kurumlarındaki öğrencilerinden veya kamu kuruluşlarındaki personelden seçilmiştir.

Bir ülkenin şehirlerinde bireylerin enerji ve su tüketim davranışlarını belirlemekteki amaçlardan en önemlisi kuşkusuz, ülke ekonomisine ve çevre politikalarına destek verebilmektir. Ancak büyük şehirler kadar küçük şehirlerin ve kasabaların yerel halkı da bir ülkenin ekonomisinin ve çevre politikalarının desteklenmesine güç katabilir. Küçük şehirlerdeki ve kasabalardaki hane halkı, yerel işletmelerin sahipleri ve çalışanları, kamu personeli vb. birey olarak çevresel duyarlılık davranışlarda bulunarak ülkenin çevresel duyarlılık politikalarını destekleme konusunda sorumludurlar. Bu bağlamda yavaş şehirlerdeki yerel halk ve yerel işletmelerin de etkin biçimde çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmaları beklenmektedir.

Cittaslow Birliği'ne yavaş şehir üyelik kriterlerinde çevre politikalarına yer verildiği görülmektedir. Özellikle bazı kriterlerde, bireylerin ve işletmelerin çevresel duyarlılık davranmasını gerektiren maddelere yer verilmesinden, Birlik yönetiminin bu konudaki hassasiyetini ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Neticede bu Birliğe üye olmak ve üyeliği sürdürmek için çevresel duyarlılık konuları ile ilgili kriterlere uymak ve uygulamak zorunluluğu açıktır. Alanyazında, konaklama işletmeleri personelinin, çevresel duyarlılık uygulamalarına yönelik davranışlarını çeşitli ölçekler yardımıyla ortaya koyan araştırmalar mevcuttur. Ancak bu araştırma kapsamında ilk kez yavaş şehirlerdeki konaklama işletmeleri personelinin çevresel duyarlılık davranışlarının incelenmesi için DİN Teorisi'nden yararlanması, alanyazındaki mevcut boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacaktır.

Araştırmada DİN Teorisi'nde yer alan ölçeklerin Türkiye'nin yavaş şehirlerindeki konaklama işletmesi personeline uygulanabilmiş olması, ölçeklerin bu örneklemde geçerlik ve güvenir olduğunu göstermektedir. DİN Teorisi'nde yer alan değişkenlerin ölçeklerinin bu örneklem üzerinde uygulanmasının, Türkçeye uyarlama çalışması olarak araştırmaya zenginlik katacağı düşünülmektedir.

Yavaş şehirlerdeki konaklama işletmelerinde çalışan personelin (yönetici ve işgören) çevresel duyarlılık davranışlarının düzeyini, bu işletmelerde gerçekleşen çevresel duyarlılık uygulamaların düzeyini ve çevresel duyarlılık uygulamalardan algılanan faydaların türünü ve düzeyini belirlemek için geliştirilen ölçekler ve sunulan yazılı dokümanın ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca farklı olarak bu araştırmada yavaş şehir üyelik kriterleri kapsamında, çevre politikaları incelenmeye alınmıştır. İlave olarak ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların bu kriterlerdeki fonksiyonu grafiksel olarak desteklenmiştir. Böylelikle Yavaş Şehir Üyelik Kriterlerinde çevre politikalarına verilen önemin düzeyi belirlenmiştir.

Yavaş şehirlerde konaklama işletmelerinin çevresel duyarlılık olması, turizm endüstrisine sürdürülebilir işletmelerin kazandırılmasını sağlamakla beraber, imajının olumlu yönde gelişmesine destek sağlayabilir. Örneğin bu şehirlerdeki konaklama işletmelerinin çevresel duyarlılık sertifiksına sahip olmaları, ulusal ve uluslararası boyutta çevresel duyarlılık müşterilere hitap edebilme avantajını sağlayabilir. Böylelikle Türkiye'deki turizm endüstrisi yavaş şehirlere yönelik yeni pazarlara yelken açabilir. Dolayısıyla bu araştırmadan elde edilen sonuçların, yavaş şehirlerdeki konaklama işletme yöneticilerine, bu şehirlerde çevresel duyarlılık ve/veya turizm faaliyetlerinde bulunmak isteyen bireylere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmayı önemli kılan diğer bir boyut ise yerel yönetimlerin ve konuyla yakından ilgili olan diğer kurum ve kuruluşların, yavaş şehirlerdeki konaklama işletmelerinin çevresel duyarlılık uygulamaları ve karşılaştıkları engeller hakkında ilk kez, bilimsel bir araştırmayla elde edilen bilgilere ulaşabilecek olmalarının sağlanmasıdır. Bu sayede yerel yönetimler, bankalar ve çevreci sivil toplum örgütleri, engellerin kaldırılması veya azaltılması, ekonomik açıdan destekleyici girişimlerde bulunulması ve bu konuda eğitim programlarının düzenlenmesi yönünde stratejiler geliştirebilirler. Yavaş şehirlerdeki yerel yönetimler, çevreci sivil toplum örğütleri, yerel konaklama işletmelerinin yöneticilerinin, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile iş birliği yapıp, bu araştırmayı proje hâline getirerek, ulusal ve uluslararası çevresel duyarlılık hibe projelerine sağlanan destek fonlarından yararlanabilmeleri ümit edilmektedir.

1.4. Varsayımlar

Araştırmanın dayandığı temel varsayımlar aşağıda yer almaktadır:

- Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan ölçeklerin, yavaş şehirlerdeki konaklama işletmeleri personelinin çevresel duyarlılık davranış düzeylerini, bu işletmelerde gerçekleşen çevresel duyarlılık uygulamaların düzeylerini ve çevresel

duyarlılık uygulamaların bu işletmelere yararlı olan boyutlarını tespit etmekte yeterli olduğu varsayılmaktadır.

- Katılımcıların, anket formunda yer alan sorulara, tarafsız ve dikkatli bir biçimde yanıt verdikleri varsayılmaktadır.
- Araştırmada, Türkiye'nin 13 yavaş şehrinde faaliyette bulunan tüm konaklama işletmeleri personeline (yönetici ve işgören) anket uygulanması ve gönüllü olanların bu anket uygulamasına samimi olarak katılması ile elde edilen verilerin tatmin edici olduğu varsayılmaktadır.
- Örneklem seçiminde Türkiye'nin 13 yavaş şehrinde faaliyette bulunan tüm konaklama işletmelerinin anket uygulamasına dâhil olması ve bu uygulamada gönüllü katılımcılardan elde edilen anket sayısının yeterli olması, araştırma evreninin temsil gücünün yüksek olduğunu göstermektedir.

1.5. Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu araştırma, 2017-2018 yılları arasında Türkiye sınırları içinde Cittaslow Birliğine dâhil olan 14 yavaş şehrin 13'ünde (Yenipazar, verilere ulaşılamaması nedeniyle araştırmaya dâhil edilememiştir) faaliyet gösteren konaklama işletmeleri personeline yönelik olarak uygulanmıştır. Bireysel davranışlar incelenirken değişik kültürel kimliğe sahip bireylerin araştırmaya dâhil edilmesinin, gerçeği yansıtan sonuçlara ulaşılmasında önemli bir etken olduğu bilinmektedir. Bu nedenle araştırmanın, kültürel ve psikolojik açıdan da yeterli düzeyde olması için yüksek maliyet getirmesine karşın 13 şehrin tümünde anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Gelecekte bu konuyla ilgili yapılacak olan araştırmalara Mudurnu, Yenipazar, Köyceğiz, Ahlat, Güdül, Arapgir, Foça ve İznik de dâhil edilerek, yavaş şehirlerdeki tüm turizm işletmeleri ve yerel yönetimler örneklem olarak seçilebilir. Personelin, bu şehirlerdeki konaklama işletmelerinde çalışırken çevresel duyarlılık davranışları ölçülmüştür. Ancak personel, yavaş şehirler dışındaki başka bir şehrin konaklama işletmesinde çalıştığında çevresel duyarlılık davranışları farklılık gösterebilir.

Zamansal boyutu açısından bu araştırmadaki sonuçlar, 2017 ile 2018 arasında toplanan verilere dayanarak elde edilmiştir. Yavaş şehirlerdeki konaklama işletmesi personelinin çevresel duyarlılık davranışlarında ve bu işletmelerde gerçekleşen uygulamalarda değişiklik olup olmadığını ve eğer değişiklik varsa hangi boyutların etkilendiğini bilmek,

ilaveten Türkiye’nin Turizm Stratejisi, 2023 Eylem Planı’nda hedeflenen amaçlara ulaşmadaki başarı düzeyini belirlemek için 2023’e kadar yeni verilerin elde edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

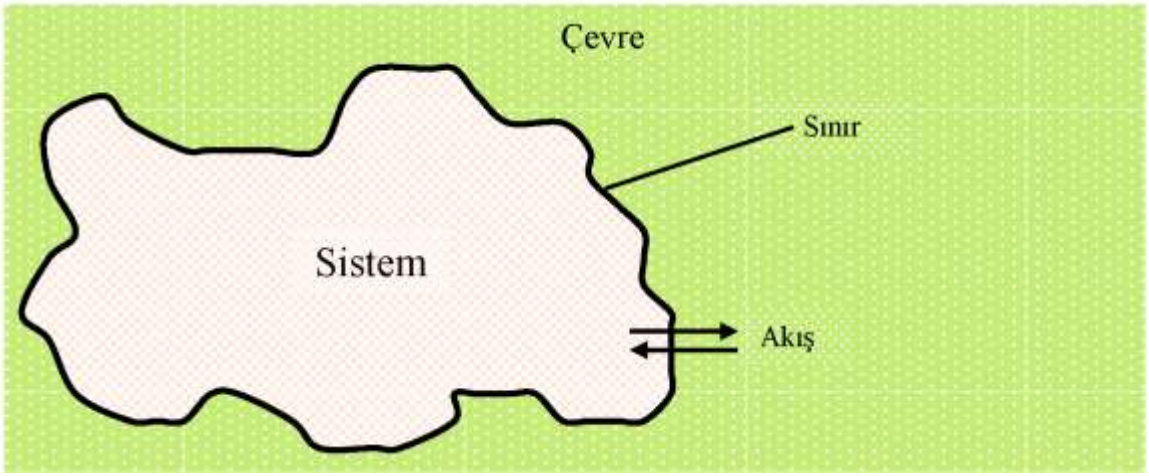
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İnsan ve Çevre Arasındaki İlişki

Dünya ve varlıkları bir sistemi oluşturmakta ve bu sistemin herhangi bir kısmındaki değişiklik diğer varlıkları etkileyebilmektedir. İnsanın zaman içinde herhangi bir noktada yaptığı bir eylem, kısa veya uzun vadede etkilerini göstermektedir. Bu nedenle, insanlık tarihi boyunca insanın çevreye nasıl etki ettiğine bakmak ve bu değişikliklerin sonuçlarını (olumlu veya olumsuz) anlamaya çalışmak önemlidir. Dunlap, Van Liere, Mertig ve Jones'e (2000) göre insan, ekonomik ve sosyal sistemi kendi amaçları doğrultusunda düzenleyip, değiştirmeye çabalarken, çevre sistemine müdahale etmek zorunda kalmış ve çevresel etkileşimlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

İnsanlığın varoluşundan bu yana ekonomik ve sosyal bakımdan gelişme için gösterdiği çabaların gözardı edilmemesi gerekir. Bu doğrultudaki amaçlarına ulaşma arzusuyla çevreyi değiştirmesi ve etkilemesi kaçınılmaz olmuştur. İnsanın, tarım ve enerjiyi faydalı kılmak amacıyla, çevre üzerinde yaptığı değişimler en belirgin örnekler olarak verilebilir. Dünya varlıkları arasında yaşam şartlarına en çok uyum sağlama özelliğine sahip olan varlığın insan olduğu söylenebilir. Zira sürekli değişen bir çevrede hayatta kalmasını sağlayan savunma mekanizmaları geliştirebilmektedir. İnsan, zekâsıyla uyum özelliğini kullanarak, pek çok parçayı ve bağlantıyı bir arada yönetebilir. Bu durum şu anlama gelmektedir: İnsan, toplumsal sistemleri ve çevre sistemlerini bir araya getirerek kullanmaktadır.

Kirk (1996: 2), bir sistem üzerinden çevre kavramını, söz konusu sistemden bir sınırla ayrılan ve sistemin dışında kalan herhangi bir bölgeyi ifade etmek için kullanmıştır. Sınır, sistem ve çevresinin akışı üzerinde kontrol işlevi görmektedir. Bu bağlamda, sınır girdilerin sisteme akmasına izin verip vermediği görevini üstlendiği söylenebilir. Sistemde çevrenin işlevi, yarı geçirgen bir zar gibi nitelendirdiğinde, tamamlayıcı bir suni yapı olarak kabul edilmektedir. Çevre küresel, kıtasal, ulusal, bölgesel, yerel ve kişisel sınır olarak düşünüldüğünde, sistemler hiyerarşileri oluşturmaktadır. Kirk bu açıklamanın devamında, çizdiği sade bir şekille çevre ve sistem ilişkisini göstermeye çalışmıştır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1. Çevre (Kirk, 1996: 2)

Şekil 2.1'de göründüğü gibi çevre, tüm varlıkların yaşamsal işlevlerini ve biyolojik hayatlarını sürdürdüğü ortam olarak düşünebilinir. Birey, yaşamı boyunca çevrenin, ekonominin, sosyal yaşam ve kültürün döngü zinciri üzerinde bütünsel bir etki bırakabilir. Bu yaşam döngüsü zincirinde problemleri azaltıp, olumlu etkenleri üst düzeye çıkartarak erdemli sistemler oluşturmak gereği günümüzde daha fazla hissedilmektedir. Çevrenin iyi yönetilmesi, çevresel sorumluluk duygusu ile faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, kısacası çevrenin korunması ile ekonomik büyüme kavramlarının birlikte düşünülmesi her sistemin kalkınmasını ve kalkınmanın sürdürülebilir olma olasılığını güçlendirebilir.

Ekonomik faaliyetler söz konusu olduğunda, çevre de bir çeşit sermaye olarak görülmelidir. Her ne kadar olağan ve alışılagelmiş yaklaşıma göre, üretim faktörleri içerisinde çevre, sermayenin dışında algılanan bir konu olarak görülse de yeni yaklaşımlarda bu anlayışın değiştiği görülmektedir. Çevrenin, sermayenin bir parçası olduğu düşüncesi benimsenerek, çevre veya doğa sermayesi denilen kavram ortaya çıkmıştır (Costanza, 1989). Bu noktadan hareket edilerek, çevrede bulunan ve insan yaşamının devamını sağlayan kaynaklardan elde edilen hizmetlerin tanımına ve maliyetinin hesaplanmasına gerek duyulmuştur.

Nitekim 1997 yılında yapılan hesaplamalara göre yerkürenin sunduğu eko-hizmetler ve doğal sermaye ortalama tahminle ekonomi faaliyetlerine, yıllık 33 trilyon dolarlık değer kazandırmıştır. Aynı tarihte dünya milli geliri toplam 18 trilyon dolar olmuştur. Bu yıllardan itibaren araştırmacılar veriler eşliğinde doğal sermayelerin savurgan ve

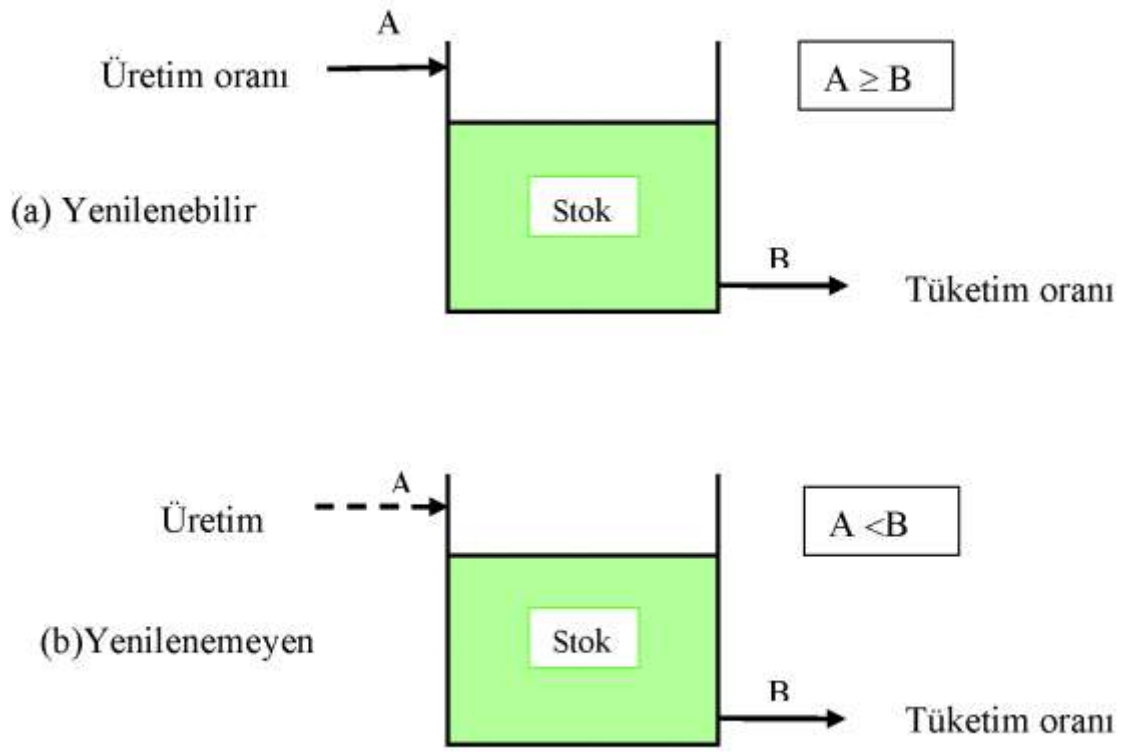
bilinçsizce kullandığına dikkat çekmeye çalışmışlar ve daha önceki yıllarda ticari maliyet anlamında eko-hizmetlerin özdeğerlerinin hesaplanmadığını bildirmişlerdir. Dahası üretim ve tüketim sürecinde doğal olmayan sermayenin doğal sermaye yerine ikame edilemez olduğunu vurgulamışlardır (Costanza ve diğerleri, 1997)

Ekohizmetler veya ekosistem hizmetleri, insanların ekosistemlerden sağladığı faydaların toplamı olup tedarik hizmetleri, gıda, temiz su, yakacak odun, lifler (elyaflar), biyokimyasallar ve genetik kaynakları kapsamaktadır. Düzenleyici hizmetler, ekosistemdeki iklim, su ve sağlık mevzuatıyla ilgilidir. Kültürel hizmetler ise ruhsal ve dini, dinlenme ve ekoturizm, estetik, mekân aidiyeti, eğitimsel ve kültürel miras içeriklidir. Tedarik ve düzenleyici hizmetleri ise bireylerin sağlık ve refah boyutlarını etkilemektedir. Sonuçta sağlık ve refah boyutları da bireylere sunulan özgürlük ve seçenek bileşenleri üzerinde etki bırakmaktadır (Millennium Ecosystem Assessment, 2005).

Ekohizmetlerin öneminin farkına varılması, insanın çevredeki mevcut kaynaklardan ne kadar yararlandığına dair bilgilere ulaşmayı gerekli kılmıştır. Söz konusu bilgilere ulaşmada bilim insanları çeşitli modeller ve teknikler arayışında bulunsalar da alanyazında, Rees'in etkin çalışmalarına vurgulandığı görülmektedir. Rees (1992: 124) çevre ve doğayı önemseyen ekonomik modeller üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırarak, 1992 yılında "ekolojik ayak izi" kuramını bilimsel alanyazına geçirmiştir. Ekolojik ayak izi, insanın tükettiği kaynakları üretmek ve atıkların emilmesini sağlamak için ihtiyaç duyulan su ve toprak miktarının ölçümüyle elde edilen değerdir. Bu değer kullanılarak insanın, yaşamı için çevreden ve kaynaklarından ne kadarlık bir pay aldığı hesaplanmaktadır.

Yukarıdaki tanımlar ve açıklamalar doğrultusunda; dünyadaki tüm varlıkların yaşam döngüsünün sürdürebilir olmasında, eko-hizmetlerin varlığı ve korunması gereği anlaşılmaktadır. Ekolojik ayak izi, insana kaynakların akıllıca kullanılması uyarısında bulunmaktadır. Çevrenin girdileri ve çıktıları arasında dengenin oluşması şarttır. İnsanın ise, bu dengeyi sağlamak için yükümlülüklerini üstlenmesi gerekmektedir. Kirk (1996: 5), çevrenin ve kaynaklarının yönetilmesinde ve korunmasında fiziksel ve sosyal etkenlerin rolünü vurgulamıştır. Fiziksel anlamda özellikle kıt kaynakların korunmasına özen

gösterilirken, çevre kirlenmesine neden olan etkenlerin de ortadan kalkması için uygulamalara geçilmesi gerekmektedir.

Şekil 2.2. Çevre ve kaynaklarının tüketilmesiyle sürdürülebilirliğin ilişkisi (Kirk, 1996:5).

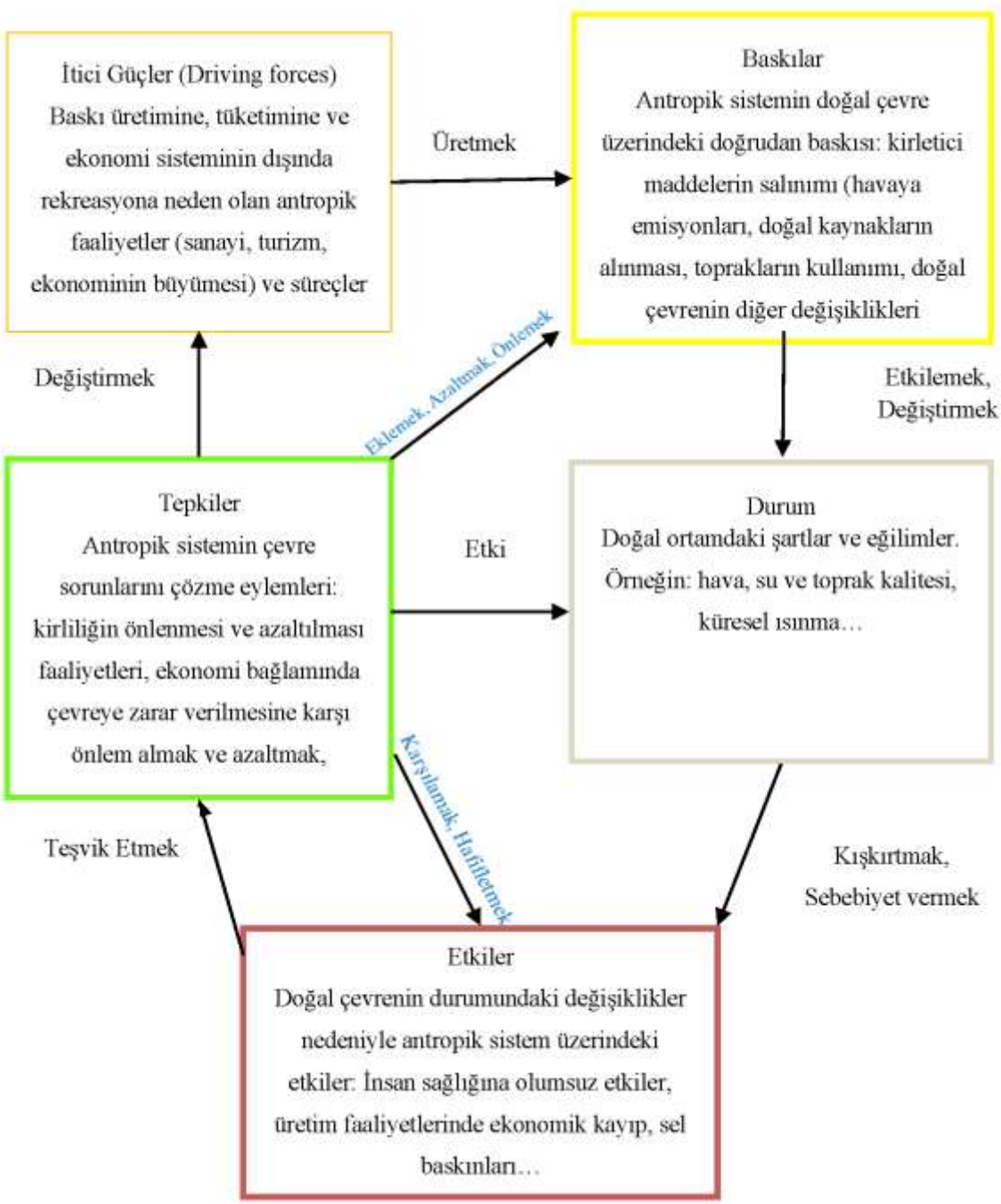
Şekil 2.2'de çevre ve kaynaklarının kullanımı ve korunması arasındaki kural hakkında bilgi vermiştir. Kirk, geliştirdiği şekli, "*geri kalan madde miktarı, kullanım oranı ile ilgilidir*" gibi sade ve anlaşılır bir ifade ile yorumlamıştır.

İnsan içerikli sistemlerde, girdi kaynaklarının tüketim şeklini ve çıktıların çevre üzerindeki olumsuz etkilerini kontrol altında tutabilmek için bireylerin sosyal yapıları ve davranış biçimleri hakkında ayrıntılı olarak bilgi edinilmelidir. Nitekim Dietz (EK-1; EK-3), çevresel duyarlılık davranışların analizinde, insan sosyal sistemlerinin belirgin özelliklerinin farkında olunması gereğini vurgulamaktadır. Bireylerin sosyal yapıları, çevresel biliş ve davranış düzeyleri, çevre ve kaynaklarının muhafaza edilmesinde etkilidir. İnsan sosyal sistemi; özellikleri, nüfusun büyüklüğü, sosyal organizasyon, değer yargıları, teknolojik gelişmeler, maddi zenginlik, eğitim düzeyi vb. özellikleri içermektedir.

Dunlap ve Van Liere (1978), 1970'lerin ortalarında gerçekleşen çevresel duyarlılık eylemlerinin, çevre ve insan ilişkilerindeki dengesizliği sorgulama ve bu dengesizliğe neden olan egoist sistemlere bir meydan okuma uyarısı olduğunu savunmuşlardır. Bu doğrultuda "Yeni Ekolojik Teori"yi sunarak çevrenin, insandan etkilenme boyutlarını ve düzeylerini, geliştirdikleri ölçekle belirlemeye çalışmışlardır. Söz konusu ölçekte yer verilen bir dizi ifadeyle, her bireyin dünya, çevreye ve kaynaklarına ilişkin düşüncesinin ve davranış biçiminin tespit edilmesi mümkün olmuştur.

Süreç içinde, insan ve çevre etkileşimi arasındaki ilişkinin bulunması için kullanılan araştırma ölçeklerinin geliştirilmesine gerek duyulmuştur. Bu bağlamda yapılan araştırmalarda, çevresel duyarlılık geleneksel önlemlerin, ekolojik bilişi ve kültürü (Ellis ve Thompson, 1997), insan merkezliliği (Chandler ve Dreger, 1993), çevresel sorun türlerine odaklanma (Weigel ve Weigel, 1978) ve antroposentrizme karşı ekosentrizm (Thompson ve Barton, 1994) ölçekleri geliştirilmiştir.

Driving Forces, Pressures, State, Impact, Response (DPSIR) (İtici Güçler, Baskılar, Durum, Etki, Tepki) Modeli ilk olarak Avrupa Çevre Ajansı (AÇA) tarafından geliştirilerek insan ve çevresel sorunların ilişkisinin değerlendirilmesi ve yönetilmesi amacıyla kullanılmıştır. Birçok ulusal kurum ve Avrupa Kurumu bu kavramsal çerçeveyi benimsemiştir (Avrupa Çevre Ajansı, 1999; Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü, 2004). Söz konusu model, insan faaliyetleri ve çevresel bozulma arasındaki çeşitli nedensel zincirleri tanımlamaktadır. Modelde, bu faaliyetlerden dolayı çevrenin durumun nasıl değiştiğinin açıklanması için etkileşimler, kategorilere ayrılarak şematik olarak gösterilmektedir.

Şekil 2.3. DPSIR Modeli'nin akışı (Costantino, Falcitelli, Femia ve Tudini, 2003)

Şekil 2.3'de Costantino ve meslek arkadaşları, insanın gerçekleştirdiği her davranışın çevre üzerindeki baskıyı artırma veya hafifletme gücüne sahip olduğunu göstermişlerdir. Bu araştırmacılara göre; davranışları başlatan ve yön veren itici güçler, çoğunlukla sosyoekonomik ve sosyokültürel etkenlerdir. DPSIR Modeli genel nedensel ve belirgin ilişkilere dayanmaktadır; insanın fiziksel teatiler aracılığıyla uyguladığı baskıcı davranışları, çevreyi doğrudan etkilemektedir. Çevrenin koşulları bu tür baskılara tepki

olarak değişme eğilimi göstermektedir. Bu durum, ortam koşullarında meydana gelen değişikliklerden dolayı algılanabilir etkiler meydana getirebilecek düzeyde antropik sistem üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır.

DPSIR Modeli insan faaliyetlerinin çevre bozulmasında yarattığı etkiyi göstermeye çalışmaktadır. Model, insanın doğa ve çevre sisteminin bir parçası olduğunu hatırlatmaktadır. Doğa ve çevre sistemini korumak için yasal yaptırımları ve cezaları beklemeden, özgür iradeyle gönüllü olarak korumak her duyarlı insanın görevidir. İnsan, dünya ve çevre sistemine hükmedecek kadar güçlü olabilir, ancak olumsuz etkilemekten sakınmalıdır.

2.2. Çevresel Duyarlılık Davranışları

İnsan, var oluşundan itibaren kişisel güvenlik, aile bakımı, fiziksel konfor, zevk, güç, gelenek ve benzeri ihtiyaçlarını veya isteklerini karşılamak için çevreyi ve kaynaklarını kullanmaktadır. Asırlarca insanın hırsına ve bencilliğine maruz kalan çevre, günümüzde ciddi biçimde reaksiyon göstermektedir. Bu, doğanın bir özelliğidir ve Newton'un üçüncü yasasıyla bilimsel temele oturmuştur: Her etkiye karşılık, eşit ve ters yönde bir tepki vardır.

Çevreyi koruma amacıyla gelişen eylemler, 1985'ten itibaren etkin biçimde başlamıştır. Toplumsal, ahlaki ve politik açılardan bu konunun güç kazanması, özellikle üretim yapan işletmelerde etkisini göstermiştir. Kullanılan doğal kaynakların tüm üretim sürecinde korunması ve atıkların yönetimi konusunda daha duyarlı davranışların sergilenmesi bu dönemden itibaren başlamıştır (Beamon, 1999). Dolayısıyla yakın geçmişte çevreyi ve kaynaklarını koruma konusunda kararların alınmasının önemli bir konu hâline geldiği söylenebilir. Bu gelişme, bireysel ve toplumsal açıdan çevresel duyarlılık davranışların ve uygulamaların incelenmesine yeni bir boyut kazandırmıştır.

Çevresel duyarlılıklık, davranışsal olarak çevreyi koruma amacıyla önlemler alma eğilimidir. Çevreyi koruma açsından önemli olan davranış, çevredeki maddelerin veya enerjinin doğru kullanılmasını ve ekosistemlerin dinamiğinin olumlu yönde artmasını sağlamaktadır (Stern, 2011). Çevresel sorunlar hakkında daha fazla bilgi sahibi

olabilmek ve çözümlerine uygun politika ve stratejiler geliştirebilmek için alanyazında geçmişten günümüze, bireylerin çevresel davranışlarını tanımlayan çalışmalar mevcuttur.

Bazı çalışmalarda, çevre merkezli görüşün insanlar tarafından kabul edilmediği ve gereksiz görüldüğü vurgulanmıştır. Ancak insanın, sınırsız ve kaprisli isteklerini karşılamak için doğayı bilinçsizce ve hoyratça kullanmaya hakkı yoktur. Doğadaki kaynakların azalmasıyla dünya varlıklarının hayatta kalma oranı arasında ters ilişki vardır. Bu nedenle, çevresel duyarlılık toplumlarda, çevre koruma politikalarının ve yaptırımlarının etkin biçimde yürütüldüğü görülmektedir (Dunlap ve diğerleri, 2000).

Alanyazın incelemesinde, çevresel duyarlılık davranışların açıklanmasında çeşitli sınıflandırmalar yapıldığı görülmüştür. Ancak Stern'in (2000) vurguladığı gibi, mühim olan "Ne tür davranış, çevreyi ve kaynaklarını korumakta önemli ölçüde etkindir?" sorusuna yanıt bulabilmektir. Bu tezde DİN Teorisi temel alınarak yürütüldüğü için Stern'in sınıflandırdığı çevresel duyarlılık davranışlar hakkında açıklama yapılması gereği duyulmuştur. Stern tarafından sınıflandırılmış çevresel duyarlılık davranışlar etki düzeylerine göre aşağıda sıralanmıştır:

Çevresel aktivizm davranışı: Bireyin, çevreci örgütlerin düzenlediği etkinliklere aktif olarak katılmasıdır. Çevresel duyarlılık ortak amaçlar kapsamında, bireyin çevreci örgütlerin faaliyetlerine katılması, bu davranış biçimini şekillendirmektedir. Bireyin Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı (TEMA) etkinliklerine katılması, çevresel aktivizm davranışı için örnek olarak verilebilir.

Kamusal alanda eylemsiz davranışlar: Kamusal alandaki eylemsiz davranışlar, bireyin kamu politikalarını desteklediği veya kabul ettiği anlamını taşımaktadır. Bu davranış türünde birey, dolaylı yoldan çevreci hareketlere önemli ölçüde destek vermektedir (Raskin, 2014: 59). Sosyal hareketler kapsamında kamusal alanda eylemsiz davranışlar türünde, bireyin çalıştığı kurumda onayladığı çevresel duyarlılık yasalar ve düzenlemelerle, çevreyi koruma anlamında olumlu etkiler bırakabilir.

Özel kesim çevreciliği: Bireyin, günlük yaşantısının her aşamasında, üretirken veya tüketirken çevreye ve kaynaklarına zarar vermeden ya da zararı en aza indirebilmek için sergilediği çevresel duyarlılık davranış türüdür. Özel kesime ait bireylerin tek başına

sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışlarının olumlu etkisi küçük olsada birçok insanın birbirinden bağımsız olarak aynı davranışta bulunması, çevrenin korunmasında büyük etkiye sahip olur (Stern, 2000). Birey beyaz eşya alırken çevresel duyarlılık mekanizmayla çalışabilirliğini önemsemesi, oturduğu konutun enerji tüketimini dikkate alması ve alternatif enerjilerden yararlanması bu davranış türüne örnek verilebilir.

Çevresel olarak önemli davranışlar, örgütsel davranış: Çevresel duyarlılık davranış türleri kapsamında bu davranış türü en önemli etkiyi bırakmaktadır. Örgütsel eylemler birçok çevresel sorunun doğrudan kaynağıdır. Birey, ait olduğu örgütün eylemlerini etkilemek gibi duyarlı davranışlarla çevreyi de önemli ölçüde etkilemektedir (Stern, 2000). Bir konaklama işletmesinde her personelin etkin biçimde çevresel duyarlılık davranışlarda bulunması örgütsel davranış örneğidir.

Ancak etki odaklı davranışlarla, niyet odaklı davranışlar arasındaki farka dikkat etmek gerekmektedir. İyi niyetli davranışlar, çevre üzerinde her zaman olumlu etki bırakmayabilir (Stern ve Gardner, 1981). Örneğin, bir konaklama işletmesinde yöneticinin çevreye zarar vermek gibi olumsuz niyeti olmayabilir. Fakat işletmenin yönetiminde aldığı yanlış kararlarla ve duyarsız davranışlarla, çevreye ve kaynaklarına zarar verebilir.

Çevresel aktivizm davranış türünden, örgütsel davranış türüne doğru uzanan çevresel duyarlılık davranışlar kapsamında açıklanan her bir davranış türü, bir şekilde çevreyi koruyabilir. Çevresel duyarlılık davranışların etkisini önemli ölçüde artırabilmek için örgütlerde, bireylerin bu tür davranışlara yönlendirilmesine dair arayışlarda bulunmak yararlıdır. Bu arayışların etkin bir sonuca varması için çevresel duyarlılık davranış teorilerinin ve konuya ilişkin geliştirilmiş ölçeklerin incelenmesinde fayda vardır.

2.3. Çevresel Duyarlılık Davranış Teorileri ve Geliştirilmiş Ölçekler

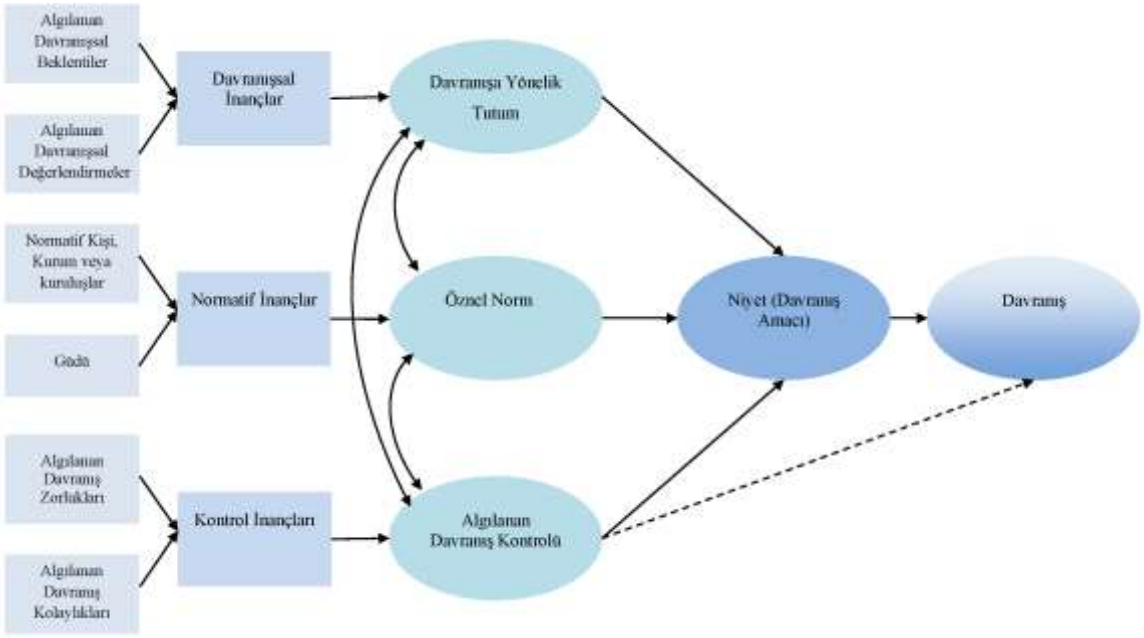
Bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının ölçülmesi veya öngörülmesi için zaman içinde farklı teorilerin geliştirildiği görülmektedir. Araştırmacılar tarafından, Planlı Davranış Teorisi, Kültürel Teori, Postmateryalist Teori, Schwartz'ın Temel Değer Teorisi ve Değer İnanç Norm Teorisi'nin daha çok tercih edilmesi nedeniyle bu çalışmada bu teoriler ve geliştirilmiş ölçekleri hakkında bilgi verilmesi gerekli görülmüştür. Aşağıda,

bu teorilere neden ihtiyaç duyulduğu ile oluşma ve gelişme süreçleri açıklanmıştır. Söz konusu teorilerin temel yapısında ve geliştirilme amacında ortak nedenler bulunurken bazı farklılıklarda görülmektedir. Örneğin beş teori de bireylerin davranışlarının öngörülebilmesi için geliştirilmiştir. Ancak Değer İnanç Norm Teorisi'ni diğer dört teoriden farklı kılan, bireylerin sırf çevreye duyarlı davranışlarının öngörülebilmesi için geliştirmiş olmasıdır. Bu özelliği dikkate alınarak bu araştırmanın, Değer İnanç Norm Teorisi üzerinden gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

2.3.1. Planlı Davranış Teorisi

Planlı Davranış Teorisi (PDT), sosyal psikoloji tabanlı bir kuram olmasıyla birlikte birçok farklı disiplinin alanına giren davranışları açıklamada kullanılmaktadır. 1975 yılında Fishbein Ajzen ile birlikte ve daha sonra 1980 de Ajzen ve Fishbein, bireylerin davranışlarını öngörebilmek için, daha önce yaptıkları çalışmalara dayanarak *Düşünülmüş Eylem Teorisini* geliştirmişlerdir. Fakat Ajzen bu teoride *Algılanan Davranış Kontrolü* boyutunun eksik olduğu sunucuna varmıştır. Ajzen bu eksikliğin giderilmesi amacıyla teori üzerinde çalışmalara devam ederek, Planlı Davranış Teorisi'ni geliştirmiştir. Planlı Davranış Teorisi'ne göre, bireysel tutum, öznel norm ve algılanan davranış kontrolü, bireyin davranışlarını etkilemektedir (Ajzen,1991). Bu durumda, bireyin belirli bir konuda sergilediği davranışla, aynı konudaki niyeti arasında olumlu bir ilişki olduğu varsayılmıştır. Söz konusu teoride, bireylerin toplumsal davranışlarının, belirlenen faktörlerin yönlendirmesiyle oluştuğu farz edilmiş ve davranışların planlanmış şekilde ortaya çıktığı savunulmuştur.

Alanyazın incelemesinde Ajzen'in Planlı Davranış Teorisi üzerindeki araştırmalarına devam ettiği görülmektedi. Nitekim Ajzen (2005: 135), yaptığı bir diğer araştırmada bireyin, davranışsal, normatif ve kontrol inançları üzerinde etkili olan faktörleri açıklamıştır. Bireysel bağlamda, genel tutumlar, kişilik özellikleri, değerler, algı ve duygular etkileyici faktörler olarak belirlenmiştir. Toplumsal açıdan yaş, cinsiyet, ırk, etnik köken, eğitim, gelir ve din faktörleri inanç boyutlarını etkilemektedir. Bilgi boyutunda ise deneyim, bilgi dağarcığı, medyanın etkisi ve yansıması bireyin inançlarını etkilemektedir.

Şekil 2.4. Planlı Davranış Teorisi'nin şematik görünümü (Ajzen, 1991: 182)

Bireyin kişisel tutumu, konuya ilişkin sergileyeceği davranış biçiminin olumlu ya da olumsuz olacağının işaretidir. Bu nedenle, bireyin tutumu niyetinin en önemli belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Öznel normlar, birey için referans aldığı bir grubun davranışlarını kapsamakta ve somut herhangi bir sosyal baskıyı ifade etmektedir. Bireyin yapacağı herhangi bir eylemin toplum tarafından nasıl karşılaşacağı öznel normları kapsamında sorgulanmaktadır (Scalco, Ceschi, Shiboub, Sartori, Frayret ve Dickert, 2017: 84).

Algılanan davranış kontrol boyutunda, bireyin bir davranışı gerçekleştirme olasılığı belirlenmektedir. Bu boyut vesilesiyle bireyin bir davranışı gerçekleştirmede algıladığı zorluklar ve kolaylıklar hakkındaki inancı ortaya çıkarılabilmektedir. Örneğin bir konaklama işletme yöneticisinin gelecek olan müşterileri ağırlamak için yeterli donanıma sahip olup olmadığı konusundaki inancı gibi. Algılanan davranış kontrol boyutu genellikle niyet yoluyla davranışı etkilemekte fakat bazı durumlarda bireyin davranışını doğrudan da etkileyebilmektedir. Sırf çevre sorunlarıyla ilgili duydukları kaygılardan dolayı, yeşil sertifika sahibi konaklama işletmelerini tercih eden müşteriler bu durum için örnek verilebilir (Chen ve Tung, 2014).

Araştırmacıların, bireylerin çevre duyarlı davranışlarını öngörebilmek için konuyu genellikle iki bakış açısıyla ele aldıkları görülmektedir. Niyet odaklı yaklaşımda,

bireylerin çevreye faydalı olan davranışları incelenmektedir. Enerji ve su tasarrufu sağlamak için hane halkının çevresel duyarlılık davranışlarını araştırmak bu yaklaşıma örnek verilebilir. Etki odaklı yaklaşımda ise bireylerin yaptıkları aktivitelerden çevreye verilen zararın düzeyi irdelenmektedir. Örneğin, hane halkının enerji tüketiminden oluşan karbon monoksit düzeyi bu yaklaşımla hesaplanır. Araştırmacıların, bir eylemin çevresel duyarlılık davranış olduğunu anlamak için daha çok bireylerin davranış amacını (niyetini) dikkate aldıkları görülmüştür (Bamberg ve Rees, 2015: 699).

Konaklama işletme sektöründe bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının ölçülmesinde, Planlı Davranış Teorisi'nden yararlanan araştırmalar da mevcuttur. Müşterilerin yeşil konaklama işletmelerini tercih etme niyetlerinin ölçülmesinde (Chen ve Tung, 2014; Özer, Kement ve Gültekin, 2015); çevreye duyarlı bir konaklama işletmesinin restoranındaki müşterilerinin yemek yeme niyetlerinin ve davranışlarının incelenmesinde (Yay ve Çalışkan, 2016); çevrimiçi oyunda aktif olan bireylerin e-spor etkinliklerine katılma davranışlarının belirlenmesinde (Bayram, 2018); Y kuşağının seyahet için destinasyon tercih etme niyetlerinin öngörülmesinde (Bozkurt ve Avcıkurt, 2019); turistlerin çevreye duyarlı destinasyonları tercih etme niyetlerinin tespit edilmesinde (Ahmad, Kim, Anwer ve Zhuang, 2020) bu teorinin kullanıldığı görülmektedir.

Aralık 2021'e kadar Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinde farklı alanlarda, Planlı Davranış Teorisi üzerinden yapılan çalışmalar mevcuttur. 2020 yılında söz konusu teori üzerinden yapılan tezlerin turizm, eğitim, işletme, reklamcılık ve iletişim, psikoloji, ekonomi, halk sağlığı ve spor alanlarında olduğu görülürken, eğitim alanındaki çalışmalarda özellikle 2018 yılında bu teoriye daha çok odaklanıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte giyim endüstrisi, sosyoloji, istatistik, enerji, hemşirelik, bilim ve teknoloji, bankacılık, gazetecilik, beslenme ve diyetetik, mühendislik bilimleri, biyoloji ve endüstri ürünleri tasarımı alanlarında Planlı Davranış Teorisi temelinde hazırlanmış tezler de mevcuttur.

Ulusal Tez Merkezinden ulaşılan farklı bilim dallarında hazırlanmış turizme yönelik tezlerde de Planlanlı Davranış Teorisi'nden faydalandığı görülmüştür. Örneğin Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalında, 50 yaş ve üstü bireylerin sağlık amacıyla seyahat etme niyetlerinin (Eyler, 2016), İşletme Bilim Dalında; yemek amacıyla seyahat eden

bireylerin davranışsal niyetlerinin (Akkuş, 2013), yeşil yıldızlı konaklama işletmesi müşterilerinin tekrar ziyaret etme niyetlerinin (Kement, 2013) ve turistlerin sağlıklı menü öğesi seçme davranışlarının (Uygun, 2021) ölçülmesinde bu teorinin kullanıldığı görülmüştür.

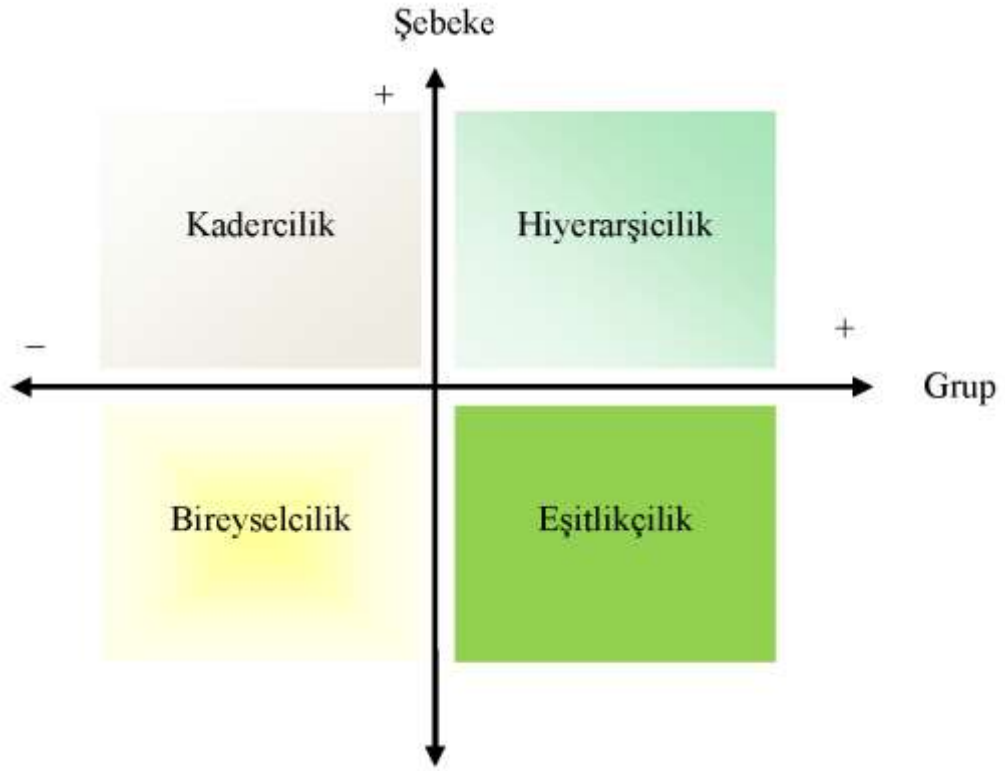
Ulusal Tez Merkezinde, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında, Planlı Davranış Teorisi temelinde yayınlanan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu teori temelinde yapılan en güncel tezde ziyaretçilerin gastronomi festivallerine katılma niyetleri ve davranışları ölçülmüştür (Batıbeki, 2020). Önceki yıllara ait tezlerde ise kongre turizmine akademisyenlerin katılım niyetleri (Kırıkcı, 2019); her şey dâhil sistemindeki konaklama işletmelerinde müşterilerin israflı davranışları (Buzlu, 2019); yabancı turistlerin yerel yiyeceklere ilişkin tüketim davranışları (Işın, 2018); bağımsız seyahat eden turistlerin sokak lezzetlerine ilişkin tüketim davranışları (Kurt, 2018); destinasyon tercihinde Y kuşağının davranışsal niyetleri (Bozkurt, 2018); çevresel duyarlılık konaklama işletmelerinin restoranlarında müşterilerin tüketim davranışları (Yay, 2015); engelli turistlerin tekrar ziyaret etme davranışları (Türkmendağ, 2015) Planlı Davranış Teorisi kullanılarak ölçülmüştür.

Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana Bilim Dalında ise destinasyon seçiminde sokak lezzetlerinin rolü ve tekrar ziyaret edilmesindeki etkisini (Kargiglioğlu, 2019); tüketicilerin sokak lezzetlerine ilişkin tutumlarını (Solunoğlu, 2018); çevresel duyarlılık müşterilerin yeşil restoranlardaki tüketim davranışlarını (Yarış, 2018) belirlemek için Planlanmış Davranış Teorisi'nin kullanıldığı tezler mevcuttur.

2.3.2. Kültürel Teori

Kökeni, antropolog Mary Douglas'ın çeşitli dokümanlarda yer alan yazılarına dayanan Kültürel Teori, Aaron Wildavsky, Michael Thompson ve Richard Ellis tarafından geliştirilmiştir. Kültürel Teori'nin temel varsayımı bireylerin sosyal etkileşimleri ve ilişkileri karşısındaki tercihleridir ve bu tercihlerin sonucunda da davranışlar ortaya çıkmaktadır. Douglas'ın sosyal bilimler bağlamında ortaya koyduğu bu teorinin, bireylerin davranış biçimlerinin açıklanmasında ve yorumlanmasında önemli katkısı olmuştur (Perri ve Richards, 2017: 14).

Douglas 1970'te *Natural Symbols* adlı kitabında, birey, grup, toplum ve sosyal kontrolün değer setlerini karşılaştırmak için bir analiz yöntemine ihtiyaç duyulduğunu açıklamıştır. Ayrıca sözü geçen analiz yöntemini oluşturmakta ihtiyaç duyulan materyalleri de belirlemiştir. Douglas'a göre, kültürel bağlamda sosyal sistemlerde sergilenen davranışlar, şebeke ve grup (Grid-Group) değişkenleri üzerinden analiz edilebilir. Kültürel Teori'nin diyagramında yer alan dört kültürel kalıp, Şekil 2.5'de verilmektedir (Douglas, 1970: 60).

Şekil 2.5. Kültürel Teorisi'nin şebeke-grup ekseninde şematik görünümü (Douglas, 1970: 60)

Şekil 2.5'de diyagramın dikey ekseninde yer alan *Şebeke*, bir sosyal sistemin kurallarını ve düzenlemelerini temsil etmektedir. Diyagramın yatay ekseninde yer alan *Grup*, ise bu sistemdeki bireylerin sisteme bağlılığını temsil etmektedir. Bu şekilde oluşan diyagramda bireylerin bakış açısı ve tercihleri; Bireyselcilik, Hiyerarşicilik, Kadercilik ve Eşitlikçilik olmak üzere dört kültürel kalıp biçiminde açıklanmaktadır (Douglas, 1970: 60).

Kültürel Teori'de, özellikle iki sorunun cevabı aranmaktadır: *Ben kimim?* ve *Ne yapmalıyım?* Bu sorularla, bireyin grupla arasındaki ilişkinin niteliği (Güçlü/Zayıf) sorgulanmaktadır. Ayrıca bireyin, içinde bulunduğu sistemin kurallarına bağlılığı

ölçülmektedir (Güçlü/Zayıf). Teorinin temeli, sistem- grup- birey arasında var olan sınırlar, kurallar ve bağlılık niteliği üzerine kurulmuştur. Sistemde yerleşen kuralların ve düzenlemelerin sınırları, birey veya grup tarafından aşıldığında, sistemde düzensizlik meydana gelmekte ve risk(ler) oluşmaktadır (Wildavsky, 1987).

Kültürel Teori'de sosyal sistem, birey, bireyler sözcükleri anahtar sözcükler olarak nitelendirilebilir. Bireylerin sosyal psikoloji açısından davranışları, teorideki bu sözcükler ve ilişkileri üzerinden dört kültürel kalıptan birinde kategorize edilerek yorumlanabilir. Sosyal sistemlerin içinde bulunan çelişkiler ve nedenleri Douglas'ın dikkatini çekmiştir. Nitekim *Purity and Danger* (Douglas, 1966: 141) kitabında sosyal sistemlerin, kendileriyle olan savaşları nedeniyle inşa edildiğini söylemiştir. Bireyleri grup şeklinde bir amaca ulaşma doğrultusunda uyumlu hâle getirmek ise sistemin başarısını göstermektedir.

Kültürel Teori'de, tüm toplumların sosyal düzen açısından tehdit(ler) altında olduğu varsayılmaktadır. Ancak teoriye göre, toplumların bu tehdit(ler)e yönelik olarak duydukları kaygı ve risk düzeyi (dünyayı algılama biçimi, tehdit(ler)e ilişkin bakış açısı, doğan sonuçlar) eşit değildir. Her sistemde var olan toplumun kültürel bakış açısına bağlı olarak, tehdit(ler)in ve risk(ler)in türü ve düzeyi tanımlanmaktadır. Dolayısıyla duyulan kaygı düzeyi ve alınan önlemlerin niteliği bu doğrultuda gerçekleşmektedir (Douglas, 1982).

Kültürel Teori teorisyenleri tarafından, bireylerin ve grupların kültürel dünya görüşleriyle çevre görüşleri, risk algıları ve sorumluluk üstlenmeleri arasında ilişki olduğu savunulmaktadır. Dünyada meydana gelen çevresel tahribatlar ve sıkıntılar, bireylerin ve ait oldukları grubun kaygı duymasına yol açmaktadır. Bu kurgu üzerinden hareketle, bireyin ve ait olduğu grubun çevresel duyarlılık davranış biçimlerini tahmin etmeye çalışılmaktadır (Milton, 1996: 138-139).

Güçlü şebeke ve grup yapısı olan Hiyerarşik sistemde, bireyin davranış özgürlüğü merkezî yönetim tarafından sınırlanmakta ve faaliyetler toplumsal menfaatlere yönelik olarak yapılmaktadır. Bu sistem yapısında eşitsizliğe dayalı kurumsallaşmış bir otorite tercih edilmektedir. Bununla birlikte, bireylerin uzmanlaşmasıyla ve iş birliğiyle, toplumların bir arada daha iyi bir yaşam sürdürmelerinin mümkün kılındığı

düşünülmektedir. Hiyerarşiciler, kurallara bağlı olmakla birlikte ait oldukları sistemle güçlü bir iletişim kurabildiklerinden dolayı, çevresel duyarlılık davranışlara özen gösterip, bilim ve teknoloji desteğiyle meydana gelen çevre risklerine çözüm üretmeye çalışmaktadırlar (Thompson, 2003).

Bir sistem, zayıf şebeke ve güçlü grup yapı özelliği taşıyorsa, Kültürel Teori'nin Eşitlikçi kalıbına yerleştirilmektedir. Eşitçilik kalıbında yer alan bireyler, toplumun menfaatleri için beraber hareket etmekte, ancak sistem içinde davranışları sorgulanmamaktadır. Bu sistemdeki bireyler doğanın hassas olduğuna inanmakta ve ortak çabalarla fedakârlık yaparak, çevre sorunlarının ortadan kaldırılmasının mümkün olduğunu düşünmektelerdir. Toplumlardaki çevresel, sosyal ve ekonomik sorunlara duyarlılık gösterip bu durumlar için çözüm arayışında bulunan NGO gibi örgütlerde eşitçilik kültür kalıbı hâkimdir (Steg ve Sievers, 2000).

Bireyselcilik kalıbı diyagramın zayıf şebeke ve zayıf grup alanında yer almaktadır. Hükümetin yukarıdan aşağıya gerçekleşen müdahalelerine karşı çıkan bireyselciler, çalışmalarını özgürlükle yürütmeyi tercih etmektelerdir. Çevre sorunlarına duyarlı değillerdir ve bu konuda sorumluluk üstlenmeye yanaşmamaktalardır. Bu kalıptaki kültür yapısına sahip olan bireyler, çevre sorunlarını ve krizlerini kendi lehlerine çevirip, kazanç elde etmeye çalışmaktadırlar. Bu nedenle davranışlarını çevresel duyarlılık bir kalıba sokmaya çaba göstermemektedirler (Wildavsky, 1987).

Kaderciler, güçlü şebeke ve zayıf grup kalıbında yer alan bireyleri temsil etmektedir. Bu kültür görüşüne sahip bireyler kurallardan hoşnut olmadıkları gibi rekabetçiliği de sevmemektedirler. Doğada ve çevrede meydana gelen olayların tesadüften ibaret olduğuna inanan bu kültür kalıbındaki bireyler, çevre sorunlarının önlenmesinde etkili olamayacakları düşüncesindelerdir. Kaderci bireyler, çok sayıda ve çeşitli kurallara bağlı olmalarına rağmen, sistemleriyle zayıf bir iletişim biçiminde bulundukları için çevresel duyarlılık davranışlarında bulunma düzeyleri düşüktür (Steg ve Sievers, 2000).

Turist tiplerinin öngörülmesi için Kültürel Teori'den faydalanan araştırmalar da mevcuttur (Houghton ve Tremblay, 1994; Haralambopoulos ve Pizam, 1996; Ap, 1992; Fisher, 2009; Woodside, Hsu ve Marshall, 2011). Bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarıyla bilişsel sosyal düzeyleri arasındaki ilişkiyi bulmak (Markle, 2019) ve

çevresel duyarlılık davranışlarını motive etmek (Elis ve Thompson, 1997) için yapılmış araştırmalara da rastlanmıştır. Yine, işletmelerin sürdürülebilirliğini sağlamak (Patel ve Rayner, 2015), işletmelerde risk analizi yapmak (Johnson ve Swedlow, 2019) ve iklim değişikliğini önlemekte başarısızlığın nedenini bulmak için de (Thompson, 2003) söz konusu teorinin kullandığı görülmektedir. Yerel ve ulusal siyasi seçimlerde bireylerin katılımını motive etmek (Favre, Swedlow ve Verweij, 2019) ve yerel partilerin teşkilat analizini yapmak (Jackson ve Wong, 2017) için yapılan araştırmalarda da sıklıkla Kültürel Teori kullanılmaktadır. Psikoloji alanında, örneğin, modern şehirlerde yaşanan histeri ve dengesizlik nedenlerini bulmak (Gluck, 2014) gibi birçok konuda da bu teorinin kullanımı tercih edilmektedir.

Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanı Aralık 2021 tarihine kadar tarandığında; doğal afetlere ilişkin yerel halkın risk algılarının tespit edilmesinde (Nurdemir, 2015) Douglas'ın Kültürel Teorisi üzerinden yapılmış bir araştırma mevcuttur. Ancak turizm alanında teoriyi incelemeye alan ve üzerinden araştırma yürüten bir tez bulunmamış, alandaki boşluk dikkat çekmiştir. Turizm alanındaki bilimsel yazım indeksleri incelendiğinde, konaklama işletmelerinde şeflerin mesleki davranışlarının ve bağlılıklarının belirlenmesi (Cameron, 2001); paydaşların çevre ve doğal kaynak yönetimi kapsamında turist gruplarının yaklaşımının incelenmesi (Billgren ve Holmen, 2008); turist tiplerinin ve davranışlarının belirlenmesi (Fisher, 2009); turistlerin seyahat motivasyonlarının tespit edilmesi (Li, Zhang, Xiao ve Chen, 2015); lüks otellerde yöneticilerin risk yönetimi uygulamalarının ve deneyimlerinin açıklanması (Waika, Desai ve Borde, 2016) için Kültürel Teori temelinde araştırmalar yapıldığı görülmüştür.

2.3.3. Postmateryalist Teori

Ronald Inglehart, 1970'lerin başından itibaren, ileri modernizm veya postendüstriyel toplumlardaki değerlerin önceliklerindeki dönüşümleri ve değişimleri incelemeye almıştır. Inglehart, bu toplumların dönüşümlerinin, aslında değer sistemlerdeki farklılaşmalardan kaynaklandığı kanaatindeydi. Inglehart, bu durumun ortaya çıkma nedenini, gelişmiş ülkelerdeki toplumların artmış olan refahına (GDP) ve güvenliğine bağlamıştır. Bu toplumlar, ekonomik ve fiziksel güvenliğe öncelik veren materyalist değerlerden, özgürlük, kendini ifade etme ve yaşam kalitesine öncelik veren postmateryalist değerlere doğru ilerlemeye başlamışlardır (Inglehart, 1995).

Inglehart'ın sunduğu Postmateryalist Teori'de, materyalistten postmateryalist değerlere kadar uzanan kültürel, dini, cinsel vb. normlardaki geniş bir yelpazeyi kapsayan değişkenlerin incelendiği görülmektedir. Postmodernlerin, antimodern olmadıkları gibi, postmateryalistler de antimateryalist değillerdir. Postmateryalistlerin, ekonomik ve fiziki güvenlik lehine hâlâ olumlu bir yaklaşımları olmakla beraber, yaşam kalitesi konusu, onlar için daha büyük önem taşımaktadır (Varty, 1999: 655).

Inglhart postmateryalist ve postmodern anlayış arasındaki ince bir farka dikkat çekmiştir. Postmateryalist anlayış bireyleri, maddi çıkarlarıyla birlikte, sürdürülebilir kalkınmaya teşvik etmektedir. Yalın maddi görüşün baskın olduğu postmodern anlayışın tersine, postmateryalist düşünce yapısında, doğa ve varlıkları göz önünde bulundurularak ilerleme planları hazırlanmaktadır. Inglehart'a göre bu tarz düşünce yapısı olan sosyal sistemler yeni fikirlerin özgürce üretilmesine izin vermektedir. Başka bir deyişle postmateryalist anlayışa sahip toplumlarda bireylerin hem maddi hem manevi yönde oluşan ihtiyaçlarının temin edilebilmesi daha mümkündür.

Sosyal sorumluluk hareketleri bağlamında, özellikle toplumların çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmek amacıyla Inglehart'ın Postmateryalist Teorisini kullanan araştırmalara rastlanmaktadır. Rohrschneider (1990), Postmateryalist Teori'yi kullanarak, Batı Avrupa'daki çevresel duyarlılık örgütlerin ve sol görüşlü siyasi toplulukların çevrenin korunmasına yüksek düzeyde destek verdiklerini tespit etmiştir. Ancak Inglehart'ın bu teorisindeki düşünce tarzına aykırı araştırmalarda yapılmıştır. Örneğin Mostafa (2013), araştırmasında kullandığı araştırma evrenini, ekonomik ve sosyal refah düzeyleri farklı ülkelerin milletlerinden seçmiştir. Katılımcılara göre çevreyi korumak, ekonomik düzeyi ve refah düzeyi farklı olan tüm bireylerin görevidir ve aynı zamanda bu bir dünya meselesidir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, Inglehart'ın geliştirdiği Postmateryalist Teori'yle örtüşmemiştir.

Alanyazın incelemesinde Inglehart'ın Postmateryalist Teorisi'nin ağırlıklı olarak bireylerin veya toplumların siyasi görüşleri, sosyoekonomik refahları ve bulundukları ülkelerin demokrasi durumu ile çevresel duyarlılık davranışları arasındaki ilişkilerin analiz edilebilmesi için geliştirildiği/kullanıldığı tespit edilmiştir. Turizm alanında ise, bu teori üzerinden yapılan çevresel duyarlılık araştırmalarının sınırlı sayıda olduğu söylenebilir. Örneğin Jackson (2007), bu teoriden faydalanarak İngiltere'de ekoturizm

turları kapsamında hizmet veren paydaşların (tur rehberleri, çevreyi koruyan gruplar, ekoturist uzmanları) çevresel duyarlılık tutumları ve davranışları hakkında bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmada, tur operatörlerinin çevresel duyarlılıklık tutumlarıyla davranışları arasında ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir. Tur operatörlerinin, çevre duyarlılığı açısından iyi niyetli olmalarına rağmen pratiğe dönüştürmede ve davranışlarına yansıtmakta isteksiz oldukları ortaya çıkmıştır. Durum böyle olunca araştırmacı, bu bölgede ekoturizm turlarının rehberliğini üstlenen bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının motive edilmesini tavsiye etmiştir.

Ulusal Tez Merkezinde Aralık 2021'e kadar yapılan taramalarada, kuşakların değerlerine ilişkin farklılıkları tespit etmek için mimarlık (Balkanlı, 2019), çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri (Öztürk, 2019) anabilim dallarında Inglehart'ın Kuşaklar Teoris'iyle Postmateryalist Teorisi üzerinden yapılan çalışmalara rastlanmıştır. Fakat turizm veya turizmle ilgili diğer bilim dallarında araştırmasının bu teori üzerinden gerçekleştirildiği bir teze rastlanmamıştır.

2.3.4. Schwartz'ın Temel Değer Teorisi

Birey, değerlere verdiği önem düzeyine göre yaşam tarzına, sergilediği davranışlarına, hedeflediği amaçlarına vb. eylemlerine yön verebilir. Örneğin, Inglehart'ın Postmateryalist Teorisi'nden yola çıkılarak, ekonomik ve sosyal refah düzeyi iyi olan bireylerin, kendilerini daha mutlu etmek için kültürel ve bireysel anlamda çevresel duyarlılık olmak gibi bazı değerler edindikleri görülebilir. Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğü'nde (1932) değer kavramı genel anlamda felsefe ve matematik dâhil olmak üzere bilim, sanat vb. tüm alanlarda yedi şekilde tanımlanmış ve isim olarak bildirilmiştir. İnsan ve nesneyle bağlantısından kaynaklı olarak devreye giren değer, bazen soyut bazende somut kalıpta konumlandırılmıştır.

Akademik bilgileri doğrultusunda Türk Dil Kurumuna verdiği yoğun emekleriyle tanınan Bedia Akarsu *Felsefe Terimi Sözlüğü* eserinde değer kavramını şöyle tanımlamıştır: *Kişinin, isteyen, gereksinme duyan, erek koyan bir varlık olarak, nesne ile bağlantısında beliren şey.* Bireylerde gereksinme, istemleri ve duyma biçimleri türlü türlü oluştuğundan, sayısız değer türleriyle karşılaşılır. Bu nedenle değerleri, biçimsel (göreli

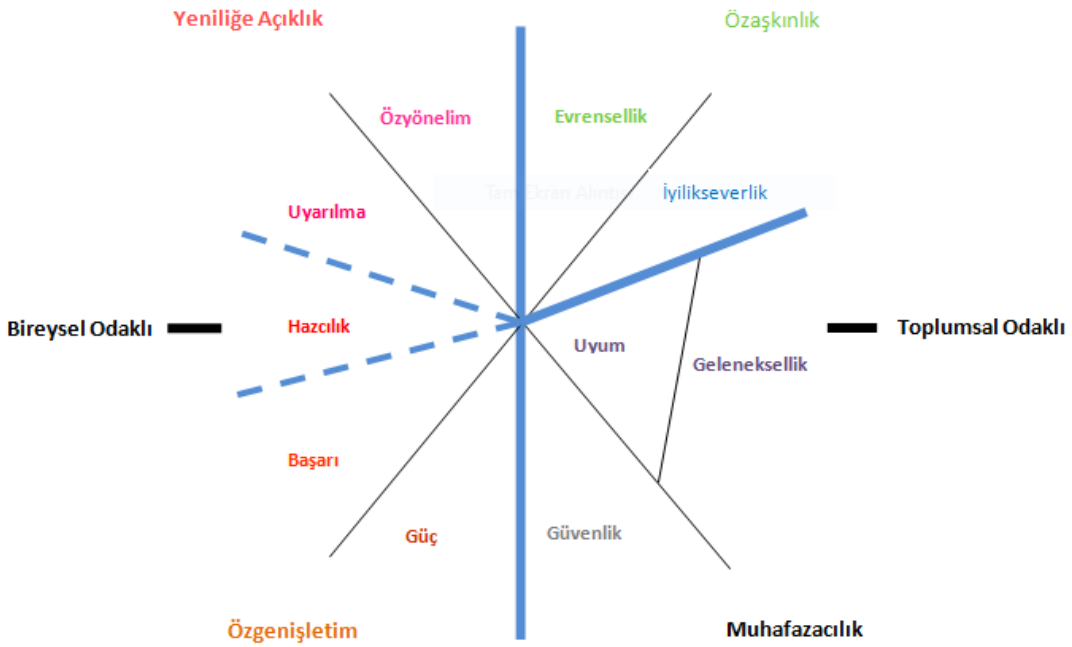
ve salt, öznel ve nesnel, olumlu ve olumsuz) ve içerik (nesne, mantıksal, ahlaksal, sanatsal) olarak ayırmakta fayda vardır (Akarsu, 1975: 44).

Akarsu'nun tanımına göre; değerler bireylerin duygularına, ahlaki, dinsel vb. inançlarına yön vermede etkili olabilir. Bununla birlikte ekonomi, iktisat ve mali durumların açıklanmasında, düşüncelerin aktarılmasında, değerler rakamsal biçimde devreye girmektedir. Bu nedenle sosyal bilimler kapsamında özellikle felsefe, sosyoloji, psikoloji ve antropoloji alanlarında bu kavramın tanımı, boyutları ve etkileri uzun yıllardan itibaren önemli bir konu olarak ele alınmakta ve teoriler geliştirilmektedir. Bunlardan birisi de Schwartz'ın sunduğu Temel Değer Teorisi'dir.

Shalom H. Schwartz, insani değerlerin, kapsam ve oluşumlarına göre tüm bireylerde doğuştan gelen üç evrensel ihtiyacın bilişsel yansımaları olduğu görüşündedir. Bu ihtiyaçların birincisi bireyin biyolojik gereksinimleriyle ilgilidir. İkinci ihtiyaç, bireylerin sosyal etkileşimlerinin düzenlenmesidir. Üçüncü olarak bireyin bağlı olduğu sosyal toplumun devamlılığını korumak için sorumluluklarını yerine getirilmesiyle ilgili gereksinimlerdir. Schwartz bu üç temel gereksinimi dikkate alarak, on farklı insani değer tipini ortaya koymuştur (Schwartz, 1992).

Schwartz, Norm-Aktivasyon Teorisi'nde ahlaki ve bireysel normların, toplum yanlısı ve özgeci davranışın temel bileşenlerini oluşturduğunu savunmuştur. Bu teoride; bireyin özgeci davranışını anlayabilmek için ahlaki karar verme sürecinin önemi üzerine odaklanılmıştır. Teorinin temeli, insanların, toplum yanlısı davranışlar sergilemesinin, ahlaki bir zorunluluk olduğuna inandıkları anlayışına dayanmaktadır (Schwartz,1977b: 225).

Schwartz, Milton Rokeach'in Değerler Sistemi Teorisi'nden faydalanıp, Norm-Aktivasyon Teorisi'ni de dikkate alarak bireyin kendisinin, gruplar içindeki bireylerle ve diğerleriyle arasındaki ilişkilerini yansıtan 10 farklı motive edici, sosyal değeri tanımlayan Temel Değer Teorisi'ni geliştirmiştir. Bu teoride, motivasyonel hedefleri temsil eden insani değer tipleri açıklanmaktadır. Tanımlanan insan tipleri motivasyon biçimlerine göre gruplandırılmıştır. İnsan motivasyonunun bir evrensel organizasyonu olarak bilinen bu dört farklı grubu oluşturan sözkonusu 10 değer, çeşitli kültürlere ve toplumlara aktarılabilen ölçütlerdir (Schwartz, 2006).

Şekil 2.6. Schwartz'ın Temel Değer Teorisi'nin şematik görünümü (Schwartz,1992: 14)

Schwartz (2012) Temel Değer Teorisi kapsamında bireylerin motivasyon tiplerini aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

Güç: Kişi ve kaynaklar üzerinde sosyal statü ve prestij, kontrol veya hakimiyet kurmak (sosyal güç, otorite),

Başarı: Sosyal standartlara göre yeterlilik gösterme yoluyla kişisel başarılara yönelim (başarı, servet, hırs),

Hazcılık: Bireyin bedensel haz ve doyumu için keyif ya da duygusal tatmin arayışı (zevk, keyif, hayat),

*Harekete geçirme (Uyarılım)***:** Yaşamda heyecan, yenilik ve meydan okuma arayışı (cüretkâr, değişken yaşam, heyecan verici bir hayat),

Öz yönlendirme (Kendi kendini yönetme): Bağımsız düşünme, yol ve eylem seçme, icat etme ve keşfetme eğilimi (özgürlük, bağımsızlık, yetenek, bilgelik, güzellik dünyası),

Evrensellik: Bütün insanların ve doğanın refahı için anlayış gösterme ve esenliğini koruma, takdir etme, hoşgörü (dürüstlük, geniş fikirlilik, çevrenin korunması, yaşamın anlamı),

İyilikseverlik (Hayırseverlik): Bireyin yakın olduğu kişilerin refahının korunması ve güçlendirmesi (yardımseverlik, affedici olma, sosyal adalet),

Gelenek: Toplumun geleneksel kültürüne, adetlerine, dinine ve tüm ritüellerine saygı gösterme ve bağlı kalma (dürüstlük, geleneğe saygı, alçakgönüllülük, manevi yaşam),
Uyum: Başkalarını üzen ya da zarar veren, toplumsal beklentileri veya normları ihlal edebilecek eylemlerin, eğilimlerin ve dürtülerin kısıtlanması (öz disiplin, nezaket, ebeveynleri ve büyükleri onurlandırmak, itaat etmek),
Güvenlik: Benlik, toplum ve ilişkiler için güvenlik, uyum ve istikrar arayışında olma, (aile güvenliği, ulusal güvenlik, toplumsal düzen).
Şekil 2.6'da göründüğü gibi, Temel Değer Teorisi diyagramında bitişik değerler motivasyon açısından birbirlerini desteklerken, zıt tarafındaki değerlerle çelişkilidirler. Zıt değerlerin birbiriyle çatışması aynı zamanda iki boyutlu dikey bir diyagram oluşturmaktadır. Diyagramın her bir diliminde motivasyon açısından birbirlerini destekleyen değerler seti davranışsal bağlamda 4 farklı birey tipini temsil etmektedir. Kendini aşma dilimindeki birey tipi, kendini yüceltme dilimindeki birey tipiyle motivasyon değerler seti açısından birbirleriyle zıt konumdalardır. Aynı şekilde değişikliğe açık bireyin motivasyon değerleri, muhafazakâr özellikler taşıyan bireyle zıt tarafta yer almaktadır.

Schwartz *kendini aşma* birey tiplendirmesinde fedakârlık değerini yerleştirmiştir. Teorisyene göre, bireyin evrensel ve iyiliksever davranışlarının motive edilmesinde fedakârlık değeri önemli rol oynamaktadır. Heberlein'in (1972: 79) ilk kez ortaya sürdüğü yaklaşıma göre; çevre kalitesi halka açık bir nitelik taşıdığı için bireylerin kendi içlerindeki fedakârlık motivasyonlarının güdülenmesi önemlidir. Heberlein'in yaklaşımını en kuvvetli şekilde destekleyen teori ise Schwartz'ın geliştirdiği Değer Teorisi'dir. Teori, belirli koşulların başkalarına tehdit oluşturduğuna inanan bireylerde tetiklenen kişisel moral normlara tepki olarak fedakârlık davranışının gerçekleştiğini ve başlatabilecekleri eylemlerin olası olumsuz sonuçları önleyebileceğini kabul etmektedir. Temel Değer Teorisi'nin bir dizi çevresel soruna uygulanabilirliğini destekleyen araştırmalar da mevcuttur (Schultz, Zelezny ve Dalrymple, 2000; Knez, Thorsson ve Eliasson, 2013; Knez, 2016; Daube ve Ulph, 2016; Bleys, Defloor, Ootegem ve Verhofstadt, 2018). Ayrıca bireysel ya da rekabetçi sosyal değer yönelimlerinden çok, prososyal olan bireyler arasında çevresel duyarlılıklığın daha fazla olduğunu kanıtlayan araştırmalar da mevcuttur (Joireman, Lasane, Bennett, Richards ve Solaimani, 2001; Keenan, 2015).

Yapılan bazı araştırmalarda toplumların dini değerler üzerinden çevresel duyarlılık davranışları, Schwartz'ın Temel Değer Teorisi ile incelenmiştir (Schultz, Zelezny ve Dalrymple, 2000; Simple, 2011; Morrison, Duncan ve Parton, 2015). Yahudi ve Hıristiyan inancını yoğun biçimde taşıyan bazı toplumların, güçlü dini inançlara rağmen çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmadıkları tespit edilmiştir. Hunter ve Toney'in araştırmasında (2005), bazı Yahudi topluluklarında çevresel duyarlılık ürünlerin daha yüksek fiyatlı olmasından dolayı bu ürünlerin tercih edilmediği ortaya çıkmıştır.

Turizm alanında bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmekte Schwartz'ın Temel Değer Teorisi'ne dayanan araştırmalara rastlanmaktadır. Turist tiplerine göre tüketim davranışlarıyla, tatil seçme kararları arasındaki ilişkinin bulunması (Weeden, 2011); çevresel duyarlılık turistlerin konaklama için yeşil otelleri tercih etmesinde çevreci değerlerinin güçlü etkisinin ortaya çıkarılmasında (Sirakaya-Turk, Baloglu ve Mercado, 2013); turistlerin psikolojik ve bağlamsal faktörleri kapsamında biyosferik değerlerinin çevresel duyarlılık konaklama işletmelerini tercih etmelerindeki etkisinin belirlenmesinde (Yadav, Balajib ve Jebarajakirthy, 2019) Schwartz'ın Temel Değer Teorisi'nden faydalanılmıştır. Ulusal Tez Merkezinde Aralık 2021'e kadar yapılan taramalarda, farklı alanlarda Schwartz'ın Temel Değer Teorisi üzerinden hazırlanmış tezlere rastlanmıştır. Ancak turizm alanında bu teori temelinde hazırlanmış tez çalışması bulunamamıştır.

Küresel çevre sorunları, başlarda politika konuları olarak gündeme geldiyse de süreç içinde modern sanayileşmiş toplumlar ile bağımlı oldukları fiziksel ortamlar arasındaki problemli ilişkiler, bireylerin çevre krizlerine yönelik yaklaşımlarında farklılık göstermeye başlamıştır. Ekolojik açıdan daha duyarlı bir dünya görüşüne sahip olan her birey, inandığı değerlere dayanarak, bu farkındalığı davranışlarıyla göstermektedir. Günümüzde iklim değişikliği ve sorunlarının evrensel çapta belirginleşmesiyle bireylerin, çevresel duyarlılık davranışlarının öngörülebilmesi için değerleri, inançları, niyetleri, normları vb. sosyal psikoloji boyutları ve ilişkileri araştırmacılar tarafından daha sıklıkla incelenmeye alındığı görünebilir. Sosyal psikoloji alanında, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının önngörülebilmesinde en önemli teorilerden birisi olan ve bu tezin temelini oluşturan DİN Teorisi de aşağıda açıklanmaktadır.

2.3.5. Değer İnanç Norm Teorisi

İnsanın çevreyle daha sürdürülebilir bir ilişki kurabilmesi için yapılan tartışmalarda sıklıkla değerlerden söz edildiği görülmektedir. Aynı zamanda insanın çevre üzerindeki etkilerini ifade etmekte de değerlerine başvurulmaktadır. Ancak çevresel değerler dâhil diğer değerlerinde insan tarafından belirlenmiş olması, yıllardır tartışma konusudur. Zamanla çevresel sorunların belirginleşmesi, sistematik yöntemlerle değerlerin ölçülebilirliğini zorunlu kılmıştır (Dietz, Fitzgerald ve Shwom, 2005).

İnsani değerlerin göreceli olarak istikrarlı olduğu kabul edilmektedir. Bazı insani değerler durumların ötesine geçebildikleri için bireyin veya toplumun inançlarını, normlarını ve davranışlarını etkileyebilmektedir. İnsani değerler bireyin veya bir toplumun hayatındaki önemli hedeflerinin yansımasıdır (Stern, 2000). Başka bir ifadeyle bireyin veya toplumun sahip olduğu değer türü/türlerinin hedeflerini belirlediği söylenebilir.

Alanyazın incelemesinde değerlerin farklı açıdan irdelendiği görülmektedir. Bu konuda öncülük eden ve önemli çalışmalarıyla değerler felsefesinde derin izler bırakan Spranger, bireylerin tercih ettikleri yaşam kalıplarına karşılık gelen altı ideal insan tipini öne sürmüştür. Spranger bireylerin temel değerlerine dayanan insan tiplerini, ekonomik, estetik, teorik (kuramsal), sosyal (toplumsal), politik ve dinsel olarak sınıflandırmıştır. Baskın olan değerlerden ortaya çıkan kişilik, bireylerin hayatlarına dair amaçlarını ve tercihlerini belirlemektedir (Spranger, 1928: 114).

Bireysel temel değerler tipi üzerinde ilk çalışanlardan olan Spranger'in ardından gelen diğer önemli çalışmalar da alanyazında mevcuttur. Rokeach (1979: 48), bireysel değerleri, amaçsal (temel) ve araçsal olarak iki kategoride incelemeye almıştır. Belirlediği 18 amaçsal değer, bireyin yaşamında temel amaçlarına ulaşma çabalarında devreye girmektedir. 18 araçsal değer ise bireyin hedeflediği amaçlara ulaşmak için benimsediği değerleri ifade etmektedir. Örneğin, eğer bireyin amaçsal değeri bilgelik ise araçsal değeri entelektüelliktir.

Daha sonra Schwartz, Rokeach'in bireysel değerler üzerinde çalışarak 10 temel değer tipini oluşturmuştur. Sosyal çevre bilimcileri ise Rokeach ve Schwartz'ın bireysel değer envanterleri üzerinde yoğunlaşarak bireyleri, çevresel duyarlılık davranışlara yönlendiren

değerleri tanımlamaya çalışmışlardır. Yıllarca bu konu üzerinde araştırmalarını sürdüren Dietz, bireyleri çevresel duyarlılık davranışlara yönlendiren altı değerin, hümanistik özgecilik, biyosferik özgecilik, çıkarcılık (kişisel çıkar), gelenekçilik, değişime açıklık ve hedonizm (hazcılık) olduğunu öne sürmüştür (Dietz, 2015: 333; Suchyta, 2021).

Bireysel değer sistemiyle davranış biçimi ve karşılıklı etki tepki üzerinde araştırmalarını yürüten sosyal çevre bilimciler, motivasyon faktörlerini incelemeye almışlardır. Bu doğrultuda inanç ve norm olgusu dikkatlerini çekmiştir. Steg'e (2016) göre değerler doğrudan veya dolaylı yoldan bireylerin spesifik inaçlarını ve normlarını etkileyerek çevresel duyarlılık davranışta bulunma hedeflerine ulaşmalarını sağlamaktadır. Değerler, bireylerin odaklanma mekanizmalarını etkileyerek yönlendirmekte, bu da tercihlerini ve seçimlerini etkilemektedir.

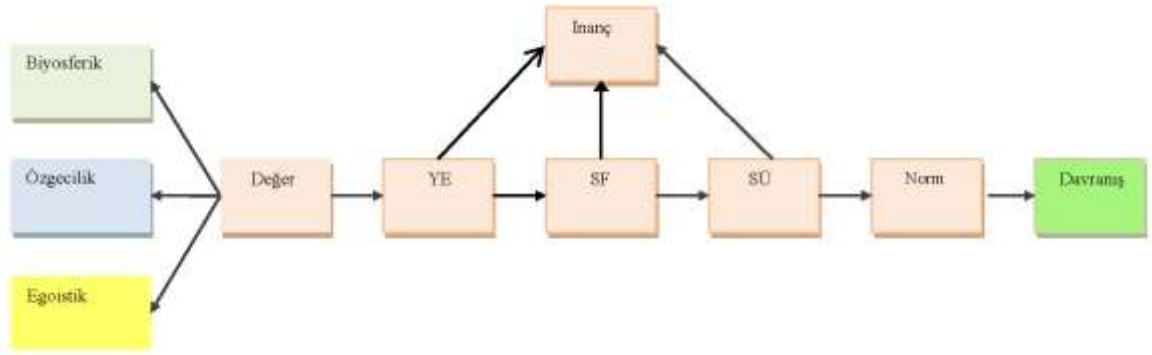
Bireyde değerleri doğrultusunda hedefe ulaşma istemi uyarıldığında zihninde, konuya veya duruma ilişkin bir kalıp şekillenir. Bireyin zihninde bu kalıp içinde yer verdiği bir nesneye veya özneye ilişkin kurduğu bağlantıdan ise düşüncesi ve görüşü oluşur. Bu düşünceye ve görüşe inanç denmektedir. İnancın amacı gerçeği göstermek değil, eyleme rehberlik etmektir (Leicester, 2008). Bireyde inancın biçimlenmesi ve gelişme süreci eğitim, psikoloji ve din gibi birçok alanda asırlardır odak konusudur. Belki günümüzde çoğu kavram, alışılagelmiş hâliyle sanki ilk baştan varmış gibi yazılarda ve konuşmalarda kullanılmaktadır ancak bu alışılagelmiş kavramlar ve anlamlarının, derin ve uzun soluklu incelemeler ve tartışmalar sonucunda dillere dâhil edildiği gerçeği göz ardı edilemez. Alışılagelmiş ve günümüzde farkında olunmadan sıklıkla kullanılan kavramlardan biri de inançtır.

İnanç kavramı ve yorumu ile ilgili yapılan incelemelerin ve tartışmaların izi Antik Yunan felsefesinde belirginleşmiştir. Türkçede bilgibilim olarak adlandırılan epistemolojide filozoflar, doğru veya yanlış fikir ve kavramlarla ilgili bireysel görüşlere ve tutumlara atıfta bulunmak için inanç terimini kullanırlar. İnanç, deneysel kanıt veya akla yatkın olsun ya da olmasın, başka tartışmasız gerçeklere dayanan ve kesinlikle kabul görmüş şeyin doğru olduğunun düşünüldüğü bir zihin hâlidir (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2019; Türk Dil Kurumu Sözcükleri, 2021).

İnanç olgusunun normla desteklenmesi, bireyi ahlaki davranışa yönlendirebilir. Çünkü bir nesne veya özne hakkında sadece inanca varmak, doğruluğunu ve ahlaki kurallarla uyumlu olduğunu göstermez. Ahlak ve etik kurallarıyla desteklenen inanç, bireyi hakkaniyetli davranışlara yönlendirebilir. Bu bağlamda Stanford Felsefe Ansiklopedisi'nde (2018) inanç etiği hakkında,"Tüm inançlar için yeterli ve hakikate dayanan kanıta sahip olmak ahlaki bir yükümlülüktür." açıklaması yapılmıştır.

Stern ve meslektaşları bireylerde çevresel duyarlılık davranışları ölçmek için yaptıkları birçok araştırmada bireysel değerlerin, inançların ve normların birbirleriyle bağlantılı olduğunu tespit etmişlerdir. Bu doğrultuda Schwartz'ın Temel Değer Teorisi'ni ve 10 değerini baz alarak ilk adımda çevresel duyarlılık inançları etkileyen değerler envanterini oluşturmuşlardır. İnançların ahlaki kurallarla desteklenmesi gerektiği sonucuna vardıkları için zincirin devamında inancı, bireysel çevresel duyarlılık normlarla ilişkilendirmişler ve önerdikleri bu nedensel zinciri Değer İnanç Norm Teorisi olarak sunmuşlardır (Stern ve diğerleri, 1999; Stern, 2000).

DİN Teorisi'nde bireyin çevresel duyarlılık davranışını açıklama yolu, bir zincirden oluşan beş değişkenden geçmektedir. Söz konusu değişkenlerin yerleştirilmesinde ve aralarındaki ilişkinin kurgusunda sosyal psikoloji ve antropoloji alanyazında bireylerin davranışlarını incelemek için yapılan araştırmalara ve önerilen teorilerin izine rastlanmaktadır. Stern ve meslektaşları Temel Değer Teorisi'ni, Yeni Ekolojik dünya görüşüyle ve Norm Aktivasyon Teorisi'yle sentezleyerek, bireyin çevresel duyarlılık davranışlarının gerçekleşmesi sürecini ve nedenlerini açıklamışlardır. DİN teorisiyenlerinin, nedensel zincirdeki sıralamayla ilgili mantıksal açıklamaları önceki araştırmalarına dayanmaktadır (Heberlein, 1977; Van Liere ve Dunlap, 1978; Stern ve Gardner, 1981; Stern, Dietz ve Black, 1985; Black, Stern ve Elworth, 1985; Guagnano, Stern ve Dietz, 1995; Stern, Dietz ve Guagnano, 1995; Stern, Dietz, Kalof ve Guagnano, 1995; Stern ve diğerleri, 1999). Şekil 2.7 DİN Teorisi'nin nedensel zinciri gösterilmektedir:

Şekil 2.7. DİN Teorisi'nin şematik görünümü (Stern ve diğerleri, 1999: 84; Stern, 2000: 412)

DİN Teorisi'nde, bireyin çevresel duyarlılık değerlerini ölçen üç değişken, Schwartz'ın (1994) Temel Değer Teorisi'ndeki 10 değer değişkeninden alınmıştır. Şekil 2.7'de görüldüğü gibi bu teorinin nedensel zincirnde, bireyin kişilik ve inanç yapısının merkezindeki ögelerden daha çok insan-çevre ilişkileri üzerinde odaklanmıştır. Teoride, bireyin değer değişkeninden itibaren başlayan zincir, YE, SF, SÜ ve daha sonra çevresel duyarlılık davranışların gerçekleştirilmesi için normlara kadar devam etmektedir. Nedensel zincirin son aşamasına geldiğinde, bireyin çevresel duyarlılık normlarının düzeyi üzerinden, bulunacağı çevresel duyarlılık davranışlar hakkında fikir yürütülebilir. DİN Teorisi'nin yapısına göre nedensel zincirde yer verilen her değişken bir sonraki değişkeni doğrudan etkilemektedir.

DİN Teorisi'ne göre çevresel kaygı, öncelikle bireylerin değer yargılarından etkilenmektedir. Bunlar, egoistik, özgecilik ve biyosferik değer yargıları olarak adlandırılmışlardır. Hedonik değer, insanların zevklerine ve konforlarına ne kadar düşkün olduklarının düzeyini göstermektedir. Hedonik değer yargısının, bireyin çevresel duyarlılık davranışlarını etkilediği başka çalışmalarla da desteklenmiş olsa da DİN teorisyenleri tarafından geçerliliğine ve güvenirliliğine bakılmamıştır (Stern vd., 1999; Stern, 2000). Dolayısıyla, bu tez çalışmasında hedonik değer yargısı ölçülmemiştir.

DİN Teorisi'nde bireyin doğa ve çevre hakkında biyosferik ve özgecilik yargı değerlerine çok önem vermesi, çevre sorunlarından duyduğu kaygıyı pozitif yönde etkilediği anlamına gelmektedir. Bu iki değişkenin, DİN Teorisi'ndeki diğer değişkenlerle olumlu ilişkileri vardır. Belirtilmelidir ki biyosferik değer yargısı çevre ve biyosferin önemini vurgulamaktadır. Özgecilik değer yargısı ise bireyin bencil bir yönelimden uzak durma düzeyini belirleyip, başkalarının menfaatini düşünen, Schwartz'ın değer yönelimlerini içeren öz-aşkınlık boyutundan esinlenmiştir. Bireyin egoistik değer yargısına sahip olması, çevresel sorunlar karşısındaki değer yargılarını olumsuz etkilemektedir. Egoistik değer yargısı, bireyin kişisel çıkarlarını ve elde edeceği menfaatlerini üst seviyelere çıkarmayı vurgulamakta ve benzeri değer yönelimlerini içermektedir. Bu değer yargısı, Schwartz'ın kendini geliştirme boyutundan esinlenmiştir. Söz konusu değer yargılarının düzeyinin belirlenmesi, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının öngörülmesi hakkında, ilkeli muhalefet yapmalarına veya destek olmalarına dair ipuçları verecektir. Stern ve diğerleri (1999), DİN Teorisi'nde yerleştirilen değerlerle ilgili detayları makalelerinde açıklamışlardır.

DİN Teorisi'nin özü, fedakârlık ile kişisel çıkar arasındaki zıtlıktır. Teori, değer yargılarının doğrudan, bireysel normları ve çevresel duyarlılık davranışları etkileyebileceği mantığı üzerinden kurulmuştur. DİN Teorisi'nde terimler kullanılırken net olmak çok önemlidir. Bu nedenle, değerler üzerinden ölçülen genel inançlar ve normların birbirlerinden net bir sınırla ayrılması şarttır. Fakat bazı araştırmalarda bu ayrıntılara özen gösterilmediği görülmektedir (EK-3).

DİN Teorisi'nde biyesferik yargı değer ile özgecilik yargı değer arasındaki ilişki, bireyin kendine verdiği değer üzerinden yorumlanmıştır. Biyosferik değer yargısı yüksek olan birey, çevresel duyarlılık bir davranış sergilediğinde öncelikle kendisine fayda sağlamaktadır. Bireyin, diğer bireyleri düşünmekle birlikte (özgecilik değer yargısı), kendine de değer vermesi gerekmektedir. Bunun aksine, egoistik değer yargısına sahip olan birey, kendi çıkarlarını ön planda tutar, dünya ve varlıklarını umursamadan bencilce kullanır (Stern, 2000).

Bireyin değerleriyle çevresel duyarlılık davranışları arasındaki ilişkiyi anlamakta Dietz, Fitzgerald ve Shwom (2005: 365)'ın açıklamalarını da dikkate almak yerinde olacaktır. Bu araştırmacılara göre değerler, bireyin çevresel duyarlılık kararlarını etkileyip,

şekillendirmekle birlikte, mensubu olduğu grubun çevresel duyarlılık davranışlarını da etkilemektedir. Bireyin benimsediği değerler, acil durumlarda vereceği kararlar ile gereksinimlerini karşılama isteği üzerinden vereceği kararları biçimlendirmektedir. Ancak daha derinlerde yatan duygular ve düşünceler, bireyin vermekte olduğu kararlara yansımaktadır.

DİN Teorisi'ndeki zincirin değerlerden sonra gelen ikinci aşamasında, genel inançlar başlığı altında birinci sırada, Yeni Ekolojik Teori'ye yer verilmiştir. Dunlap, Van Liere, Mertig ve Jones (2000: 433) bu teoride bireyin dünya, doğa ve sorunlarına ilişkin bakışaçısını irdelemiştir. Bireyin doğaya yaklaşım biçimi ve korunmasıyla ilgili fikirlerinde yer alan yöntemler ele alınmıştır. YE Teorisi, bireylerle doğal çevre arasındaki etkileşimler hakkında bir dizi genel inancı yansıtmaktadır.

Dunlap ve diğerleri, YE Teorisi'ni yansıtan 15 maddeli bir ölçek oluşturmuşlardır. Bu 15 maddede, beş boyut altında bireylerin dünya, doğa ve çevre hakkındaki görüşleri açıklanmaktadır: Büyüme sınırlarının gerçeği 1, 6, 11; insan merkezcilik 2, 7, 12; doğanın dengesinin kırılganlığı 3, 8, 13; muafiyetçiliğin reddi 4, 9, 14 ve bir ekokriz olasılığı 5, 10, 15 numaralı ifadelerle beş boyut başlığı altında açıklanmıştır (Dunlap, 2008; Morrison vd., 2015). YE ölçeği, bireyin ekolojik yönelimini belirleyip dünyaya, doğaya ve çevreye yönelik genel görüşü hakkında bilgi edinilmesini sağlamaktadır.

Teorinin nedensel zincirinde inançlar başlığı altında ikinci sırada SF değişkenine yer verilmiştir. Zincirin bu sırasında, bireyin çevre sorunları ve sonuçları hakkındaki farkındalık düzeyi sorgulanmaktadır. DİN Teorisi'nde, bireyin egoistlik, altruistik ve biyosferik yargı değerlerinden oluşan toplam değer ekseninden etkilenen YE görüşü, çevre sorunlarına ve sonuçlarına ilişkin duyduğu farkındalık hissini tetiklemektedir (Fornara, Pattitoni, Mura ve Strazzera, 2016). Bireyin yaşam sürecinde dünya ve varlıkları hakkındaki genel düşünce tarzı ve eylemleri, diğer bireyler ve doğa üzerinde olumlu veya olumsuz etkiler bırakabilir. Bunun için DİN Teorisi'nde YE ölçeğiyle bireyin dünya ve varlıkları hakkında genel düşüncesi ölçüldükten sonra, çevresel sorunlarına ve oluşan sorunlara ilişkin farkındalık düzeyi sorgulanmaktadır.

SF ölçeği, Stern, Dietz ve Kalof (1993: 333) tarafından yapılan araştırmalar sonucu geliştirilmiştir. Ölçekte yer alan toplam dokuz ifade yardımıyla bireyin, doğa, çevre ve

sorunları hakkında duyduğu farkındalık düzeyi sorgulanmıştır. Bunun için üç egoistik, üç özgecilik ve üç biyosferik temalı madde yerleştirilmiştir. Birey, çevre sorunlarıyla ilgili farkındalık düzeyine göre konuya ilişkin sorumluluk hisetmektedir.

Schwartz (1977b: 227, 1992) bireyde iki inanç türün olduğuna dikkat çekmiştir. Birincisi, akıl yürütme bilinci ve farkındalık düzeyiyle (SF) bağlantılıdır. İkincisi ise sorumlulukların üstlenilmesiyle (SÜ) ilişkilidir. SF, kişinin çevresel değerlerle ilgili farkındalığını bireysel değerleri olarak algılarken, SÜ ise olumsuz sonuçları azaltma konusundaki bireyin kendi sorumluluğunu üstlenmeye hazır olduğu düzeyi açıklamaktadır. Zincirin SÜ aşamasına geldiğinde, bireyin dünya, doğa ve varlıklarını bekleyen çevresel sorunların çözülmesinde sorumluluk üstlenme isteğinde bulunması beklenmektedir. DİN Teorisi'nde SÜ, insan-çevre ilişkileri bağlamında bireylerin genel inançların ölçülmek için kullanılan son ölçektir. Bu durumda bireyin çevresel duyarlılıklık bağlamında kişisel normlarını etkileyebilecek bir inanç düzeyi ortaya çıkmış olur.

Steg ve diğerleri (2005) ile Ibtissem (2010) araştırmalarında, bireylerin çevresel duyarlılık bağlamında SÜ düzeyini ölçmek için geçerliliği ve güvenirliliği ispatlanmış ölçekler geliştirmişlerdir. Her iki ölçekte de bireyin çevresel duyarlılık bağlamında sorumluluk üstlenmesine yönelik altı ifadeye yer verilmiştir. Ajzen (1985: 35) çalışmasında, bireyin inancına özgü davranışları olduğuna da dikkat çekmiştir. Başka bir ifadeyle, özgül inançları olan bireylerin, özgül davranışlar sergileme ihtimali, genel inançları olan bireylerin özgül davranışlar sergileme ihtimalinden daha güçlüdür. Bu nedenle, araştırmalarda bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının öngörülmesinde, DİN Teorisi'nin kullanılması daha çok tercih edilmektedir. Bu teoriyle bireye özgü SF, SÜ ve normların ölçülebiliyor olması, özgül çevresel duyarlılık davranışlarının ölçülebilme olasılığını güçlendirmektedir.

DİN Teorisinin nedensel zincirinde çevesel inançtan sonra Norm ile tanımlanan aşamada bireyin, çevre sorunlarına ilişkin norm düzeyi açıklanmaktadır. Bireyde, çevre sorunlarının çözülmesine yönelik olarak ahlaken oluşan zorunluluk hissi, nihayetinde çevresel duyarlılık davranma eylemini ortaya çıkarmaktadır (Steg, 2016). Bireysel çevresel duyarlılık normların harekete geçmesi, bireyin ilgili davranıştan kaynaklanan tehdidin ve problemin farkında olup, sorumluluk üstlenmeye hazır olduğu anlamına

gelmektedir. Dolayısıyla bireysel çevresel duyarlılıklık normları düzeyi üzerinden, bireyin çevresel duyarlılık davranışlara geçebilme yatkınlığını öngörebilmek mümkündür. Stern (2008: 366), "Bireyin kişisel bir değerinin tehdit edildiğine inanmasının, bu tehdidi uygun bir eylemle hafifletebileceğine inanarak, davranışa geçmesini gerçekleştireceğini" savunmuş ve böylelikle, norm sürecini özetlemiştir.

DİN Teorisi bileşenleriyle, bireylerin çevresel duyarlılık değerleri, inançları ve normları hakkında tahmin yürütülebilir. Böylelikle bireylerin içsel duygularını çevresel duyarlılık davranışlara yönlendirmek için doğru stratejiler hazırlanabilir. Ayrıca çevrenin korunmasına ve sürdürülebilir stratejilerin geliştirilmesine yatkın bir sistemin kurulması mümkün hâle gelir. Van der Werff ve Steg'e (2016: 107) göre DİN Teorisi, çevresel kaygının ve çevresel konuların farkındalığının, toplumsal olarak nasıl sağlanabileceği hakkında yol gösterir.

Özetle DİN Teorisi, bireyin çevresel duyarlılık davranışları hakkında, ön izlenim imkânı sunmaktadır. Bu teorinin çevre duyarlılığı araştırmalarında kullanılması, bireyin çevresel eylemlerinin genel öncüllerinin belirlenmesinde avantaj sağlamaktadır. DİN Teorisi'ni bütünsel biçimde ele alan araştırmalar mevcuttur. Bu tür araştırmalarda teorinin nedensel zinciride yer alan tüm değişkenlerin sınandığı ve uyumunun test edildiği görülmektedir. Bazı araştırmalarda teorinin birkaç değişkeni ve alt boyutları kullanılmıştır. DİN Teorisi üzerinden yapılan araştırmalarda saptanan önemli sonuçlardan biri, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarıyla, maliyetin, zamanın ve zorlayıcı uygulamaların ters yönde olmasıdır. Bu durum genellikle bireylerin çevresel tüketici davranışlarını ve ulaşım tercihlerini inceleyen araştırmalarda görülmektedir (EK-2).

Turizm alanında ulusal ve uluslararası indeksli dergilerde DİN Teorisi kullanılarak yapılan araştırmalar mevcuttur. Bu teori üzerine doğrudan odaklanan araştırmalarla birlikte, diğer teorilerle entegre edilerek yeni modellerin sunulduğu araştırmaların olduğu da görülmüştür. Turizm alanında DİN Teorisi'nden faydalanılarak yapılan ilk araştırmanın, Journal of Environmental Psychology dergisinde yayınlandığı saptanmıştır (EK-1). Bu çalışmada, Eriksson, Garvill ve Nordlund (2006) İsveç'te seyahat için özel araba kullanım talebini azaltmaya yönelik geliştirdikleri modelde bireylerin çevresel duyarlılık değerlerini, inançlarını ve normlarını ölçmek için DİN Teorisi'nden yararlanmışlardır. "Acceptability of travel demand management measures: The

importance of problem awareness, personal norm, freedom, and fairness" başlıklı çalışmada 460 kişinin seyahat ederken, kendi otomobilini tercih eden, çevresel duyarlılık davranış yönelimleri ve çevreyi etkileyen faktörler araştırılmıştır. Bu kişilerin mail adreslerine gönderilen anketlerden toplanan veriler analizlere tabi tutulmuştur. Değişkenler arası ilişkileri tespit etmek ve neden sonuç bağlantısını bulmak için path analizi yapılmıştır. Araştırmada DİN Teorisi'yle yürütülen bölümden elde edilen sonuçlardan, katılımcıların çevre sorunlarının farkında oldukları ve seyahatte bireysel otomobil kullanımının sorun oluşturduğu inancında oldukları tespit edilmiştir. DİN zincirinde değişkenler arasında ilişki bulunmuş ve önerilen modelin teorinin mantığıyla uyumlu olduğu açıklanmıştır. Ancak katılımcıların, seyahatte kendi araçlarını kullanmaya istekli oldukları ortaya çıkmıştır. Bu durumun nedenlerinden birinin, katılımcıların çevresel duyarlılıklık normları, seyahatte toplu taşıma araçlarından yararlanmak için yeterince güçlü olmadığı şeklinde açıklanmıştır. Seyahatte özgür olma isteği ve çevre sorunlarının yeterli düzeyde farkında olunmaması, bireysel araçların kullanılmasına yönlendiren nedenler kapsamında gösterilmiştir. Araştırmada DİN Teorisi kapsamında uyum verilerinin (RMSEA= 0.055, PCLOSE= 0.302, CFI= 0.976) kabul edilir düzeyde çıktığı görümektedir.

Konuyla ilgili ulusal ve uluslararası indeksli dergilerde tarama yapıldığında turizm alanıyla ilişkili olan diğer bir araştırmanın, López-Mosquera ve Sánchez (2012) tarafından gerçekeştirildiği tespit edilmiştir. "Theory of Planned Behavior and the Value-Belief-Norm Theory explaining willingness to pay for a suburban park" başlıklı makalede İspanya'da Monte San Pedro parkını ziyaret eden 194 katılımcının çevresel duyarlılık davranışları DİN ve Planlı Davranış Teorileri kapsamında araştırılmıştır. Katılımcıların biyosferik ve özgecilik değer yargıları, çevresel duyarlılık tutumları, inançları ve normları tatmin edici düzeyde çıkmış ve parkın korunması ve çevresel duyarlılık yönetimin uygulanması için fazladan ödeme yapmaya istekli oldukları tespit edilmiştir. Araştırmacılar, bu tür yörekent parklarının yönetimini üstlenen yöneticilerin, doğa ve çevre kaynaklarının ekonomik değerinin ve koruma yöntemlerinin bilincinde olmaları gereğini vurgulamışlardır. Yine araştırmacılar, yöneticilerin çevresel duyarlılık değerlerinin güçlü olması ve konu hakkında güncel bilgilere sahip olmaları doğru kararların ve önlemlerin alınmasını sağlayarak ziyaretçilere de olumlu etki bırakacağını açıklamışlardır. Araştırma modelinin uyum verileri iyi çıkmıştır ($\chi 2$ =1018.34, df =574, $p < 0.01$, $\chi 2/df = 1.77$, RMSEA =0.06, CFI =0.92, NFI = 0.78).

Van Riper ve Kyle (2014) DİN Teorisi'ni kullanarak gerçekleştirdikleri, "Understanding the internal processes of behavioral engagement in a national park: Alatent variable path analysis of the value-belief-norm theory" adlı araştırmayı, Güney Kaliforniya sahilinin yaklaşık 15 mil uzağında bulunan Channel Adaları Milli Parkı'nı ziyaret edenler üzerinden yürütmüşlerdir. Koruma altında olan beş adanın ikisinde, gönüllü 359 ziyaretçi araştırmaya katılmıştır. Bu örneklemden toplanan veriler yapısal eşitlik analizine tabi tutulmuş ve DİN Teoris'yle uyum sağladığı tespit edilmiştir. Channel adaları ziyaretçilerinin çevresel duyarlılık davranışlara önem verdikleri belirlenmiştir. Ziyaretçilerin bireysel bağlamda yüksek düzeyde çevresel duyarlılık inançlarının ve normlarının olması, böyle olumlu bir sonucun ortaya çıkmasının nedeni olarak gösterilmiştir. Turistlerin, özellikle ekoturizm gezilerine katılanların sosyokültürel özelliklerinin, çevresel duyarlılık davranışlarının açıklanmasında önemli rol üstlendiğini açıklayan araştırmacılar, gelecekte yapılan araştırmalarda bu konunun dikkate alınmasını önermişlerdir. Ayrıca çevresel mevzuatla ilgili yerel yönetimlerin kaygılarını yansıtabilen araştırmaların yapılmasının gereğini vurgulamışlardır. Toplanan verilerin analizinden elde edilen sonuçlar ($\chi2$ =506.62, df =264, $p < 0.05$, $\chi2/df = 1.91$, RMSEA = 0.05, CFI =0.91, SRMR= 0.07) bu araştırma örnekleminin de DİN Modeli'yle uyum sağladığını göstermektedir.

Alanyazında çevre etiketli konaklama işletmesi müşterilerine yönelik araştırmalar yapıldığı da görülmüştür. Örneğin "Application of the extended VBN theory to understand consumers'decisions about green hotels" adlı araştırmada, Choi, Jang ve Kandampully (2015) yeşil konaklama işletme müşterilerinin çevresel duyarlılık davranışlarını, DİN Teorisi Modeli'ni geliştirerek ölçmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte araştırmacılar, müşterilerin yeşil konaklama işletmesini tercih etmesindeki nedenleri araştırmışlardır. Bu amaçlar doğrulturunda Amerika Birleşik Devletleri Midwestern Üniversitesi öğretim üyelerine e-postayla anket gönderilmiş ve cevaplanan anketlerin 428'i analize tabi tutulmuştur. Yapısal eşitlik modelleme analiziyle modelin uyumluluğu test edilmiş ve olumlu sonuç alınmıştır. Araştırma verilerinden ulaşılan sonuçlara göre, geliştirilen modelin, DİN Teorisi'yle uyumlu olduğu açıklanmıştır. Ayrıca katılımcıların yüksek çıkan biyosferik değer yargısı düzeylerinin, yeşil konaklama işletmelerini tercih etme niyetleri üzerinde önemli düzeyde etkisi olduğu belirlenmiştir. Elde ettikleri sonuçlara göre araştırmacılar, DİN Teorisi'nin geliştirilmesi ve öznel normun ilave edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Yine, konaklama işletmesi

müşterilerinin yeşil uygulamalara ilişkin daha fazla güven duyabilecekleri ortamları oluşturmak için daha fazla çaba göstermeleri gereği de ifade edilmiştir. Çalışmadan elde edilen veriler ($\chi 2$ =1057.996, df =389, $p < 0.001$, $\chi 2/df = 2.71$, RMSEA = 0.06, CFI = 0.95, NFI = 0.91), bu araştırma örnekleminin DİN Teorisi ile uyum sağladığını göstermektedir.

Alanyazında, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının öngörülebilmesi için bu konuda mevcut teorilerin birleştirilmesiyle yeni model geliştirilmesi üzerine yapılan araştırmalara da rastlanmıştır. Han (2015)'ın yaptığı "Travelers' pro-environmental behavior in a green lodging context: Converging value-belief-norm theory and the theory of planned behavior" adlı araştırma bu tür çalışmalara örnek verilebilir. Araştırmacı, DİN ve Planlı Davranış Teorilerini birleştirerek, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmek için yeni bir model önerisinde bulunmuştur. Araştırmada anket, Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan ve 5000 üyesi olan bir internet araştırma şirketi vasıtasıyla uygulanmış ve cevaplanan 308 anket analize tabi tutulmuştur. Araştırmanın amacına uygun diğer analizlerle birlikte yapısal eşitlik analizi de kullanılmış ve örnekleminden elde edilen verilerden, Din Teorisi ile uyum sağladığı tespit edilmiştir. Ayrıca yapısal eşitlik analizinin sonuçları, önerilen modelin, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının öngörülebilmesinde mevcut teorilere göre daha başarılı olduğu açıklanmıştır. Bulgular, araştırmada kurulan hipotezlerin desteklendiğini ve katılımcıların çevresel sorunlara yönelik farkında olduklarını ortaya koymuşlar. Bununla birlikte, katılımcıların yeşil olmayan çekici alternatiflere önemli düzeyde ilgi duydukları ve etkilendikleri belirlenmiştir. Araştırmanın verileri modelin DİN Teorisi ile uyumlu olduğunu ($\chi 2$= 730.055, $p<0.001$, df = 182; RMSEA = 0.099, $\chi 2/df = 4.01$, CFI = 0.889, IFI = 0.889) göstermektedir.

Turizm alanında DİN Teorisi'nden yararlanılarak yapılan diğer bir araştırma Kiatkawsin ve Han (2017)'a aittir. Çalışmada, "Young Travelers' Intention to Behave Pro-Environmentally: Merging the Value-Belief-Norm Theory and the Expectancy Theory" adlı araştırmada; DİN Teorisi ile Vroom'un Beklenti Teorisi birleştirilerek, yeni bir model sunulmuştur. Araştırmacılar, gençlerin çevresel duyarlılık davranışlarının oluşumunu anlamak için daha geniş kapsamlı bir çerçeve çizerek niyetler üzerinden çevresel duyarlılık davranışlarını öngörmeye çalışmışlardır. Araştırma, Güney Kore'nin yedi metropol şehrinin tümündeki üniversitelerde, turizm işletmeciliği, gastronomi, işletme ve

yabancı diller bölümlerinde lisans düzeyinde eğitim alan genç öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Katılımcıların cevaplandırdığı anketlerden 538'i analiz için uygun bulunmuştur. Elde edilen veriler, yapısal eşitlik modellemesine tabi tutulmuştur. Araştırmada DİN Teorisindeki nedensel zincirinde var olan değişkenleri arasında güçlü ilişkilerin olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar, önerilen modelin, bireylerin çevresel duyarlılık davranış düzeylerinin öngörülmesinde DİN Teorisine göre daha güçlü olduğunu göstermiştir. Araştırmadan elde edilen diğer önemli bir sonuç ise ekonomik koşulların çevresel duyarlılık davranışları etkilediğidir. Gençlerin ekonomik durumları, çevre yanlısı tercihlerine bağlı olarak olumsuz etkilendiğinde, çevresel duyarlılık davranış düzeylerinin düşüş gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler, modelin DİN Teorisi'yle uyumlu olduğunu ($\chi2$ =856.908, df = 363, $p<0.001$, RMSEA = 0.050, $\chi2/df$ = 2.361, CFI = 0.935, IFI = 0.936) göstermektedir.

Turizm alanyazında DİN Teorisi kullanılarak yapılan bir diğer araştırma Han, Hwang ve Lee (2017a) tarafından yapılmıştır. "The Value-Belief-Emotion-Norm Model: Investigating Customers' Eco-Friendly Behavior" adlı araştırmada, turistlerin çevresel duyarlılık davranışlarının daha iyi öngörülebilmesi için kapsamlı alanyazın incelemesi yapılmıştır. Araştırmacıların temel amacı, DİN Teorisini geliştirerek, değer-inanç-duygu-norm modelini önermektir. Anket, Amerika Birleşik Devletleri'nde birden fazla kez kruvaziyerle seyahat eden ve en son kruvaziyer seyahatini, son bir yıl içinde gerçekleştiren turistlere uygulanmıştır. Veri toplamak amacıyla uygulanan anketlerin 350'si analiz edilmeye uygun bulunmuştur. Duygusal etkenleri de içeren modelin, bireyin çevresel davranışlarının öngörülmesinde, DİN Teorisi'ne göre daha güçlü olduğu tespit edilmiştir. Buna ek olarak duygusal sürecin, ahlaki normları ve niyetleri oluşturmada önemli rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca inanç yapılarının, bireylerde beklenen duyguların ve kişisel normların oluşmasında aracı rolü üstlenmiş olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçları modelin, DİN Teorisi'yel uyumlu olduğunu ($\chi2$ = 1543.225, df = 513, $p<0.001$, $\chi2/df$ = 3.008, RMSEA = 0.076, CFI = 0.903, IFI = 0.903) göstermektedir.

Müzelerde korunan önemli kültürel ve tarihi eserlerin ziyaretinde gösterilen duyalı davranışlar bu turistik mekânların sürdürülebilirliğine ve sergilenen ürünlerin korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu konuda Han, Olya, Cho ve Kim (2018)'in yaptığı "Understanding museum vacationers' eco-friendly decision-making process: strengthening the VBN framework" adlı çalışmada, Güney Kore'deki en büyük müzeleri

ziyaret eden turistlere anket uygulanmıştır. Toplanan 600 anketten, 429'u analiz edilmiş ve boyutlar arası ilişkilerin bulunması için yapısal eşitlik analizi yapılmıştır. Turistlerin sahip oldukları yüksek düzeydeki çevresel normlarının, çevresel duyarlılık davranışlarını da olumlu yönde etkilediği araştırmanın önemli sonuçlarındandır. Araştırma sonucuna göre Güney Kore'deki büyük müzeleri ziyaret eden turistlerin, yeterli düzeyde çevresel duyarlılık davranışlarda bulundukları kanıtlanmıştır. Yapısal eşitlik analiziyle değişkenler arası ilişki düzeylerine bakılmış ve araştırma modelinin uyum indeksleri (χ^2 = 1272.27, df = 454, χ^2/df = 2.80, p<0.001, RMSEA = 0.065, CFI = 0.90, IFI = 0.90, TLI = 0.89) DİN Teorisi'yle uyumlu olduğunu göstermektedir.

Landon, Woosnam ve Boley (2018) "Modeling The Psychological Antecedents to Tourists' Pro-Sustainable Behaviors: An Application of the Value-Belief-Norm Model" başlıklı bir araştırma ile ABD'li bir seyahat platformundan elde edilen verilere dayanarak, turistlerin (N=623) çevresel duyarlılık davranışlarını DİN Teorisiyle açıklamaya çalışmışlardır. Bireylerin sürdürülebilir davranışlarını inceleyen bu araştırmada modelin geçerliliğini sınamak için Meta Analizi yapılmış ve elde edilen veriler tatmin edici bulunmuştur. Katılımcıların biyosferik değer yargısının, çevresel duyarlılık davranışlara eğilimli olmalarında etkili bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler (χ^2= 1911.8, p<0.01, df = 629; χ2/df= 3.03, RMSEA = 0.057; CFI = 0.936; NNFI = 0.928), önerilen modelin geçerliliğini desteklemektedir.

Alanyazında, DİN Teorisi ile ilgili yapılan araştırmalarda önerilen modelin uyumuna ve değişkenler arası ilişki düzeyi hakkında bilgi edinmek için genellikle, Meta ve Yapısal Eşitlik Analizlerinin tercih edildiği görülmektedir. Ancak, Olya ve Akhshik (2019), "Tackling the complexity of the pro-environmental behavior intentions of visitors to turtle sites" adıyla yaptıkları araştırmada önerdikleri modeli test etmek için farklı olarak Bulanık Analitik Hiyerarşi analizi'nden yararlanmışlardır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Alagadi ve İskele sahillerine düzenlenen turların katılımcılarının (N=112) çevresel duyarlılık davranışları DİN Teorisi ve Planlı Davranış Teorisi'nin entegre edilmesiyle oluşturulan bir modelle ölçülmüştür. Alagadi ve İskele sahillerinde dünyaca ünlü yeşil kaplumbağalar bulunmakta olup koruma altına alınmış bölgelerdir. Araştırma örneklemi bu nedenle buralardan seçilmiştir. Geliştirilmiş model, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının öngörülmesinde, diğer iki modele göre daha ayrıntılı

bilgiler vermiştir. Geliştirilmiş modelin uyum indeksleri, $\chi 2$ =1299.035, $p<0.001$, df=610, $\chi 2/df$=2.130, RMSEA=0.902, IFI=0.883, PCFI =0.674 olarak elde edilmiştir.

Bazı turizm destinasyonları barındırdıkları olağanüstü çekicilikleriyle reklama ve tanıtıma pek ihtiyaç duymazlar. Barındırdıkları doğal güzellikleriyle turistlerin ilgisini çekerken olası çevre sorunlarının önlenmesi için kolektif turizme açık değillerdir. İklim değişikliği bu tür destinasyonların yok olması yönündeki kaygıları gittikçe artırmaktadır. Belki de bu destinasyonların doğal güzellikleri birkaç yıl sonra yaşanan çevre krizleri sonucu kaybolacaktır. Bu düşünceyle, söz konusu destinasyonlara yönelik düzenlenen tur programlarına son şans turizmi adı verilmiştir. Amazon ormanları ve kutuplar gibi bölgeler bu tür destinasyonlara örnektir. Kuşkusuz bu bölgelerde gerçekleşen turizm faaliyetlerinde en önemli konu paydaşlar tarafından çevre ve doğal varlıklara zarar verilmesinin önlenmesidir. Turistlerin de paydaşlardan biri olması nedeniyle proaktif biçimde çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmaları beklenmektedir. Bu beklentinin gerçeklik payını öğrenmek için Denley, Woosnam, Ribeiro, Boley, Hehir ve Abrams (2020) "Individuals' intentions to engage in last chancetourism: applying the value-belief-norm model" adıyla bir araştırma yapmışlardır. ABD'den bu destinasyon turlarına katılan 406 bireyden veri toplanmıştır. DİN Teorisi'ne dayanılarak yapılan araştırmada teoriye, özveride bulunma ve yerelliğe saygı değişkenleri eklenerek yeni bir model sunulmuştur. Diğer analizlerle birlikte Yapısal Eşitlik Analizi de yapılmış ve DİN Teorisi'nin orijinal verileriyle, geliştirilmiş modelin verileri uyum göstermiştir. Ancak, katılımcıların egoistik yargı değerleriyle YE arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu destinasyon turlarına katılan turistlerin proaktif biçimde çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmaları için özgecilik değer yargılarının geliştirmesi gereği vurgulanmıştır. Bununla birlikte turistlerin maliyet açısından da fedakârlıkta bulunmaları gerektiği belirtilmiştir. Elde edilen; $\chi 2$ =1724.49, $p<0.005$, df=792, $\chi 2/df$=2.18, RMSEA=0.05, TLI=0.92, CFI =0.92, SRMR=0.07 şeklindeki uyum indeksleri, modelin geçerliliğini kanıtlamaktadır.

DİN Teorisi kapsamında turizm alanyazında rastlanan bir başka araştırma, Megeirhi, Woosnam, Ribeiro, Ramkissoon ve Denley (2020) tarafından yapılmıştır. "Employing a value-belief-norm framework to gauge Carthage residents' intentions to support sustainable cultural heritage tourism" adlı araştırma Tunus'un Kartaca destinasyonunda gerçekleşmiştir. Bu destinasyonda yaşayan yerel halkın sürdürülebilir turizm

davranışlarının ölçülmesi için DİN Teorisi'nin bileşenleri kullanılmıştır. 475 katılımcıdan toplanan veriler diğer analizlerle birlikte Yapısal Eşitlik Analizi'ne tabi tutulmuştur. Yerel halkın, bu destinasyonu korumak için çevresel duyarlılık destekleyici davranışlarda bulundukları tespit edilmiştir. Yerel halkın bireysel öznel normlarının, çevresel duyarlılık davranışlarını motive etmekte etkin olduğu ve bu durumda kültürel mirasların korunmasında katkı sağladığı açıklanmıştır. Ancak yerel yönetimin turist çekme konusundaki yaklaşımının gözden geçirilmesi gerektiği yönünde öneri sunulmuştur. Elde edilen verilerden ($\chi2=2569.64$, $p<0.001$, $df=1020$, $\chi2/df=2.421$, RMSEA=0.055, TLI=0.90, CFI=0.91, SRMR=0.069) araştırma modelinin DİN Teorisi'yle uyumlu olduğu görülmüştür.

EK 2'de görüldüğü gibi Eriksson ve diğerleri (2006), muhtemelen DİN Teorisi'ni turizm alanyazına geçiren ilk araştırmacılar olmuşlardır. Ancak zaman içerisinde bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçebilmek veya model geliştirebilmek için bu teoriden faydalanan araştırmaların sayısı gittikçe artmaktadır. Yayın rekabeti ve puan elde etmek dışında turizm alanında bu teorinin araştırmacılar tarafından tercih edilmesi çevre mevzuatının ve iklim değişikliliğinin önemsendiğine dair olumlu bir işarettir. Bu alanda gerçekleşen pazarlama faaliyetleri makro ve mikro çevre faktörlerinden etkilenmekte ve insan varlığı üzerinden inşa edilmiştir. Dolayısıyla bu alanda çevre mevzuatı ve iklim değişikliğine yönelik gerçekleşen araştırmalarda bireylerin davranışlarının sosyal psikolojik bağlamda incelenmesi özellikle son zamanlarda ivme kazanmıştır. DİN Teorisi ile ilgili indeksli dergilerde yayınlanan makaleleler ve Türkiye Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinde kayıtlı tezler EK 2 ve EK 4'de görülebilir.

2.4. Turizmin Önemli Bir Sektörü Olan Konaklama İşletmelerinde Çevresel Duyarlılıklık

Küresel çapta konaklama işletme sektörü 18 milyon odadan oluşan, 525 milyar dolarlık bir değeri temsil etmektedir. Sektörün yıllık hasılâtı 40 milyar dolar olup 2025 yılına kadar 20 milyar dolara çıkma potansiyeli olduğu tahmin edilmektedir. Küresel konaklama işletme sektörü, toplam oda başı geliri ve oda temininde, son dokuz yılda turizm endüstrisinin önemli bir parçası olarak büyüme göstermektedir. Dünya genelinde on işten birini bu sektör yaratmakta ve ekonominin büyümesine (GSYİH) %2,5 katkı sağlamaktadır. Pazarlama stratejileri kapsamında sektörün, müşterilerine ucuz hava

yolculuğu olanağı sunması, hane halkının turizm harcamaları kaleminden tasarruf etmesine vesile olmakta ve aile ekonomisine %2,8'lik bir katkı sağlamaktadır (InterContinental Hotels Group, 2018).

Girişimcilik olgusu toplumlara ekonomik ve sosyal anlamda değer katmaktadır. Tüm sektörlerde olduğu gibi konaklama işletmeleri de girişimlerde bulunup, öncü olmalılar. Yöneticiler girişimci ve yaratıcı ruha sahip olduklarında, konaklama işletmelerinde olumlu proaktif davranışların gerçekleşmesi mümkünleşir (Akoğlan Kozak ve Gül Yılmaz, 2010). Bu işletmelerin büyümesiyle ve çevre sorunlarındaki artış nedeniyle sektördeki çevresel duyarlılık girişimlerin gelişmesi gereklidir. Vizyon sahibi olan yöneticiler, kirliliğin, atıkların, zehirli gazların ve buna benzer çevresel sorunların azaltılması için işletmeleriyle uyumlu çevre yönetimi uygulamalarına yönelmektedirler.

Çevre yönetimi, sürdürülebilir kalkınma ilkelerine dayanarak, bir sistemde çevre sorunlarına önleyici tedbirler alıp, insani ve çevresel kaynaklarının etkin kullanılmasını sağlamaktadır. Her sistemde çevre yönetimi desteğiyle örgüt yapısının oluşması mümkündür. Böylelikle elverişli bir iletişimle, planlama, örgütleme, koordinasyon ve denetim fonksiyonlarının süreç içinde, enerji, su, atık ve eğitim gibi araçların sistemde doğru yönetilmesi gerçekleştirilmiş olur (Berry ve Rondinelli, 1998).

Çevre yönetimi, sürdürebilir kalkınma ve çevreyi koruma amacına uygun uyarlanmış bir yönetim anlayışıdır ve kavram açısından, çok yönlü, çok boyutlu ve disiplinler arası bir anlam taşımaktadır. Çevre yönetimi, alanyazında çevre dostu yönetim, çevresel duyarlılık yönetim veya yeşil yönetim şeklinde değişik ifadelerle geçmektedir (Goodland, 1995; Kirk, 1996). Bu araştırmada "çevre yönetimi" kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

Tarihsel bağlamda düzenlenen çevre yönetimi programlarının başlangıçta sanayi endüstrisi üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Kirk (1996: 12) sanayi endüstrisi üzerinde yoğunlaşan tedirginliğe neden olarak atıkları göstermiştir. Bu dönemden itibaren atıkların yönetimi ve kirliliğin kontrol edilmesi için çevre yönetimi programları düzenlenmiştir. Böylelikle sanayi endüstrisinin oluşturduğu atıklar ve çevre sorunlarının ortadan kaldırılması için çevre yönetimi işleme konmuştur.

Zamanla turizm bünyesinde gerçekleşen faaliyetlere bağlı olarak meydana gelen çevre sorunlarının küçümsenemeyecek kadar büyük olduğu fark edilmeye başlanmıştır. Uluslararası iklim sorunlarıyla mücadele için gerçekleştirilen zirvelerde ve müzakerelerde yoğun enerji tüketen sanayi endüstrilerine yönelik ciddi uyarılarda bulunulurken turizm endüstrisindeki işletmelere de uyarılar yapıldığı görülmektedir.

Rio zirvesinden sonra dünya genelinde çevresel duyarlılık hareketlerin ivme kazanması sonucu, amacın gerçekleşmesi için çeşitli kuruluşlar kurulup, bu yönde faaliyetler başlatılmıştır. Birleşik Krallık'ta, 1992 yılında Commission on Sustainable Development (CSD) major grubu kurularak hükümet, sivil toplum örgütleri ve konaklama işletmelerinin koordinasyonu sağlanmıştır. CSD kuruluşu, faaliyetleri kapsamında, uluslararası konaklama işletmeleri için çevre yönetimi programını sunmuştur (CSD, 1993).

CSD kuruluşu, konaklama işletmelerinin çevresel duyarlılıklık konusunda paydaşlarıyla etkileşimli ve yararlı diyaloglara geçebilmesine zemin hazırlamıştır. Paydaşlar arasında yeni fikirlerin ve bilgilerin paylaşıma açık olmasının, konaklama işletmelerinin çevre yönetimi uygulamalara geçmesine yol açtığı söylenebilir.

CSD'nin kuruluşunun ardından, 1992 yılında Galler Prensi Charles tarafından International Hotels Environment Initiative (IHEI)'nin kurulması, konaklama işletmelerinin çevre yönetimi uygulamalarına geçmesine önderlik etmiştir. Prens Charles aynı yılda, 10 uluslararası konaklama işletme zincirinin yöneticisiyle bir araya gelerek konuyla ilgili çalışmaları başlatmıştır. Bu bağlamda konaklama işletmelerinde çevre yönetimi mevzuatını ve örnek uygulamalarını içeren bilgiler toplanarak bir el kitabı hazırlanmıştır (Horner ve Swarbrooke, 2004: 286).

CSD ve IHEI kuruluşlarının, konaklama sektöründe çevre yönetimine ve uygulamalarına anlam ve hız kazandırdıkları söylenebilir. Bu iki kuruluşun sektördeki çevre sorunlarına çözüm getirebilmek için ilk kez bir örgüt yapısıyla girişimde bulunmalarının, konaklama işletmelerinin kararlı ve emin adımlarla çevre yönetimi uygulamalara geçmelerinin tetikleyicisi olduğu söylenebilir.

Bu evreden sonra, 1994 yılında, Asya Pasifik kıyılarında yer alan 16 konaklama işletmesinin yöneticileri, çevre yönetimi ile ilgili uygulamalar konusunda bir araya gelmiştir. Bölgesel kapsamda ilk kez kurulan kuruluş özelliği taşıyan çevresel girişimci Asya Pasifik Konaklama İşletme Grubu aynı yıl faaliyete başlamıştır. Yine aynı yıl, Hotel Catering & Institutional Management Association (HCIMA) ve World Travel & Tourism Council (WTTC) konseyleri konaklama işletmelerine yönelik olarak çevresel duyarlılık bir program hazırlamışlar ve 'Green Globe' adındaki çevre yönetimi bilinçlendirme programını sunarak konuyla ilgili faaliyetlerini başlatmışlardır (Kirk, 1996; IHEI, 1999). Böylelikle konaklama işletme sektörü, çevre yönetimi ile ilgili yeni girişim ve gelişmelere önderlik yapma sürecini başlatmıştır.

IHEI, konaklama işletmelerinin çevre yönetimi ile ilgili ilk beş yıllık faaliyet raporunu 'Sürdürülebilir Kalkınmanın Başarı Öyküleri' başlığı altında sunmuştur (IHEI, 1999; EK 5). Rapor incelendiğinde, konaklama işletmelerinde çevre yönetimi kapsamında başlangıçtan itibaren odaklanılan konunun, enerji tasarrufu olduğu görülebilir.

1973-1974 yılları arasında petrol fiyatlarından kaynaklanan maliyet artışı, konaklama işletme yöneticilerini, kullanılan enerji kaynağı çeşidini yeniden değerlendirme düşüncesine itmiştir. 1970, 1980 ve 1990'larda enerji maliyeti arttıkça, bu işletmelerin çoğu, enerji yönetimi politikalarını benimsemeye başlamıştır. Energy Efficiency Office (EEO), 1994 yılında sunduğu raporda, bazı konaklama işletmelerinin, sanayi binalarından ve okullardan daha fazla enerji tükettiğini açıklamıştır. Böylelikle konaklama işletmelerinin enerji tüketimi konusunda odaklanılması gereken bir alan olduğu tespit edilmiştir (Kirk, 1996: 47).

Enerji yönetimiyle ilgilenen konaklama işletme yöneticilerinin, zamanla işletmelerinde ve çevrede ortaya çıkan sorunlardan dolayı daha kapsamlı ve etkin bir çevre yönetimi programı arayışında bulundukları görülebilir. Özellikle "sürdürülebilirlik" kavramının gündeme gelmesiyle ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların bir arada yönetilmesi ve konuyla ilgili karşılaşılan sorunlara bu üçgen dâhilinde çözüm üretilmesi gereği endüstrilerde ve sektörlerde barizleşmiştir. Çeşitli çevre yönetimi programlarının hazırlanması ve/veya geliştirilmesi, söz konusu sıkıntının giderilmesi için önemli bir faktördür.

Konaklama işletmelerinin işlevlerine uygun biçimde ulusal ve uluslararası çapta hazırlanan çevre yönetimi sertifikalarına Yeşil Yıldız, Green Globe 21, Green Hotelier, LEED ve EMAS gibi örnekler verilebilir (Choi, Kim, Kim ve Agmapisarn, 2019). Bu yönetim anlayışının bir konaklama işletmesinde yerleşmesi durumunda, faaliyetleri kapsamındaki her aşamada oluşan olumsuz çevre etkilerine karşı önlemler alınabilir. Ayrıca konaklama yönetimi, işletmenin iklim değişikliğine ve ortaya çıkacak sorunlara ne kadar hazırlıklı olduğu sorusuna bilimsel temelli yanıtlar bulabilir. Çevre yönetimi programı, çevresel duyarlılık uygulamalar bağlamında işletme için bir rehber niteliğindedir. Durum böyleyken konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarının incelenmesinde yarar olduğu düşünülmüştür.

2.4.1. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları

Konaklama işletmeleri bugünkü kârı düşünmekle birlikte gelecek için yatırım yapmak ve çevreyi korumakla da yükümlüdür. Bu işletmelerin yapısında insan ve iletişim faktörleri etkin olduğu için değişim ve karmaşa kaçınılmazdır. Bir işletme, ancak sistem yapısına sahip olursa, birimlerinin birbirleriyle koordinasyon içinde ortak fikirlerle hareket etmesi sağlanarak devamlılığını gerçekleştirebilir. Bu koordinasyon, alt sistemler için de geçerlidir. Zira sistem yapısı olan işletmelerde tüm parçalar birbirlerini sürekli etkileyebilir. Çevre yönetimi ise standartlığı belgelenmiş nitelikli bir doküman ve güncel tekniklerle, konaklama işletmesinde var olan sistem parçalarının bir arada tutulmasına ve sistemin dengeli biçimde işlemesine rehberlik edebilir. Çevre yönetimi aynı zamanda, işletmeyle çevresi arasındaki etkileşimi de kontrol edebilir. Dolayısıyla, diğer sistemlerin gelişme çabalarına paralel olarak konaklama işletmesi de çevre yönetimi programlarından aldığı destekle söz konusu gelişmelere ve yeniliklere ayak uydurabilir.

Bir konaklama işletmesi çevre yönetim sistemiyle yönetildiğinde, planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve kontrol fonksiyonlarına ilişkin model ve teknikleri, sistematik ve bilinçli bir şekilde değerlendirilir (Chan vd., 2017a). Planların her aşaması, çevresel duyarlılık bilgilere dayanılarak hazırlandığında ve uygulamalar güncel teknolojilere dayanılarak gerçekleştirildiğinde, kısa ve uzun vadede işletmeye ve çevreye faydalı ve yerinde gelişmeler sağlanabilir.

Açık sistem yapısı olan konaklama işletmelerinin çevreleriyle, bilgi, enerji ve materyal alışverişinde bulunma olasılığı yükselebilir. Bunun nedenini Ertürk (2013: 41), "Açık sistem yapısına sahip olan bir işletmede meydana gelen entropi durumuna kolaylıkla müdahale edilebilir." şeklinde açıklamıştır. Bu açıklamadan, açık sistem yapısında olan konaklama işletmelerinin, güncel bilgi ve teknoloji alışverişine de açık olabilecekleri anlamı çıkarılabilir. Böylelikle değişim ve günceleşme sürecini daha hafif ve kolay bir biçimde atlatabilirler. Konaklama işletmelerinde çevre yönetimi performansını, birçok alan ve operasyon etkileyebilir. Bu araştırmada enerji, su, atık ve temiz hava yönetimi ile çalışanların eğitiminin, önemli alt konular olarak incelenmesi öngörülmüştür.

2.4.1.1. Enerji Yönetimi

Konaklama işletmesinin türü, sınıfı, oda sayısı, doluluk oranı, bulunduğu iklime ve hava şartlarına bağlı sıcaklık ve nem oranı gibi faktörler enerjiyle ilgili verileri etkileyebilir. Avrupa Komisyonu (Intellıgent Energy Europe, 2019), Avrupa Kıtası'nda bulunan tipik bir konaklama işletmesinin yıllık enerji tüketim miktarının 320 kWh/m² olduğunu belirtmiştir. Avrupa'da, hizmet binaları kapsamında yer alan konaklama işletmeleri ise tüketilen enerji miktarı açısından gıda üretimi, satış ve sağlık sektörlerine hizmet veren binalardan sonra beşinci sırada yer almaktadır.

Paris İklim Zirvesinde, çevre sorunlarına yönelik olarak, özellikle sera gazı emisyonlarının azaltılması konusunda dünya geneline çağrıda bulunan bir sözleşme yapılmıştır. Paris İklim Anlaşması'nda, tüm kamu kurumlarına, özerk kuruluşlara ve sivil toplum örgütlerine ait binaların özellikle Avrupa'dakilere ithafen, 2020'ye kadar *Sıfır Enerji Binaları* modeline uyarlanması zorunluluğu getirilmiştir. Anlaşmada, konaklama işletmelerinin binalarına da ithafta bulunulmuştur. Binaları yeni yapılan konaklama işletmeleri, *Sıfır Enerji Binaları* modeline uyumlu biçimde tasarlanırken, sektördeki eski binalar için de zorunlu kılınan yaptırımlar süreci başlatılmıştır (UNWTO, 2019).

Bir konaklama işletmesinin binası *Sıfır Enerji* modeliyle inşa edildiğinde, enerji verimliliği tamamen sağlanmış olmaz. Bu konu için bütünsel ve sistematik bir enerji yönetim politikasının benimsenmesi gereklidir. Konaklama işletmesinde verimli bir enerji yönetim politikasını oluşturmada aşağıda verilen 9 temel adıma dikkat edilmesinde fayda vardır (HOTREC, 2018):

Sorumlu bir kişi ve bir ekibin atanması sağlanmalı,
İşletmenin enerji profili değerlendirilmeli,
İşletmenin bir enerji politikası olmalı, amaçlar ve hedefler belirlenip, uygulamalı plan hazırlanmalı,
Enerji verimliliğini koruyup artırmak için personel eğitilmeli ve görevlendirilmeli,
İşletmede ekipman bakımı düzenli olarak sağlanmalı,
Enerji tasarruflu operasyonel uygulamalar yapılmalı,
Enerji verimliliğini ve tasarrufunu sağlamak için konuklarla etkileşime geçilmeli,
Durum sürekli kontrol edilip değerlendirilmeli,
Başarılar ve işlemler sürekli notu tutulup kayda geçirilmeli.

Bir konaklama işletmesinde enerji, farklı bölümlerde ve çeşitli amaçlar için kullanılmaktadır. Elektrik, dizel veya gaz, işletme binasının mühendislik sistemlerinde (havalandırma, ısıtma, soğutma ve aydınlatma), mutfağında (pişirme, sıcak ve soğuk su üretimi, ekipman çalışması), odalarında vb. birçok alanda kullanılabilir.

Enerji yönetimi genellikle birçok çevre yönetimi programıyla birleşmiştir. Çünkü temiz enerjinin tüketilmesinin devreye girmesi sağlanarak işletme, maliyet açısından tasarruf edebilmektedir. Enerji verimliliğinin artırılmasında, konaklama işletmesinin yöneticisi ve kullanılan teknikler önemli iki etkendir. Özet olarak akıllı bina sistemiyle yapılan bir konaklama işletmesi, bilinçli yönetim ve personel profiliyle, denetimi sürekli yapılarak ve diğer işletmelerle karşılaştırılarak, verimli enerji politikalarını yürütmekte başarılı olabilir (Deng ve Chan, 2018).

2.4.1.2. Su Yönetimi

Çevre yönetimi kapsamında yer alan ve önem arz eden konulardan bir diğeri su konusudur. Konaklama işletmelerinde özellikle yiyecek, içecek, temizlik ve çevre hizmetlerinin sağlanmasında su ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Dünya genelinde suyun temininde gittikçe artan maliyet ve kaynak kıtlığı, konaklama işletmelerinde çevre yönetiminin harekete geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

2030 yılına kadar %40'ı aşacağı öngörülen su arzındaki sıkıntı küresel bir sorundur. Konaklama işletmelerinde suyun aşırı kullanılması, tüketim ve maliyet konusunda

gittikçe artan ciddi sorunlar yaratmaktadır. Bu işletmeler, özellikle bulundukları konum itibariyle su ihtiyaçlarını yerel halka ait olan bölgeden ve kaynaklardan temin ettikleri için riskin artmasıyla birlikte bu durum çatışmaların çıkmasını tetikleyebilir. Dahası, konaklama işletme sektörü su yönetimi konusunda diğer işletmelere ve endüstrilere göre geride kalmaktadır (International tourism partnership, 2021).

Dünya yüzeyinin %71'ini okyanuslar kaplamaktadır. Bu oranın %3'ünü tatlı sular oluşturmakta ve onunda üçte ikisini kutuplardaki buzlar temsil etmektedir. Sonuç olarak nehirler, yeraltı ve göllerde mevcut %1'lik miktar, insanların tatlı su ihtiyacını gidermektedir. Dolayısıyla konaklama işletmeleri, su kullanımına yönelik maliyet ve etik açıdan güçlü ve geçerli kurallar koymak ve uygulamak zorundalar. Bu işletmelere gelen faturaların %10'u su maliyetini yansıtmakta ve her bir faturada suya yönelik iki ödeme yapılmaktadır. Ödemelerin biri temiz su tüketimi, diğeriyse atık suların bertaraf edilmesi içindir (International Tourism Partnership, 2013).

Konaklama işletmesinde su tüketim miktarının üçte biri odalara aittir. Sıcak su maliyeti, soğuk su maliyetinin iki katıdır ve bunun da %60'ı odalarda tüketilmektedir. Tahminlere göre bu işletmelerde doğru su yönetimi uygulanırsa tüketiminde %20-25 azalma gerçekleşir. Mevcut su tüketiminin analiz edilmesi, tüketimin azaltılabileceği alanların belirlenmesi, konuyla ilgili hedeflerin personelle açık şekilde paylaşılması, uygulamaların sürekli denetlenmesi ve gerektiğinde stratejilerin değiştirilmesiyle uygulamaların optimize edilmesi, denetim ve uygulamalarda hızlı hareket edilmesi ve sıkıntıların hemen giderilmesi konaklama işletmelerinde su yönetimi için atılacak önemli adımdır (Smartvatten, 2021).

Önümüzdeki otuz yılda, küresel çapta gıda sistemi için talep edilen su oranında %40-50 artış beklenmektedir. Belediyelerden ve sanayi endüstrisinden gelen taleplerin %50-70 ve enerji sektöründen gelen taleplerin %85 oranlarında artacağı öngörülmektedir (World Business Council for Sustainable Development, 2021). Bu nedenle konaklama işletmelerinin hızla su yönetimine geçmeleri ve sorumluluk almaları, çevre sorunları ve karşılaşılan sıkıntıları bir miktar giderebilir.

Kirk, konaklama işletmelerinde çevre yönetimine dikkat çeken önemli araştırmacılardandır. Yıllar önce yazmış olduğu kitapta (1996: 41), bu işletmelerde su yönetiminin önemine ve gerekliliğine aşağıdaki nedenleri sıralayarak vurgu yapmıştır:

Atık su, var olan kıt kaynakları olumsuz etkiler ve işletme maliyetini yükseltir.
Sıcak atık su, sadece suyu değil aynı zamanda enerjiyi de tüketir.
Kalitesiz su temin edilmesi, misafirler ve çalışanlar için sağlık riski oluşturur.
Kalitesiz su temini konaklama işletmesindeki ekipmanların ömrünü azaltır, bakım ve onarım maliyetini yükseltir.
Kirlenmiş atık su, atık su tesisatındaki yükü artırır ve suyun arıtılmasını zorlaştırır.

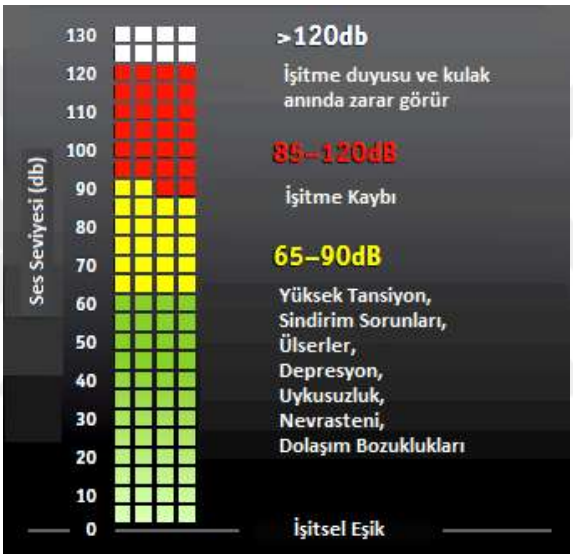
2.4.1.3. Hava Kalitesi Yönetimi

Uluslararası kurullar, özerk ve sivil toplum örgütleri tarafından, turizm endüstrisi hava kirliliğine ve iklim değişikliliğine yol açtığı kabullenilmektedir. Ulaşım, alışveriş ve yiyecek içecek sektörleri ve bunların tümünü birarada barındıran konaklama işletmeleri bu endüstri kapsamında en fazla karbon ayak izi bırakan elementler olarak tespit edilmiştir (Lenzen, Sun, Faturay, Ting, Geschke ve Malik, 2018).

Konaklama işletmesinde ısıtma, soğutma ve pişirme amacıyla kömür veya petrol gibi fosil yakıtların kullanımı havanın kirlenmesine neden olan faktörler arasında sayılabilir. Bu işletmeler için dışarıdan elektrik enerjisi temin edilmesi marjinal de olsa, dolaylı olarak çevre kirliliğini tetikleyebilir. Düşük kaliteli iç mekân havası ve kirli dış hava ayrıca turistlerin sağlığına zararlıdır ve konaklama konforunu ve imajını zedeleyebilir. Konaklama işletmelerinde hava kirliliğinin azaltılması sürecindeki başlangıç noktası, hava kalitesinin kontrol edilebilmesidir.

Hava kalitesi, normal hava gazlarının oranları ve kirlilik konsantrasyonuoranıyla belirlenmektedir. Tipik bir konaklama işletmesinde m^2 oda alanı başına 160-200 kg aralığında karbon monoksit salınmaktadır. İşletmede kullanılan buzdolapları ve klimalar gibi teçhizatın kalitesi, zararlı gazların oluşma oranını etkilemektedir. Ayrıca iç ve dış alanlarda gerçekleştirilen faaliyetler nedeniyle kimyasal kaynaklı olmayan kirleticiler, fiziksel yollardan hava kalitesini etkilemektedir (HOTREC, 2018).

Havada yayılan normal dalgalardan oluşan enerji, ses biçiminde işitme duyusunu etkilemektedir. Bu dalgaların frekansı yükseldiğinde, havada yoğun enerji yayılmasına neden olur. Yüksek enerjiye sahip ses dalgalarının hızla yayılması, çevrede gürültü kirliliği doğurmaktadır. Özellikle anlık olmayan ve sürekli yayılan şiddetli sesler, insanların işitme duyusunu ve psikolojik yapısını bozmaktadır. Dolayısıyla konaklama işletmelerinden kaynaklı şiddetli seslerin yayılmasıyla, çevrede gürültü kirliliği oluşabilir. Ses seviyesini ölçmekte desibel birimi kullanılır ve dB simgesiyle gösterilmektedir (Environmental Management for Hotels, 2008a: 20). Şekil 2.8'de ses seviyeleriyle eşleşen dB değerleri görülmektedir:

Şekil 2.8. Ses seviyesinin insan sağlığı üzerinde etkisi (Environmental Management for Hotels, 2008a)

Gürültü kirliliğini kontrol etmek için çeşitli ölçme sistemleri mevcuttur. Konaklama işletmelerinde hava kalitesi yönetimi devreye sokularak gürültü kirliliği kontrol edilebilir.

Konaklama işletmesinde hava kirliliğine sebep olan diğer bir durum sigara içilmesidir. Sigara içilmesinin insan sağlığına olumsuz etkileri sürekli tartışılsa da bu konunun konaklama işletmelerinde iş yaşam etiği açısından ayrıntılı olarak ele alınmadığı söylenebilir. Bu işletmelerde sigara içme yasaklarına dikkat çeken çalışmalardan biri Field (1999) tarafından yapılmıştır. Söz konusu çalışmada, konaklama işletmesi seçiminde sigara içmeyenler için sigara içilmeyen ortamın bulunması %80 oranında önemliyken, sigara içenler için bu oran sadece %54'tür. Ayrıca bir personelin, sigara

içmediği hâlde pasif olarak sigara dumanına maruz kalmasının, konaklama işletmesinde bu kapsamda yaşanan çatışmaların başlıca nedenlerinden olduğu bildirilmiştir.

Bu işletmelerde personelin sağlığı, motivasyonu ve performansı ile ilgili planların bulunması önemlidir. Bu tür planların yapılmasıyla, konaklama işletmesinde ekonomik verimliliğin artmasının yannda, personelin psikolojik ve fizyolojik gelişimleri, iş doyumları ve motivasyonları da sağlanabilir. Scollo, Lal, Hyland ve Glantz (2003)'a göre, konaklama işletmelerinde dumansız hava sahası oluşturmak için uygulanan politikalar, işletmenin maddi gelirini olumsuz yönde etkilememektedir. Çalışma, dumansız hava sahası oluşturularak, personelin, kansere sebebiyet veren etkenlerden korunabileceğini ileri sürmektedir.

Turistlerin sigara içilmeyen odalara olan taleplerinin artmış olması konaklama sektöründe dumansız hava sahası oluşturma politikasının önemini vurgulamaktadır. Kuo, Chiang ve Chiang (2008: 140) yaptıkları çalışmada müşterilerin, iş toplantılarında, boş zamanlarında, uyurken ya da yemekte, personelin ise verimli çalışabilmek için iyi hava kalitesine sahip ortamlarda bulunmak istediklerini belirtmişlerdir.

Konaklama işletmelerinde hava kalitesinin yönetilmesi için dikkate alınması gereken eylemler aşağıda verilmiştir (HOTEL Yearbook, 2020: 8):

- Ekipman, malzeme, süreç ve işletmeyi tanımlamak.
- İşletme yönetiminin, zararlı emisyonlara neden olan kaynakları veya bunlara katkıda bulunan prosedürleri tespit edip, azaltılmasına dair çözüm bulması.
- Emisyon oluşturan ürünlerin tüketim miktarının azaltılmasıyla birlikte bunların yerine zararsız ürünleri geçirmek, güncel teknolojileri takip edip uygulamak.
- Emisyon tehlikeleri ve konsantrasyon seviyeleri bakımından tüm binayı ve içindekileri değerlendirmek.
- Her bir emisyon riskini yönetmek için gerçekçi bir eylem planı geliştirmek.

2.4.1.4. Atık Yönetimi

Atık, ihtiyaçların karşılanma sürecinde üretilen veya tüketilen maddelerin, kullanılmayan veya kullandıktan sonra değeri önemsenmeyen ve çöpe atılan kısımlarıdır. Atıkların yapısı, katı, sıvı, gaz veya radyasyon (nükleer) temelli madde türlerinden oluşabilmektedir. Etkileri bakımından atıklar, zararlı ve zararsız olarak iki gruba ayrılmaktadır (Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, 2012).

Genel olarak atıklar cam, plastik, yiyecek ve içecek, kâğıt gibi kategorilerle sınıflandırılmaktadır. Ancak konaklama işletmelerinde, sıvı ve katı atıklar birçok kategoriye ayrılmakta ve %30'unun geridönüşümü sağlanmaktadır. Örneğin Merkezi İsveç'in Stockholm şehrinde bulunan Scandic Hotels zinciri grubu, atıklarını 22 ayrı kategoriye ayırmakta ve geridönüşüm işlemlerini yapmaktadır. Tipik bir konaklama işletmesinde geceleyen her misafir yaklaşık bir kilo atık oluşturmaktadır. Atıkların bertaraf edilmesi için yapılan harcamalar da hesaba katılırsa, bir yılda sadece misafirlerden kaynaklı oluşan atıkların maliyeti çarpıcı rakamlara ulaşmaktadır (Environmental Management for Hotels, 2008 b: 2).

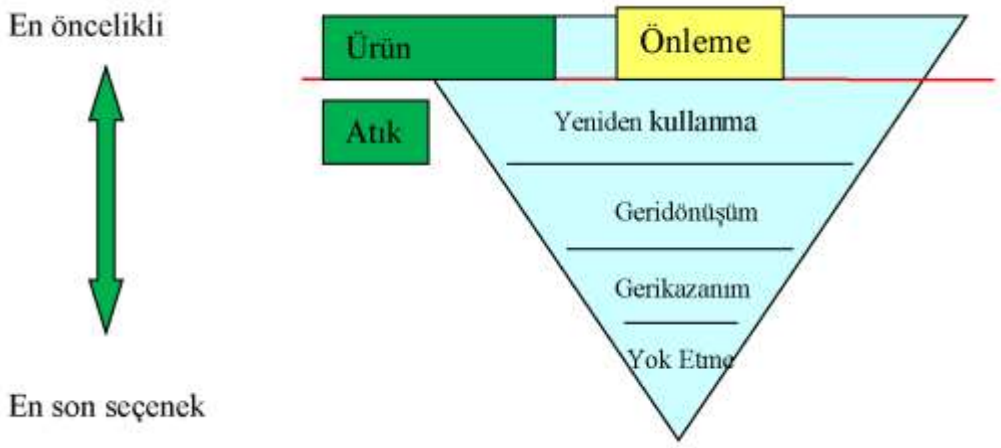
Konaklama işletmelerindeki ürünlerin ve hizmetlerin oluşum süreçlerinde atıklar ortaya çıkmaktadır. Bu işletmelerin büyüklüğü ve ağırlanan misafirin profili gibi değişkenlere bağlı olarak, oluşan atıkların hacmi ve çeşitliliği değişebilir. Ancak gerçek şu ki bu işletmelerde oluşan zararlı atıklar yayılarak su, toprak, hava ve dünyada bulunan tüm varlıklar için tehlike oluşturur.

Turizm endüstrisinde konaklama işletme sektörünün çevrenin kirletilmesinde, ürettiği atığın hacmiyle ve çeşidiyle orantılı olarak önemli payı vardır. Bu nedende 21. yüzyılın ilk yıllarından itibaren, özellikle zincir konaklama işletme yöneticilerinin sürdürülebilir atık yönetimine yaklaşımları daha olumlu olmuştur. Turizmin yoğun yaşandığı bölgelerde, bir gecede bırakılan atık miktarının çarpıcı rakamlara ulaşması, konaklama işletmelerinin atık yönetimine geçmesini zorunlu kılmıştır (Bohdanowicz, 2006).

Tüm sektörler gibi, konaklama işletme sektörü de sürdürülebilirliğini koruma çabasındadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte müşteri taleplerinde ve profillerinde değişim sözkonusudur. Bu duruma paralel olarak konaklama işletmeleri piyasada

üstünlük sağlamak ve rekabet avantajı elde etmek için ürünlerini ve hizmetlerini farklılaştırma stratejisine geçebilirler. Ancak farklılaştırma sürecinde ortaya çıkan atıkların da yapıları, kaynakları ve etkileri bakımından değişime uğramaları muhtemeldir. Bu durum, konaklama işletmeleri için atık yönetimi uygulamasının gerekliliğinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır.

Atık yönetimi hiyerarşisinin temeli, çevresel duyarlılıklığa ve döngüsel ekonomi anlayışına dayanmaktadır. Bu hiyerarşide atıkla ilgili yapılması gereken uygulamalar sırasıyla, piramidal olarak gösterilmektedir. Atık yönetimi hiyerarşisi, marjinal olarak farklı versiyonlarla sunulsada çevreyi ve kaynakları korumaya, atık üretimini önlemeye veya en aza indirmeye yönelik benzeri uygulamaların bir bütünü olarak, ortak amaçların gerçekleşmesi için kurulan bir piramittir. Atık hiyerarşisinde, atıkların önlenmesine (prevention) öncelik verildiği görülmektedir. Devamında, etkilerin en aza indirilmesi (reduction), yeniden kullanım (reuse), geridönüşüm (recycling), gerikazanım (recovery), enerji gerikazanımı (enerji recovery) ve bertaraf etme (disposal) işlemleri, önem sıralarına göre piramide yerleştirilmiştir (Williams, 2015).

Şekil 2.9. Atık yönetimi hiyerarşisi (European Union, 2008).

Şekil 2.9'da görüldüğü gibi atık yönetimi hiyerarşisinde, atık önleme işlemine ve sıfır atık anlayışına öncelik verilmektedir. Bu hiyerarşiye göre konaklama işletmesinde bir ürünün ve hizmetin üretilmesinden veya satın alınmasından önceki süreçte, dünyayı ve varlıklarını olumsuz etkileyen tüm faaliyetlere karşı önlemlerin alınması en doğru yöntem olabilir. Konaklama işletmesinde sıfır atık uygulama yöntemi yürütülemese bile ürünler

ve hizmetler kapsamında gerçekleşen tüm faaliyetlerde, çevresel etkileri en aza indirebilen yöntemler kullanılabilir. Hiyerarşiye göre bundan sonraki aşamada konaklama işletmesinde uygulanabilecek en mantıklı yöntem, ortaya çıkan atıkların başka bir ürüne dönüştürülebilmesidir. Geridönüşüm aşamasına gelindiğinde işletmedeki atıklara fiziksel veya kimyasal işlemler uygulanmadan, yeniden üretime geri kazandırabilme yöntemine başvurulabilir. Gerikazanım aşamasında, kullanılacak hammaddelerin yerine konaklama işletmesinde bulunan atıkların üzerinde fiziksel veya kimyasal işlemler yapılarak yeniden değerlendirme yöntemi devreye girebilir. Ayrıca oksijensiz bir ortamda atıkların çürütülmesinden enerji elde edilebilir. Eğer konaklama işletmesinde atıkların gerikazanımı veya geridönüşümü mümkün olmazsa bertaraf etme yöntemi kullanılabilir. Konaklama işletmesinde atık yönetimi hiyerarşisini dikkate alarak, çevre yönetimini etkili bir biçimde uygulayabilmek için Yaşam Döngüsü Analizi yapılması doğru bir karar niteliğindedir.

Yasam Döngüsü Analizi, ürünün veya hizmetin hammaddelerini temin etme aşamasından itibaren devreye sokulan bir değerlendirme sürecidir. Bu süreç, üründen veya hizmetten ortaya çıkan atıkların bertaraf edilmesi aşamasına kadar devam etmektedir. Bu sistematik analizde, bir ürünün veya hizmetin işleme, üretim, taşıma, tüketim, gerikazanım ve bertaraf etme aşamalarında oluşan atık miktarı hesaplanarak kaydı tutulmakta ve çevresel etkileri ölçülmektedir. Yasam Döngüsü Analizi'nden elde edilen verilere dayanılarak doğal kaynakların doğru biçimde tüketilmesi ve kaynak verimliliğinin artırılması gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte döngüsel ekonominin sağlanması ve çevresel etkilerin en aza indirilmesi gibi amaçlara ulaşılabilmesi konusunda fırsatların tespit edilmesi mümkündür (Hauschild, Rosenbaum ve Olsen, 2017: 489). Çevresel etkilerin önceden tespit edilmesi, atıkların bertaraf edilmesine veya azaltılmasına yönelik en uygun kararı verme ihtimalini yükseltecektir.

Avrupa ülkeleri dâhil birçok ülke, olumsuz çevresel etkilerini önlemek, en aza indirmek ve bertaraf etmek için uluslararası standardizasyon sistemlerinin kriterlerine uyum sağlama çabasındadır. Konaklama işletmelerinde sürdürülebilirliği sağlamak ve olumsuz çevresel etkilerin düzeyini nicel yöntemlerle ölçebilmek amacıyla, ISO standardizasyon sistemleriyle birlikte en çok EMAS Programı tercih edilmektedir. Bu programda çevre yönetimi başlığı altında hayat boyu değerlendirme tekniğine yer verilmiştir. Bu programlarda; Yaşam Döngüsü Analizi'nin kapsamı, amaçları, ilkeleri, süreçleri ve

aşamaları belirlenerek, metodolojik çerçevesi hakkında bilgiler verildiği görülmektedir (HOTREC, 2019; Chan, Okumus ve Chan, 2020).

Yaşam Döngüsü Analizi, dört evrede gerçekleştirilir: ilk evrede analizin amacı ve kapsamı belirlenir. Sonraki evrelerde sırayla; envanter analizi, etki değerlendirmesi, yorum ve doğrudan uygulama işlemleri gerçekleştirilir. Ürün veya hizmet hakkında yapılan Yaşam Döngüsü Analizinin yorum evresine geldiğinde, eldeki verilere dayanılarak, doğrudan uygulamalara geçilebilir. Bu uygulamalar, bir ürünün veya hizmetin geliştirilmesine ve iyileştirilmesine yönelik olarak yapılabilir. Yorumlanan analizler dikkate alınarak stratejik planlama, kamu politikaları ve pazarlama ile ilgili doğru kararların alınması kesinleşir (International Standard Organization ISO 14040, 1997).

Ürünler ve hizmetler, bir işletmenin temel dayanaklarını oluşturmakla birlikte pazarlama programına da yön veren önemli faktörlerdendirler. Özellikle yeni ürün geliştirme stratejisine başvurulurken ürün yaşam eğrisinde; pazara giriş ve tanıtım, büyüme, olgunluk ve düşüş aşamalarının dikkate alınması gerekmektedir (Meydan Uygur, 2017: 220). Konaklama işletmelerinde atık miktarını sıfıra indirme, azaltma veya bertaraf etme amaçlarına ulaşılmasında, ürün yaşam eğrisinin her aşamasında oluşan atıkların miktarının ve türünün belirlenmesi, çevreyi korumak ve kâr elde etmek için etkili bir yöntem olabilir.

Konaklama işletmelerinde, ürünlerden ve hizmetlerden oluşan atıkların çeşitliliği ve kirlilik seviyeleri tespit edildiğinde, entegre atık yönetimi (The Global Assessment Report, 2019) uygulamasına da geçebilir. Günümüzde bazı konaklama işletmelerininde sıfır atık hedefine ulaşma çabasında oldukları söylenebilir. Eğer bir konaklama işletmesinin yönetimi sıfır atık hedefine ulaşabildiyse, döngüsel ekonominin sağladığı avantajlardan faydalanabilir.

İsviçre'nin Bürgenstock Dağı'nda 1879 yılında inşa edilmiş olan Bürgenstock Hotels & Resort'un yenilenmesine 2012 yılında, İtalyan Arşitekt Matteo Thun tarafından yürütülen üç sıfır atık projesiyle başlanmıştır. Yenilenme, 2018 yılında bitmiş ve faaliyetine, hak kazandığı "üç sıfır atık" adlı sertifika ve çevresel duyarlılık bir entegre atık yönetimiyle devam etmektedir. Bu konaklama işletmesinin yenilenme ilkelerinde, yerel ürünlerin ve

işçiliğin kullanılması ve en düşük çevresel etki anlayışı benimsenmiştir. Bu amacın gerçekleşmesi için aşağıdaki üç önemli nokta dikkate alınmıştır (Hotel yearbook, 2020: 22):

- *Sıfır kilometre:* Yapı malzemelerinin yakınlığı ve yerel işçilik.
- *Sıfır karbon dioksit (CO_2):* Enerji yönetimi ve düşük emisyonlar.
- *Sıfır atık:* Yapı sürecinde yaşam döngüsü yönetimi ve yapı malzemelerinin yeniden kullanımı

2.4.1.5. Çalışanların Eğitimi

Konaklama işletmelerindeki personelin, çevresel duyarlılık davranış yeterliliğinin sağlanabilmesi için eğitim programlarının niteliği ve uygulama süreci göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Darnall ve Kim'e (2012) göre, bir işletmede çevre yönetimi uygulamalarının başarılı şekilde sürdürülebilmesi için personele, üstlenmeleri gereken çevresel sorumluluklar hakkında ve bu konudaki bilişlerini arttıran eğitim programları hazırlanmalıdır. Eğitim sürecinde, çevre yönetimi ve doğru yapılması için uyulması gereken kuarallar/ilkeler, açık ve ayrıntılı bir şekilde verilerek, üzerlerine düşen rol ve sorumlulukları fark etmeleri sağlanmalıdır. Eğitim, işletmede çevre yönetimi uygulamalarının başarılı olması ve işletme kültüründe gerekli değişimin sağlanmasında önemli bir araçtır.

Eğitimle ilgili bir diğer önemli nokta, sürekli işbaşı eğitim programlarının düzenlenmesidir. Ayrıca eğitim programının içeriği hazırlanırken tüm personelin eğitim düzeyleri ve görevleri dikkate alınmalıdır. Düzenlenen eğitim programlarının, personelin işletme içindeki idari yapılanmasını, işletmeye ait standardını, politikalarını ve hedeflerini geliştirmek amacıyla güncel bilgilerle hazırlanmış olması son derece önemlidir. Personelin, konuklara, işletmenin çevresel duyarlılık politikaları hakkında bilgi aktarırken doğru ve yerinde iletişim teknikleri kullanabilme becerilerininin arttırılabilmesi için de eğitim görmeleri şarttır (Mensah ve Blankson, 2013).

Yine, konaklama işletmelerinde personelin çevre teknolojilerine uyum göstermesi ve uygulamaları öğrenmesi için düzenlenen çevresel eğitimlere ve aktivitelere katılmaları da sağlanmalıdır. Aldıkları eğitimlerin katkısıyla, yeni teknolojilerle donatılmış cihazların kullanımı hakkında bilgi edinmiş olurlar. Ayrıca her kademedeki yöneticilerin, piyasada

bulunan güncel çevre teknolojileri hakkında bilgilenmek ve uygulanmasını öğrenmek için bu konularda düzenlenen eğitim programlarına ve aktivitelere katılması gereklidir. Bu tür eğitimlere katılarak, yönettikleri konaklama işletmelerinde yararlı olan güncel çevresel duyarlılık teknolojileri aktarma imkânı bulabilirler (Chan, Okumus ve Chan, 2017a).

Özellikle üst yöneticilerin, çevre yönetim sistemiyle ilgili performans kriterlerini, prosedürlerini ve yararlarını kavramak, güncel çevresel teknolojiler ve uygulamaları hakkında bilgi edinmek için eğitim almaları gerekmektedir (Chan, Okumus ve Chan, 2020). Alanyazın taramasında çevre yönetimine yönelik eğitim programlarının önemi üzerinde durulduğu görülmektedir. Konaklama işletmelerinde çevresel duyarlılık politikaların ve eylemlerin gerçekleşebilmesi için yukarıda açıklanan nedenlerle birlikte, sivil toplum örgütlerle ve dış paydaşlarla etkin diyalogların sağlanması şarttır. Bu durumda ancak, güncel bilgilerle donatılmış, sorumluluklarını üstlenmiş ve iyi iletişim kurabilme becerisine sahip bir yöneticiyle gerçekleşebilir.

2.4.2. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetiminin Faydaları

Galler Prensi, IHEI'nin 1992 yılındaki resmî açılışında, şunları söylemiştir:

> Çevre yönetimi konusunda konaklama sektörü iyi bir girişimde bulunmuştur. Bu işletmelerdeki personel, çevre yönetimiyle ilgili olarak belirlenen kriterleri uygulamak zorundalar. Bu kriterlerin uygulanmasına yönelik olarak gereken eğitimler verilmelidir. Ayrıca çevre yönetimi uygulamaları ve nedenleri hakkında eğitim almaları ve motive edilmeleri çok önemlidir. Çevre yönetimi uygulamalarının performansındaki artış ve gelişme, çevreyi ve kaynaklarını korumakla birlikte, ekonominin kalkınmasına da yol açar. Müşterilere alternatif tercihler sunulursa, çevresel duyarlılıklığını seçebilirler. Bu tercihler uzun vade de konaklama işletmelerinin mali giderlerinde tasarruf sağlayarak, sürdürülebilirliklerine destek olur. Sonuç olarak, yerel toplumlara ekonomik ve sosyal avantajlar sağlanırken, çevre ve kaynakları da korunmuş olur (Horner ve Swarbrooke, 2004: 286).

Aslında Galler Prensi'nin bu kısa ve öz konuşmasıyla, konaklama işletmelerindeki çevre yönetimi uygulamaları vesilesiyle, toplumlara ve bu işletmelere ekonomi, sosyal ve çevresel boyutlarda sağlanacak en önemli faydalar hakkında bilgi vermeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu araştırma alanyazının, *Konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamaları* başlığı altında ise enerji, su, hava, atık ve eğitim boyutlarında çevre yönetimi uygulamalarından sağlanabilecek faydalara değinilmiştir.

Bir çevre yönetimi programının konaklama işletmesinde uygulanması, maliyetlerini düşürmede, gelirini ve kârını artırmada olumlu etkiler bırakmaktadır. Gürlek ve Tuna 2018)'ya göre bu tarz programların uygulanmasıyla genellikle işletmenin imajı olumlu yönde etkilendiği için, müşteri ve pazar yöneliminde rekabet avantajı yükselir. Bununla birlikte gelecekteki mevzuata ve dış talepleri karşılamaya hazırlıklı olmasında çevre yönetimi uygulamaları etkin rol oynamaktadır (Deraman, Ismail, Arifin ve Mostafa, 2017).

Avrupa Yeşil Oteller Birliği çevre yönetimi uygulamalarının faydalarını farklı bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Şöyle ki, çoğu konaklama işletmeleri personeli ev hayatlarında enerji ve su tüketiminde tasarruf sağlamaya çaba göstermektedirler. Evdeki atıkların geridönüşümü onlar için önemlidir. Hatta bazıları sağlıklarını düşünerek, havadaki karbon emisyonlarını düşürebilen faaliyetlere yönelmişlerdir. Seyahat planlarında veya evlerinde enerji tüketim çeşidinde çevresel duyarlılık alternatifleri tercih etmektedirler. Bu nedenle, konaklama işletmelerinde çevresel duyarlılık uygulamalara yaklaşımları genellikle olumludur (Environmental Management For Hotels, 2008c). Personele, iş yerinde çevresel duyarlılık uygulamaları içeren eğitimlerin verilmesi, yeni teknikleri öğrenmelerini sağlamakla birlikte, bu tarz uygulamalara gönüllü olarak zaman ayırmalarını tetikleyebilir.

2.4.3. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimini Engelleyen Faktörler

Bireylerin veya örgütlerin çevresel duyarlılık davranışlarını proaktif hale getirmek amacıyla, faydalı eylemlerin ve engel teşkil eden faktörlerin tespit edilmesi gereklidir. Bu faktörlerin çevresel duyarlılık davranış biçimini ne düzeyde etkileyebileceği sorusuna cevap bulmak için yapılmış araştırmalar mevcuttur. Söz konusu araştırmalarda çevresel duyarlılık inanç, biliş ve davranış arasındaki çelişkinin çözülmesi için bazı modeller sunulmaktadır (Lee, Kim, Kim ve Choi, 2014).

Bireysel açıdan çevresel duyarlılık davranışların incelenmesinde farklı engellerle karşılaşılması olasıdır. Dolayısıyla engellere müdahale etme ve önlem alma yöntemleri de farklı olabilir. Konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarını engelleyen faktörlerin tespit edilip, önlem alınması için ilk olarak sınırlandırıcı koşullar

belirlenebilir. Devamında, gerekliliklerin yerine getirilmesiyle bu işletmelerde karşılaşılan engellere ilişkin tedbirler alınabilir.

Araştırmalarda, bireylerin ve örgütlerin çevresel duyarlılık davranışlarını etkileyen nedenlerin araştırılmasında genellikle Attitude-Behaviour-Context Modeli'nin (ABC), tercih edildiği görülmektedir. Bu modelde, ele alınan tutum değişkeninde, özel inançlar, normlar ve değerler yer almaktadır. Modelin bağlamsal değişkeni, parasal teşvikler ve vergi muafiyetleri, kurumsal ve yasal düzenlemeler, fiziki kapasiteler ve teknolojiler gibi etkenleri içermektedir (Ertz, Karakas ve Sarigollu, 2016).

Çevresel duyarlılık davranışlara ilişkin engellerin araştırılmasında yalnızca tutum faktörlerinin incelenmesi, araştırmaları tutarsız sonuçlara sürükleyebilir. Çünkü engellerle uzlaşmada, bireylerin yetenekleri ve bağlamsal faktörleri devreye girmektedir. Benzer şekilde, maddi teşvikler, sosyal normlar veya yeni teknolojilerin uygulanması gibi sadece bağlamsal değişkenleri inceleyen araştırmalarda engellerin saptanabilmesinde yetersiz kalabilir. Tek değişkenli araştırmalar, belirli bir çerçevenin açıklayıcı gücüne dayanmaktadır (Stern, 2000).

ABC Modeli'nde tutumlar ve bağlamsal boyutlar arasındaki etkileşimler ve yapısal dinamikler kilit rol oynasalar da kişisel yeteneklerin ve alışkanlıkların etkileri gözardı edilemez. Belirli eylemler için gerekli olan bilgi ve eğitim düzeyi, mali durum, sosyal statü ve güç, yaş gibi faktörler çevresel duyarlılık davranışları etkilemektedir. ABC Modeli'nde ayrıca, alışkanlık ya da rutin nedensel değişkenlere yer verilmiştir. Çünkü modeli önerenlere göre, davranış değişimi eski alışkanlıkların kırılmasıyla gerçekleşebilir (Guagnano, Stern ve Dietz, 1995). Örneğin, bir konaklama işletmesinde enerji tasarrufu sağlamak için teknik bilgi, zamanın doğru kullanılması ve mali güç gibi faktörlerin bulunması, çevresel duyarlılık davranışların gerçekleşmesinde etkilidir. Ayrıca alışılmış ancak yeni teknolojiler konusunda uzman olmayan kişilerle çalışılmaya devam edildiğinde, söz konusu işletmelerde istenilen düzeyde enerji tasarrufu sağlanması gerçekleşemez.

Çevresel duyarlılık davranışların bireyler arasında farklılık göstermesi, genel ve bireye özgü geniş nedensel faktörlere bağlı olabilir. Bunun için bireylerde, çevreye zarar veren belirli davranışların değiştirilmesi için nedensel değişkenlerin (engellerin) incelenmesi

önemlidir. Stern (2000) bu nedensel değişkenleri dört boyutta ele almış ve alt boyutlarını belirlemiştir:

Tutumsal nedenler: Bireyin genel anlamda çevresel duyarlılığa yatkınlığı, davranışa özgü normları ve inançları, çevresel duyarlılık olmayan tutumları. Bireyin bir ürün özelliklerine ilişkin tutumu, çevresel duyarlılık uygulamalara ilişkin algıladığı faydaları ve maliyet boyutu.

Kişisel yetenekler: Bireyin okuryazarlık düzeyi, sosyal durumu, finansal kaynakları, çevresel duyarlılık davranışlara özgü bilgisi ve becerileri.

Bağlamsal faktörler: Çevresel duyarlılık uygulamalarda kullanılan malzemelerin masrafları ve verilen ödüller, mevcut yasalar ve yönetmelikler, kullanılabilir teknolojiler, sosyal normlar ve beklentiler, destekleyici politikalar ve reklam olanakları.

Alışkanlıklar ve Rutin: Bireyin psikolojik yapısıyla bağlantılıdır.

Bu ilkeler üzerinden yürütülen araştırmalarla, bireylerde proaktif biçimde çevresel duyarlılık davranışların oluşturulmasına ve engellerin kaldırılmasına yönelik önemli bilgilere ulaşılabilir. Bireylerde çevresel duyarlılık davranışları engelleyen nedenler üzerinde odaklanılarak gerçekleştirilebilen uygulamalara geçmek için daha doğru planların oluşturulması mümkünleşir.

2.5. Çevresel Duyarlılık Şehir Modeline Örnek: Yavaş Şehir

İnsanlar, hayatlarını sürdürebilmek için dünyadaki ekonomik, sosyal, kültürel, politik vb. alanlarda yaşanan olumsuzluklardan dolayı zorlu bir mücadele içindedirler. Yerleşim alanlarında artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumların sağlıklı ve güvenli bir biçimde yaşamlarını sürdürebilmeleri için ekosisteme fazlaca yüklenilmektedir. Şehirleşmeye paralel olarak arazi ve doğal kaynakların bilinçsizce kullanılması, ekonomik rekabet hırsı, daha fazla su ve enerji ihtiyacını karşılamak için yapılan çalışmalar çevreyi tahrip etmektedir. Buna ilaveten küreselleşmenin etkisiyle şehirlerde gerçekleşen sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve teknolojik değişimlerin olumsuz etkileri göz ardı edilmez boyuta gelmiştir. Günümüzde yerleşim yerlerindeki ekosistemlerin hızlı erozyon sürecine girmesi, altyapı deformasyonu, sağlık sorunlarının, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin artışı, dünya ve varlıkları için bir tehlike çanının çaldığı anlamına gelmektedir.

Şehirler üzerindeki olumsuz deformasyonların etkileri farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Çoğu şehrin zamanla uğradığı deformasyon kaynaklı olumsuz etkilere, hava kirliliği, toprak kalitesinin bozulması, biyoçeşitliliğin kaybolması, ulaşım sıkıntısı, doğal ve kültürel dokuların değişimi veya yok olması, karakteristik ve özgün kimliğin kaybolması örnek verilebilir. Bu bağlamda entelektüel ve bilim insanları, söz konusu olumsuz etkileri azaltmak veya yok etmek için yerleşim alanlarındaki sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak modellerin ve planların hayata geçirilmesinde çaba göstermektedirler.

Son zamanlarda, şehirlerin planlanma ve tasarım sürecinde, sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin entegre edilme gereği daha fazla hisedilmeye başlamıştır. Şehirlerin planlanması ve tasarım stratejilerinde, sürdürülebilir kalkınmaya katkı verecek ekonomik, çevresel ve sosyal boyutların önemli rolü vardır. Ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlar birbirleriyle bağlantılı oldukları için, şehirlerin planlanması ve tasarlanmasında dengeli bir yol izlenmesi gerekmektedir. Böylelikle ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlar birbirleriyle çatışmadan, şehirlerdeki sürdürülebilir kalkınma çabalarına destek sağlayabilir. Mekânsal koşulları uygun ve gelişmeye açık şehirler uluslararası ağlara dâhil olduklarında kendilerine, dünya çapında gerçekleşen kültürel ve sosyal hareketlerin temsilcileriyle bağlantı kanallarının açıldığı söylenebilir.

Günümüz dünyasında, sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun pek çok uluslararası şehir ağının olduğu görülebilir. Avrupa Komisyonu Şehir Planlamacılarının 2003 Atina Yeni Tüzüğü'nde belirtildiği gibi şehirlerin, fiziksel ve sanal anlamda gelişebilmek ve sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanması gereği olarak, önceden kurulmuş olan şehir ağlarına katılma gereksinimi vardır (European Council of Town Planners, 2003: 2). Üretkenliğin azalması, kirlilik ve çevresel sorunların çoğalması, kimlik kaybı vb. problemler şehirlerde yaşamayı zorlaştırmaktadır. İdeal yaşam şartlarından uzaklaşmış şehirlerin yeniden canlandırılabilmesi için uluslararası sürdürülebilir kalkınma ilkelerine bağlı olan bir şehir ağına üye olmak birçok problemin çözümüne katkı sağlayabilir.

Dünyadaki 136 ülkenin başkentlerinin yerel yönetimleri, 1985 yılında Metropolis Ağı'nı bir başkent birlikleri modeli olarak kurmuşlardır. Bu modelde, başkentlerin çevresel, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilmeleri için projeler geliştirilmiştir. Sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla ayrıca çeşitli yerel yönetimler tarafından Akıllı Şehir, Ekolojik Şehir, Yeşil Şehir gibi uluslararası ağlar

kurulmuştur (Zawadzka, 2017; Kaygısız ve Aydın, 2017). Bu ağlara üye olan şehirlerde, sürdürülebilir kalkınma için farklı çözümlerin sunulduğu görülebilir. Söz konusu şehir ağlarının kuruluşundaki temel neden, toplumların sürdürülebilir kalkınmanın sağlanabilmesiyle ilgili ortak kaygılarıdır.

Büyük şehirlerle kırsal alanlar arasında bağlantı kurulmasına yardımcı olan küçük şehirlerin ve kasabaların konumların önemli olduğu için ulusal politikalara dâhil edilmeleri gereklidir. Küçük şehirler ve kasabalar, büyük şehirlerden uzak olan kırsal alanların ekonomik ve sosyal bütünleşmesini sağlamaktadır (Mayer ve Knox, 2010). Dünyadaki küçük şehirlerin ve kasabaların gereksinimleri farklı olabilir. Ancak bu tür şehirlerin ekonomik, çevresel ve sosyal gelişmelerine ilişkin ortak kaygılar mevcuttur. Dolayısıyla, küçük şehirler ve kasabalardaki yerel halkın refahı için sürdürülebilir kalkınma konularının ele alınması kritik önem taşımaktadır.

Küçük şehirler ve kasabalarda yerel yönetimlerin, yöre halkıyla sürekli iletişim hâlinde olma olasılığı daha yüksek olabilir. Bu nedenle yerel yönetimin yöre halkının ihtiyaçlarını ve beklentilerini fark etmesi ve sorunlarını çözme ihtimali de daha yüksektir. Ayrıca yerel yönetim, bölgenin iç kaynakları, insani ve maddi güçleri, kültürel mirası ve doğal çevresi gibi önemli konularda hakkında ayrıntılı ve yeterli bilgiye sahiptir. Bu durum kasabalarda ve küçük şehirlerdeki yerel yönetimlerin sürdürülebilir kalkınma politikalarını uygulayabilmelerine avantaj sağlayabilir.

Paolo Saturnini ve dört küçük İtalyan şehrinin (Orvieto, Greve, Positano ve Bra) belediye başkanları 1999 yılında Orvieto'da bir araya gelerek kasabalar ve küçük şehirlerin sürdürülebilir kalkınmalarını sağlamak için Yavaş Şehir Modeli'ni gündeme getirmişlerdir. Bu modele göre, nüfusu 50.000'in altında olan, yöreye özgü ürün, kültür ve yaşam tarzına sahip kasabalar ve küçük şehirler, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için Yavaş Şehir Birliğine başvuru yapma şansını elde edebilirler. Carlo Petrini tarafından, 1986 yılında İtalya'nın Langhe Bölgesi'ndeki Cuneo Kenti'nde başlatılan Slow Food Hareketi'nin ardından, Yavaş Şehir Kuruluş Felsefesi gündeme getirilmiştir (Semmens ve Freemen, 2012).

İtalya'da 1999 yılında dört şehirle başlayan Yavaş Şehir Hareketi, 23 yılın sonunda 32 ülkede, 281 şehri içine alan uluslararası bir yapıya dönüşmüştür. Avrupa sınırları içinde,

İtalya'da başlayan Yavaş Şehir Birliğine, ilk katılan en önemli ülkelerden biri İspanya olmuştur. Daha sonra Avrupa'nın Yavaş Şehir Ağına katılan ülke Polonya'dır. Hâlihazırda, toplam 35 yerleşim yerine sahip olan Polonya, Yavaş Şehir Ağı içinde İtalya'dan (86) sonra en fazla beldeyi bünyesinde barındıran ülkedir. Polonya diğer katılımcı ülkelere göre, katılım sürecinde Yavaş Şehir kriterlerini etkin uygulayan ve bu birlik için projeler üreten ülkelerin önünde gelmektedir (Zawadzka, 2017; Cittaslow International Network, 2021).

Yavaş Şehir Birliği üyeliği başvurusu onaylanan aday kasaba veya küçük şehirler ilk aşamada 600 euro sertifika ücreti ödemektedir. İşletmeler belirlenen kriterleri sağladıkları takdirde 3.500 euro ödemeleri karşılığında Yavaş Şehir Dostu Sertifikasını almaya hak kazanmaktadırlar. Ayrıca üye şehirler sertifikalarını yenilemek için her yıl nüfuslarına göre belirlenen ödemeyi yaptıklarında üyelikleri yenilenmektedir. Nüfusa göre ödenen üyelik ücreti, nüfusu binden az olan küçük şehirler veya kasabalar 600, bin ile beşbin arasında olanlar 750, beş ile onbeş bin arasında 1.500, onbeş bin ile otuz bin arasında olanlar 2.500 ve otuz bini aşanlar 3.500 euro olarak belirlenmiştir (Cittaslow International, 2017b).

2.5.1. Yavaş Şehir Üyelik Kriterlerinde Çevresel Duyarlılıklığın Yeri ve Önemi

Dünya haritası üzerinde yavaş şehirlerin konumuna bakıldığında, Japonya'dan Amerika'ya, Güney Afrika'dan İzlanda'ya kadar uzanan bir uluslararası ağ olduğu görülmektedir. 32 ülke içinde Yavaş Şehir Ağı üyeliği en çok olan yer, hareketin başladığı ülke olan İtalyadır. Türkiye (21), Polonya (35) ve Almanya (23)'nın ardından, dünyada en fazla yavaş şehrin bulunduğu ülke olarak görülmektedir (Cittaslow International Network, 2021). 32 ülke içinde Türkiye'nin dördüncü sırada yer alması ve diğer üç ülkenin OECD üyesi olduğu göz önünde bulundurluğunda Türkiye'nin güçlü rakiplerle yarıştığı söylenebilir.

Birliğin web sayfasındaki üyelik kriterleri incelendiğinde, yedi temel başlık altında oluşturulan politikalar ve toplam 72 maddeyi içeren kriterlerin uygulanmasına dair şartlar görülebilir. Bu yedi temel politika çevre, altyapı, kentsel yaşam kalitesi, tarım, turizm, esnaf, sanatkârlar, misafirperverlik, farkındalık, eğitim, sosyal uyum ve ortaklıklara yönelik olarak hazırlanmıştır (Cittaslow International, 2017c). Yavaş Şehir Birliği

Komitesi tarafından hazırlanmış olan 72 maddelik üyelik kriterleri içinde, zorunlu ve perspektif kriterlere yer verilmiştir.

Birliğe üye olmak isteyen şehrin belediye yönetimi başvuru dosyasında, bir yıldızla (*) verilmiş dipnotta belirtilen zorunlu kriterleri yerine getirmelidir. Üyelik başvurusunda iki yıldızla (**) verilmiş olan dipnottaki perspektif kriterlerinin birliğe üye olmak isteyen şehrin belediye yönetimi tarafından uygulanması, aynı yönetim tarafından geleceğe yönelik daha kesin ve imtiyazlı taahhütlerin benimsendiğini göstermektedir. Üyelik başvuru sürecinde, iki yıldızla verilmiş kriterlerin ışığında belediye yönetimi tarafından yapılmış olan çalışmalar, birliğe üyelik için şehre %15 oranında katkı puanı sağlamaktadır. Üyelik Kriterleri kapsamında, bu kriterlerin çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik boyutları ve etkileri şu şekilde açıklanabilir (Cittaslow Türkiye, 2021):

2.5.1.1. Çevre Politikaları

Bu başlık altında 12 kritere yer verilmiştir. “Hava, su, toprak kalitesinin korunması ve binaların çevresel duyarlılık olması” ile ilgili çıkarılmış olan kanunlarda belirtilen kriterlere yerel yönetimler tarafından uyulması ve belgelenmesi bu başlık altında toplanmıştır. “Katı atık”, “kentsel ya da toplu kanalizasyon şebekesi için, atık su arıtma tesisinin inşa edilmesi”, “Çevre Politikaları” başlığı altında belirtilmiştir. Yerel yönetimler tarafından “Kamuda, işletmelerde ve konutlarda tüketilen elektrik enerjisinin miktarını düşürmek için alternatif enerji kaynaklarının kullanılması”na yönelik çalışmalar yapılması gereği açıklanmıştır. “Biyoçeşitliliğin korunması ve kaybolma tehlikesiyle yüz yüze kalan çeşitlerin çoğaltılmasına dair tedbirlerin alınması” dâhil, çevresel sürdürülebilirliği destekleyen 12 kriter de, bu başlık altında toplanmıştır. Ayrıca, bu başlık altındaki 5 kriter, bir yıldızla (*) işaretlenmiştir. Yani, Yavaş Şehir Birliğine üye olmak isteyen şehrin belediye yönetimi, başvuru dosyasında, bu 5 kriterin şehirde uygulandığına dair yazılı belge veya görsel kanıtları sunmalıdır.

Bu başlık altında sunulan kriterlerde ayrıca, ekosistemdeki çeşitliliğin ve yenilenemez kaynakların, gelecek nesillere aktarılabilmesi için insanın ekosistem üzerindeki olumsuz etkilerinin kontrol edilmesi ve çevrenin ön plana çıkarılması için gereken düzenlemeler ve uygulamalar açıklanmıştır. Yavaş Şehir Modeli’nde, insan yaşamının ve doğanın korunması ve sürdürülebilirliğin sağlanmasının ön plana çıktığı söylenebilir. Botanik

çeşitliliğin ve yöreye özgü değerlerin korunması için faaliyetler geliştirilmesi ve gerekli önlemlerin alınması kaçınılmazdır. Aslında "Toprak Anadır" (Terra Madre, 2021) sloganının, toprağa her ayak basıldığında ve toprağa yönelik olumsuz bir işlem yapıldığında, insanlara yönelik hazırlanmış bir uyarı ifadesi olduğu söylenebilir.

2.5.1.2. Altyapı Politikaları

Bu başlık altında dokuz kritere yer verildiği görülmektedir. "Kamu binalarına bağlı bisiklet yollarının verimli şekilde düzenlenmesi", çevresel ve sosyal mevzuatı göz önünde bulunduran karma bir alt kriterdir. "Kilometre olarak motorlu araç yollarıyla bisiklet yollarının karşılaştırılması ve uygun yolların yapılması", aktarma merkezlerinde, örneğin metro ve otobüs duraklarında bisikletler için park yeri olması, elektrikli otobüslerin kullanılması, dik yokuşlarda yürüyen merdivenlerin olması vb. uygulamalarla toplu taşıma alternatiflerinin çeşitlendirilmesi, doğrudan çevre yönetimi uygulamaları kapsamındadır.

"Kamu binalarına, cadde ve sokaklara, spor ve alışveriş merkezlerine, toplu taşıma duraklarına ve benzerlerine engelsiz erişimin sağlanabilmesi" ve "mimari engellerin kaldırılması", "ailelerin yaşamını kolaylaştıracak uygulamaların geliştirilmesi", örneğin şehir hastanelerinde ve merkezi yerlerde engelsiz park yerlerinin yapılması, sağlık hizmetlerine kolaylıkla ulaşılabilmesi kriterleri, doğrudan sosyal sürdürülebilirlik mevzuatı kapsamında yer almaktadır.

"Şehir merkezlerinde malların sürdürülebilir şekilde dağıtılması" ve "şehir sakinlerinin, şehir dışında çalışma oranının kontrol edilmesi" kriterleri, yerel yönetimlerin çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasına destek amacıyla Yavaş Şehir Birliği Tüzüğü'ne yerleştirilmiştir. Çünkü, eğer yavaş şehirde yaşayan yerel halkın çoğu yeterli tarım alanına sahipse, üretici varsa, turistik işletmeleri faaliyet gösteriyorsa, yaşayan genç ya da ortayaşlı insanların yakındaki ya da uzaktaki metropol şehirlere gidip çalışmalarına gerek yoktur. Bu durum, yavaş şehrin sürdürülebilir bir yapıya sahip olduğunu kanıtlayabilir. Ayrıca söz konusu kriterin uygulanmasıyla, köylünün ya da üreticilerin kendilerinin yapmaları gereken tarım işlerini bırakmalarına ve farklı alanlarda çalışmaya yönlenmelerine engel olabilir.

Altyapı politikaları başlığı altında 5 alt kriter tek yıldızla işaretlenmiştir. Bu beş alt kriterin ikisi “mevcut bisiklet yollarının, araç yollarıyla kilometre üzerinden karşılaştırılması” ve “özel taşıt kullanımına alternatif olarak ekoulaşım planlanması” doğrudan çevresel duyarlılık politikalar kapsamında yer almaktadır.

2.5.1.3. Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları

Bu başlık altında toplam 17 alt kritere yer verilmiştir. Bu kapsamdaki kriterlerin beşi, “endemik ve verimli bitkilerin korunması”, “meyve ağaçları dikilerek sosyal yeşil alanların oluşturulması ve geliştirilmesi”, “bulunan marjinal alanların yeniden değerlendirilerek kullanılması”, “çevreyi kirleten her türlü elemanın izlenmesi ve azaltılması yönünde harekete geçilmesi” ve “doğal ve yeşil alanlarda kullanılan beton miktarına dikkat edilmesi ve önlemlerin alınması” şeklindedir. Bu kriterler, yavaş şehirlerde çevresel sürdürülebilirliği sağlamakta etkin rol oynayabilirler. Tek yıldızla (*) işaretlenen “marjinal alanların tekrar değerlendirilip kullanılması” ve “kirleticilerin izlenmesi ve azaltılması” kriterlerinin, belediye yönetimi tarafından uygulandığının üyelik başvuru dosyasında yer alacak belgelerle kanıtlanması zorunludur.

Bu başlık altında yer alan alt kriterlerden diğer beşi, şehirlerde yerel yönetimlere sosyal sürdürülebilirliği sağlama hedeflerine ulaşmada destek vermektedir. Örneğin,“Yavaş şehirlerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin interaktif gelişiminin sağlanması”, kriteri, yerel halkın ve turistlerin sosyal yaşam koşullarını olumlu yönde etkilemek için gerekli kriterler kapsamında yerleştirilmiştir.

Yine bu başlık altında yer alan bazı alt kriterler karma sürdürülebilirliği sağlayacak niteliktedirler. Örneğin, “şehirde hizmet masası oluşturularak sürdürülebilir mimari politikaların uygulanması”, “bireysel ve kamusal alanda sürdürülebilir kentsel planlanmanın teşvik edilmesi” kriterleri, çevresel ve sosyal sürdürülebilirliği hedeflemektedir. “Yörede faaliyette bulunan atölyelerin korunmasıyla sınırlı kalmayarak değerlerinin arttırılması”, “yörede doğal ve yerel alışveriş semtlerinin yaratılması” alt kriterlerinin uygulanması, yerel yönetimlerin, bu şehirlerdeki çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğe destek olmasını sağlamaktadır.

2.5.1.4. Tarımsal, Turistik, Esnaf ve Sanatkarlara Dair Politikalar

Bu ana başlık altında toplam 10 kriter bulunmaktadır. “Agroekolojinin yerel halk tarafından önemsenmesi ve geliştirilmesi”, “tarımda yöresel tohumlar kullanılarak, hiçbir GDO’lu tohumun kullanılmaması”, “önceden tarım alanı ve bahçe olan bir arazinin satışıyla, inşaat yapılmaması vb. gibi durumlarda yeni proje veya fikirlerin üretilmesi” alt kriterleri, yavaş şehirlerdeki yerel yönetimlerin çevresel sürdürülebilirlik faaliyetlerini desteklemek için düzenlenmiştir. “Okul kantinleri, aşevleri vb. kamuya ait restoranlarda yerel ve organik ürünlerin kullanımına öncelik verilmesi” çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe katkı sağlayabilecek karma bir kriterdir.

Bu başlık altındaki diğer alt kriterler incelendiğinde deyavaş şehirlerde ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için bazı karma kriterlerin olduğu dikkat çekmektedir. “El yapımı ürünlerin ve bu ürünleri yapan ustaların korunması ve desteklenmesi”, “yöreye ait geleneksel iş teknikleri ve zanaatların kaybolmasının engellenmesi ve değerlerinin artırılması”, “tat eğitimi verilerek organik yerel ürünlerin kullanılmasının teşvik edilmesi”, ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği destekleyen karma kriterler kapsamındadır.

“Tarımsal, Turistik, Esnaf ve Sanatkarlara Dair Politikalar” ana başlığı altında yer alan yedi alt kriter bir yıldızla işaretlenmiştir. Ancak bu yedi alt kriter kapsamında doğrudan çevresel sürdürülebilirliği sağlayan zorunlu kriterlere rastlanmamaktadır. “Agroekolojinin geliştirilmesi” alt kriteri ise iki yıldızla işaretlenmiştir. Bu alt kriterin yerleştirilmesindeki asıl amaç, Yavaş Şehir Birliğine üye olan şehirlerde, yerel yönetimler tarafından, tarımda kullanılan kimyasal ürünlere ve fosil yakıtlara bağımlılığın mümkün olduğunca azaltılabilmesi için projeler hazırlanıp, uygulanmasının sağlanmasıdır. Bu uygulama, ekolojik tarım prensiplerinin gerçekleştirilebilmesine destek sağlamak için hazırlanmıştır.

2.5.1.5. Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim İçin Planlar

Bu ana başlık altında10 alt kriter vardır. Alt kriterlerin altısı tüzüğe, yavaş şehirlerdeki yerel yönetimlerin sosyal sürdürülebilirliğinin sağlanması hedefiyle yerleştirilmiştir. Bu ana başlık altında bir yıldızla(*) işaretlenmiş iki alt kriter olan“iyi karşılama” ve “esnafın ve operatörlerin farkındalıklarını arttırmak”kriterleri, sosyal ve ekonomik açıdan yavaş

şehirlerde sürdürebilirliği desteklemektedir. “yavaş güzergahların mevcut olması” alt kriteri, bu şehirlerde çevresel ve ekonomik boyutta karma bir sürdürülebilirliğe olanak sağlamakta ve desteklemektedir.“Yavaş” sözcüğü, sadece fiziksel anlamda kısıtlama anlamı taşımamaktadır. Şöyle ki “yavaş” demek daha çok yerel demektir, yani acele etmeden ve yerel yöntemleri kullanarak iş yapılmasını ifade etmektedir. Yavaş güzergâh, bisiklet yolu ya da yürüme yolu ile gidilebilecek yerleri ifade etmektedir. Bu yerler, doğal ortam, bir üzüm bağı hatta bir göl kenarı da olabilir. Bu alt kriterin yerleştirilmesindeki amaç, yavaş şehirdeki karbon salınımına engel olabilecek bir yöntem geliştirilmesidir. Bu kriterinturistik faaliyetlerde değerlendirilmesi, kritere ekonomik bir boyut kazandırmaktadır.

Bir yıldızla işaretlenmiş olan “Cittaslow logosunun internet sayfasında ve antetli kağıt üzerinde kullanımı”tamamen marka bilinci ve organizasyonda birlik beraberlik sağlanması için düzenlenmiş bir alt kriterdir. Marka oluşturmaktaki nedenlerden biri, şehrin ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Günümüzde markaların tanıtım politikalarında, çevresel duyarlılık faaliyetlere vurgu yapıldığı görülebilir. Bu doğrultuda Yavaş Şehir Logosu, insanlara ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilirliği sağlanmış bir şehir imajını yansıtabilir.

“Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim için Planlar” ana başlığı altındaki beş alt kriter bir yıldızla ve bir alt kriter ise iki yıldızla işaretlenmiştir. Ancak bu beş zorunlu ve bir perspektif alt kriterin, sürdürülebilirlik politikalarının çevresel boyutu ile doğrudan bir ilişkisi yoktur.

2.5.1.6. Sosyal Uyum

Yavaş Şehir üyelik kriterleri kapsamında, “Sosyal Uyum” ana başlığı altında 11 alt kriter vardır ve bunlardan dokuzu sosyal sürdürülebilirlik politikalarıyla doğrudan ilgilidir. “Genç neslin istihdam durumu” ve “yoksulluk” alt kriterleri ise ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik politikalarını kapsamaktadır. “Sosyal Uyum” ana başlığı altındaki kriterlerin hiçbirinde zorunlu veya perspektif kriterlere rastlanmamaktadır.

2.5.1.7. Ortaklıklar

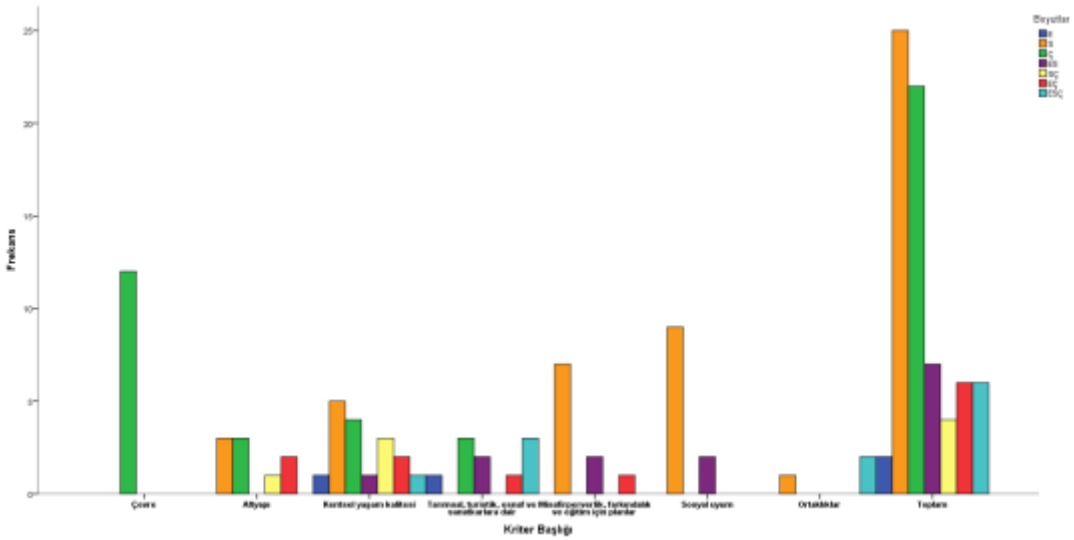
Bu ana kriter kapsamında, üç alt kriter görülmektedir. “Slow Food aktiviteleri ve kampanyaları için destek” ve “doğal ve geleneksel yiyecekleri Slow Food veya diğer kurumlar ile desteklemek”kriterleri ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik politikaları kapsamındadır. “Eşleştirme projelerinin desteklenmesi ve gelişmekte olan ülkelerin Cittaslow ve Slow Food felsefelerinin yayılmasını da sağlayacak şekilde geliştirilmesi için iş birliği yapılması”kriteri ise sosyal sürdürülebilirlik politikalarıyla doğrudan ilgilidir. Bu üç kriter zorunlu veya prespektif nitelik taşımamaktadır. 7 başlık altında Yavaş Şehir üyelik kriterlerini kapsayan tüm alt kriterlerin çevresel, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlamaya etki edecek ölçüt ağırlıkları Çizelge 2.1’de verilmiştir.

Çizelge 2.1. Yavaş Şehir Üyelik Kriterlerinin Çevresel, Ekonomik ve Sosyal Sürdürülebilirlik Boyutlarıyla İlişkisi

Kriterlerin ana başlığı	E	S	Ç	ES	SÇ	EÇ	ESÇ	Ç*	Ç**
Enerji ve Çevre politikaları (12)	-	-	12	-	-	-	-	5	-
Altyapı politikaları (9)	-	3	3	-	1	2	-	5/2	-
Kentsel yaşam kalitesi ve politikaları (17)	1	5	4	1	3	2	1	9/2	3/2
Tarımsal, turistik, esnaf ve sanatkarlara dair politikalar (10)	1	-	3	2	-	1	3	7/0	1/1
Misafirperverlik, farkındalık ve eğitim için planlar (10)	-	7	-	2	-	1	-	5/0	1/0
Sosyal uyum (11)	-	9	-	2	-	-	-	0	0
Ortaklıklar (3)	-	1	-	-	-	-	2	0	0
Toplam: 72	2	25	22	7	4	6	6	9	3

(Ekonomi= E, Sosyal= S, Çevre= Ç, Ekonomi Sosyal= ES, Sosyal Çevre= SÇ, Ekonomi Çevre= EÇ, Ekonomi Sosyal Çevre= ESÇ, Çevre *= Ç*, Çevre **= Ç** İlişkin Kriterler)

Çizelge 2.1’e göre yavaş şehir kriterlerinin 7 ana başlığı altında düzenlenen kriterlerde ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik boyutları dikkate alınmaktadır. Şekil 2.10’da görüldüğü üzere düzenlenen toplam 72 alt kriterlerin %35’i sosyal sürdürülebilirliği kapsamaktadır. Ardından az bir farkla, %31 oranıyla çevresel sürdürülebilirlik kriterleri gelmektedir.

Grafik 2.1. Yavaş şehir kriterlerinin 7 ana başlığı altında düzenlenen kriterlerde ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik boyutları

Yavaş Şehir Birliği'ne üye olan şehirlerde yerel halkın ve yerel yönetimlerin işbirliği yapmasıyla, sürdürülebilir kalkınma ilkelerini yaygınlaştırmak mümkündür. Kriterler incelendiğinde, küreselleşmenin getirdiği homojenize ve standardizasyon baskısını en aza indirmek için sürdürebilir politikaların hazırlandığı görülmektedir. Yavaş şehir olunabilmesi için düzenlenen kriterlerin temeli, önce yerelliğe, sonra çevreyi koruma esasına dayanmaktadır. Bunlar yapılırken aynı zamanda sürdürülebilir olmakta savunulmaktadır. Yani yavaş şehirlerde söz konusu kriterlerin uygulanmasıyla sosyal, çevresel ve ekonomik kalkınmanın ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gerçekleşebilir. Dikkate alınması gereken bir diğer önemli nokta da kriterlerde, üye şehirlerde çevresel duyarlılık davranışların ve uygulamaların esas alınmış olmasıdır.

2.5.2. Türkiye'deki Yavaş Şehirler ve Konaklama İşletmeleri

Yavaş Şehirler Birliğinin İtalya'da kurulmasından on yıl sonra, 2009'da Seferihisar Türkiye'nin ilk Yavaş Şehri unvanını kazanmıştır. Seferihisar'ın Yavaş Şehir unvanını kazanması, Türkiye'deki küçük şehirler ve kasabalar için yeni bir marka oluşturma fikrini de beraberinde getirmiştir. Seferihisar, Türkiye'nin ilk yavaş şehri konumunda olması nedeniyle bu hareketin Türkiye'deki referans noktası olmuştur. Dolayısıyla, bu konuda önemli bir sorumluluğu da üstlenmektedir.

Günümüzde gelinen noktada, 2021 yılı itibariyle Türkiye'deki Yavaş Şehir sayısının 21'e yükselmiş ve bu artışın devam edeceği tahmin edilmektedir. Türkiye'de Yavaş Şehir Birliği'ne üye olmak isteyen şehirler, doğrudan Seferihisar Belediyesi'ne müracaat edebilirler (Turkish National Network, 2021). Başka bir değişle "Yavaş Şehir Türkiye Birliğinin" kurulmasıyla Türkiye dâhil Asya ve Ortadoğu coğrafyasında bulunan küçük şehirler ve kasabalar üyeliğe başvurularını bu birliğe müracaat ederek gerçekleştirmektedirler.

Yavaş Şehir, ekolojik denge ile birlikte ekonomik büyümeye katkı veren ve sosyal refah mevzuatını da ele alan, doğal kaynakların etkin kullanımına vurgu yapan, çevresel kaliteye önem veren ve gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesini öngören sürdürülebilir bir gelişme modelidir. Yavaş Şehir Birliğine üye olmanın sağlayacağı avantajlar, birçok şehrin belediye yönetimine cazip gelmiştir. Günümüzde Türkiye'deki yavaş şehirlerin sayısında görülen artış da belediyelerin, bu sürdürebilirlik ve kalkınma modeline olumlu yaklaşımlarının kanıtıdır.

Türkiye'de 2011'de, Akyaka (Muğla), Gökçeada (Çanakkale), Taraklı (Sakarya) ve Yenipazar'ın (Aydın) katılımıyla yavaş şehir sayısı 5'e yükselmiş ve böylece Türkiye'de Yavaş Şehir Birliği Ulusal Ağı kurulması mümkün olmuştur. 2012'de Perşembe (Ordu), Vize (Kırklareli) ve Yalvaç (Isparta) Yavaş Şehir unvanı almaya hak kazanmıştır. 2013'te Halfeti (Şanlıurfa), 2015'te Şavşat (Artvin), 2016'da Uzundere (Erzurum), 2017'de Gerze (Sinop), Eğirdir (Isparta), Göynük (Bolu) ve Mudurnu (Bolu), 2019'da Köyceğiz (Muğla), Ahlat (Bitlis), 2020'de Güdül (Ankara) ve son olarak 2021'de Arapgir (Malatya), Foça (İzmir), İznik'in (Bursa)Birliğe katılmasıyla Türkiye'deki yavaş şehirlerin sayısı 21'e ulaşmıştır (Turkish National Network, 2021).

Yavaş Şehir unvanının alınmış olması, kasabaya ve küçük şehre tanınma fırsatı vermekle birlikte turizmin hareketlenmesine de olanak sağlayabilir. Yavaş Şehir Birliğinin kuruluş felsefesinde, turizmin hedeflenmesi ya da şehrin turizm destinasyonu olması doğrudan amaçlanmasa da üyelik kriterlerinde, sürdürülebilirlik politikaları kapsamında turizm faaliyetlerine yer verildiği görülmektedir. Bu politikaların desteğiyle, yavaş şehirlerin turizm faaliyetlerine yönelik rekabet güçleri, dolaylı yollardan arttırılabilir. Bunun sonucunda, şehrin ve yerel halkının sürdürülebilir yönde emin adımlarla ilerlemesi için yerel yönetim ve paydaşlar doğru bir yol haritası çizebilirler.

Marka şehir olmanın amaçlarından biri, tüketicinin zihninde sürekli kalıcı ve cazibe yaratan bir etki bırakma ihtimalinin yüksek olmasının sağlanabilmesidir. Pazarlama sürecinde tanıtımın, kaliteli hizmetin ve müşteride güven oluşturma hissinin dikkate alınması önemlidir. Küreselleşen metropol marka şehirlerin toplumları, genellikle homojen ve elitist bir model sergilemektedir. Yavaş şehir markasına sahip şehirlerde yaşayan münferit toplulukların tipik özelliklerinin evrensel olarak sunulması, mükemmeliyet anlayışına ve turizm faaliyetlerine yeni bir boyut kazandırabilir. Yavaş şehirlerdeki yaşam kalitesi, mükemmeliyetçilik, yerel kimlik, yerel yemek, çevresel duyarlılık ve teknoloji üzerindeki yoğunlaşma, rakip küresel marka şehirlerden farklı bir marka şehir modelini sunabilir.

Şehrin markalaşmasında diğer bir başarı şartı ise, şehrin sahip olduğu tarihsel değerlerin marka ile uyumlu olmasının sağlanmasıdır. Bazı yavaş şehirlerin kuruluş ve yerleşim tarihi milattan öncesine dayanmaktadır. Tarihi anıtlar ve binalar açısından zengin olan bu kasabalar ve küçük şehirler, kültür miraslarına sahip çıkıp, koruyarak dünya çapında miras şehir markası hâline gelmektedirler. Başka bir deyişle, Yavaş Şehir Hareketiyle birlikte, miras endüstrisi içerisinde yeni bir marka kavramı oluşmaktadır (Knox, 2005).

Turizm faaliyetleri çift yönlü bir olgu olduğu için gerçekleştiği yörelerde olumlu ve olumsuz ekonomik, sosyal ve çevresel etkileşimler söz konusudur. Ancak yavaş şehirlerde yerel halk kendi kaynaklarını kullanarak turizmden yararlanmak ve yörede kendi değerlerini kaybetmeyecekleri sürdürülebilir turizm stratejileri yürütebilirler. Yerel halkın turizmin olumsuz etkilerinin bilincinde olması ve turistik faaliyetlerin gelişiminin kendileri tarafından kontrol edilmesi, yerel kaynakların zarar görmeden ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayabilir. Çevresel sürdürülebilirliği sağlamak, makro düzeyden mikro düzeye kadar inebilir. Mikro düzeyde yavaş şehirlerde faaliyette bulunan konaklama işletmeleri, uyumlu politika ve stratejiler belirleyerek, bu şehirlerde çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasına destek olabilirler. Söz konusu şehirlerdeki konaklama işletmelerinin sahip olduğu olanaklar turist çekiminde önemli rol oynayabilir. Bu işletmelerin fiziki kapasiteleri ve yeterlilikleri, sunulan hizmetlerin kalitesi ve ulaşılabilirliği vb. faktörler, yöreyi tercih edecek turistleri yönlendirmede etkilidir. Günümüzde, konaklama işletmelerinin çevresel düzenlemelere uyum göstermesi ve çevresel duyarlılıklık sertifikalarına sahip olması, turistlerin bu yöndeki taleplerini karşılamaktadır. Eko-etiketleme, özellikle konaklama sektöründe işletmenin imajını

yükseltebilen çevre yönetim sertifika programıdır. Mevcut eko-etiketlerin çoğu, her türlü konaklama işletmesinde uygulanabilir kriterleri barındırmaktadır.

Turizm endüstrisindeki eko-etiketlerin %68'i konaklama sektörünü kapsamaktadır. Sadece 1999 ve 2000 yıllarında, Avrupa'da 2000'den fazla otel, kamp alanı, pansiyon ve restorana eko-etiketli sertifika verilmiştir. Ancak genellikle büyük ve uluslararası zincirli konaklama işletmelerinin, çevre yönetimi uygulamalarına daha proaktif katıldıkları görülmektedir (Mensah, 2014).

Konaklama işletme birliklerinin uluslararası uygulamaları yanında Türkiye'de de farklı çevresel duyarlılık sertifikasyon programları yürütülmektedir. 2008 yılında Türkiye otelciler federasyonu (TÜROFED), başlattığı "Beyaz Yıldız Sürdürebilir Çevre Projesi" kapsamında istekli olan konaklama işletmelerine bir uygulama yönergesi hazırlamıştır. TÜROFED bu uygulamanın başarıyla gerçekleşmesi için teknik donanım ve bilgi desteği vermektedir. Bunun yanında, Türkiye'deki bölgesel birlikler de çevre sertifikasyon programları geliştirmektedir (Kahraman ve Türkay, 2014: 166).

Aslında Türkiye'de çevreyi koruma çabasının ve doğaya saygılı şekilde turizm faaliyetlerini yürütülme isteminin geçmiş zamana dayandığı, alanyazın incelendiğinde görünebilir. Örneğin Kozak (1991) Belek Turizm Yatırımcılar Birliği'ni (BETUYAB) temsil eden genel sekreter yardımcısıyla yaptığı görüşmede, bu bölgede doğayı ve ormanlık arazinin korunması koşuluyla, 26 adet konaklama işletmesinin inşa edildiği bilgisine ulaşmıştır. Dahası Sultan ll. Abdülaziz tarafından bu bölgede bulunan bataklığın kurutulması amacıyla okaliptüs ağaçlarının dikildiğini ve bu yüzden geniş bir ormanlık araziye sahip olduğunu aktarmıştır. Günümüzde BETUYAB bölgede çevresel duyarlılık sertifikasyon programları kapsamında konaklama işletmelerine hizmet vermektedir.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, toplu konut ve turizm projeleri için el kitabı şeklinde Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) yönetmeliğini hazırlamıştır. Hazırlanan ÇED yönetmeliğinde, konaklama işletmelerinin yer tespiti ve ulaşımının sağlanması, turistik tesislerin inşası, rekreasyon alanlarının, spor komplekslerinin ve parkların kurulumu sırasında uyulması gereken kurallara yer verilmiştir (ÇED, 2009: 12). ÇED raporunu almış bir konaklama işletmesi inşaata başlamadan önce, inşaat esnasında ve inşaatın

bitirilmesinden sonraki süreçte olası olumsuz çevresel etkiler meydana gelmemesi için gereken önlemlerin alındığını bildirmektedir.

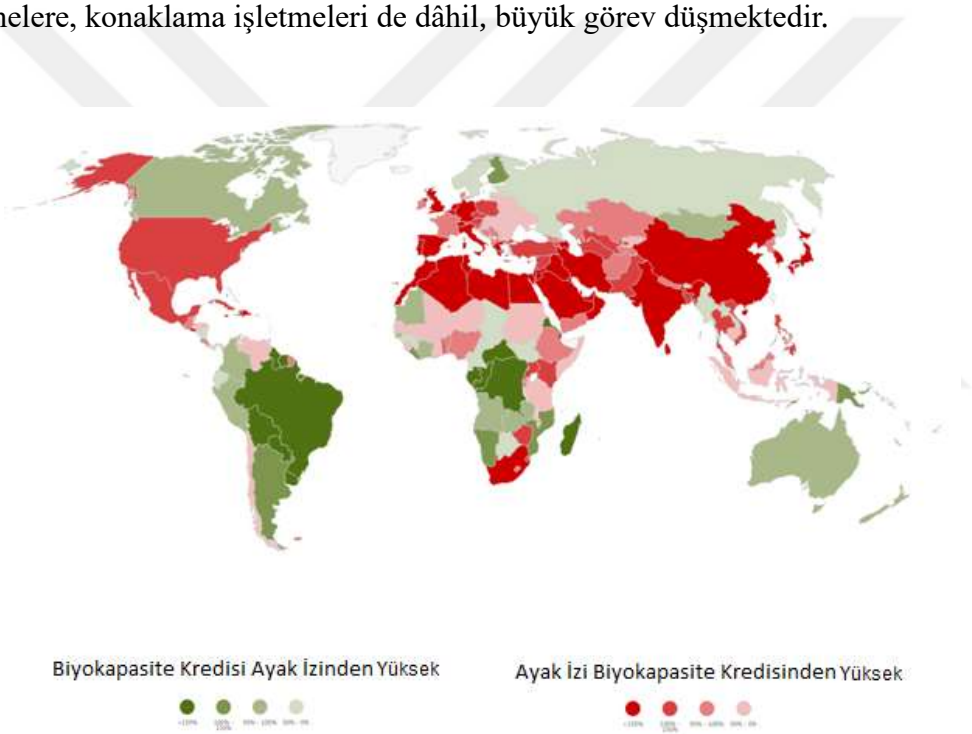
Türkiye'de Yeşil Yıldız Sertifikası'nın ortaya çıkışı 1993 yılına dayanmaktadır. MülgaTurizm Bakanlığı 1993 yılında Çevresel Duyarlılıklık Kampanyası başlatmıştır. Yürürlüğe giren bu uygulamanın amacı, sürdürülebilir turizm kapsamında, çevreye önem verilip, korunmasını sağlayacak eylemlerde bulunmaktır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı hazırladığı bu yönetmeliğe konaklama işletmelerini de dâhil ederek, inşaatın başlamasıyla birlikte çevresel duyarlılık mimari projenin hazırlanması, planlanması ve işletmeye açılması için gerekli özenin gösterilmesine vurgu yapmıştır (Atalar, 2009: 65). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, çevre sorunlarını benimseyen konaklama işletmelerine Yeşil Yıldız Sertifikası verilmesi için teşvik edici nitelikte davranırken, aynı zamanda çevre bilincinin gelişmesine de destek sağlamış olduğu söylenebilir. Üstelik bu sertifikanın alınmasında konaklama işletmelerine sınıf, büyüklük vb. özellikleri açısından herhangi bir kısıtlama getirmemektedir. Yavaş şehirlerdeki birçok konaklama tesisi, küçük ve orta ölçekte işletmelerden oluşmaktadır. Bu durumda söz konusu şehirlerde küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinin, çevre yönetimi uygulamalarına ve bu konuda düzenlenen sertifikalara başvuruda, aktif olmamaları dikkat çekicidir.

Küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinin birçoğu, çevre yönetimi uygulamaları için yeterli sermaye kaynaklarına veya içyapısal düzenlemelere sahip değildir. Ayrıca genel olarak bu işletmeler, çevreye daha az yüklendikleri inancında olup, günlük faaliyetlerine çevre yönetim uygulamalarını dâhil etme gereğini duymamaktadırlar. Küçük ve orta ölçekli konaklama işletmecileri, ağırlıklı olarak su ve enerji maliyetlerini azaltma yönünde sağduyu göstermektedirler. Çevre yönetimi uygulamalarının diğer mevzuatları ve teknolojileri hakkında genellikle net ve yeterli bilgiye sahip değillerdir (Edwards, 2000; Mensah, 2014).

Bazı konaklama işletmelerinin personeli, çeşitli nedenlerden dolayı, çevre yönetimi uygulamaları ve sertifikasyon programlarını benimsemekte zorlanabilirler. Yavaş Şehirlerde faaliyette bulunan konaklama işletmelerinin personeli de bu duruma dâhil edilebilir. Bu şehirlerin küçük olması ve özgün bir doğal yapıya sahip olmaları, konaklama işletmeleri personelinde, çevreyi koruma faaliyetlerinin aciliyeti hissini erteleyebilir. Ayrıca söz konusu şehirlerde çevresel faaliyetlerle ilgili danışmanların ve

nitelikli karar vericilerin olmaması veya faaliyetlerin pahalı olması bu duruma yol açabilir. Çevresel duyarlılık uygulamalara yönelik çelişkili rehberlik ve yerel yönetimlerden yeterli destek alınamaması, eko-etiketlerin çeşitliliği ve belirsizliği vb. engellerin bulunması da konaklama işletmelerinde yönetim tarafından çevre yönetiminin uygulanmasını zorlaştırabilir veya ertelenmesine neden olabilir. Bu araştırma vesilesiyle yukarıda bulunan tahminlere açıklık getirilmesi ümit edilmektedir.

Şekil 2.10'da görüldüğü üzere Global Footprint Network (2021) verilerine göre Türkiye'de ekolojik ayak izi, ekolojik kapasiteden yüksek olup, %100-%150 oranındadır. Bu durumda, ekolojik ayak izi oranını düşürmek için, Türkiye'de faaliyette bulunan tüm işletmelere, konaklama işletmeleri de dâhil, büyük görev düşmektedir.

Şekil 2.10. Global footprint network, 2021

Rio+20 Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı'nda dünyanın karşılaştığı zorluklara değinen Ban Ki-moon, özellikle sürdürülebilirlik ve çevre sorunlarının çözümüne ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> Dünyamızın içinde bulunduğu bu zor, sıkıntılı ve ekonomik belirsizliklerin yaşandığı bir zamanda, sadece kamu sektörünün çabaları tek başına yeterli değildir. Kamu sektörünün kısıtlı kaynakları özel sektörün elindeki daha büyük finansal olanaklar ve know-how'ı hareket geçirmelidir… Bu bağlamda Rio +20

Zirvesi ekonomik fırsatların genişletilmesi, kaynakların güçlendirilmesi ve çevrenin korunmasına yönelik mükemmel ve karşı konulamaz bir fırsat sunmaktadır… Yatırımcılar, CEO'lar, hükümetler, sivil toplum örgütleri, teknik uzmanlar ve uygulayıcıların kısacası tüm paydaşların ortak bir amaç üzerinde çalışmaları için aynı masada bir araya gelmeleri gerekmektedir (ICCA, 2012).

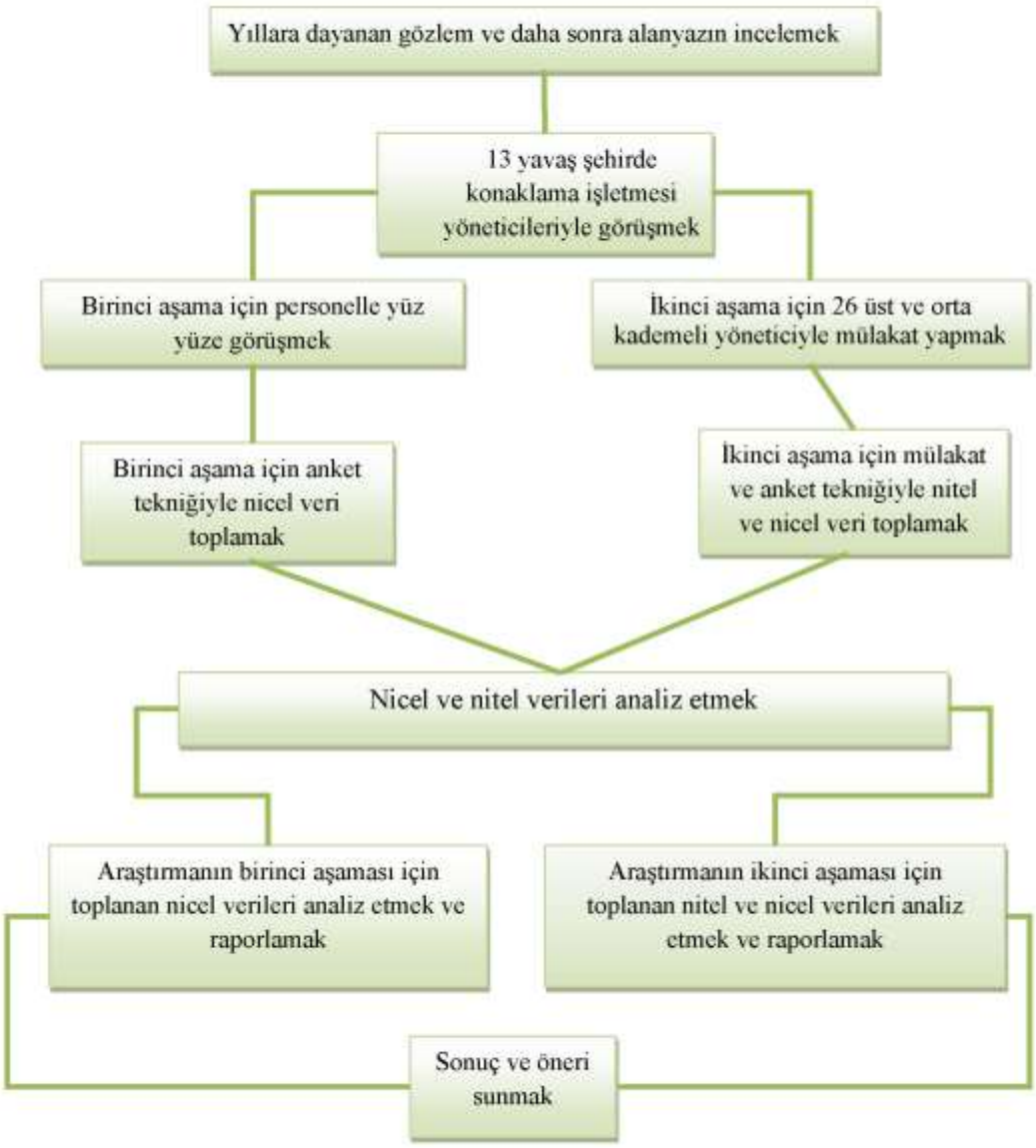
3. YÖNTEM

Bu bölümde önce araştırma deseni ile ilgili açıklama yapılmış; ardından, evren ve örneklem, araştırma sürecinde kullanılan yöntemler, görüşme formları ve verilerin toplanması, verilerin istatistiksel analizi, gliştirilen ölçeklerin geçerliliği ve güvenirliği üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmanın amacı ve problemi göz önünde bulundurularak nicel ve nitel verilerin toplanmasına karar verilmiştir. Karasar (2016: 76)'ın belirttiği gibi araştırmanın amacına uygun olarak verilerin toplanması ve çözümlenmesi gereklidir. Araştırmanın birinci aşamasında nicel verilerin kullanılması gerekli görülmüştür. İkinci aşamasında ise ayrıntılı bilgilere ulaşmak, nicel verilerin yorumlanması ve sebep sonuç ilişkisinin açıklamasında nitel ve nicel verilere başvurulmuştur. Nicel ve nitel veriler ayrı ayrı analiz edilmiştir. "Ne kadar? Hangi sıklıkta?" sorularına cevap bulunması için nicel veriler kullanılırken, "Ne için? Nasıl? Ne şekilde" soruların cevabına ulaşmak için nitel verilerden faydalanılmıştır. Araştırma süreci Şekil 3.1'de gösterilmektedir.

Araştırma desenini ve sürecinin açıklandığı Şekil 3.1'de görüldüğü gibi ilk aşamada; yavaş şehirlerdeki konaklama işletmesi personelinin (yönetici ve işgören) bazı kişisel bilgileri, bireysel değer yargıları (biyosferik, özgecilik, egoistik), inançları, normları, çevresel duyarlılık davranışları, çalıştıkları işletmede gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları ve uygulamalardan algıladıkları faydalar hakkında bilgiye ulaşmak için nicel verilere ihtiyaç duyulmuş ve bunun için anket uygulanmıştır.

Şekil 3.1. Araştırmanın deseni

Araştırmanın ikinci aşamasında, yavaş şehirlerdeki konaklama işletmesi yöneticilerinin işyerlerinde, çevre yönetimi uygulamalarıyla ilgili olarak karşılaştıkları engelleri tespit etmek için nitel ve nicel veri setinin oluşturulması gerekli görülmüştür. Dolayısıyla bu aşamada dört yarı yapılandırılmış soruyla birlikte, gönüllü olarak katılan 26 üst ve orta kademeli yöneticiye, hazır ölçekten alınan 12 maddelik bir anket uygulanmıştır. Böylelikle, yavaş şehirlerdeki konaklama işletmelerinin hâlâ neden çevresel duyarlılıklık sertifikasını almaya teşebbüste bulunmadıkları gibi sorulara yanıt bulunmaya çalışılırken, mevcut durumda çevre yönetimi uygulamalarını engelleyen etkenlerin hakkında fikir yürütülmesi hedeflenmiştir.

3.2. Araştırmanın Birinci Aşamasına İlişkin Yöntemsel Açıklamalar

Bu bölümde nicel verilerle gerçekleştirilen araştırmanın yöntemsel bilgileri sunulmuştur. Araştırmanın evreni, örneklemi, veri toplama aracı ve süreci açıklanmıştır. Nicel verilerin toplanması aracında yer alan hazır ve geliştirilmiş ölçeklere ait ayrıntılar verilmiştir. Bu verilerin analizinde kullanılan teknikler ve nedeni açıklanıp, yorumu yapılmıştır.

3.2.1. Nicel Verilerin Evreni, Örneklemi, Toplama Aracı ve Süreci

Araştırmanın bu bölümünde Türkiye'nin yavaş şehirlerindeki ruhsatlı konaklama işletmelerinde çalışan personelin çevresel duyarlılık davranışları, bu işletmelerde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları ve uygulamalardan algıladıkları faydalar hakkında genel bir yargıya varmak amaçlandığı için evrenin tam sayımına ulaşılması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda araştırma evreni, Türkiye'nin yavaş şehirlerindeki belediyelerden ve Turizm Bakanlığı'ndan 2018 yılı itibarıyla işletme ruhsatına sahip olan konaklama işletmesi personelinden (üst ve orta kademeli yönetici ve işgören) oluşmuştur.

Yenipazar'ın dönem Yavaş Şehir Koordinatörü bu araştırmaya dâhil olmak istemediğini iletmiştir. Araştırmanın gerçekleştirildiği dönemde (2018) Mudurnu (Bolu) Yavaş Şehir Birliğine yeni katılmıştır. Ahlat (Bitlis) ve Köyceğiz (Muğla) 2019'da; Güdül (Ankara) 2020'de; Arapgir (Malatya), Foça (İzmir), İznik (Bursa) ise 2021'de Yavaş Şehir Birliğine dâhil oldukları için bu araştırmanın yapıldığı dönemin kapsamı dışında kalmışlardır.

Ayrıca bazı konaklama işletmesi yöneticileri veya sahipleri işletmelerinde araştırma yapılmasına izin vermeyeceklerini iletmişlerdir. Belirtilmelidir ki; daha evvel madde havuzu çalışması sırasında belediyelerin yönlendirilmesiyle konaklama işletmelerinin personeline anket uygulanırken araştırma hakkında bilgi verilmiş, ilgilenen yöneticilerin veya sahiplerin izni doğrultusunda anket uygulamasına geçilmiştir (EK-6 ve EK-7). Bu durumda geride kalan 13 yavaş şehirde belediye veya Turizm Bakanlığından alınmış *işletme ruhsatı* olan konaklama işletmelerinin personelinden basit tesadüfi yöntemle anket toplanmıştır. 2018 yılı verilerine göre 13 yavaş şehirde 273 konaklama işletmesinin, Turizm Bakanlığı veya belediyelerin verdiği ruhsatla faaliyette bulunduğu tespit edilmiştir. Söz konusu dönemde 13 yavaş şehrin koordinatörleri tarafından aktarılan

bilgilere göre, 273 konaklama işletmesinde toplam 793 personel çalışmaktaydı. Türkiye'deki 13 yavaş şehirin alfabetik sıraya göre isimleri çizelge 3.1. de verilmiştir. Ayrıca çizelgede bu şehirlerdeki farklı türlerde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin sayısı da bildirilmiştir.

Çizelge 3.1. Yavaş Şehirde Faaliyette Bulunan Konaklama İşletmelerinin Türü ve Dağılımı (Yavaş Şehir Belediye Başkanlıklarının Ruhsat ve Denetim Müdürlükleri ve Turizm Bakanlığı, 2018)

Yavaş Şehir	Bağlı Bulunduğu İl	Belediye Belgeli		T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan Belgeli	
		Sayı	Tür	Sayı	Tür
Akyaka	Muğla	17	3 otel 14 pansiyon	1 2	4 yıldızlı 3 yıldızlı
				3	
Eğirdir	Isparta	16	4 otel 12 ev pansiyon	5	2 adetiki yıldızlı otel 1 adet üç yıldızlı otel 1 adet özel konaklama 1 adet pansiyon
Gerze	Sinop	6	1 otel 5 ev pansiyon	1	Üç yıldızlı otel
Gökçeada	Çanakkale	53	1 otel 4 özel konaklama 6 motel 32 ev pansiyon	12	5 adet üç yıldızlı otel 1 adet günübirlik konaklama 1 adet özel konaklama 5 adet pansiyon
Göynük	Bolu	7	7 ev pansiyon	1	Özel konaklama
Halfeti	Şanlıurfa	8	4 otel 3 Özel konaklama 1 konuk evi	1	1 adet özel konaklama
Perşembe	Ordu	3	3 ev pansiyon	3	1 adet bir yıldızlı otel 1 adet iki yıldızlı otel 1 adet çiftlik evi- köy evi
Şavşat	Artvin	3	3 ev pansiyon	1	Üç yıldızlı otel
Seferihisar	İzmir	98	12 otel 1 motel 64 ev pansiyon 13 apart pansiyon 8 çadır kampı	7	2 adet üç yıldızlı otel 2 adet dört yıldızlı tatil köyü 1 adet beş yıldızlı otel 1 adet müstakil apart otel 1 adet özel konaklama
Taraklı	Sakarya	4	4 özel konaklama	1	1 özel konaklama
Uzundere	Erzurum	5	3 özel konaklama 2 konuk evi	----	------
Vize	Kırklareli	14	2 otel 1 motel 11 pansiyon	-----	------
				-----	------
Yalvaç	Isparta	2	Konukevi	2	1 adet iki yıldızlı otel 1 adet üç yıldızlı otel

Toplam 13 yavaş şehirde Turizm Bakanlığından veya belediyelerden alınmış çalışma ruhsatı olan konaklama işletmelerinin sayısı	Belediye İşletme Belgeli	Turizm İşletme Belgeli
	236	37
	273	

Bu araştırmada doğru bilgilere ulaşmak için evren büyüklüğünden çekilmesi gereken örneklem büyüklüğu $\alpha = 0.05$ hata payıyla 259 katılımcının olması yeterli bulunmuştur (Büyüköztürk, 2005).

Gazi Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından bu araştırmanın, yapılması planlanan yerlerden izin alınması koşuluyla gerçekleşmesinde bir sakınca bulunmadığı 10.02.2018 tarihinde oybirliğiyle onaylanmıştır (EK-8). Nisan ve Haziran 2018'de Akyaka, Göynük ve Seferihisar ziyaretinde, konaklama işletmelerinin personelleri ile yüz yüze görüşmeler yapılmış ve 170 (85 üst ve orta kademe yönetici, 85 işgören) katılımcıyla pilot anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Ölçeklerin geliştirilmesi ve pilot anketlerin uygulanması hakkındaki detaylar aşağıdaki "Nicel veri toplama aracında kullanılan hazır ve geliştirilmiş ölçekler" başlığından itibaren yazılan bölümde açıklanmıştır. Pilot çalışma kapsamında geliştirilen ölçeklerin geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Yapılan analizler doğrultusunda çevresel duyarlılık davranışlar ve çevre yönetimi uygulamaları ölçeklerinden bazı soru maddelerinin çıkartılması uygun görülmüştür. Daha sonra tekrardan Cronbach Alpha değerlerine (güvenirlik katsayılarına) bakılmıştır. Bu çerçevede, yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışları (0.852), işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışları (0.827), konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamaları (0.848) ve çevre yönetimi uygulamalarından algılanan faydalar (0.825) ölçeklerinin Cronbach Alpha değerleri istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç doğrultusunda asıl araştırma anketinin uygulanma süreci başlatılmıştır. Asıl araştırma için düzenlenen anket formuna, hazır ve geliştirilmiş ölçekler dışında, personelin ve konaklama işletmelerinin bazı özellikleriyle ilgili sorular eklenerek, gereken görsel düzenlemeler yapılmış, Türkçesi ve anlaşılabilirliği kontrol edilmiştir. Asıl anketin uygulanma süreci Ağustos 2018'den itibaren örneklemde adı geçen 13 yavaş şehirde başlatılmıştır. Bu bölüm için hazırlanan asıl anket formlarının son hâli EK-9 ve EK-10'da görünmektedir. Verileri analizlere tabi tutulan 487 anketin 322'si işgörene ve 165'i üst ve orta kademeli yönetici konumunda çalışan personele aittir. Bu durumda ana saha çalışmasında, 487 kişilik örnekleme erişilerek, araştırma evreninin %61,4'üne ulaşılmıştır.

3.2.2. Nicel Veri Toplama Aracında Kullanılan Hazır ve Geliştirilmiş Ölçekler

Nicel verilerle araştırılan bir konuda ya da alanda, problem ve amaç doğrultusunda, sonuçların sayısal değerle ölçülmesi ve sunulması istenmektedir. Ancak, bilimsel bir araştırma yapılıyorsa sayısal değerlerin geçerliliğinden ve güvenirliğinden emin olmak gerekmektedir. Başka bir ifadeyle bilimsel bir araştırmada durum saptama için standart olmayan ifadelerin kullanılması söz konusu olamaz. Bilimsel araştırmanın amacı

doğrultusunda, sonuçların, geçerli ve güvenli sayısal değerlere dayanılarak açıklanabilmesi için oluşturulan veya geliştirilen ölçeğin maddeleri standart olmalıdır (Önder, 2004: 725).

Alanyazın taramasında genel bir çerçevede ölçek geliştirme işleminin aşamalardan oluştuğu görülebilir. Büyüköztürk (2005), söz konusu aşamaları şu şekilde açıklamıştır: bir araştırma yapılmak istendiğinde, ilk aşamada problemin tanımlanması gerekmektedir. Böylelikle araştırmanın amacı ve soruları saptanmış olur. İkinci aşamada madde havuzu oluşturularak taslak form elde edilir. Üçüncü aşamada uzman görüşü alınıp, taraflarca onaylandıktan sonra ön uygulama için anket oluşturulur. Son aşamada ise ön uygulamadan elde edilen bilgiler ışığında anket üzerinde gereken değişiklikler yapılarak, uygulamaya hazır hale getirilir.

Bir araştırmada soru maddelerinin nicel verilerine dayanılarak ölçek geliştirmede, doğru ve güvenilir veri toplama olasılığını artırmak için dikkate alınması gereken etmenler ve süreçler vardır. De Vellis (2011: 18), konuyu sade bir şekilde "maddelerin, ölçülen yapıyı temsil etme gücü ve kapsam geçerliliği, değerlendirilmelidir" diyerek açıklamıştır. Ayrıca pilot ölçekte yer verilen maddelerin anlaşılabilirliği de önemlidir. Bunun için uzman görüşüne ihtiyaç bulunmaktadır. Ön uygulama yapılarak anlaşılmayan madde soruları belirlenerek daha iyi anlaşılır hâle getirilmelidir. Maddelerin, önyargılı ve yönlendirici olmamasına mutlaka dikkat edilmelidir. Cronbach Alpha analizi yapılarak oluşturulan ölçeğin iç tutarlılığı test edilmelidir. Ölçeğin alt boyutlarını test etmek için faktör analizi yapılmalıdır. Ayrıca ölçeğin uygulanan dile uyarlanması aşamasında geçerliliği ve güvenirliği mutlaka test edilmelidir.

Ölçekler, nicel verilerle yapılan bir araştırmada ölçme işlemini kolaylaştırabilir. Bununla birlikte ölçeklerden elde edilen veriler, araştırmanın doğru sonuçlara ulaşma olasılığını da artırabilir. Bu araştırmada ölçek geliştirme işlemleri, yukarıdaki açıklamalar ışığında gerçekleştirilmiştir. Öncelikle araştırmanın problemi tespit edilerek amaç ve sorular belirlenmiştir. Araştırmanın amacı doğrultusunda, nicel verilerin kullanılması planlanan bölümler için alanyazın incelemesi yapılarak madde havuzu oluşturulmuştur. İlk oluşturulan madde havuzunun ön uygulaması anket formu şeklinde hazırlanmış ve 2017'de konaklama işletmeleri yöneticilerine veya sahiplerine ulaştırılmıştır (EK-6 ve EK-7). Bu ön uygulamada önceki araştırmaların maddelerinden faydalanarak 50

yöneticiye 38 maddelik ve 50 işgörene 25 maddelik çevresel duyarlılık davranışları hakkında görüşlerini açıklayan sorular sorulmuştur. Konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamaları hakkında ön bilgiye sahip olmak için ayrıca katılımcılara 38 maddeden oluşan sorular sorulmuştur. Bu ön uygulamada, soru sayısının fazla olduğu, bazı soruların anlaşılmadığı veya katılımcıların cevap vermekten kaçındıkları fark edilmiştir. Sorun oluşturan maddelerin çıkartılmasıyla uzman görüşünün anılması aşamasına geçilmiş ve görüşleri alınmıştır. Bu kapsamda, bireylerin çevresel duyarlılık davranışları (yönetici için 21 madde, işgören için 15 madde), konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamaları (30 madde) ve bu uygulamalardan algılanan faydalar (18 madde) ile ilgili hazırlanmış ölçekleri incelemek için 14 uzman görüşüne başvurulmuştur. Uzman grubunun 5'i yabancı ve 9'u yerli bireylerden oluşmuştur. Uzman görüşü formunda her ifade, "gereklidir, yararlı ancak yeterli değildir, gereksizdir" şeklinde derecelendirilmiştir. Oluşturulan formun kapsam geçerlik oranına ulaşmak için her bir maddenin uzman görüşü değerlendirildikten sonra, formda birleştirme aşamasına geçilmiştir. Bunun için her bir maddenin kaç uzman tarafından onaylandığının oranına bakılmıştır. Kapsam geçerliliği oranını hesaplamak için Lawshe'nin önerdiği formüle başvurulmuştur**:**

$$KGO = \frac{n_e - n/2}{n/2}$$

Bu formülde, KGO kapsam geçerliliği oranını; n_e gereklidir, yeterli değildir veya gereksizdir diyen uzman sayısını; n toplam uzman sayısını; n/2 toplam uzman sayısının yarısını, temsil etmektedir. Farklı uzman sayıları için formülden elde edilen oranın, α=0.05 güven aralığında olmak şartıyla kapsam geçerliği oranları Çizelge 3.2. de verilmiştir (Lawshe, 1975: 567-568):

Çizelge 3.2. Minimum Kapsam Geçerlik Oranları

Uzman sayısı	Minimum değer
5	0,99
6	0,99
7	0,99
8	0,78
9	0,75
10	0,62
11	0,59
12	0,56
13	0,54
14	0,51
15	0,49
20	0,42
25	0,37
30	0,33
35	0,31
40	0,29

Çizelge 3.2'ye göre maddelere ilişkin kapsam geçerliliği oranının 0.51 ve üzerinde olması gerekmektedir. Uzmanların yaptığı değerlendirme sonucunda, işgörenlere yönelik olarak hazırlanan çevresel duyarlılık davranışlar ölçeğinden "İşletmede su kaçaklarını bildiririm" Maddesinin (EK-11, madde E13) kapsam geçerliği oranının (-0.71) minimum değerin (0.51) altında kaldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle sözü geçen madde, ilgili ölçekten çıkarılmıştır.

Konaklama işletmesinde çevre yönetimi uygulamalarının durum tespiti için hazırlanan ölçekte yer verilen "karbon ve sera gazlarındaki etkiyi azaltmak için işletmenin iç ve dış alanlarında canlı bitki dikilir" maddesi (EK 11, F24) uzmanlar tarafından, "İşletmemizin hava kalitesini korumak için iç ve dış mekânlarında yöreye özgü canlı endemik bitkiler dikilir." şekilde düzeltilmesi uygun görülmüştür.

Bir konaklama işletmesinde çevre yönetimi uygulamalarından elde edilebilecek faydalar ölçeğinde ise uzmanlardan gelen öneriler doğrultusunda "Çevreye duyarlı olan müşterilerin memnuniyetini sağlar." maddesinde (EK-11, G 4) değişiklik yapılarak, "Çevreye duyarlı olan müşterileri işletmeye çeker" maddesinin kullanılması uygun görülmüştür. Böylelikle formda yer verilen maddeler öneriler doğrultusunda düzenlenerek uygunlukları sağlanmıştır.

Lawshe (1975: 568)'nin önerdiği "Minimum Kapsam Geçerliliği Oranları" çizelgesine (3.2) göre; uzman sayısı beş olunca, minimum değer 0.99 ve üzerinde olmaktadır. Uzmanların belirttiği maddeler üzerinde gereken düzeltmeler yapılarak, ölçeklerin geçerliliği hakkında görüş alınması için kurulan ikinci tur iletişimde onayları alınmıştır. Ancak ikinci turda uzman sayısı yediye indirilmiş ve görüşleri aynı yöntemlerle alınmıştır. Daha sonra maddelerin kapsam geçerliliği oranlarına bakılmış ve hesaplamalar sonucunda, oranı 0.99'un altında (yedi uzmana başvurulduğu için) olan maddeye rastlanmamıştır.

Her bölüm için elde edilen soru maddeli yapı, "Yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışları ölçeği", "İşgörenlerin çevresel duyarlılık davranışları ölçeği", "Konaklama işletmesinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları ölçeği", "Personelin çevre yönetimi uygulamalardan algıladıkları faydalar ölçeği" kapsamında kullanılmıştır.

Araştırmanın bu kısmının nicel yöntemle yapılması tercih edildiği için yönetici ve işgören kategorisine ilişkin iki anket formu oluşturulmuştur. Anket formlarının bölümleri A, 1B, 2B, 3B, C, D, E, F ve G olarak adlandırılmıştır. A bölümünde personelin Bireysel Değer Yargılarını ölçmek için (Stern ve Dietz,1994; Stern ve diğerleri, 1999), 1B Ekolojik Dünya Görüşü (Dunlap, Van Liere, Mertig ve Jones, 2000), 2B Çevresel Sorunların Farkındalığı (Stern ve diğerleri,1993), 3B Çevresel Sorumlulukların Üstlenilmesine Hazır Olmak (Steg ve diğerleri, 2005), C Çevresel Normlar (Choi ve diğerleri, 2015) ölçekleri kullanılmıştır. Böylelikle DİN Teorisi temelinde yapılan araştırma kısmıyla ilgili kullanılan hazır ölçeklerin kaynakları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Personelin, işyerinde çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmek için iki farklı ölçek geliştirilmiştir. Bunun için yöneticilerinki D ve işgörenlerinki E ölçeği olarak adlandırılmıştır. Yöneticilere ilişkin hazırlanan D ölçeğinde, Ramus (2002), Bohdanowicz (2006), Chan (2013) ve Chou (2014)'nun araştırmalarında kullanan soru maddelerden yararlanılmıştır. Ayrıca T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığınca (2017) yayınladığı kaynaktan da yararlanmıştır. İşgörenlere ilişkin hazırlanan E ölçeğinde, Ramus (2002), Bohdanowicz (2006) ve Chou (2014)'nun kullandıkları ölçeklerin soru maddeleri dikkate alınmıştır.

Konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarının düzeyini ölçmek için geliştirilen F ölçeğinin soru maddeleri; Ramus ve Steger (2000) ve Chan (2013)'ın yaptıkları araştırmalardan alınmıştır. Bununla birlikte T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının yayınladığı Çevresel duyarlılık Konaklama İşletme Tesisi kriterlerinden de (2017) F ölçeğinin maddelerinin oluşturulmasında yararlanmıştır. Personelin bu uygulamalara ilişkin algıladıkları faydaların tespit edilmesi için geliştirilen G ölçeğinde DeMendonça ve Baxter (2001); Chan (2013)'ın çalışmaları dikkate alınmıştır. Ayrıca gözlemlere dayanılarak G ölçeğinde, "İşletmenin piyasa değerini arttırarak yavaş şehirlerdeki sürdürülebilir turizmin gelişimine katkı sağlar." ve "İşletmede zamanın etkin kullanılmasını sağlar." şeklinde iki soru maddesine daha yer verilmesi uygun görülmüştür.

Bireysel değer yargıları ölçeğinde yer alan 13 soru maddesinin cevaplanması için, Benim ilkelerime karşıdır= -1, Benim için önemli değildir= 0, Benim için önemi çok azdır= 1,

Benim için önemi azdır= 2, Benim için orta düzeyde önemlidir= 3, Benim için önemlidir = 4, benim için kesinlikle önemlidir= 5 ölçüt seçenekleri kullanılmıştır.

Ekolojik dünya görüşü, çevresel sorunların ve sonuçlarının farkındalığı, çevresel sorumlulukların üstlenilmesine hazır olmak ve çevresel normlar ölçeklerindeki maddelerin cevaplanmasında, kesinlikle katılmıyorum= 1, katılmıyorum=2, orta düzeyde katılıyorum=3, katılıyorum=4, kesinlikle katılıyorum= 5 likert tipinden yararlanmıştır.

Personelin çevresel duyarlılık davranışlarını ve konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarını ölçmekte, Asla=1, Nadiren=2, Arasıra=3, Çoğunlukla=4 ve Her zaman=5 cevap seçenekleri kullanılmıştır. Personelin konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarından algıladıkları faydaları ölçeğinde maddelerin cevaplanmasında, kesinlikle katılmıyorum=1, katılmıyorum=2, orta düzeyde katılıyorum=3, katılıyorum=4, kesinlikle katılıyorum=5 seçeneklerine yer verilmiştir.

Nicel verilerin kodlamasına geçilmeden önce istatistiksel açıdan yapılması gereken işlemler vardır. Kayıp verileri ve uç değerleri bulmak, ters soruları uygun kodlamak ve verilerin normal dağılımlarını kontrol etmek, öncelik verilmesi gereken işlemlerdir (Seçer, 2015: 29). Bu araştırmada anket uygulaması yüz yüze olduğu için, ölçeklerdeki soru maddelerinin cevaplanmasını zorunlu kılmış ve eksik veri oluşmamıştır.

Verilerin normal dağılımına bakılmış ve bunun için ölçeklerdeki basıklık ve çarpıklık değerleri dikkate alınmıştır. İlgili alanyazınında Tabachnick ve Fidell (2013: 53)' e göre değişkenlerin basıklık ve çarpıklık değerleri +1.5 ile -1.5 ve George ve Mallery (2010: 62)'ye göre +2.0 ile -2.0 arasında olması normal dağılım olarak kabul edilmektedir. Bu araştırmada ölçeklerin, basıklık ve çarpıklık değerleri ±2.0 aralığında olması esas alınmıştır. İncelemeler sonucunda veri setinin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir.

Araştırmada tanımlayıcı ve ilişkisel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma örneklemi kapsamında DİN Teorisiyle uyumunu ve geliştirilen modelin yapısını incelemekte, gözlenen ve gizil değişkenler arasında nedensel ilişkileri tespit etmekte Yapısal Eşitlik Modellemesi tercih edilmiş ve LISREL yazılım programı kullanılmıştır. Bununla birlikte; Ki-kare/sd, RMSEA, GFI, AGFI, NFI, CFI ve TLI testleri yapılmış ve modellerin uyum

değerlerine bakılmıştır. Ayrıca değişkenler arasındaki ilişki niteliğini incelemekte regresyon katsayıları verilmiştir.

Geliştirilmiş ölçeklerin kapsam geçerliliğinin (içerik geçerliliği ve yüzeysel geçerlik) incelenmesi amacıyla daha önce açıklanan Lawshe (1975: 568)'nin hesaplama tekniğine başvurulmuştur. Ölçeklerin yapı geçerliliği ve İngilizce kaynaklı ölçeklerin çeviri geçerliliği de incelenmiştir. Ölçekte yer alan boyutlar iki grubun karşılaştırılmasında Independent Sample T Testi, ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında ise Tek Yönlü Varyans Analizi (One Way ANOVA) kullanılmıştır. Varyans analizi sonucunda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuşsa hangi grupların birbirinden farklı olduğunun tespit edilmesi için çoklu karşılaştırma (multiple comparisons) testlerinden Tukey Testi uygulanmıştır. Grupların karşılaştırılmasına ilişkin testlerde varyans homojenliği varsayımı Levene Testi ile incelenmiş ve hangi test istatistiğinin dikkate alınacağına karar verilmiştir. Araştırmada analizlerden elde edilen sonuçlar 0.01 ve 0.05 anlamlılık düzeyinde yorumlanmıştır. Araştırmada yer alan analizler için LISREL 8.51 ve IBM SPSS 20.0 paket programları kullanılmıştır. Bahsi geçen analizlerin ve araştırmada gerçekleştirilen tüm işlemlerin aşamaları ve ayrıntıları aşağıda verilmiştir.

Değer, YE, SF, SÜ ve NORM ölçeklerinin geçerliliği ve güvenirliği önceki araştırmalarda kanıtlanmış olsa da ilerideki analizlerde ve bulguların yorumlamasında olası herhangi bir hatanın önlenmesi için bu araştırma örnekleminde de sınanmıştır. Bu doğrultuda ölçeklerde kullanılan maddelerin basıklık, çarpıklık ve Cronbach Alpha değerlerine bakılmış ve ilgili puanlar Çizelge 3.3'de verilmiştir;

Çizelge 3.3. Değer (Egoistik, Özgecilik, Biosferik), YE, SF, SÜ ve NORM Ölçeklerinin Geçerlik, Güvenirlik ve Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

Alt boyut	Madde Sayısı	Ortalama	Std. sapma	Basıklık	Çarpıklık	Cronbach Alfa Değeri
Ego	5	2,45	1,44204	-0,336	-0,442	0,820
Öz	4	3,91	1,11570	1,782	-1,283	0,857
Bio	4	3,90	1,15250	1,092	-1,182	0,872
YE	15	3,57	0,59593	-0,140	0,129	0,846
SF_{ego}	3	4,43	0,80219	1,602	-1,472	0,873
$SF_{Öz}$	3	4,40	0,74290	2,008	-1,426	0,864
SF_{bio}	3	3,10	0,99096	-0,663	0,549	0,859
SÜ	6	2,88	0,60442	0,716	-0,576	0,860
NORM	10	3,39	0,83003	0,519	0,303	0,865

Çizelge 3.3'de göründüğü gibi hazır ölçeklere ait Cronbach Alfa değerleri, 0.820-0.873 arasında hesaplanmıştır. Bu ölçeklerin basıklık değerleri -0.663 ile 2.008 ve çarpıklık değerleri -1.472 ile 0.549 aralıklarında bulunmuştur. Verilerin analizinden elde edilen geçerli istatistik puanlara dayanılarak hazır ölçeklerin bu araştırmanın örneklemine uyarlanması uygun bulunmuştur.

3.2.3. Personele Yönelik Olarak Geliştirilen Çevresel Duyarlılık Davranış Ölçeklerinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması

Personelin, işyerinde çevresel duyarlılık davranışlarının ölçülmesi için iki farklı ölçek hazırlanmıştır. Yönetici kategorisinde geliştirilen ölçeğe D adı verilmiştir. D ölçeğinin maddeleri D1, D2, D3, …, D21 şeklinde tanımlanmış ve alt boyutları BD1 gibi karakterlerle gösterilmiştir. İşgören kategorisi için geliştirilen ölçeğe E adı verilmiş, maddeler E1, E2, E3, …, E14 ve alt boyutlar BE1 ve benzeri karakterlerle tanımlanmıştır.

3.2.3.1. Yöneticilere Yönelik Olarak Geliştirilen Çevresel Duyarlılık Davranışlar Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması

Ölçek geliştirmede analizler aşamasına geldiğinde, elde edilen verilerin ilk önce istatistiksel olarak anlamlığına bakılması gerekmektedir. Faktör analizinde küresellik testi, uygulaması önemli ve gerekli olan bir testtir. Araştırmalarda amaca yönelik toplanan veriler, küresellik testine tabi tutularak istatistiksel olarak anlamlı bulunduğunda faktör analizi aşamasına geçmek doğru olur. Küresellik testi, kovaryans matrisindeki verilerin dairesel bir şekilde yığılmasını temsil etmektedir. Alanyazında bazen dairesellik testi terimiyle de anılmaktadır (Şencan, 2005: 315).

Birim matrisiyle, bir araştırmadaki değişkenlerin (varsayım, değişkenler arasında ilişkinin olmadığına dayanmaktadır) korelasyon matrisinin karşılaştırılmasına, Barlett Küresellik Testi denmektedir. Barlett Küresellik Testi uygulanarak korelasyon matrisinin anlamlılığı belirlenmiş olur. Barlett Küresellik Testi'nden elde edilen değer χ^2(Ki-kare) simgesiyle tanımlanmaktadır. Ki-kare testinde serbestlik derecesi, k(k-1)/2 formülünden de hesaplanabilir. "k", ölçekteki madde sayısını temsil etmektedir. Barlett Testi değişkenler arasındaki ilişki gücünü ölçmek için kullanılmaktadır. Bu ölçütle yokluk hipotezi test edilir ve p değerinin, 0.05'in altında olması gerekmektedir (Büyüköztürk, 2005: 24).

Bir araştırmada, örneklemin analiz için yeterli olmasının test edilmesinde, Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ölçütü kullanılır. Bu ölçütte belirlenen değer sınırları, 0 ile 1 aralığında tanımlanmıştır ve tüm değişkenlerden oluşan veri kümesi için geçerlidir. KMO ölçütünün 0.5'ten büyük çıkması, araştırma örnekleminin yeterli olduğunu göstermektedir. Dikkat edilmesi gereken şu ki; KMO da Barlett küresellik testi gibi, analiz edilen değişkenlerin faktörleşebilirliğine ilişkin tanımlanan bir ölçüttür (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012: 207).

KMO değerinin 0.90 ile 1.00 aralığında bulunması, veri kümesinin (değişkenlerin) faktör analizine mükemmel biçimde uygun olduğunu göstermektedir. Bu değerin, 0.80 ile 0.90 aralığında olması iyi ve 0.70 ile 0.80 aralığında olması orta düzey veri kümesinin faktör analizine uygun olduğunu açıklamaktadır. Analize tabi tutulan değişkenlerin değeri 0.60 ile 0.70 aralığında elde edildiğinde, veri kümesi faktör analizine zayıf biçimde uygun demektir (Beavers, Lounsbury, Richards, Huck, Skolits ve Esquivel, 2013).
Çok değişkenli veri setinin analizinde birbirleriyle ilişkili ve benzer içerikleri olan değişkenlerin özü korunarak daha az sayıya indirgenmesini sağlamak için açımlayıcı faktör analaizleri kapsamında, daha çok temel bileşenler analizi kullanılmaktadır. Bu dönüşüm tekniğiyle elde edilen değişkenler ölçekteki ilk değişkenlerin temel bileşenleridir ve bir boyut azaltma işlemidir. Temel bileşenler analizi, bir veri setinde değişkenlerin varyans-kovaryans yapısını, doğrusal birleşimleri yardımıyla açıklamaktadır. Ayrıca veri setinde değişkenlerle ilgili gerekli olan bilgileri ve ilişkileri tespit etmekte oldukça etkili bir yöntemdir (Şengöz ve Özdemir, 2016).

Bu araştırmadaki 4 ölçeğin geliştirilmesinde, yukarıda açıklanan tüm işlemler ve süreçler gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışlarının belirlenmesi için geliştirilen 21 maddelik D ölçeğine ait pilot çalışmadan toplanan veriler üzerinde gereken analizler yapılmıştır. Daha sonra asıl anket uygulamasından elde edilen veriler üzerinde açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiş ve D ölçeğine ait değişken kümesinin temel yapısı incelenmiştir. Örneklem büyüklüğünün faktör analizine uygun olduğunun tespit edilmesi amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin katsayısına bakılmıştır. Barlett küresellik testi uygulanmıştır (Çizelge 3.4). Aşağıda asıl ölçeğin uygulamasından toplanan veriler üzerinde yapılan analizler ve elde edilen sonuçlar ayrıntılarıyla gösterilmiştir.

Çizelge 3.4. Yöneticilerin Çevresel Duyarlılık Davranışları Ölçeğine İlişkin KMO ve Barlett Küresellik Testi Sonuçları (D Ölçeği)

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliğinin (uygunluğunun) Ölçümü		0,879
Barlett'in Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-kare değeri	2342,657
	Serbestlik derecesi (s.d.)	210
	Anlamlılık (p) Değeri	0,000

Çizelge 3.4'te görüldüğü gibi KMO testinden hesaplanan örneklem uygunluk katsayısı 0.879 puanı (%87,9) Sharma'ya (1996: 116) göre iyi bir sonuç olarak kabul edilmektedir. Ölçüt testlerinin devamında Barlett'in Küresellik Testi uygulanmış ve sonuç anlamlı bulunmuştur (Ki-kare değeri $\chi^2_{(210)}$ =2342.657; anlamlılık (p) değeri=0.000<0.001). Elde edilen puanlar, ölçeğin değişkenleri arasında yüksek korelasyon olduğunu göstermektedir. Kaiser (1974), analizlerden elde edilen bu puanların, faktör analizine uygun olduğunu açıklamıştır. Geliştirilmiş D ölçeğinin soru maddeleri ve yararlanılan kaynaklar Çizelge 3.5'de verilmiştir;

Çizelge 3.5. Yöneticilerin Çevresel Duyarlılık Davranışlarının Ölçülmesi İçin Geliştirilen 21 Madde ve Yararlanılan Kaynaklar (D ölçeği)

Maddeler	Kaynak
D1. İşletmenin çevresel duyarlılık politikasını ve eylem planını, amacını ve hedefini erişime açık şekilde duyururum (Örneğin elektronik ortamda veya işletme bülteninde).	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D2. İşletmenin çevre yönetimi politikasını ve eylem planını gözden geçirir, yaptığım değerlendirmeleri raporlarım.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D3. İşletmenin satın alma kararlarında (hizmet ve tüketim malzemesi) çevresel duyarlılık faktörlerini dikkate alırım.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D4. İşletmedeki personele, çevresel duyarlılık, sağlık ve güvenlik konularında eğitim programları düzenlerim.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D5. İşletmenin çevresel duyarlılık uygulamaları ve performansını kontrol etmek için görevlendirilmiş sorumlu personel bulundururum.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D6. İşletmenin sürdürebilirliğini sağlamak için çevresel duyarlılık uygulamalarla ilgili yayınlanan ulusal kanun, yönetmelik ve teşvikleri takip ederim.	Bohdanowicz (2006) ve Ramus (2002)
D7. İşletmenin tüm alanlarında enerji tasarruflu cihazların ve ekipmanların kullanılmasına özen gösteririm.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D8.İşletmenin tüm alanlarında su tasarruflu cihazların ve ekipmanların kullanılmasına özen gösteririm.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D9. İşletmenin tüm alanlarında tasarruflu sıcak su üreten cihazların ve ekipmanların kullanılmasına özen gösteririm.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D10. İşletmede çeşitli yenilenebilinir enerji kaynaklarından (rüzgar, hidro, biogaz, jeotermal, güneş vb.) faydalanmak için çaba gösteririm.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D11. İşletmede üretilen katı atıkların bertaraf edilmesine özen gösteririm.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D12. İşletmedeki atık suların arıtılmasına özen gösteririm.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D13. İşletmenin tüm alanlarında hava kirliliğini önleyen kuralların uygulanmasına özen gösteririm (Örneğin işletme içinde personelin ve misafirlerin sigara içmesi yasaklanmış ve gürültüsüz cihazlar kullanılmış).	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D14. İşletmeye hizmet veren ve mal tedarik eden firmaların çevresel duyarlılık sertifikasına sahip olmasına dikkat ederim.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D15. İşletmenin çevresinde bulunan tarihi, doğal ve kültürel değerlerin korunmasına özen gösteririm.	Bohdanowicz (2005, 2006)
D16. Çevresel duyarlılık konusunda sivil toplum örgütleriyle işbirliği yaparım.	Bohdanowicz (2006) ve Ramus (2002)
D17. İşletmede enerji ve su tüketimini hesaplamak ve izlemek için ilave sayaç ve ölçü aletlerinin kullanılmasına özen gösteririm.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D18. İşletmede ve çevresinde bulunan yabani veya evcil hayvanların, endemik yerel bitkilerin korunması için çaba gösteririm.	Chou (2014) ve Ramus (2002)
D19. Çevresel duyarlılık sertifikalarla ilgili yayınlanan ulusal haberleri, kanunları ve teşvikleri takip ederim.	Chan (2013)
D20. Çevresel duyarlılık sertifikalarla ilgili bilgi edinmek için T.C. Turizm Bakanlığının web sayfasını takip ederim.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
D21. Uluslararası çevresel duyarlılık sertifikalarla ilgili bilgi edinmek içi araştırma yaparım.	Chan (2013)

Çizelge 3.5'de görünen D ölçeğinin boyutlarını belirlemek için açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Faktör yükü 0.70'ın altında olan 7, 8, 9 ve 10 numaralı maddeler ölçekten çıkartılmıştır. D ölçeğini oluşturan 17 madde ise, dört alt boyut altında toplanmıştır.

Çizelge 3.6. Yöneticilerin Çevresel Duyarlılık Davranışları Ölçeği (D) İçin Yapılan Faktör Analizi, Güvenirlik ve Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

Alt Boyut	Madde Sayısı	Madde Numarası	Faktör Yükü	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Basıklık	Çarpıklık	Cronbach Alfa
Katılımlar	6	1, 2, 3, 4, 5, 6	0,761-0,799	6,931	24,632	-0,877	0,240	0,917
İnovasyon	3	7, 8, 13	0,862-0,869	2,368	20,278	-0,657	0,295	0,905
Girişimler	5	9,10,11, 12, 14	0,723-0,783	1,519	14,380	-0,415	-0,284	0,899
Sertifikasyon	3	15, 16, 17	0,883-0,890	1,239	11,635	-0,310	0,357	0,896
Ölçek Genel					70,925			0,902

Çizelge 3.6'da görüldüğü üzere, yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmek için geliştirilen D ölçeğinin nihai madde sayısı 17, faktör yükleri 0.723 ile 0.890 puanları arasında değişmiştir. Toplam varyansın %70,925'ini açıklayan bu ölçeğin Cronbach Alfa katsayıları yüksek değerleri temsil etmiştir (α=0.902). Bununla birlikte ölçeğe ait özdeğerlerin 1.239 ile 6.931(>1) aralığında, basıklık ve çarpıklık değerleri de kabul edilir aralıklarda [(-2)-(+2)] bulunmuştur. Elde edilen bu istatistiki bilgiler doğrultusunda ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Ölçek maddeleri ise, dört alt boyut altında toplanmıştır. Bu doğrultuda D1, D2, D3, D4, D5 ve D6 maddeleri aynı faktörde toplanmış olup, alanyazın incelemesine dayanılarak bu boyuta "Katılımlar"adı verilmiştir. Söz konusu boyutta toplanan maddelerin ortak yönleri, aşırı uygulama maliyeti olmayan davranışları barındırmakla birlikte çevreye duyarlı olan işletmeler için zorunlu kriterler içinde yer almalarıdır. İnovasyon alt boyutunda toplanan D7, D8 ve D13 maddeleri, yöneticilerin işyerinde atık ve enerji kontrolüyle ilgili çevresel duyarlılık davranışlarını belirlemiştir. Girişimler alt boyutunda D9, D10, D11, D12 ve D14 maddeleri toplanmıştır ve bu maddelerin ortak yönleri, yöneticilerin işyerinde çevresel duyarlılık konusundaki girişimcilik davranışlarını yansıtmalarıdır. Sertifikasyon alt boyutunda toplanan D15, D16 ve D17 maddeleri, yöneticilerin konaklama işletmelerine ilişkin çevresel duyarlılık sertifikaları hakkında bilgi edinme çabalarının düzeyini açıklamıştır.

Çizelge 3.7. Yöneticilerin Çevresel Duyarlılık Davranışları Ölçeğine (D) Ait Madde İstatistikleri Sonuçları

Madde-Toplam İstatistikleri							
Boyut	Silinmeden önce Madde numarası	Düzeltilmiş madde numarası	Madde silindiğinde ölçek ortalaması	Madde silindiğinde ölçek varyansı	Düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu	Madde silindiğinde Cronbach Alfa değeri	Maddelerin Faktör Yükü
B1Katılımlar	D1	D1	45,3171	72,917	0,734	0,894	0,799
	D2	D2	45,6463	73,567	0,798	0,892	0,781
	D3	D3	44,9268	73,516	0,761	0,894	0,761
	D4	D4	45,6159	71,232	0,748	0,891	0,798
	D5	D5	45,6037	71,848	0,712	0,892	0,790
	D6	D6	45,2439	71,094	0,714	0,895	0,767
B2 İnovasyon	D11	D7	45,6463	70,021	0,721	0,898	0,862
	D12	D8	45,6098	78,583	0,760	0,897	0,869
	D17	D13	45,2500	78,827	0,713	0,898	0,865
B3 Girişimler	D13	D9	44,8720	75,548	0,713	0,895	0,763
	D14	D10	45,0183	76,079	0,747	0,894	0,726
	D15	D11	44,4512	72,065	0,788	0,890	0,775
	D16	D12	44,6463	79,960	0,726	0,898	0,723
	D18	D14	44,6280	70,235	0,724	0,888	0,783
B4 Sertifikasyon	D19	D15	45,3598	71,422	0,791	0,879	0,885
	D20	D16	45,6524	77,578	0,778	0,885	0,890
	D21	D17	45,6829	79,899	0,717	0,872	0,883

Çizelge 3.7'de 17 maddenin korelasyon değerleri, 0.712-0.798 arasında değişirken, madde silindiğinde güvenirlik katsayısı Cronbach Alfa değerleri 0.872-0.898 ve faktör yükleri ise 0.723-0.890 aralığında hesaplanmıştır.

3.2.3.2. İşgörenlere Yönelik Geliştirilen Çevresel Duyarlılık Davranış Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması

İşgörenlerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmek için uzmanlara gönderilen maddelere ilişkin olarak gelen cevaplarda, "İşletmede su kaçaklarını bildiririm" maddesinin kapsam geçerlik puanı (-0.71) düşük bulunmuştur (EK 11). Bu nedenle ölçeğin uygulanmasına, söz konusu madde çıkarıldıktan sonra geçilmiştir (EK 13). Ölçeğin 14 maddelik değişken kümesinin temel yapısını belirlemek ve geçerliliğini sınamak için açımlayıcı faktör analizi uygulanmış ve veriler Kaiser-Meyer-Olkin ve Barlett küresellik testine tabi tutulmuştur (Çizelge 3.8).

Çizelge 3.8. İşgörenlerin Çevresel Duyarlılık Davranışları Ölçeğine İlişkin KMO ve Barlett Küresellik Testi Sonuçları (E Ölçeği)

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliğinin Ölçümü		0,853
Barlett'in Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-kare değeri	2371,015
	Serbestlik derecesi (sd)	105
	Anlamlılık (p) Değeri	0,000

Field (2000); Pallant ve Manual (2001) göre KMO puanı 0.60'dan yüksek ve Barlett Küresellik Testi'nde p değerinin anlamlı çıkması gerekmektedir. Çizelge 4.8'de görüldüğü gibi yapılan test sonucu, örneklem uygunluk katsayısı (KMO=0.853), Barlett Küresellik Testi Ki-kare puanı, $\chi^2_{(105)}$= 2371.015 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca p değeri (p=0.000<0.001) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş, bu nedenle işgörenlere ait geliştirilen E ölçeğinin geçerliliği kabul edilmiştir. Geliştirilmiş E ölçeğine ait maddeler ve kullanılan kaynaklar Çizelge 3.9'da gösterilmiştir;

Çizelge 3.9. İşgörenlerin Çevresel Duyarlılık Davranışlarını Ölçmek İçin Geliştirilen 14 Madde ve Yararlanılan Kaynaklar (E ölçeği)

Maddeler	Kaynak
E1. İşletme yönetiminin belirlediği çevresel duyarlılık uygulamaları yerine getiririm.	Chou (2014)
E2. İşletmenin çevresel performansını yükselten hedeflerinin gerçekleşmesi için diğer personelle iş birliği yaparım.	Bohdanowicz (2005, 2006)
E3. İşletmede sunduğum hizmet esnasında ve kullandığım ürünlerde çevresel duyarlılık uygulamalarının gerçekleşmesine dikkat ederim (Örneğin işletmede kâğıt, su, elektrik vb. tüketim malzemelerinin tüketim miktarına dikkat ederim, işten ayrılırken bilgisayar vb. enerji tüketen eşyaları kapatırım).	Bohdanowicz (2005, 2006) ve Ramus (2002)
E4. Çevre, sağlık ve güvenlik konularında kendimi geliştirmek için eğitim programlarına katılırım.	Bohdanowicz (2006) ve Ramus (2002)
E5. Çevresel duyarlılık konusunda sivil toplum örgütleri, ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yaparım.	Bohdanowicz (2006) ve Ramus (2002)
E6. İşletmenin sürdürebilirliğini desteklemek için çevresel duyarlılık uygulamalarıyla ilgili olarak yayınlanan ulusal kanun, yönetmelik ve teşvikleri takip ederim.	Bohdanowicz (2006) ve Ramus (2002)
E7. İşletmenin tüm alanlarında enerjiyi tasarruflu kullanmaya özen gösteririm (Örneğin birinci kata çıkarken asansör kullanmam).	Bohdanowicz (2005, 2006)
E8. İşletmenin tüm alanlarında suyun, tasarruflu kullanmasına özen gösteririm (Örneğin temizlik işlerinde suyun tüketimine dikkat ederim).	Bohdanowicz (2006) ve Ramus (2002)
E9. İşletmede malzeme kullanırken paketleme üzerinde önerilen kullanım şekline ve miktarına dikkat ederim (Örneğin deterjan ve sabun kullanırken).	Bohdanowicz (2005, 2006)
E10. İşletmenin iç ve dış mekânlarında hava kirliliğini önleyen kurallara uyarım (Örneğin iç mekânda sigara içmem).	Chou (2014)
E11. İşletmede zararlı atıkları ayırırım (Örneğin, pil, flüoresan ampuller, boya, yağ vb.).	Chou (2014)
E12. İşletmede atıkları çeşitlerine göre ayırırım (Örneğin plastik, cam, organik, metal, kâğıt vb.).	Chou (2014)
E13. İşletmeye gelirken çevresel duyarlılık ulaşım olanaklarını tercih ederim (Örneğin bisiklet kullanırım).	Chou (2014) ve Ramus (2002)
E14. İşletmenin çevresinde bulunan yabani veya evcil hayvanların, endemik yerel bitkilerin korunmasına özen gösteririm.	Chou (2014) ve Ramus (2002)

Çizelge 3.9'da görünen E ölçeğinin boyutlarını belirlemek için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Faktör yükü 0.70'ın altında olan 7, 8, 9, 13, 14 numaralı maddeler ölçekten çıkartılmıştır. E ölçeğini oluşturan 9 madde ise, üç alt boyut altında toplanmıştır (Çizelge 3.10).

Çizelge 3.10. İşgörenlerin Çevresel Duyarlılık Davranışları Ölçeği (E) İçin Yapılan Faktör Analizi, Güvenirlik ve Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

Alt boyut	Madde Sayısı	Madde numarası	Faktör yükü	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Basıklık	Çarpıklık	Cronbach Alfa
İnteraktif eylemler	3	1, 2, 3	0,836-0,871	3,900	27,252	0,298	-0,793	0,863
Çevresel eğitim	3	4, 5, 6	0,851-0,917	1,760	26,996	-0,748	-0,229	0,825
Kirliliğin azaltılması	3	7, 8, 9	0,863-0,893	1,246	22,485	-0,481	-0,490	0,841
Ölçek Genel					76,733			0,834

Çizelge 3.10'da işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmek için geliştirilen E ölçeğinin nihai madde sayısı 9 olarak görülmektedir. Maddelerin faktör yükleri 0.836-0.917 puanları arasında değişmektedir.

Toplam varyansın %76,733'ünü açıklayan bu ölçeğin Cronbach Alfa katsayıları yüksek değerleri temsil etmiştir (α=0.834). Bununla birlikte ölçeğe ait özdeğerlerin 1.246 ile 3.900 (>1) aralığında, basıklık ve çarpıklık değerleri de kabul edilir aralıklarda [(-2)-(+2)] bulunmuştur. Elde edilen bu istatistiki bilgiler doğrultusunda gelişirilen E ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğu kanıtlanmıştır. E ölçeğinin üç alt boyutu BE1, BE2 ve BE3 olarak tanımlanmıştır. BE1 alt boyutunda toplanan E1, E2 ve E3 maddelerinin ortak yönleri, her çevreye duyarlı olan işletmenin belirlediği misyonu kapsamında işgörenlerinden beklediği davranışları açıklamıştır. Bu nedenle BE1 boyutuna interaktif eylemler adı verilmiştir. BE2 alt boyutunda toplanan E4, E5 ve E6 maddelerinde işgörenlerin çevresel duyarlılık açısından kendilerini geliştirmek için bireysel olarak gerçekleştirdikleri davranışları yansıtmıştır. Bu nedenle BE2 alt boyutu, çevresel eğitim olarak adlandırılmıştır. BE3 alt boyutunda toplanan E7, E8 ve E9 maddelerinin ortak yönü, görevdeyken kirliliğin önlenmesi için işgörenlerin gösterdikleri duyarlılık düzeyini açıklamasıdır. Bu nedenle BE3 alt boyutuna kirliliğin azaltılması adının verilmesi uygun görülmüştür.

Çizelge 3.11. İşgörenlerin Çevresel Duyarlılık Davranışları Ölçeğine (E) Ait Madde Analizi İstatistikleri Sonuçları

			Madde-Toplam İstatistikleri				
Boyut	Silinmeden önce Madde numarası	Düzeltilmiş madde numarası	Madde silindiğinde ölçek ortalaması	Madde silindiğinde ölçek varyansı	Düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu	Madde silindiğinde Cronbach alfa değeri	Faktör Yükü
B1 İnteraktif eylemler	E1	E1	29,1881	77,895	0,612	0,820	0,865
	E2	E2	29,2100	78,097	0,670	0,814	0,836
	E3	E3	29,0909	78,272	0,642	0,816	0,871
B2 Çevresel eğitim	E4	E4	29,8464	75,986	0,638	0,827	0,852
	E5	E5	29,9154	75,751	0,653	0,815	0,917
	E6	E6	29,8777	75,617	0,614	0,827	0,851
B3 Kirliliğin azaltılması	E10	E7	29,0439	79,180	0,636	0,829	0,890
	E11	E8	29,2759	76,949	0,656	0,834	0,893
	E12	E9	29,4545	76,746	0,654	0,804	0,863

Çizelge 3.11'de dokuz maddelik E ölçeğinin madde-toplam korelasyon değerlerinin 0.612-0.670 puan aralığında değiştiği tespit edilmiştir. Ölçeğin madde silindiğinde elde edilen güvenirlik katsayısı Cronbach alfa değeri 0.814-0.834 puanları arasında değişirken, faktör yükleri yükleri 0.836-0.917 aralığında bulunmuştur.

3.2.4. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması

Konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarının düzeyinin tespit edilmesi amacıyla geliştirilen 30 maddelik asıl ölçeğin geçerliliği açımlayıcı faktör analiziyle test edilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin katsayısı ve Barlett küresellik testi sonuçları Çizelge 3.12'de verilmiştir.

Çizelge 3.12. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamaları Ölçeğine İlişkin KMO ve Barlett Küresellik Testi Sonuçları (F ölçeği)

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliğinin Ölçümü		0,924
Barlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-kare değeri	5741,730
	Serbestlik derecesi (sd)	435
	Anlamlılık (p) Değeri	0,000

Yapılan testler sonucunda; KMO örneklem uygunluk katsayısı 0.924 ve Barlett Küresellik Testi Ki-kare değeri, $\chi^2_{(435)}$ =5741.730 olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte p değeri (p=0.000<0.001) istatistik olarak anlamlı bulunmuştur (Çizelge 3.12). Bu sonuçlar verilerin faktör analizi için uygun olduğunu kanıtlamıştır. Geliştirilmiş F ölçeğine ait maddeler ve alınan kaynaklar Çizelge 3.13'de verilmektedir;

Çizelge 3.13. Konaklama İşletmelerinde Gerçekleşen Çevre Yönetimi Uygulamalarının Ölçülmesi İçin Geliştirilen 30 Madde ve Yararlanılan Kaynaklar (F Ölçeği)

Maddeler	Kaynak
F1. İşletmemizde çevresel duyarlılık politika ve eylem planı açık bülten veya elektronik ortamda erişime açık olur.	Ramus ve Steger (2000)
F2. İşletmemizde satın alma kararlarında (tüketim malzemeleri) çevresel faktörlere dikkat edilir.	Chan (2013)
F3. İşletmemizdeki personelin çevre bilincinin artırılması için eğitim programları düzenlenir.	Ramus ve Steger (2000)
F4. İşletmemizde personel, çevresel duyarlılık uygulamaların gerçekleşmesi için çaba gösterir.	Chan (2013)
F5. İşletmemizde müşterilere broşürler ve el kitapları dağıtılır ve çevresel duyalılık davranışlarda bulunmaları teşvik edilir.	Chan (2013)
F6. İşletmemizde artık olarak iyi ve temiz yiyecekler bağışlanır.	Chan (2013); T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F7. İşletmemizde atıklar ayrılır (yiyecek, içecek, organik ürünler, karton, kâğıt, teneke kutular, plastikler, cam vb.) ve geridönüşümü sağlanır.	Chan (2013); T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F8. İşletmemizde organik atıklar değerlendirilir.	Chan (2013); T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F9. İşletmemizin ısı yalıtımı, iklim şartlarına uygun şekilde yapılmasına özen gösterilir.	Ramus ve Steger (2000)
F10. İşletmemizin tüm alanlarında enerji tasarrufu sağlayan ve ısıyı geri kazanan sistemlerin çalışmasına özen gösterilir.	Ramus ve Steger (2000)
F11. İşletmemizde enerji, kömür ve petrol ürünlerinden temin edilir.	Ramus ve Steger (2000)
F12. İşletmemizde çevresel duyarlılık uygulamaları ve performansını kontrol etmek için görevlendirilmiş sorumlu personel bulunur.	Chan (2013); T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F13. İşletmemizde soğutma ve havalandırma işlemlerinin çevreye duyarlı olan sistemlerle çalışmasına özen gösterilir (örneğin pencere açılırken klima kapanır).	Chan (2013); T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F14. İşletmemizde muslukların ve duş başlıklarını çevreye duyarlı olan armatürlerle çalışmasına özen gösterilir.	Chan (2013); T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F15. İşletmemizin tüm alanlarında az enerji tüketen ürünlerinin kullanılmasına özen gösterilir.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F16. İşletmemizin tüm alanlarında harekete veya ışığa duyarlı aydınlatma sisteminin kullanılmasına özen gösterilir.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F17. İşletmemizde çamaşırlar doğal yolla kurutulur.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F18. İşletmemizde yenilebilinir birçok enerji sistemleri (rüzgar, hidro, biogaz, jeotermal, güneş vb.) bir arada kullanılır.	Ramus ve Steger (2000); T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F19. İşletmemizde yağmur suları veya arıtılmış atık sular depolanır, temizlik veya içme haricindeki işler için kullanılır.	Ramus ve Steger (2000); T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F20. İşletmemizin bahçesi organik tarım esaslarına uygun olarak düzenlenir ve bakımı yapılır.	Chan (2013); T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F21. İşletmemizin idari işlerinde (adisyon, fatura vb.) elektronik yazışma sistemi kullanılır.	Chan (2013); T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F22. İşletmemizin iç mimarisi, yörenin çevresel, kültürel ve tarihi yapısına uyumlu şekilde düzenlenir.	Ramus ve Steger (2000)
F23. İşletmemizin dış mimarisi, yörenin çevresel, kültürel ve tarihi yapısına uyumlu şekilde düzenlenir.	Ramus ve Steger (2000)
F24. İşletmemizin hava kalitesini korumak için iç ve dış mekânlarında yöreye özgü canlı endemik bitkiler dikilir.	Chan (2013); T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F25. İşletmemizin iç mekân hava kalitesini korumak için sigara içme yasağına uyulur.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F26. İşletmemizde yüksek sesle ve rencide edici şekilde çalışanlara hitap edilir.	Ramus ve Steger (2000)
F27. İşletmemizin tüm açık ve kapalı alanlarında gürültüsüz cihazların kullanmasına özen gösterilir.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F28. İşletmemizde çevre etiketli eşyaların kullanılmasına dikkat edilir (Örneğin elektrik süpürgesi, ampul, çarşaf vb.).	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F29. İşletmemizde kullanılan ve sunulan gıda ürünlerinin yerli olmasına özen gösterilir.	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)
F30. İşletmemizde, belediye, diğer kamu kurumları ve diğer konaklama işletmeleriyle birlikte çevresel duyarlılık mevzuatıyla ilgili çalışmalar ve etkinlikler yapılır.	Chan (2013); T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2017)

Çizelge 3.13'de görünen F ölçeğinin boyutlarını belirlemek için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Faktör yükü 0.70'ın altında olan 8, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 21, 26, 27, 28 ve 29 numaralı maddeler ölçekten çıkartılmıştır. F ölçeğini oluşturan 16 madde ise, üç alt boyut altında toplanmıştır (Çizelge 3.14).

Çizelge 3.14. Konaklama İşletmelerinde Gerçekleşen Çevre Yönetimi Uygulamaları Ölçeği (F) İçin Yapılan Faktör Analizi, Güvenirlik ve Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

Alt boyut	Madde Sayısı	Madde numarası	Faktör yükü	Özdeğer	Açıklanan Varyans	Basıklık	Çarpıklık	Cronbach Alfa
İnteraktif eylemler	7	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7	0,715-0,793	6,941	29,356	-0,071	-0,395	0,899
Enerji verimliliği	4	8, 9, 10, 11	0,729-0,786	1,984	20,281	-0,291	-0,392	0,901
Girişimci eylemler	5	12, 13, 14, 15, 16	0,741-0,867	1,052	12,721	0,110	-0,582	0,889
Ölçek Genel					62,359			0,905

Çizelge 3.14'de, konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarının ölçülmesi için geliştirilen F ölçeğinin nihai madde sayısı 16 olarak hesaplanmıştır. Maddelerin faktör yükleri, 0.715 ile 0.867 puanları arasında değiştiği tespit edilmiştir. Toplam varyansın %62,359'unu açıklayan bu ölçeğin Cronbach Alfa katsayıları yüksek değerleri temsil etmiştir (α=0.905). Ölçeğe ait özdeğerlerin 1.052 ile 6.941 (>1) aralığında bulunması, basıklık ve çarpıklık değerleri ise kabul edilir aralıklarda [(-2)-(+2)] hesaplanması, ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu açıklamıştır. F ölçeğinin üç alt boyutu BF1, BF2 ve BF3 olarak tanımlanmıştır. BF1 alt boyutunda yer alan F1, F2, F3, F4, F5, F6 ve F7 maddelerinin ortak yönleri, yüksek maliyeti olmayan çevresel duyarlılık uygulamaları içermeleridir. Ayrıca 7 maddelik bu alt boyutla, konaklama işletmelerinde personelin karşılıklı etkileşimi sağlanarak çevre yönetimi uygulamalarının gerçekleşme oranı yükseltilebilir. Bu alt boyuta interaktif eylemler adı verilmiştir. BF2 alt boyutunda yer alan F8, F9, F10 ve F11 maddeleri, işletmede enerjinin verimli kullanılması için uygulanabilecek en basit yöntemleri barındırdığı için bu alt botuta enerji verimliliği adı verilmiştir. BF3 alt boyutunda toplanan 5 madde, yavaş şehirde yönetilen her konaklama işletmesinin gerçekleştirmek için girişimde bulunması gereken ilke ve eylemleri açıklamaktadır. F22, F23, F24, F25 ve F30 maddelerinin bu ortak yönleri göz önünde bulundurularak BF3 alt boyutuna girişimci eylemler adı verilmiştir.

Çizelge 3.15. Konaklama İşletmelerinde Gerçekleşen Çevre Yönetimi Uygulamaları Ölçeğine (F) Ait Madde Analizi İstatistikleri Sonuçları

			Madde-Toplam İstatistikleri				
Boyut	Silinmeden önce madde numarası	Düzeltilmiş madde numarası	Madde silindiğinde ölçek ortalaması	Madde silindiğinde ölçek varyansı	Düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu	Madde silindiğinde Cronbach alfa değeri	Faktör yükü
B1İnteraktif eylemler	F1	F1	54,6414	71,280	0,731	0,893	0,793
	F2	F2	54,2105	72,820	0,693	0,902	0,733
	F3	F3	54,6711	71,852	0,641	0,865	0,783
	F4	F4	54,3224	73,420	0,765	0,895	0,715
	F5	F5	54,5822	70,891	0,657	0,901	0,781
	F6	F6	54,2434	73,452	0,630	0,806	0,719
	F7	F7	54,4770	72,640	0,628	0,826	0,760
B2Enerji verimliliği	F9	F8	54,3651	70,965	0,682	0,805	0,729
	F15	F9	54,0888	76,048	0,753	0,734	0,786
	F16	F10	54,1645	74,019	0,623	0,776	0,776
	F17	F11	54,2401	77,754	0,713	0,814	0,756
B3Girişici eylemler	F22	F12	54,0329	75,827	0,667	0,864	0,845
	F23	F13	54,0230	76,161	0,731	0,829	0,867
	F24	F14	54,1579	74,747	0,783	0,901	0,771
	F25	F15	53,8684	76,729	0,647	0,864	0,782
	F30	F16	54,2829	74,586	0,763	0,810	0,741

Çizelge 3.15'de 16 maddelik F ölçeğinin madde-toplam korelasyon değerlerinin 0.623-0.783 puan aralığında değiştiği tespit edilmiştir. Ölçeğin madde silindiğinde güvenirlik katsayısı Cronbach alfa değeri 0.734-0.902 puanları arasında değişirken, faktör yükleri 0.715-0.867 aralığında bulunmuştur.

3.2.5. Konaklama İşletmelerindeki Personelin Çevre Yönetimi Uygulamalarından Algıladıkları Faydalar Ölçeği

Araştırma kapsamında geliştirilen son ölçekte, yöneticilerin ve işgörenlerin çevre yönetimi uygulamalardan algıladıkları faydaların düzeyinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, 18 maddelik ölçeğin geçerli ve güvenilir olup olmadığına bakılmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin katsayısı ve Barlett Küresellik Testi sonuçları Çizelge 3.16'da verilmiştir.

Çizelge 3.16. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarından Algılanan Faydalar Ölçeğine İlişkin KMO ve Barlett Küresellik Testi Sonuçları (G Ölçeği)

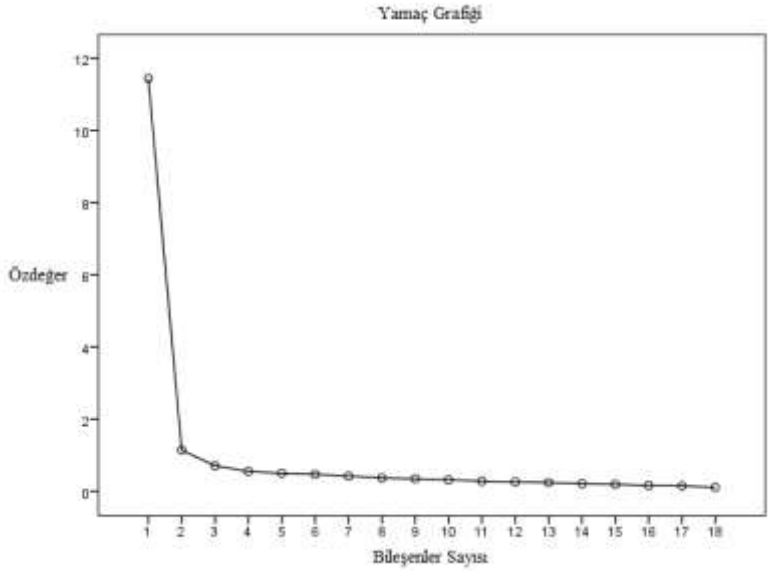
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliğinin (uygunluğunun) ölçümü		0,954
Barlett'in Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-kare değeri	5142,596
	Serbestlik derecesi (s.d.)	153
	Anlamlılık (p) Değeri	0,000

Çizelge 3.16'da görüldüğü gibi örneklem uygunluk katsayısı puanı 0.954 ve Ki-kare değeri ($\chi^2_{(153)}$ =5142.596) ve (p=0.000<0.001) istatistik olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç, faydalar ölçeğine ait toplanan verilerin faktör analizine tabi tutulmasını sağlamıştır. Geliştirilmiş G ölçeğinin maddeleri ve kaynakları Çizelge 3.17'de verilmiştir.

Çizelge 3.17. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarından Algılanan Faydaların Ölçülmesi İçin Geliştirilen 18 Madde ve Faydalanılan Kaynaklar (G Ölçeği)

İnanıyorum ki çevresel duyarlılık uygulamalar, …	Kaynak
G1. İşletmenin imajını iyileştirir.	Chan (2013)
G2. İşletmenin karlılığını artırır.	DeMendonça ve Baxter (2001)
G3. İşletmeye rekabet avantajı sağlar.	Chan (2013)
G4. Çevreye duyarlı olan müşterileri işletmeye çeker.	Chan (2013)
G5. İşletmenin ulusal çapta yeni pazarlara erişimine imkân sağlar.	Chan (2013)
G6. İşletmenin uluslararası çapta yeni pazarlara erişimine imkân sağlar	Chan (2013)
G7. İşletmeye kurumsal itibar kazandırır.	Chan (2013)
G8. Toplumsal yükümlülüklerini yerine getirerek, yerel halkın saygısını kazanır.	Chan (2013)
G9. Yörenin özgün ve doğal değerlerini korur.	DeMendonça ve Baxter (2001)
G10. İşletmede çevresel duyarlılık bir örgüt yapısı oluşturur.	Chan (2013)
G11. İşletmenin personeli için emniyetli ve sağlıklı çalışma ortamı sağlar.	DeMendonça ve Baxter (2001); Chan (2013)
G12. İşletmede çalışanların motivasyonunu ve verimliliğini geliştirir.	Chan (2013)
G13. İşletmenin piyasa değerini arttırarak yavaş şehirlerdeki sürdürülebilir turizmin gelişimine katkı sağlar.	Araştırmacı
G14. İşletmede malzeme tüketimini azaltır.	DeMendonça ve Baxter (2001); Chan (2013)
G15. İşletmede etkin enerji kullanımı sağlar.	DeMendonça ve Baxter (2001); Chan (2013)
G16. İşletmede daha uzun ömürlü malzemelerin kullanılmasını sağlar (örneğin, sensörlü malzemelerin kullanılması).	DeMendonça ve Baxter (2001); Chan (2013)
G17. İşletmede üretilen atıkların azaltılmasını sağlar	DeMendonça ve Baxter (2001); Chan (2013)
G18. İşletmede zamanın etkin kullanılmasını sağlar (örneğin çevre dostu üretim, daha az atığın çıkmasını sağlar, bu durumda atık toplamaya harcanan zaman azalır).	Araştırmacı

18 maddelik G ölçeğine ait veriler üzerinde açımlayıcı faktör analizi uygulanmış ve birinci boyuta ilişkin özdeğerin 11.447 ikinci boyuta ilişkin özdeğerin 1.15 olduğu iki boyutlu bir yapı ortaya çıkmıştır. Yamaç grafiğinden de görüldüğü gibi özdeğerler arasındaki büyük fark ölçeğin tek boyut üzerinde yoğunlaştığına işaret etmektedir.

Grafik 3.1. Özdeğerlere ilişkin yamaç grafiği

Yamaç grafiğinde (scree-test), X ekseni bileşenler sayısını (Component number) ve Y ekseni özdeğerleri (Eigen value) açıklamaktadır. λ simgesiyle gösterilen özdeğer, veri kümesinde her bir faktörü açıklayan varyansın toplam varyansa olan oranını göstermektedir. Eğer özdeğer yükseldiyse, faktörün açıkladığı varyans da yükselmiş olur. Bir veri kümesinde faktörle orijinal değişkenler arasındaki ilişkiyi kavramak için o faktörün özdeğerine bakmak gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle özdeğer, ölçeğin faktör yapısına ilişkin bilgi aktarmaktadır (Seçer, 2015: 165).

Yamaç grafiğinde eğimin kaybolmaya başladığı noktanın işaret ettiği bileşen sayısı, önemli temel bileşen sayısı olarak alınır. Bu Şekil 3.2'de görüldüğü gibi özdeğerler arasındaki büyük fark ölçeğin tek boyut üzerinde yoğunlaştığını ve temel bileşen sayısının 1 olduğunu göstermektedir. Boyut sayısı 1'e eşitlenerek açımlayıcı faktör analizi tekrar uygulanmış ve bir boyutlu ölçek toplam varyansın %44,030'unu açıklamıştır.

Çizelge 3.18. Konaklama İşletmelerinde Gerçekleşen Çevre Yönetimi Uygulamalarından Algılanan Faydalar Ölçeği (G) İçin Yapılan Faktör Analizi, Güvenirlik ve Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

Faydalar	Madde Sayısı	Faktör yükü	Açıklanmış Ortalama Varyans	Özdeğer	Basıklık	Çarpıklık	Cronbach Alfa
	18	0,748-0,837	44,030	6,532	0,972	-1,073	0,965

Çizelge 3.18'de göründüğü gibi 18 maddelik faydalar ölçeğinin (G) faktör yükleri 0.748-0.837 aralığında bulunmuştur. Maddelere ilişkin toplam varyansın %44,030'unu açıklayan bu ölçeğin Cronbach Alfa değeri α=0.965 ve toplam faktör yükü 0.797 hesaplanmıştır. Bununla birlikte ölçeğe ait özdeğer (6.532), basıklık (0.972) ve çarpıklık (-1.073) değerleri de kabul edilir aralıklarda [(-2)-(+2)] bulunmuştur. Elde edilen bu istatistiki bilgiler doğrultusunda geliştirilen G ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 3.19. Konaklama İşletme Personelinin Çevre Yönetimi Uygulamalarından Algıladığı Faydalar Ölçeğine (G) Ait Madde İstatistikleri Sonuçları

Madde-Toplam İstatistikleri					
Madde	Maddelere ilişkin ölçek ortalaması	Maddelere ilişkin ölçek varyansı	Düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach alfa değeri	Maddelere ilişkin Faktör yükü
G1	72,8612	46,405	0,718	0,965	0,748
G2	72,9464	46,450	0,747	0,964	0,774
G3	72,9117	47,796	0,723	0,965	0,753
G4	72,8833	46,312	0,814	0,964	0,837
G5	72,9306	46,419	0,806	0,964	0,830
G6	72,9748	46,411	0,783	0,964	0,811
G7	72,9590	45,780	0,811	0,964	0,835
G8	72,9054	47,529	0,763	0,964	0,792
G9	72,9243	46,450	0,749	0,964	0,779
G10	72,9748	45,879	0,776	0,964	0,804
G11	72,9779	47,212	0,762	0,964	0,790
G12	72,9621	47,239	0,764	0,964	0,792
G13	72,9338	46,923	0,774	0,964	0,803
G14	73,0946	47,459	0,730	0,965	0,761
G15	73,0473	46,672	0,783	0,964	0,810
G16	73,0379	46,106	0,787	0,964	0,814
G17	73,1041	45,613	0,796	0,964	0,823
G18	73,0757	46,311	0,763	0,964	0,792

Çizelge 3.19'da görüldüğü üzere madde silindiğinde Cronbach alfa değerleri 0.964 ile 0.965 puanları arasında değişmiştir. Ölçekteki maddelerin faktör yükleri 0.748 ile 0.837 ve korelasyon değerleri 0.718 ile 0.814 puanları arasında değiştiği tespit edilmiştir. Böylelikle, geliştirilen G ölçeğinin geçerli ve güvenilir olma çalışması tamamlanmıştır.

3.3. Nitel Araştırmaya İlişkin Yöntemsel Açıklamalar

Araştırmanın nitel araştırmasındaki temel amaç, yöneticilerin, konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarını engelleyen nedenlerin tespit edilmesidir. Kozak (2015: 86), insanların düşünce, duygu ve davranışlarının semboller veya sayılarla yorumlamasında güçlükler olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü insanlar sorulan bu tarz sorulara kaçamak cevap verebilirler. Bu nedenle sosyal bilimlerde, araştırmadan doğru sonuçlar elde edilmesi için nitel verilerin kullanılması öngörülmektedir. Böylelikle görüşme veya odak gurup çalışmasıyla, parçalar hâlinde toplanan kaçamak cevapların bir havuzda toplanması mümkün olmaktadır. Ayrıca bu yöntem, araştırmacıya görüşme esnasında karşıdaki insanın konuşmasından ve davranışından önemli ipuçlarının yakalamasına imkân vermektedir.

3.3.1. Nitel ve Nicel Verilerin Toplama Araçları, Süreci ve Örneklemi

Araştırmanın bu aşamasında yöneticilerin konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarını engelleyen nedenlerin tespit edilmesi için verilerin, mülakat tekniği kullanılarak toplanmasına karar verilmiştir. Mülakat sürecinin verimli kullanması ve esneklik sağlanması için katılımcılarla yüz yüze görüşmede uygulanabilen bir mülakat formu hazırlanmıştır. Merriam (2009: 88) bu tarz görüşme sürecinde edilen sohbetlerin, önceden belirlenen amaç doğrultusunda planlandığına dikkat çekmekte ve amaçlı bir sohbet olarak nitelendirmektedir.

Bu bölüm için görüşme formu hazırlanmadan önce, çeşitli süreçlerde Türkiye'nin farklı yavaş şehirlerine gidilerek gözlem yapılıp, bazı konaklama işletmelerinin yöneticileriyle uzun ve tarafsız sohbetler gerçekleşmiştir. Sohbetler esnasında yöneticilerin, yeşil yıldızlı konaklama işletmeleri, çevresel duyarlılık davranışlar, uygulamalar ve engelleriyle ilgili genel algıları, tutumları ve önerileri dinlenmiştir. Çünkü Gardner ve Stern (1996: 159)'e göre bireylerde çevresel duyarlılık davranışları güçlendirmek ve daha aktif hale getirmek için yapılan planlarda durumu, tarafsız biçimde aktör bakış açısıyla anlamak ve değerlendirmek gerekmektedir.

Araştırmacı, 2010'dan itibaren yavaş şehir ile ilgili yaptığı çalışmalar nedeniyle söz konusu şehirlerde oluşan ve gelişen konuları ve durumları yakından takip etmektedir.

Bunun için konuyla ilgili ayrıntılı alanyazın incelemesi yapıldıktan sonra 3 bölümden oluşan mülakat formunun hazırlanması uygun görülmüştür. Birincisinde, katılımcıların cinsiyeti ve çalıştıkları işletmenin hangi yavaş şehirde bulunduğu sorulmuştur. İkinci bölümde hazır bir ölçek maddeleriyle katılımcıların engeller konusunda görüşleri alınmıştır. Araştırmanın bu bölümüyle ilgili alanyazın incelemesinde özellikle; Gardner ve Stern (1996: 159); Stern (2000); Baker, Davis ve Weaver (2014); Yusof ve Jamaludin (2014); Ertz, Karakas ve Sarigöllü (2016); Alonso-Almeida, Robin, Pedroche ve Astorga (2017)'nın çalışmaları, dikkate alınmıştır. Nihayetinde; 12 maddeden oluşan Yusof ve Jamaludin (2014)'in araştırmasında kulanılan ölçek maddelerinin, görüşme formunun ikinci bölümünde kullanılmasına karar verilmiştir.

Üçüncü bölümünde ise dört yarı yapılandırılmış görüşme sorusu eklenmiştir. Birinci soru işletmelerinin, yeşil yıldızlı sertifikaya sahip olmamasının nedeninin öğrenilmesi amacıyla sorulmuştur. İkinci soru, yöneticilere göre işletmelerinde çevre sorunlarını ortaya çıkaran nedenlerin ve unsurların ne olduğunun tespit edilmesi için sorulumuştur. Üçüncü soru, Yavaş Şehir Ağına dâhil olduktan sonra bu üyeliğin, işletmelerindeki çevre sorunlarının giderilmesine katkı sağlayıp sağlamadığını öğrenmek ve fikir yürütmek için sorulmuştur. Son soruda yöneticilerden, kendilerinin çevresel duyarlılık bir birey olup olmadığına ilişkin düşünceleri alınmıştır. Bu soruya yer verilmesindeki amaç, "çevresel duyarlılık davranış" teriminden algıladıkları anlamın belirlenmesidir.

Katılımcılara, görüşme sırasında cevapladıkları bilgilendirme metninin ve sözel olarak paylaştıkları düşüncelerinin gizli tutulacağına dair bir sözleşme sunulmuştur. Pilot anket uygulama aşamasında katılımcılar, anket formunun önceden mail adreslerine gönderilmesini istemişlerdir. Bu istekleri karşılanmış ve çoğu yönetici, nitel araştırmanın mülakat formunda bulunan sorulara cevap vermek istemediklerini bildirmişlerdir. Bazı yavaş şehirlerde en fazla 2 yöneticiden olumlu mesaj alınmış ve birçok katılımcı ses kaydının tutulmamasını şart koşmuştur. Bu nedenle ses kaydı alınması konusunda ısrar edilmemiş ve düzenli şekilde not alınmıştır. Araştırmanın görüşmeleri, Ağustos 2018'den itibaren başlatılmıştır. Mülakat formunda soruların ve alınan notların yazılı ve sözlü anlamında Türkçesinin güvenilir biçimde aktarılmasından emin olmak için her görüşmeye, yöneticinin güvendiği ikinci bir şahıs dâhil edilmiştir. Söz konusu şahıs ve araştırmacı, yönetici tarafından söylenenleri aynı anda ve ayrı ayrı not almış, daha sonra karşılaştırılmıştır. Alınan her iki doküman, görüşmeyi yapan yöneticinin kontrolünden

geçmiş ve onayı alındıktan sonra araştırma dosyasına yerleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 2:30 saat sürmüştür. Her bir şehirden ikişer ve toplam 26 yöneticiyle görüşme gerçekleştirilmiş ve veriler toplanmıştır.

3.3.2. Nitel Verilerin Güvenirlik ve Geçerlik Analizleri

Görüşme formundan toplanan verilerin iç geçerliliğinin sınanmasında, Merriam (2013: 203-210)'ın önerdiği altı strateji yolu izlenmiştir. Şöyle ki; veri toplamada birden fazla yöntem kullanılmış ve çoklu veri kaynaklarından faydalanılmıştır. Başka bir ifadeyle, Merriam'ın önerdiği üçgenleme stratejisi uygulanmıştır. İkinci aşamada, araştırmanın sonuçlarını merak eden katılımcılarla, elde edilen bilgiler paylaşılmış ve geri bildirim alınmıştır. Böylelikle görüşme sırasında alınan notların yanlış anlaşılmasına mahal verilmemiş ve Merriam'ın önerdiği üye kontrol stratejisi bu vesileyle gerçekleşmiştir. Merriam'ın üçüncü stratejisinde belirttiği gibi, yeterli katılımcı sayısına ulaşılmış, yapılan önceki gözlemlere dayanılarak, görüşme sürecinin kontrollü biçimde yürümesine ve faydalı bilgiler sağlanmasına dikkat edilmiştir. Merriam'ın dördüncü ve beşinci stratejisinde belirttiği gibi hem katılımcılar hemde araştırmacı tarafından paylaşılan bilgiler, veriler, konu ve elde edilen sonuçlar, önyargılardan uzak ve objektif olarak değerlendirilmiştir.

Şimşek ve Yıldırım (2013: 292-293) nitel verilerle yapılan araştırmalarda genelleme yapılamadığına ve bu durumun tartışma konusu olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu doğrultuda araştırmanın genelleme yapmak için yeterliliği sağlanmıştır. Örneklem sayısı, görüşmelerin ortamı ve süreci, başka araştırmalara da uygulanabilecek ve karşılaştırma yapılabilecek şekilde ayrıntılarıyla belirlenmiştir. Ayrıca bu araştırmada, Creswel (2009)'in önerdiği gibi görüşmenin yapıldığı yer, tarih, süreç vb. aşamalar ve unsurlar dikkate alınmıştır. Şöyle ki, gönüllü olarak gerçekleşen görüşmelerden elde edilen tüm doküman bir dosyaya alınmış ve analiz öncesi hepsi ayrıntılı olarak incelenmiştir. Daha sonra veriler kategorilerine göre kodlanmış ve tanımlanmıştır. Elde edilen sonuçlar üzerinden yorumlama yapılmıştır. Bu geçen açıklamalara dayanılarak, söz konusu araştırmanın geçerliliği ve güvenirliğinin sağlandığını söylemek mümkündür.

Görüşme formunun ikinci bölümünde sorulan 12 maddede katılımcılardan görüşlerini, evet veya hayır yazarak belirtmeleri istenmiştir. 26 katılımcının bu bölümdeki görüşleri incelendikten sonra maddelere göre bir arada toplanmış ve çizelge şeklinde gösterilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme sorularının analizi için öncelikle katılımcıların cevapları, kategorilere göre sınıflandırılmıştır. Her kategoride ana temaların bilinmiş olması, verilerin paket programıyla analiz edilmesi gereğini ortadan kaldırmıştır

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda yöneticiler ve işgörenler olmak üzere her iki kategoride DİN Teorisiyle ve önerilen modelin örneklem kapsamında uyumuna bakılmış ve ilgili hipotezler sınanmıştır. Ayrıca araştırmaya dâhil olan katılımcıların demografik özellikleri kapsamında cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir düzeyi üzerinde kurulan hipotezlerin doğruluk payına bakılmıştır. Bununla birlikte yönetici kategorisindeki katılımcılara, çalıştıkları konaklama işletmesinin yeri, faaliyet süresi, çalışma ruhsatı ve çevresel duyarlılık sertifikaya sahip olup olmadığı hakkında sorulan sorulara bulgular eşliğinde bilgi verilmiştir. DİN Teorisi ve önerilen modelin uyumunun test edilmesi için yapısal eşitlik modellemesi tercih edilmiştir. Değişkenler arasında ve değişkenlerin iç yapısını ilişkisel bağlamda incelemekte korelasyon ve regesyon analizleri; araştırmanın bazı hipotezlerinin sınanmasında, iki grubun karşılaştırılması için t-testi ve ikiden fazla grubun karşılaştırılması gerektğinde ise tek yönlü varyans analizi (One-Way ANOVA) kullanılmıştır. Varyans homojenliğini tespit etmek için Levene testi yapılmıştır. Ayrıca yapılan varyans analizi sonucunda gruplar arasında anlamlı farklılık göründüğünde hangi grupların birbirinden farklı olduğunu ortaya çıkarmak için Tukey testi kullanılmıştır. Bu bağlamda yapılan analizlerle ilişkin bilgiler bulgular eşliğinde bu bölümde verilmiştir.

Çizelge 4.1. Yöneticilerin Demografik Bilgileri

Değişken		n	%	Değişken		n	%
Cinsiyet	Kadın	56	34	Gelir	2000 ve altı	33	20
	Erkek	109	66		2001-3000	48	29,09
	Belirsiz	-	-		3001-4000	47	28,4
Yaş	30 ve altı	30	18		4001 ve üzeri	36	22,51
	31-35	32	19	Eğitim	İlköğretim	18	10
					Lise	65	40
	36-40	30	18		Üniversite	82	50
	41-45	18	11	İşletmedeki pozisyon	Sahip	100	60
	46 ve üzeri	55	34		Üst kademe	28	17
					Orta kademe	37	23
Toplam						165	100,0

Çizelge 4.1’de görüldüğü gibi, yönetici kategorisinde araştırmaya dâhil olanların çoğunluğu erkektir (%66). Araştırmaya yönetici kategorisinde katılan erkeklerin sayısı, kadınların sayısından %32 farkla daha yüksektir. Yaş dağılımında yoğunluğun, 46 yaş ve

üzeri (%34) grupa olduğu görülmektedir. Katılımcıların aylık gelir durumları incelendiğinde çoğunluğun gelirinin 2001-3000 TL aralığında (%29,09) olduğu görülse de, 3001-4000 (%28,4) TL gelir aralığındaki katılımcı oranının da buna oldukça yakın olduğu görülektedir. Eğitim düzeyi açısından yöneticilerin yarısının üniversite 82 (%50) mezunu olduğu görülmektedir. İşletmedeki pozisyonlarına göre; 100 yöneticinin (%60) işletme sahibi olduğu kalan 65 (%40)'ının ise üst kademe ve orta kademe yönetici konumunda oldukları görülmektedir.

Çizelge 4.2. Yöneticilerden Alınan, Çalıştıkları Konaklama İşletmeleriyle İlgili Bilgiler

Değişken		n	%	Değişken		n	%
Yer	Diğer	68	41	Ruhsat	Belediye	132	80
	Seferihisar	51	31		T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı	33	20
	Gökçeada	46	28	Faaliyet süresi	4 yıl veya daha az	50	30
Tipi	Küçük aile işletmesi (Maximum 15 Odası olan)	102	61		5-7 yıl	41	25,5
	Aile işletmesi değildir	42	25		8-10 yıl	24	14,5
	Büyük aile işletmesi (Minimum 16 odası olan)	21	14		11 yıl veya daha fazla	50	30
Toplam		n				%	
		165				100,0	

Çizelge 4.2'de araştırmanın yapıldığı konaklama işletmelerinin bazı özellikleri verilmiştir. Çizelgeye göre, konaklama işletmelerinin bulunduğu yerlere ilişkin "Diğer" değişkeni kapsamında yer verilmiş olan Akyaka, Eğirdir, Gerze, Göynük, Halfeti, Perşembe, Şavşat, Taraklı, Uzundere, Vize ve Yalvaç yavaş şehirlerindeki konaklama işletmesi sayısı 68 (%41); Seferihisar'daki 51 (%31) ve Gökçeada'ki 46 (%28)'dır. "Diğer" değişkeni altında adı geçen 11 yavaş şehirin hiçbirinde konaklama işletmesi sayısı 30'u geçmemesi nedeniyle SPSS programında verilerin analiz edilmesi için tümü tek değişken altında toplanmıştır. Konaklama işletmesi tipine göre çoğunluğun 102 adet (%61) ile küçük aile işletmesinden oluştuğu görülmektedir. Çalışma ruhsatını belediyelerden alan konaklama işletmesi sayısının da 132 adet (%80) ile çoğunlukta olduğu görülmektedir. Faaliyet süresine göre 4 yıl veya daha az ve 11 yıl veya daha fazla süredir faaliyet gösteren konaklama işletmesi sayısının 100 adet (%60) olduğu görülmektedir.

Çizelge 4.3. İşgörenlerin Demografik Bilgileri

Değişken		n	%	Değişken		n	%
Cinsiyet	Kadın	182	56,5	Gelir	1500 ve altı	115	35,7
	Erkek	131	40,7		1501-2000	97	30,1
	Belirsiz	9	2,8		2001-2500	47	14,6
Yaş	25 ve altı	60	18,6		2501 ve üzeri	63	19,6
	26-30	60	18,6	Eğitim	İlköğretim	57	17,7
	31-35	70	21,7		Lise	159	49,7
	36-40	49	15,3		Üniversite	106	32,6
	41-45	38	11,8	Toplam		322	100,0
	46 ve üzeri	45	14,00				

Çizelge 4.3'de görüldüğü üzere, işgören kategorisinde araştırmaya dâhil olanların çoğunluğunu 182 kişi (%56,5) ile kadınların oluşturduğu, 131 kişi (%40,7) olan erkek sayısı ile arada 51 (%15,8) kişilik fark olduğu görülmektedir. İşgören katılımcıların yaş grubu dağılımına göre yoğunluğun 31-35 (%21,7) yaş grubunda olduğu ve 35 yaş üzerindeki kişilerin daha az sayıda oduğu görülmektedir. Gelir durumuna göre, aylık geliri 1500 TL ve altında olan işgörenlerin sayısının 115 (%35,7) kişi ile çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Eğitim durumlarına göre ise en kalabalık grubun 159 (%49,7) kişi ile lise mezunu olduğu görülmektedir.

4.1. Modelin Testi ve İlgili Hipotezlerin Sınanması

Yapısal eşitlik modellemesi, analiz sırasında veriler arasında köprü kurabilme olanağını sağlamaktadır. Bu nedenle başta yol analizi olmak üzere regresyon analizi ve doğrulayıcı faktör analizi gibi önemli analizleri bir arada gerçekleştirebilme özelliğini barındırmaktadır. Yapısal eşitlik modellemesinin temelini oluşturan yol analizi, değişkenler arasındaki ilişkilerin durumunu açıklamaktadır. Yol analizi, modelin gözlenen ve gizil değişkenleri arasında bulunan regresyon katsayılarını ve yönünü standardize edilmiş sembolik uyumlarla çizerek, açıklayıcı bir yol diyagramı sunmaktadır. Bu analiz yöntemi bir araştırma modelinin detayları hakkında net bilgilere ulaşmakta oldukça başarılı performans sergilediğinden, özellikle sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılması tercih edilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2015: 328).

Araştırmada kullanılan değişkenlerin yapısı dikkate alınarak mutlak uyum kriterleri kapsamında, χ^2/sd, RMSEA, GFI, AGFI, NFI, NNFI (TLI), CFI ve SRMR değerlerine bakılmıştır (Çizelge 5). Jöreskog'a (1993: 294) göre Ki-kare (χ^2) uyum ölçümü,

örneklem kovaryans matrisi ile modelden hesaplanan kovaryans matrisi arasındaki farkı açıklamakta olup örneklem büyüklüğüyle ilişkilidir. Şöyle ki, örnek büyüklüğü arttıkça Ki-kare değeri de artış göstermektedir. Bu nedenle modelin uyumunun test edilmesinde Ki-kare değerinin küçük olması istenen bir durumdur. Hesaplanan Ki-kare değerinin sıfır çıkması, uyum ölçümünün mükemmel olduğunu açıklamaktadır. χ^2/sd değerinin 2'den küçük olması iyi uyumu, 2 ile 3 arasında olması ise kabul edilebilir uyumu göstermektedir.

RMSEA uyum ölçümü, örneklem verilerinden elde edilen kovaryans matrisiyle modelden öngörülen kovaryans matrisin uyum düzeyi arasındaki farkı göstermektedir. Bir modelde, RMSEA değeri üzerinden hata payının düzeyi öngörülebilir ve bu değer, örneklem büyüklüğünün artmasından negatif yönde etkilenir. Yapısal eşitlik modellemesiyle ölçülen RMSEA değerinın 0.05 veya altında çıkması, modelin iyi uyum gösterdiğini; 0.05 ile 0.08 arasında çıkması modelin kabul edilir durumda olduğunu; sıfır olması ise model için mükemmel uyum olduğunu ifade etmektedir (Kline, 2011: 206).

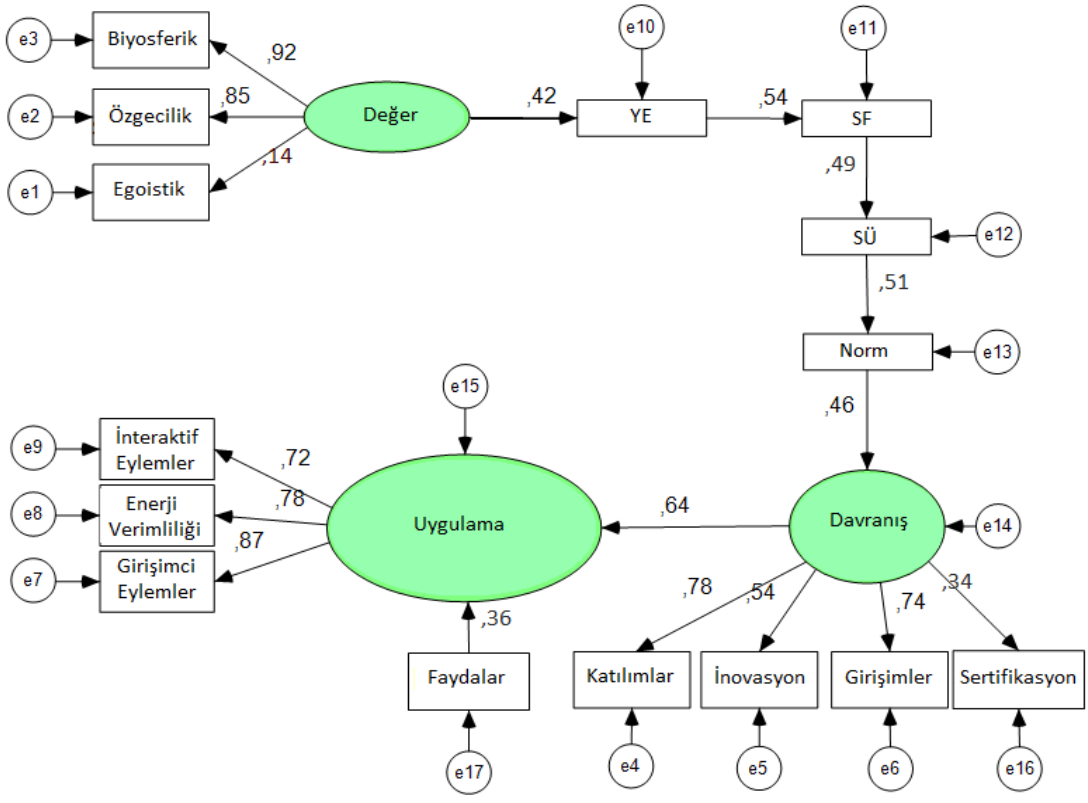
GFI uyum ölçümü, belirlenen bir modelin uyum değerini hesaplamakta Ki-kare (χ^2) ölçümüne alternatif olarak sunulmuştur. Bu ölçüt örneklem büyüklüğüyle doğru orantılı olarak artış gösterirken serbestlik derecesiyle ters orantılıdır ve modelin varyans ve kovaryans değerini açıklamaktadır. İstatistik biliminde GFI uyum ölçütü, regresyon analizinde R^2 değerine karşılık gelir. Bu değer, belirlenen modelin, gerçekte olması gereken oransal değerle kıyaslanmasını sağlamakta ve değer puanı 0 ile 1 arasında değişmektedir. GFI değerinin1'e yaklaşması, modelin iyi uyum gösterdiğini ifade eder. AGFI uyum ölçütü ise hesaplanan GFI ölçütünden serbestlik derecesi değerinin eksiltilmesi sonucunda elde edilmektedir. Bunun için değer puanının yorumlaması GIF gibidir (Yaşlıoğlu, 2017).

NFI uyum ölçütü; belirlenen modelin Ki-kare (χ^2) değer puanını sıfır modelin Ki-kare (χ^2) değer puanıyla karşılaştırma işlemini gerçeklektirmektedir. İstatistik alanyazında sıfır modeli, ölçülen değişkenler arasında ilişkinin olmadığı bir model olarak tanımlanmaktadır. NFI ölçütü, 0 ile 1 aralığındabir değerler puanını temsil etmekteve bu değerin 1 puana yaklaşması, modelin iyi uyum gösterdiğini ifade etmektedir. Alanyazında adı, NNFI veya TLI olarak geçen uyum ölçütü ise faktör analizi değer puanının gelişmiş hâlidir. NNFI değer puanının elde edilmesi için temel modelin Ki-kare değeriyle

serbestlik derecesi ve belirlenen modelin Ki-kare değeriyle serbestlik derecesi devreye sokulur. Özetle NFI ölçütünde örneklem büyüklüğünün etkisini minimuma indirmek için NNFI (TLI) ölçütü geliştirilmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2015: 328).

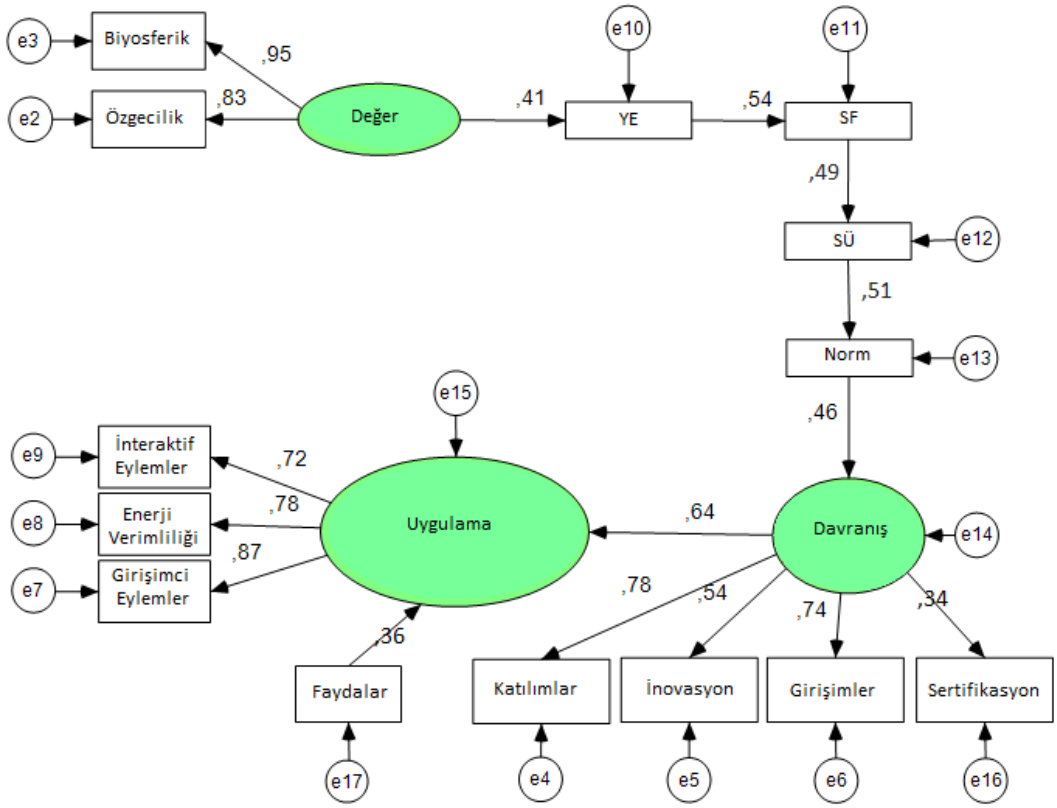
CFI uyum ölçütü, örneklem büyüklüğünü dikkate alarak Ki-kare değeri (χ^2) veserbestlik derecesi puanını temel modelle kıyaslamaktadır. Bu ölçüt NFI gibi, sıfır modelin (varsayım: değişkenlerin arasında hiçbir ilişki yoktur) belirlenen model ile karşılaştırılması sonucu ortaya çıkmaktadır. CFI değer ölçütü, 0 ile 1 aralığında değişmekte ve 1 puanına yaklaştıkça modelin uyumluluk durumu artmaktadır (Kline, 2011: 208).

Yapısal eşitlik modellemesiyle geliştirilmiş veya uyarlanmış modelin uyum yapısının test edilmesinde kullanılan bazı uyum değerleri ve eşik puanları hakkında yukarıda verilen bilgilere dayanılarak yöneticiler kategorisinde araştırma modelinin DİN Teorisiyle uyum durumu Şekil 4.3 ve 4.4'te gösterilmiştir. Ayrıca yöneticilere ilişkin modelin uyum değerleri incelenip Çizelge 4.4'te verilmiştir.

Şekil 4.1. Yöneticiler için önerilen modelin yol diyagramı

Şekil 4.1'de görülen geliştirilmiş modelde değer örtük değişkeni ile gözlenen egoistik değer yargısı değişkeni arasındaki regresyon yol katsayısı puanı (β=0.14) istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur (p>0.05). Nedensel zincirden yöneticilerin egoistik değer yargılarının çıkarılması, "$H_{1.1}$: Yöneticilerin bireysel egoistik değer yargıları, bireysel değerlerini pozitif yönde etkilemektedir" hipotezini geçersiz kılmıştır. Dolayısıyla bu ilişkinin modelden çıkartılıp yeniden analiz yapılması gereği duyulmuştur. Bu değişken modelden çıkartıldıktan sonra önerilen modelin (modifiye model) son hali Şekil 4.4'te verilmiştir.

Şekil 4.2. Yöneticiler için kabul gören modelin yol diyagramı

Şekil 4.2'de görülen egoistik değer yargısı modelden çıkartılınca modelin tüm ilişki katsayıları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0.05). Regresyon katsayıları puanlarına bakmakla birlikte geliştirilen modelin genel uyum indekslerine de bakılmış ve Çizelge 4.4'te verilmiştir.

Çizelge 4.4. Yöneticilere İlişkin Model Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum	Kabul Edilir Uyum	Modifiye Modelin Uyum Değerleri	DİN Teorisi'ne İlişkin Örneklem Kapsamında Uyum Değerleri
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 < \chi^2/sd \leq 3$	2,555	2,524
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 < RMSEA \leq 0,08$	0,063	0,062
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1,00$	$0,90 \leq GFI < 0,95$	0,903	0,902
AGFI	$0,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,85 \leq AGFI < 0,90$	0,875	0,872
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI < 0,95$	0,927	0,925
CFI	$0,95 \leq GFI \leq 1,00$	$0,90 \leq GFI < 0,95$	0,902	0,901
NNFI (TLI)	$0,95 \leq TLI \leq 1,00$	$0,90 \leq TLI < 0,95$	0,903	0,900

Çizelge 4.4'te görüldüğü gibi, modifiye modelin Ki-kare/sd ölçüt puanı (χ^2/sd=2.555) kabul edilir değeri işaret etmektedir. RMSEA=0.06, GFI=0.90, AGFI=0.87, NFI=0.92, CFI=0.90 ve NNFI (TLI)=0.90 ölçüt puanları; modifiye modelin kabul edilir uyum değerlerine sahip olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca bu örneklem kapsamında hesaplanan (χ^2/sd=2.52, RMSEA=0.06, GFI=0.90, AGFI=0.87, NFI=0.92, CFI=0.90 ve NNFI(TLI)=0.90) ölçüt puanları DİN Teorisi ile uyum göstermektedir. Böylelikle "H_1: Yavaş şehirlerdeki konaklama işletmesi personelinin (yönetici) çevresel duyarlılık davranışları DİN Teorisi temelinde ölçülebilir" hipotezi kabul edilmiştir.

Modelde DİN zincirini oluşturan beş nedensel değişkenin pozitif yönde birbirlerini etkilediği ortaya çıkmıştır. Yöneticilerin bireysel özgecilik değer yargılarıyla, bireysel değerleri arasındaki olan neden sonuç ilişkinin yönüne ve düzeyine (β=0.83; p <0.01; r=0.82) bakınca, kurulan "$H_{1.2}$: Yöneticilerin bireysel özgecilik değer yargıları bireysel değerlerini pozitif yönde etkilemektedir" hipotezinin kabul edebilirliği teyit edilmiştir. Ayrıca "$H_{1.3}$: Yöneticilerin bireysel biyosferik değer yargıları bireysel değerlerini pozitif yönde etkilemektedir" hipotezi de elde edilen puanlara göre (β=0.950; p <0.01; r=0.89) kabul edilmiştir. Bununla birlikte yöneticilerin bireysel değerleri, bireysel ekolojik dünya görüşlerini (β=0.41; p=0.02<0.05, R^2=0.42) pozitif etkilediği kanıtlanmış ve $H_{1.4}$ hipotezi kabul edilmiştir. Bireysel ekolojik dünya görüşlerinde toplam değişim %42 oranında bireysel değerler tarafından açıklanmaktadır (R^2=0.420).

Devamında DİN Teorisi'nin nedensel zincirini açıklayan değişkenler üzerinden kurulan hipotezler sınanmıştır. İlk olarak, bireysel ekolojik dünya görüşleri ile çevre sorunların ve sonuçlarının farkındalıkları arasında ilişki olup olmadığını bulmak için kurulan $H_{1.5}$ hipotezi test edilmiş ve elde edilen verilere dayanılarak "$H_{1.5}$: Yöneticilerin ekolojik

dünya görüşleri, çevre sorunları ve sonuçlarının farkındalıklarını pozitif yönde etkilemektedir" hipotezi kabul edilmiştir. İstatistiksel olarak iki değişken arasında (β=0.54; p=0.02<0.05) orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Çevre sorunları ve sonuçlarının farkındalıklarında toplam değişim %46 oranında ekolojik dünya görüşleri tarafından açıklanmaktadır (R^2=0.46).

Şekil 4.2'de görüldüğü gibi, çevre sorunları ve sonuçlarının farkındalıkları ile atfedilen çevresel duyarlılık sorumlulukların üstlenilmesine hazır olma değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki (β=0.49; p=0.008<0.05) bulunmuştur. Bu durumda kurulan "$H_{1.6}$: Yöneticilerin çevre sorunları ve sonuçlarının farkındalıkları, atfedilen çevresel duyarlılık sorumlulukları üstlenmeye hazır olmalarını pozitif yönde etkilemektedir" hipotezi kabul edilmiştir. Atfedilen çevresel duyarlılık sorumlulukları üstlenmeye hazır olmalarında toplam değişim %28 oranında çevre sorunları ve sonuçlarının farkındalıkları tarafından açıklanmaktadır (R^2=0.28).

Modelin nedensel zincirinde atfedilen çevresel duyarlılık sorumlulukların üstlenilmesine hazır olunmakla bireysel çevresel duyarlılık normları arasında (β=0.51; p=0.001<0.05) istatistiksel olarak anlamlı fakat zayıf ilişki bulunmuştur. Bu doğrultuda "$H_{1.7}$: Yöneticilerin bireysel anlamda atfedilen çevresel duyarlılık sorumlulukları üstlenmeye hazır olmaları, bireysel çevresel duyarlılık normlarını pozitif yönde etkilemektedir" hipotezi kabul edilmiştir. Bireysel çevresel duyarlılık normlarındaki toplam değişimin %13,2 oranında atfedilen çevresel duyarlılık sorumlulukları üstlenmeye hazır olma tarafından açıklanmaktadır (R^2=0.132).

DİN zincirin nedensel değişkenleri kapsamında son olarak, yöneticilerin bireysel çevresel duyarlılık normları ile çevresel duyarlılık davranışları arasındaki ilişki incelenmiş ve elde edilen puanlar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (β=0.46; p=0.02<0.05). Dolayısıyla "$H_{1.8}$: Yöneticilerin bireysel çevresel duyarlılık normları, çevresel duyarlılık davranışlarını pozitif yönde etkilemektedir" hipotezi kabul edilmiştir. Çevresel duyarlılık davranışlarındaki toplam değişim %37 oranında bireysel çevresel duyarlılık normları tarafından açıklanmaktadır (R^2=0.37).

Bu araştırmada DİN zincirinin devamına iki değişken eklenerek model geliştirilmiştir. Bunun nedeni iki soruya yanıt bulabilmektir. İlk sorudan amaç, personelin (yönetici ve

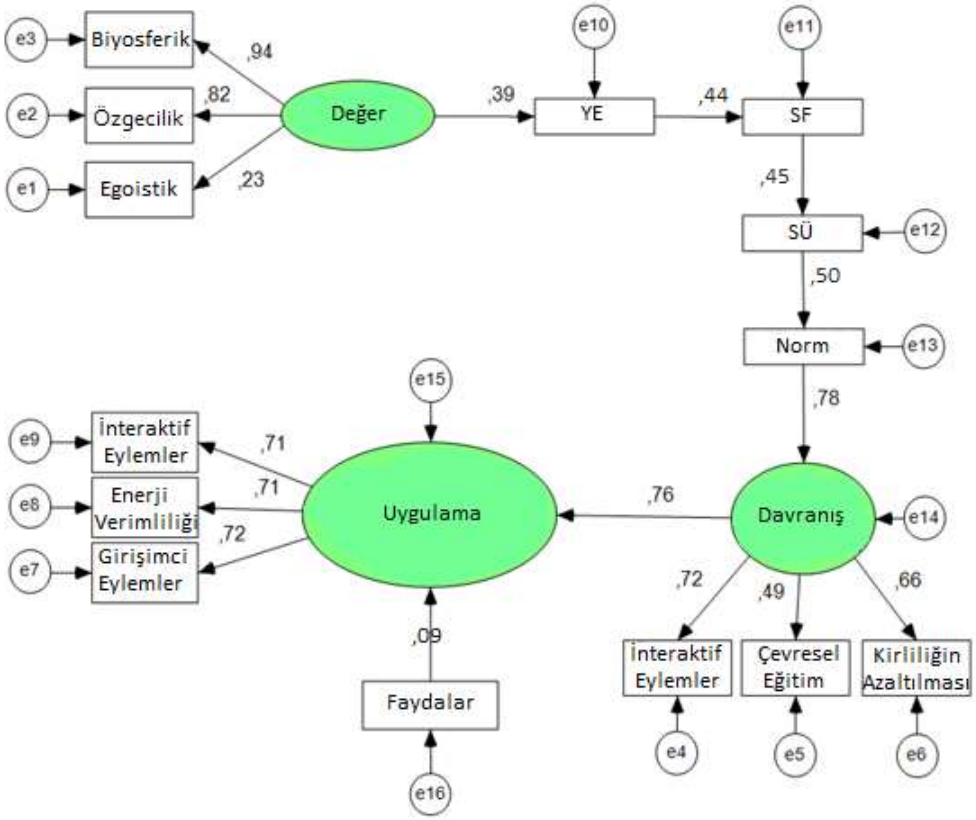
işgören) konaklama işletmelerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışlarıyla, işyerlerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları arasında ilişki olup olmadığını belirlemek idi. İkinci soruda amaç, personelin çevre yönetimi uygulamalarından algıladıkları faydalarla, işyerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları arasında ilişki olup olmadığını tespit etmek idi. Bunun için hem yöneticiler (H_2 ve H_4) ve hem de işgörenler (H_3 ve H_5) için iki hipotez kurulmuştur.

Şekil 4.2'de görüldüğü üzere yöneticilerin konaklama işletmelerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışlarıyla işyerlerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuş (β=0.64; p=0.005<0.05) ve "H_2: Yöneticilerin işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları, konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarını pozitif yönde etkilemektedir" hipotezi habul edilmiştir. Çevre yönetimi uygulamalarındaki toplam değişim %39 oranında çevresel duyarlılık davranışları tarafından açıklanmaktadır (R^2=0.39).

Önerilen modelde yöneticilerin çevre yönetimi uygulamalarından algıladıkları faydaların, konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarını pozitif yönde etkilediği farz edilmiş ve H4 hipotezi kurulmuştur. Bu hipotezin doğruluğunu sınamak için β ve p değerlerine bakılmıştır. Regresyon analizinden elde edilen puanlar (β=0.36; p=0.001<0.05) H_4 hipotezinin doğruluğunu ispatlamıştır. Çevre yönetimi uygulamalarındaki toplam değişim, %34 oranında çevre yönetimi uygulamalardan algılanan faydalar tarafından açıklanmaktadır (R^2=0.34).

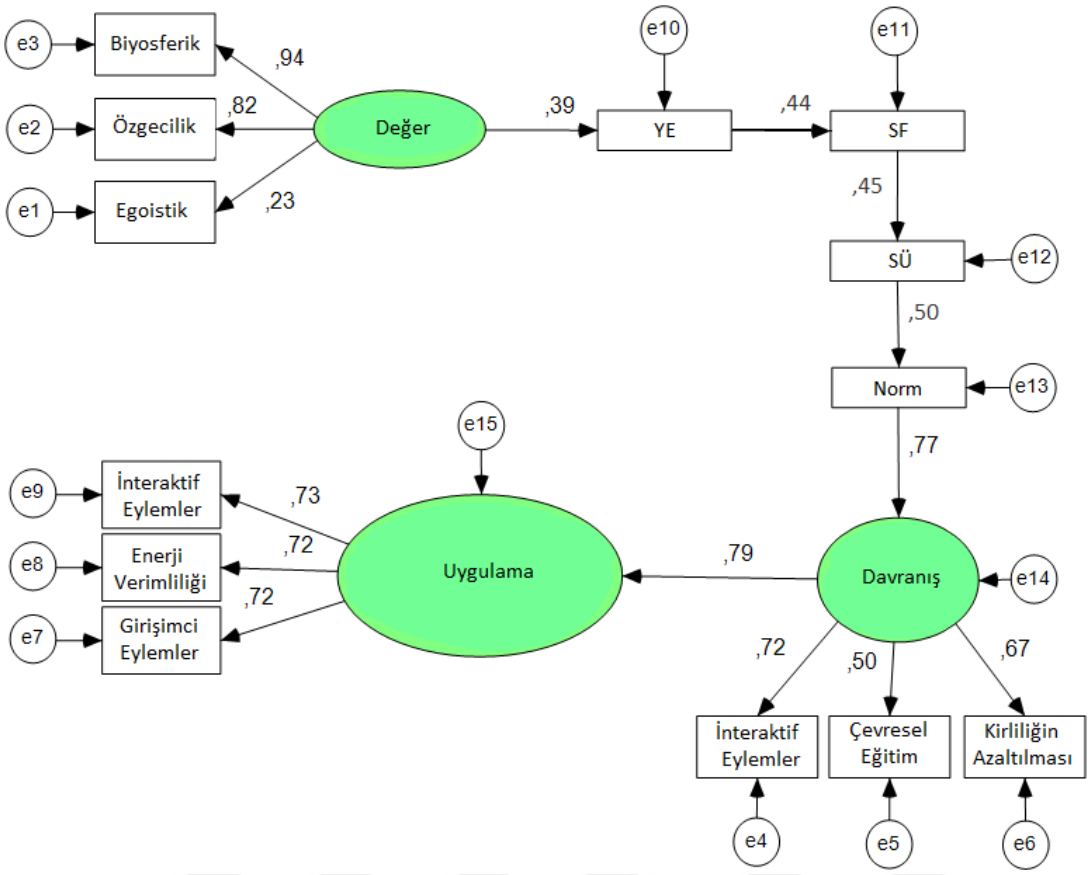
Yöneticilere ilişkin önerilen modelde katılımcıların çevresel duyarlılık davranışları, katılımlar (β=0.78; p <0.01; r=0.33) alt boyutunu pozetif yönde etkilediği tespit edilmiştir. İnovasyon (β=0.54; p <0.01; r=0.32), girişimler (β=0.74; p <0.01; r=0.37) ve sertifikasyon (β=0.34; p <0.01; r=0.29) alt boyutları arasında da pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Şekil 4.2'de göründüğü gibi, konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarıyla, interaktif eylemler (β=0.72; p <0.01; r=0.31), enerji verimliği (β=0.78; p <0.01; r=0.34) ve girişimci eylemler (β=0.87; p <0.01; r=0.32) alt boyutları arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın devamında katılımcı işgörenlerden toplanan verilerle geliştirilmiş modelin geçerliliği ve DİN Teorisi'yle uyumu sınanmıştır. Değişkenler arası ilişkilerin yönü ve düzeyi regresyon yol katsayısı puanları eşliğinde Şekil 4.3'te gösterilmiştir.

Şekil 4.3. İşgörenler için önerilen modelin yol diyagramı

Şekil 4.3'te görüldüğü üzere; işgörenlere ilişkin önerilen modelde faydalar değişkeni ile çevre yönetimi uygulamaları gizil değişkeni arasındaki ilişki katsayısı (β=0.09 ve p=0.364>0.05) istatistiksel olarak önemsiz bulunmuştur. Dolayısıyla modeldeki faydalar değişkeni çıkartılarak yeniden analiz yapılmış ve bu nedenle, kurulan "H_5: İşgörenlerin bireysel anlamda çevre yönetimi uygulamalardan algıladıkları faydalar, konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarını pozitif yönde etkilemektedir" hipotezini geçersiz kılmıştır. Modifiye modele ait standartlaştırılmış regresyon katsayıları Şekil 4.4'de görülmektedir.

Şekil 4.4. İşgörenler için kabul gören modelin yol diyagramı

Şekil 4.4 incelendiğinde DİN zincirini oluşturan beş değişkenin ilişki katsayıları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0.05$). İşgörenlere ilişkin önerilen modelin genel uyum indeksleri incelenmiş ve Çizelge 4.5'te gösterilmiştir.

Çizelge 4.5. İşgörenlere İlişkin Model Uyum İstatistikleri

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum	Kabul Edilir Uyum	Modifiye Modelin Uyum Değerleri	DİN Teorisi'ne İlişkin Örneklem Kapsamında Uyum Değerleri
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 < \chi^2/sd \leq 3$	2,562	2,523
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 < RMSEA \leq 0,08$	0,062	0,061
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1,00$	$0,90 \leq GFI < 0,95$	0,905	0,903
AGFI	$0,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,85 \leq AGFI < 0,90$	0,870	0,874
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI < 0,95$	0,921	0,924
CFI	$0,95 \leq GFI \leq 1,00$	$0,90 \leq GFI < 0,95$	0,901	0,901
NNFI (TLI)	$0,95 \leq TLI \leq 1,00$	$0,90 \leq TLI < 0,95$	0,902	0,900

Çizelge 4.5'te görüldüğü gibi işgörenlere ilişkin modifiye edilmiş modelin uyum değerleri kabul edilir düzeydedir. Ayrıca yapılan testler sonucu bu örneklemden elde edilen verilerin DİN Teorisiyle uyumu kanıtlanmıştır. İşgörenlerle ilgili elde edilen

verilerin dağılımı normal olduğu için kurulan tek yönlü alternatif hipotezlerin test edilmesinde 0.05 anlamlılık düzeyinde regresyon analizi yapılmıştır.

İşgörenlerin bireysel egoistik değer yargılarıyla bireysel değerleri arasında pozitif yönde (β=0.23; p <0.01; r=0.21) bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, kurulan "$H_{1.9}$: İşgörenlerin bireysel egoistik değer yargıları, bireysel değerlerini negatif yönde etkilemektedir" hipotezini reddetmiştir. DİN Teorisi'ne göre bireylerin çevreyi korumak için fedakârlıkta bulunmaları ve egolarından uzaklaşmaları gerekir. Bu teoriye göre, bireyin egoistik değer yargısının düzeyi arttıkça çevreyi korumaya yönelik değerlerinin düzeyi azalır. Eğer işgörenlerin egoistik değer yargılarıyla bireysel değerleri arasında negatif ilişkiye rastlansaydı, çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmak için her türlü egoistik davranışlardan vazgeçtikleri ve fadakârlık yapmaya hazır oldukları sonucuna varılırdı. Özgecilik (β=0.82; p <0.01; r=0.76) ve biyosferik (β=0.94; p <0.01; r=0.81) değer yargılarıyla işgörenlerin bireysel değerleri arasında olumlu ilişki bulunmuştur. Bu durumda kurulan "$H_{1.10}$: İşgörenlerin bireysel özgecilik değer yargıları, bireysel değerlerini pozitif yönde etkilemektedir" ve "$H_{1.11}$: İşgörenlerin bireysel biyosferik değer yargıları, bireysel değerlerini pozitif yönde etkilemektedir" hipotezleri kabul edilmiş bulunmaktadır.

Bireysel değerlerinin ekolojik dünya görüşlerini pozitif yönde etkilediği (β=0.39; p=0.03<0.05) tespit edilmiş ve bu sonuca dayanılarak "$H_{1.12}$: İşgörenlerin bireysel değerleri, ekolojik dünya görüşlerini pozitif yönde etkilemektedir" hipotezi kabul edilmiştir. Ekolojik dünya görüşlerindeki toplam değişim, %42 oranında bireysel değerler tarafından açıklanmaktadır (R^2=0.42).

Araştırmada, DİN zincirinin devamında sırasıyla işgörenlerin; bireysel ekolojik dünya görüşleri ile çevre sorunlarının doğurduğu sonuçların farkındalıkları (β=0.44; p=0.03<0.05; R^2=0.40); çevre sorunlarının doğurduğu sonuçların farkındalığı ile atfedilen çevresel duyarlılık sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmaları (β=0.45; p=0.035<0.05; R^2=0.25); çevresel duyarlılık sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmalarıyla bireysel çevresel duyarlılık normları (β=0.50; p=0.012<0.05; R^2=0.21); bireysel çevresel duyarlılık normlarla çevresel duyarlılık davranışları (β=0.77; p=0.008<0.05; R^2=0.20) arasındaki regresyon katsayılarına bakılmıştır. İstatistiksel olarak söz konusu değişkenler arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu durmda "$H_{1.13}$: İşgörenlerin

ekolojik dünya görüşleri, çevre sorunları sonuçlarının farkındalıklarını pozitif yönde etkilemektedir"; "$H_{1.14}$: İşgörenlerin çevre sorunları ve sonuçlarının farkındalıkları, atfedilen çevresel duyarlılık sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmalarını pozitif yönde etkilemektedir" hipotezleri kabul edilmiştir. Nedensel zincirin davamında bulunan değişkenlerin arasındaki etkileşimi açıklayabilmek için kurulan hipotezler sınınmıştır. Bu doğrultuda hesaplanan β ve p değerleri "$H_{1.15}$: İşgörenlerin bireysel anlamda atfedilen çevresel duyarlılıklık sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmaları, bireysel çevresel duyarlılık normlarını pozitif yönde etkilemektedir" ve "$H_{1.16}$: İşgörenlerin bireysel çevresel duyarlılık normları, çevresel duyarlılık davranışlarını pozitif yönde etkilemektedir" hipotezlerinin doğruluğu kanıtlanmıştır. İşgörenlere ait önerilen modelin regresyon katsayıları ve korelasyon puanları incelendiğinde, çevre sorunları sonuçlarının farkındalığından sonraki değişkenler arasında, davranışa kadar ilişki puanlarında düşüş görülmüştür. Buda demek oluyor ki işgörenlerin yüksek düzeyde özgecilik ve biyosferik değer yargılarına sahip olmaları ekolojik dünya görüşlerini olumlu etkilemiş ve çevre sorunlarının doğurduğu sonuçların farkında olmalarını sağlamış ancak bundan sonraki aşamada bireysel olarak atfedilen çevresel duyarlılık sorumluluklarını üstlenmekten kaçınmaktalar.

İşgörenlerin çevresel duyarlılık davranışlarıyla konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları arasında pozitif yönde ilişki saptanmıştır (β=0.79; p=0.03<0.05). Çevre yönetimi uygulamalarındaki toplam değişim, %28 oranında çevresel duyarlılık davranışları tarafından açıklanmaktadır (R^2=0.28). Bu sonuç "H_3: İşgörenlerin işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları, konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarını pozitif yönde etkilemektedir" hipotezinin kabul edilmesini sağlamıştır.

İşgörenlerin konaklama işletmelerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları, interaktif eylemler (β=0.72; p <0.01; r=0.25), çevresel eğitim (β=0.50; p <0.01; r=0.21) ve kirliliğin azaltılması (β=0.67; p <0.01; r=0.23) alt boyutlarını pozitif yönde etkilediği ortaya çıkmıştır. Konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları üç altboyuta ayrılmıştır. İnteraktif eylemler (β=0.73; p <0.01; r=0.21), enerji verimliği (β=0.72; p <0.01; r=0.30) ve girişimci eylemler (β=0.72; p <0.01; r=0.25) ile çevre yönetimi uygulamaları arasında pozitif yönde ve istatistik olarak anlamlı ilişkilerin bulunduğunu tespit edilmiştir.

DİN Teorisi'nin geliştirildiği ilk evrelerde Stern, Dietz ve Kalof (1993), bireylerin değer yargılarıyla çevresel kaygıları arasında etkileşim düzeyini incelerken demografik özelliklerin etkisini de dikkate almışlardır. Bu doğrultuda, cinsiyet faktörünün çevresel duyarlılık davranışlar üzerine etkili olduğu sonucuna varmışlardır. Alanyazın incelemesinde özellikle sosyal psikoloji alanda bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarıyla demografik özellikleri arasındaki etkileşim üzerinde odaklanan araştırmalara az sayıda olsada rastlanmaktadır. Yapılan bazı araştırmalarda yaş ve eğitim özelliğinin bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını tetiklemekte etkin faktörler olduğu tespit edilmiştir (Chang, Huh ve Lee, 2016; Kiatkawsin ve Han, 2017; Hwang, Kim, Kim, 2019). Dolayısıyla bu araştırmada katılımcıların bazı demografik özellikleriyle çevresel duyarlılık davranışları arasındaki etkileşimin incelenmesi gereği duyulmuş ve alternatif hipotezler kurulmuştur. Kurulan hipotezlerin doğruluk payının ölçülmesinde kullanılan veriler ve analizler, yönetici ve işgören kategorilerine ayrılarak çizelgeler eşliğinde aşağıda sunulmuştur.

Çizelge 4.6. Yöneticilerin Yaşa Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması

		N (165)	Ortalama[†]	SS	F	p
Katılımlar (30)	30 ve altı	30	17,20	0,92	2,14	0,078
	31-35	32	13,38	1,40		
	36-40	30	15,27	1,24		
	41-45	18	16,94	1,20		
	46 ve üzeri	55	17,38	1,42		
İnovasyon (15)	30 ve altı	30	8,53[b]	0,89	3,15[*]	0,016
	31-35	32	6,22[a]	1,10		
	36-40	30	7,83[ab]	1,55		
	41-45	18	9,06[b]	1,50		
	46 ve üzeri	55	7,62[ab]	1,35		
Girişimler (25)	30 ve altı	30	17,67	1,14	1,22	0,303
	31-35	32	15,22	1,16		
	36-40	30	16,53	0,78		
	41-45	18	17,61	1,12		
	46 ve üzeri	55	17,13	0,93		
Sertifikasyon (15)	30 ve altı	30	7,43	0,94	2,46	0,051
	31-35	32	6,16	1,29		
	36-40	30	7,73	1,36		
	41-45	18	8,11	0,78		
	46 ve üzeri	55	8,09	1,07		
Toplam (85)	30 ve altı	30	50,83[b]	1,48	3,28[*]	0,013
	31-35	32	40,97[a]	0,92		
	36-40	30	47,37[ab]	1,26		
	41-45	18	51,72[b]	0,95		
	46 ve üzeri	55	50,22[ab]	1,05		

[*] P<0.05; [†] üst indisler anlamlı fark bulunan grupları göstermektedir.

Çizelge 4.6'da görüldüğü üzere, yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışları genel olarak yaş gruplarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiş (F=3.28; p=0.013<0.05) ve "H_6: Yöneticilerin, yaşlarına bağlı olarak işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları farklılık göstermektedir" hipotezi kabul edilmiştir. Çoklu karşılaştırma testlerinin sonucuna göre 31-35 yaş arası yöneticilerde çevresel duyarlılık davranış düzeylerinin diğer yöneticilere göre daha düşük olduğu, 30 ve altı yaş grubuyla 41-45 ve 47 ve üzeri yaş grubundaki yöneticilerde ise daha yüksek olduğu görülmektedir. Boyutlar açısından karşılaştırmalar incelendiğinde ise yaş gruplarına göre sadece inovasyon düzeylerinin farklılık gösterdiği görülmektedir. Yaş grupları, inovasyon düzeyi bakımından incelendiğinde 31-35 yaş arası yöneticilerde düzeyin diğer yöneticilere göre daha düşük olduğu, 30 ve altı yaş grubuyla 41-45 yaş grubundaki yöneticilerde ise daha yüksek olduğu görülmektedir. Buradan, araştırmaya dâhil olan 31-35 yaş arası yöneticilerin bireysel olarak işyerinde, enerji ve su tasarrufuna çaba göstermedikleri ve atıkların bertaraf edilmesinde pasif davrandıkları (önem vermedikleri) sonucuna varılabilir.

Çizelge 4.7. Yöneticilerin, Cinsiyete Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması

	Cinsiyet	N (165)	Ortalama	SS	t	p
Katılımlar (30)	Kadın	56	14,86	1,28	-1,72	0,088
	Erkek	109	16,80	1,16		
İnovasyon (15)	Kadın	56	7,05	0,82	-1,88	0,062
	Erkek	109	8,05	0,90		
Girişimler (25)	Kadın	56	15,91	0,70	-1,64	0,103
	Erkek	109	17,26	1,10		
Sertifikasyon (15)	Kadın	56	6,68	0,71	-2,68**	0,008
	Erkek	109	7,97	0,85		
Toplam (85)	Kadın	56	44,50	0,96	-2,50*	0,013
	Erkek	109	50,07	0,83		

* P<0.05

Çizelge 4.7'de görüldüğü üzere, yöneticilerin toplam ortalama çevresel duyarlılık davranış puanları cinsiyete göre farklılık göstermektedir (t=-2.50; p= 0.013<0.05). Bu bilgilere dayanılarak kurulan "H_7: Yöneticilerin, cinsiyetlerine göre işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları farklılık göstermektedir" hipotezi kabul edilmiştir. Ortalama puanlar dikkate alındığında erkek yöneticilerin işyerinde

sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışların, kadın yöneticilere göre daha yüksek çıktığı görülmektedir ($\bar{x}$=5007>44.50). Ayrıca sertifikasyon alt boyutunda da yöneticilerin cinsiyetine göre çevresel duyarlılık davranışları arasında farklılık tespit edilmiştir (t=-2.68; p= 0.008<0.05). Buradan, erkek yöneticilerin kadın yöneticilere göre çevresel duyarlılık sertifikalar hakkında daha olumlu yaklaştıkları söylenebilir.

Çizelge 4.8. Yöneticilerin Eğitim Düzeyine Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Eğitim Düzeyi	N (165)	Ortalama	SS	F	p
Katılımlar (30)	İlköğretim	18	15,61	1,29	1,71	0,184
	Lise	66	15,06	0,91		
	Üniversite	81	17,14	1,02		
İnavosyan (15)	İlköğretim	18	7,39	1,01	2,51	0,084
	Lise	66	7,11	1,05		
	Üniversite	81	8,27	1,14		
Girişimler (25)	İlköğretim	18	16,28	0,90	0,25	0,781
	Lise	66	16,62	0,99		
	Üniversite	81	17,06	1,05		
Sertifikasyon (15)	İlköğretim	18	7,06	0,90	0,44	0,646
	Lise	66	7,76	0,70		
	Üniversite	81	7,46	0,93		
Toplam (85)	İlköğretim	18	46,33	0,93	1,29	0,279
	Lise	66	46,55	1,09		
	Üniversite	81	49,93	0,81		

Çizelge 4.8'de görüldüğü gibi, yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışları eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiş (p=0.279>0.05) ve "H_8: Yöneticilerin, eğitim düzeylerine göre işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları farklılık göstermektedir" hipotezi reddedilmiştir. Bu durum dikkat çekicidir çünkü yöneticilerin 82'si (%50) üniversite mezunudur. Buradan üniversitelerde çevresel duyarlılık eğitimi konusunda ders içeriklerinin gözden geçirilmesi gereği söylenebilir.

Çizelge 4.9. Yöneticilerin, Gelir Düzeyine Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Gelir Düzeyi	N (165)	Ortalama	SS	F	p
Katılımlar (30)	2000 ve altı	34	17,38	0,83	1,71	0,168
	2001-3000	48	15,15	0,73		
	3001-4000	47	15,06	0,78		
	4001 ve üzeri	36	17,69	0,90		
İnavosyan (15)	2000 ve altı	34	7,82	0,84	0,91	0,439
	2001-3000	48	7,10	0,89		
	3001-4000	47	7,85	0,94		
	4001 ve üzeri	36	8,22	0,83		
Girişimler (25)	2000 ve altı	34	16,97	0,71	0,29	0,830
	2001-3000	48	16,88	0,90		
	3001-4000	47	16,26	0,65		
	4001 ve üzeri	36	17,25	0,82		
Sertifikasyon (15)	2000 ve altı	34	7,91	0,79	1,82	0,146
	2001-3000	48	6,83	0,92		
	3001-4000	47	8,15	0,83		
	4001 ve üzeri	36	7,31	0,85		
Toplam (85)	2000 ve altı	34	50,09	0,86	1,03	0,381
	2001-3000	48	45,96	0,88		
	3001-4000	47	47,32	0,77		
	4001 ve üzeri	36	50,47	0,82		

Çizelge 4.9'da görüldüğü gibi, ANOVA testiyle yapılan karşılaştırmada (F=1.03) katılımcı yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışları gelir durumlarına göre farklılık göstermemiş (p=0.381>0.05) ve "H_9: Yöneticilerin gelir düzeylerine göre işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları, farklılık göstermektedir" hipotezi reddedilmiştir. Buradan, katılımcı yöneticilerin ister yüksek ister düşük bir gelirleri olsun, işyerinde çevresel duyarlılık yatırımlarda bulunmaya gönüllü değillerdir sonucu çıkabilir.

Sonraki aşamada, işgörenlerin bazı demografik özellikleriyle işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranış puanları karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar aşağıda bulgular eşliğinde verilmiştir;

Çizelge 4.10. İşgörenlerin, Yaşa Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Yaş	N (322)	Ortalama	SS	F	p
İnteraktif eylemler (15)	25 ve altı	60	11,28	1,24	1,10	0,359
	26-30	60	11,85	1,57		
	31-35	70	12,10	1,72		
	36-40	49	11,73	1,77		
	41-45	38	11,55	1,32		
	46 ve üzeri	45	12,42	1,51		
Çevresel eğitim (15)	25 ve altı	60	8,90	1,47	1,34	0,247
	26-30	60	10,07	1,12		
	31-35	70	9,33	1,43		
	36-40	49	9,86	1,27		
	41-45	38	10,18	1,30		
	46 ve üzeri	45	10,20	1,48		
Kirliliğin azaltılması (15)	25 ve altı	60	11,13	1,22	0,61	0,692
	26-30	60	11,72	1,46		
	31-35	70	11,73	1,34		
	36-40	49	11,18	1,46		
	41-45	38	11,63	1,24		
	46 ve üzeri	45	11,82	1,43		
Toplam (45)	25 ve altı	60	31,32	1,32	1,29	0,268
	26-30	60	33,63	1,22		
	31-35	70	33,16	1,37		
	36-40	49	32,78	1,28		
	41-45	38	33,37	1,34		
	46 ve üzeri	45	34,44	1,27		

Çizelge 4.10'da işgörenlerin, yaşlarına göre çevresel duyarlılık davranışları ANOVA testiyle karşılaştırılmıştır. İstatistiksel olarak işgörenlerin yaşlarıyla çevresel duyarlılık davranışları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamış ($p=0.268>0.05$) ve "H_{10}: İşgörenlerin yaşlarına göre işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları farklılık göstermektedir" hipotezi reddedilmiştir. Alt boyutlarda da farklılık tespit edilmemiştir.

Çizelge 4.11. İşgörenlerin Cinsiyete Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Cinsiyet	N (322)	Ortalama	SS	t	p
İnteraktif eylemler (15)	Kadın	131	12,28	0,76	2,47*	0,014
	Erkek	191	11,51	0,74		
Çevresel eğitim (15)	Kadın	131	9,40	1,15	-1,24	0,215
	Erkek	191	9,88	1,02		
Kirliliğin azaltılması (15)	Kadın	131	11,73	0,82	1,05	0,296
	Erkek	191	11,40	0,85		
Toplam (45)	Kadın	131	33,42	0,88	0,81	0,419
	Erkek	191	32,80	0,79		

* P<0.05

Çizelge 4.11'deki toplam ortalama puanlar incelendiğinde, işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışlarının cinsiyetlerine göre farklılık göstermediği (p=0.419>0.05) görülmektedir. Bu nedenle, "H_{11}: İşgörenlerin cinsiyetlerine göre işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları, farklılık göstermektedir" hipotezi reddedilmiştir. Ancak, bu katılımcıların çevresel duyarlılık davranışları cinsiyetlerine göre interaktif eylemler alt boyutunda farklılık göstermiştir (t=2.47; p=0.014<0.05). Kadınların interaktif eylemlere ilişkin ortalama puanları ($\bar{x}$=12.28), erkeklere ($\bar{x}$=11.51) göre yüksek çıkmıştır. Buradan, kadın işgörenlerin işyerinde çevreyi korumakla ilgili mevzuatı, kuralları ve uygulamaları daha çok benimsedikleri anlaşılmaktadır.

Çizelge 4.12. İşgörenlerin, Eğitime Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Eğitim Düzeyi	N (322)	Ortalama	SS	F	p
İnteraktif eylemler (15)	İlköğretim	57	11,53	0,84	3,06	0,052
	Lise	159	11,57	0,62		
	Üniversite	106	12,37	0,89		
Çevresel eğitim (15)	İlköğretim	57	9,40	0,95	0,56	0,573
	Lise	159	9,89	0,81		
	Üniversite	106	9,55	0,97		
Kirliliğin azaltılması (15)	İlköğretim	57	11,05	1,07	1,43	0,242
	Lise	159	11,51	0,90		
	Üniversite	106	11,83	1,10		
Toplam	İlköğretim	57	31,98	0,92	1,27	0,282
	Lise	159	32,97	0,89		
	Üniversite	106	33,75	0,99		

Çizelge 4.12'de görüldüğü gibi; işgörenlerin eğitim seviyeleriyle çevresel duyarlılık davranışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamış ($p=0.282>0.05$) ve "H_{12}: İşgörenlerin eğitim düzeylerine göre işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları, farklılık göstermektedir" hipotezi reddedilmiştir. İşgörenlerin 265'i (%82,3) lise ve üniversite mezunu olmalarına rağmen böyle bir sonucun elde edilmesi Türkiye'de örğün eğitim müfredatına teorik ve uygulamalı olarak ciddi şekilde çevresel duyarlılık mevzuatının yerleştirilmesi gereğine vurgu yapmaktadır

Çizelge 4.13. İşgörenlerin, Gelir Düzeyine Göre Çevresel Duyarlılık Davranış Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Gelir Düzeyi	N (322)	Ortalama	SS	F	P
İnteraktif eylemler (15)	1500 ve altı	115	11,65	1,12	0,65	0,582
	1501-2000	97	12,00	1,11		
	2001-2500	47	11,53	1,14		
	2501 ve üzeri	63	12,10	0,70		
Çevresel eğitim (15)	1500 ve altı	115	9,27	0,73	1,60	0,189
	1501-2000	97	10,11	0,65		
	2001-2500	47	10,21	0,72		
	2501 ve üzeri	63	9,41	0,98		
Kirliliğin azaltılması (15)	1500 ve altı	115	11,59	0,83	0,23	0,879
	1501-2000	97	11,42	0,82		
	2001-2500	47	11,79	0,62		
	2501 ve üzeri	63	11,41	0,99		
Toplam (45)	1500 ve altı	115	22,51	0,93	0,49	0,691
	1501-2000	97	23,54	0,75		
	2001-2500	47	23,53	0,83		
	2501 ve üzeri	63	22,92	0,98		

Çizelge 4.13'de görüldüğü üzere, işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışları gelir durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiş ($p>0.05$) ve "H_{13}: İşgörenlerin gelir düzeylerine göre işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları, farklılık göstermektedir" hipotezi reddedilmiştir. İşgörenlerin gelir bazında çevresel duyarlılık davranış puanları hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında; her üç alt boyutta da düşük puanların olduğu ancak çevresel eğitim alt boyutuna ait ortalama puanların en düşük yüzdeyi temsil ettiği görülmektedir. Buradan yavaş şehirlerdeki konaklama işletmelerinde çalışan işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışlara yönlendirmek için ciddi eğitim programlarına katılmadıkları sonucu ortaya çıkmıştır.

13 yavaş şehirde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin bazı özellikleriyle çevre yönetimi uygulamalarının düzeyi yöneticilerden ve işgörenlerden toplanan verilere göre karşılaştırılmıştır. Bu işletmelerin faaliyet süreçleri, ruhsat türleri, tipleri ve yöneticinin işletmedeki pozisyonunun, çevre yönetimi uygulamalarını ne düzeyde etkilediğinin görülmesi için yapılan incelemelere ilişkin karşılaştırmalar ve elde edilen istatistiksel puanlar çizelgeler eşliğinde aşağıda verilmiştir.

Çizelge 4.14. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarının Faaliyet Süresine Göre Karşılaştırılması (*Yönetici*)

Boyut	Faaliyet Süresi	N (165)	Ortalama	SS	F	P
İnteraktif eylemler (35)	4 yıl veya daha az	50	24,62	0,76	0,37	0,775
	5-7 yıl	41	24,00	0,96		
	8-10 yıl	24	22,42	0,88		
	11 yıl veya daha fazla	50	23,32	0,60		
Enerji verimliliği (20)	4 yıl veya daha az	50	9,94	0,72	0,42	0,742
	5-7 yıl	41	9,78	0,95		
	8-10 yıl	24	9,82	0,85		
	11 yıl veya daha fazla	50	9,46	0,92		
Girişimci eylemler (25)	4 yıl veya daha az	50	17,66	1,04	0,30	0,824
	5-7 yıl	41	16,90	1,10		
	8-10 yıl	24	18,00	1,08		
	11 yıl veya daha fazla	50	17,50	1,10		
Toplam (80)	4 yıl veya daha az	50	52,22	0,82	0,11	0,956
	5-7 yıl	41	50,68	0,98		
	8-10 yıl	24	50,50	0,93		
	11 yıl veya daha fazla	50	51,28	0,84		

Çizelge 4.14'de yöneticilere göre, araştırma dâhilinde yer alan 13 yavaş şehirdeki konaklama işletmelerinin çevre yönetimi uygulamalarında, işletmenin faaliyet süresine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamış ($F=0.11$; $p=0.956>0.05$) ve "H_{14}: Konaklama işletmelerinin faaliyet süresine göre gerçekleşen çevresel duyarlılık uygulamaları farklılık göstermektedir (*yönetici*)" hipotezi reddedilmiştir. Buradan; yöneticiler açısından zaman faktörünün bu işletmelerde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları üzerinde etkisi olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Çizelge 4.15. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarının Faaliyet Süresine Göre Karşılaştırılması (*İşgören*)

Boyut	Faaliyet Süresi	N (322)	Ortalama	SS	F	P
İnteraktif eylemler (35)	4 yıl veya daha az	132	26,54	0,95	1,39	0,236
	5-7 yıl	99	28,76	1,00		
	8-10 yıl	37	27,84	0,93		
	11 yıl veya daha fazla	54	28,00	0,91		
Enerji verimliliği (20)	4 yıl veya daha az	132	10,81	0,81	1,26	0,203
	5-7 yıl	99	11,69	0,88		
	8-10 yıl	37	10,97	0,90		
	11 yıl veya daha fazla	54	11,52	0,96		
Girişimci eylemler (25)	4 yıl veya daha az	132	18,49	0,94	1,15	0,334
	5-7 yıl	99	19,39	0,84		
	8-10 yıl	37	18,65	0,95		
	11 yıl veya daha fazla	54	19,70	0,84		
Toplam (80)	4 yıl veya daha az	132	55,85	0,94	2,19	0,070
	5-7 yıl	99	59,84	0,89		
	8-10 yıl	37	57,46	0,90		
	11 yıl veya daha fazla	54	59,22	0,91		

Çizelge 4.15'de görüldüğü gibi işgörenler açısından, konaklama işletmelerinin çevre yönetimi uygulamaları, faaliyet sürelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemiş ($F=2.19$; $p=0.070>0.05$) ve "H_{15}: Konaklama işletmelerinin faaliyet süresine göre gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları farklılık göstermektedir (*işgören*)" hipotezi reddedilmiştir. Çizelge 4.14 ve 4.15 incelendiğinde, her iki kategorideki katılımcıların konaklama işletmelerinde zaman faktörünün çevre yönetimi uygulamaları için etkili olmadığını açıklamış olmaları dikkat çekici bir durumdur.

Enerji verimliliği alt boyutunda, bir konaklama işletmesinde enerji tasarrufu sağlanması için gerçekleşmesi gereken asgari uygulamalara ilişkin soru maddeleri toplanmıştır. Bu da 2009 yılından günümüze kadar yavaş şehirlerde bulunan konaklama işletmelerinde enerji tasarrufu için en basit yöntemlerin uygulamasında bile sıkıntılar yaşanığını ifade etmektedir. Hâlbuki yavaş şehir kriterlerine göre, tüm devlet kurumları ve özel kuruluşlar, işletmeler ve hane halkı enerji tasarrufuna özen göstermelidirler. Buradan, söz konusu konaklama işletmelerinin zaman içinde enerji yönetiminde yavaş şehir unvanına yakışan düzeyde performans göstermedikleri ve çaba sarf etmedikleri sonucuna varılabilir.

Çizelge 4.16. Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarının Ruhsat Türüne Göre Karşılaştırılması (*Yönetici*)

Boyut	Ruhsat Türü	N (165)	Ortalama	SS	t	P
İnteraktif eylemler (35)	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı	33	27,55	0,92	-2,74**	0,007
	Belediye	132	22,80	0,95		
Enerji verimliliği (20)	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı	33	11,00	1,01	-1,94	0,054
	Belediye	132	9,85	1,05		
Girişimci eylemler (25)	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı	33	18,55	1,04	-1,42	0,159
	Belediye	132	17,20	1,08		
Toplam (80)	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı	33	54,52	0,98	-2,89**	0,004
	Belediye	132	40,01	0,94		

* P<0.05; ** P<0.01

Çizelge 4.16 incelendiğinde yöneticilerin nezdinde, ruhsat türüne göre konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarında, anlamlı bir farklılık söz konusudur (t=-2.89, p=0.004<0.05) ve dolayısıyla "H_{16}: Konaklama işletmelerinin ruhsat türüne göre gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları farklılık göstermektedir" hipotezi kabul edilmiştir. Toplam ortalama puanlar dikkate alındığında işletme ruhsatını Turizm Bakanlığından almış olan konaklama işletmelerinin çevre yönetim uygulamaları ($\bar{x}$=54.52) ruhsatı belediyelerden almış olanlara göre ($\bar{x}$=40.01) daha yüksek çıktığı görülmektedir. Ayrıca interaktif eylemler alt boyutunda, ruhsat türüne göre gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarında farklılık görülmüştür (t= -2.74; p=0.007<0.05). Bir konaklama işletmesi T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığına, Çevresel duyarlılıklık Sertifikası almak için başvuruda bulunduğunda interaktif eylemler alt boyutunda toplanan maddelerin gerçekleştirildiğine dair rapor sunmalıdır. Buradan, Turizm Bakanlığından alınmış işletme ruhsatına sahip konaklama işletmelerinin çevresel duyarlılık sertifikasyon kapsamında belirlenen bazı asgari şartları belediyeden ruhsatlı olanlara göre daha çok yerine getirdikleri ortaya çıkmaktadır.

Çizelge 4.17. Konaklama İşletmelerinde Ruhsat Türüne Göre Çevre Yönetimi Uygulamalarının Karşılaştırılması (İşgören)

Boyut	Ruhsat Türü	N (322)	Ortalama	SS	t	P
İnteraktif eylemler (35)	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı	69	28,77	1,03	-1,49	0,137
	Belediye	253	27,30	1,06		
Enerji verimliliği (20)	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı	69	11,57	1,19	-1,53	0,126
	Belediye	253	10,98	1,07		
Girişimci eylemler (25)	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı	69	20,45	1,05	-3,14**	0,002
	Belediye	253	18,56	1,10		
Toplam (80)	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı	69	51,57	1,03	-2,40*	0,017
	Belediye	253	44,26	1,08		

* P<0.05; ** P<0.01

Çizelge 4.17'de görüldüğü gibi, işgörenler açısından çalıştıkları konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarının işletme ruhsatına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur (t= -2.40; p= 0.017<0.05). Toplam ortalama puanlar incelendiğinde, ruhsatını T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığından alan konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları puanının, belediyeden ruhsatlı olanlara göre daha yüksek çıktığı görülmüş ve "H_{17}: Konaklama işletmelerinin ruhsat türüne göre gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları farklılık göstermektedir (*işgören*)" hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuç, yöneticilere ait sonucu desteklemektedir. Ayrıca, girişimci eylemler alt boyutunda da istatistiksel anlamda farklılık tespit edilmiştir (t=-3.14; p=0.002<0.05). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığından işletme ruhsatı olan konaklamalarda girişimci eylemler ortalama puanı ($\bar{x}$=20.45) belediye ruhsatlılardan ($\bar{x}$=18.56) yüksek çıkmıştır. Girişimci girişimler alt boyutunda, konaklama işletmelerinin iç ve dış mimarisiyle çevrenin uyumu, işletmenin açık ve kapalı mekânlarındaki havanın kalitesi, çevresel duyarlılıklık mevzuatıyla ilgili olarak devlet kurumlarıyla, yerel yönetimlerle ve sivil toplum örğütleriyle yapılan işbirliğine dair maddeler verilmiştir.

Çizelge 4.18. Yöneticilerin İşletmedeki Pozisyonuna Göre Çevre Yönetimi Uygulamalarının Karşılaştırılması

Boyut	Pozisyon	N (165)	Ortalama[†]	SS	F	P
İnteraktif eylemler (35)	Orta Kademe Yönetici	37	27,76[b]	1,03	9,52**	0,000
	Üst Kademe Yönetici	28	26,86[b]	1,18		
	Sahip	100	21,40[a]	1,13		
Enerji verimliliği (20)	Orta Kademe Yönetici	37	11,32[b]	1,09	7,61**	0,003
	Üst Kademe Yönetici	28	11,00[b]	1,10		
	Sahip	100	9,36[a]	1,10		
Girişimci eylemler (25)	Orta Kademe Yönetici	37	18,81	1,05	1,99	0,073
	Üst Kademe Yönetici	28	17,57	1,12		
	Sahip	100	16,95	1,11		
Toplam (80)	Orta Kademe Yönetici	37	54,95[b]	1,07	10,05**	0,000
	Üst Kademe Yönetici	28	51,96[b]	1,10		
	Sahip	100	50,92[a]	1,12		

** P<0.01; † üst indisler anlamlı fark bulunan grupları göstermektedir.

Çizelge 4.18'de yöneticilerin pozisyonuna göre, konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarının puanları görülmektedir. Toplam puanlara göre; gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir (F=10.05; p=0.000<0.05) ve "H_{18}: Yöneticilerin işletmedeki pozisyonuna göre konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları farklılık göstermektedir (*yönetici*)" hipotezi kabul edilmiştir. Çoklu karşılaştırma testi sonucunda, sahipleri tarafından yönetilen konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarının toplam ortalama puanının, diğer pozisyonlara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir (orta kademe yönetici $\bar{x}$=54.95; üst kademe yönetici $\bar{x}$=51.96; sahip $\bar{x}$=50.92). Ayrıca yönetici pozisyonlarına göre interaktif eylemler (F=9.52; p=0.000<0.05) ve enerji verimliliği (F=7.61; p=0.003<0.05) alt boyutları puanlarında anlamlı farklılık görülmüştür. Çizelge 4.18'de görülen üç alt boyuttaki ortalama puanları incelendiğinde; orta kademe yönetici pozisyonunda çalışan yöneticilerin konaklama işletmelerinde çevre yönetim uygulamalarını gerçekleştirmede daha başarılı oldukları görülmektedir. Gerçekleşen uygulamalarda en düşük ortalama puan, işletme sahiplerine aittir.

Çizelge 4.19. İşletme Tipine Göre Çevre Yönetimi Uygulamalarının Karşılaştırılması (*Yönetici*)

Boyut	İşletme Tipi	N (165)	Ortalama[†]	SS	F	P
İnteraktif eylemler (35)	Büyük aile işletmesi	21	27,14	0,96	1,89	0,154
	Aile işletmesi değildir	42	23,98	0,95		
	Küçük aile işletmesi	102	22,96	1,01		
Enerji Verimliliği (20)	Büyük aile işletmesi	21	10,95	0,92	0,99	0,374
	Aile işletmesi değildir	42	10,02	0,89		
	Küçük aile işletmesi	102	9,92	0,98		
Girişimci eylemler (25)	Büyük aile işletmesi	21	18,33	1,02	0,40	0,670
	Aile işletmesi değildir	42	17,41	0,99		
	Küçük aile işletmesi	102	17,19	1,00		
Toplam (80)	Büyük aile işletmesi	21	56,43	0,98	1,47	0,234
	Aile işletmesi değildir	42	51,19	0,93		
	Küçük aile işletmesi	102	50,29	0,99		

Çizelge 4.19'da ANOVA testi sonucunda konaklama işletmelerinin tipine göre gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarında anlamlı farklılık bulunmamış ve "H_{19}: Konaklama işletmelerinin tipine göre gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarI farklılık göstermektedir (yönetici)" hipotezi reddedilmiştir (F=1.47; p=0.234>0.05). Buda; konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamaları düzeyi aile işletmesi olup olmadığına bağlı değildir sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Çizelge 4.20. İşletme Tipine Göre Çevre Yönetimi Uygulamalarının Karşılaştırılması (*İşgören*)

Boyut	İşletme Tipi	N (322)	Ortalama[†]	SS	F	P
İnteraktif eylemler (35)	Küçük aile işletmesi	184	28,04	0,92	1,73	0,180
	Büyük aile işletmesi	69	27,90	0,98		
	Aile işletmesi değildir	69	26,17	0,95		
Enerji verimliliği (20)	Büyük aile işletmesi	69	11,38[a]	0,91	4,72*	0,010
	Küçük aile işletmesi	184	11,35[a]	0,90		
	Aile işletmesi değildir	69	10,20[b]	0,97		
Girişimci eylemler (25)	Küçük aile işletmesi	184	19,26	0,90	1,88	0,155
	Büyük aile işletmesi	69	19,10	0,96		
	Aile işletmesi değildir	69	18,04	0,93		
Toplam (80)	Küçük aile işletmesi	184	58,65[a]	0,90	3,19*	0,043
	Büyük aile işletmesi	69	58,38[a]	0,95		
	Aile işletmesi değildir	69	54,42[b]	0,97		

** P<0.05; † üst indisler anlamlı fark bulunan grupları göstermektedir.*

Çizelge 4.20'de işgörenlerden toplanan verilerle, konaklama işletmesi tipine göre çevre yönetimi uygulamalarının gerçekleşme düzeyi karşılaştırılmıştır. Toplam ortalama puanlara bakıldığında, işgörenlere göre, konaklama işletmesi tipinin gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları üzerinde etkli olduğu görülmüş ve işletme tipleri arasında uygulamalar açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur ($F=3.19$; $p=0.043<0.05$). Bu nedenle "H_{20}: Konaklama işletmelerinin tipine göre gerçekleşen çevresel duyarlılık uygulamalar farklılık göstermektedir (işgören)" hipotezi kabul edilmiştir. Toplam ortalama puanlar incelendiğinde, işgörenlere göre, küçük aile işletmesi olan konaklamaların çevre yönetimi uygulamalarını gerçekleştirmede daha başarılı oldukları sonucu çıkarabilir ($\bar{x}=58.65$). Enerji verimliliği alt boyutunda da istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($F=4.72$; $p=0.010<0.05$). Bu alt boyutta büyük aile işletmesi olan konaklamaların çevre yönetimi uygulamalarının ortalama puanı ($\bar{x}=11.38$) diğer iki işletme tipine göre daha yüksek çıkmıştır.

Bu araştırmanın amacı doğrultusuda çevre yönetimi uygulamalarına ilişkin olarak yöneticilerin ve işgörenlerin algıladıkları faydaların ölçülmesi planlanmıştır. Bu nedenle her iki kategoride ölçeğin geçerliliği ve güvenirliği sınanmış, ardından her iki kategoride önerilen model, yapısal eşitlik modellemesiyle test edilmiştir. Ancak işgörenlere yönelik olarak önerilen model test edildiğinde, çevre yönetimi uygulamaları gizil değişkeniyle, algılanan faydalar arasındaki regresyon katsayısı önemsiz bulunmuştur. Bu nedenle işgörenlere ilişkin olarak algılanan faydalar değişkeni önerilen modelden çıkartılarak modifiye model sunulmuştur. Açıklanan bilgilere istinaden aşağıda sadece yöneticilerin çevre yönetiminden algıladıkları faydalara ilişkin bulgular verilmiştir.

Çizelge 4.21. Konaklama İşletmesine Çevre Yönetimi Uygulamalarının Sağladığı Faydalara İlişki Yöneticilerin Algıları (n=165)

Madde	Ortalama	SS
G1. İşletmenin imajını iyileştirir.	73,85	0,856
G2. İşletmenin kârlılığını arttırır.	72,94	0,995
G3. İşletmeye rekabet avantajı sağlar.	73,65	0,998
G4. Çevreye duyarlı olan müşterileri işletmeye çeker.	73,21	1,045
G5. İşletmeye ulusal çapta yeni pazarlara erişim imkânı sağlar.	72,12	1,035
G6. İşletmeye uluslararası çapta yeni pazarlara erişim imkânı sağlar	72,55	1,077
G7. İşletmeye kurumsal itibar kazandırır.	72,02	1,001
G8. Toplumsal yükümlülüklerini yerine getirerek, yerel halkın saygısını kazanır.	71,30	1,002
G9. Yörenin özgün ve doğal değerlerini korur.	71,94	0,936
G10. İşletmede çevresel duyarlılık bir örgüt yapısı oluşturur.	71,77	0,947
G11. İşletmede çalışanlar için emniyetli ve sağlıklı çalışma ortamı sağlar.	72,26	1,007
G12. İşletmede çalışanların motivasyonunu ve verimliliğini geliştirir.	72,70	1,042
G13. İşletmenin piyasa değerini arttırarak yavaş şehirlerdeki sürdürülebilir turizmin gelişimine katkı sağlar.	71,98	1,005
G14. İşletmede malzeme tüketimini azaltır.	72,80	1,021
G15. İşletmede etkin enerji kullanımı sağlar.	71,12	0,965
G16. İşletmede daha uzun ömürlü malzemelerin kullanılmasını sağlar (örneğin, sensörlü malzemelerin kullanılması).	71,03	0,966
G17. İşletmede üretilen atıkların azaltılmasını sağlar.	71,10	0,926
G18. İşletmede zamanın etkin kullanılmasını sağlar (örneğin çevre dostu üretim, daha az atığın çıkmasını sağlar).	70,42	0,938
Toplam ortalama puanı (90)	72.15	0,826

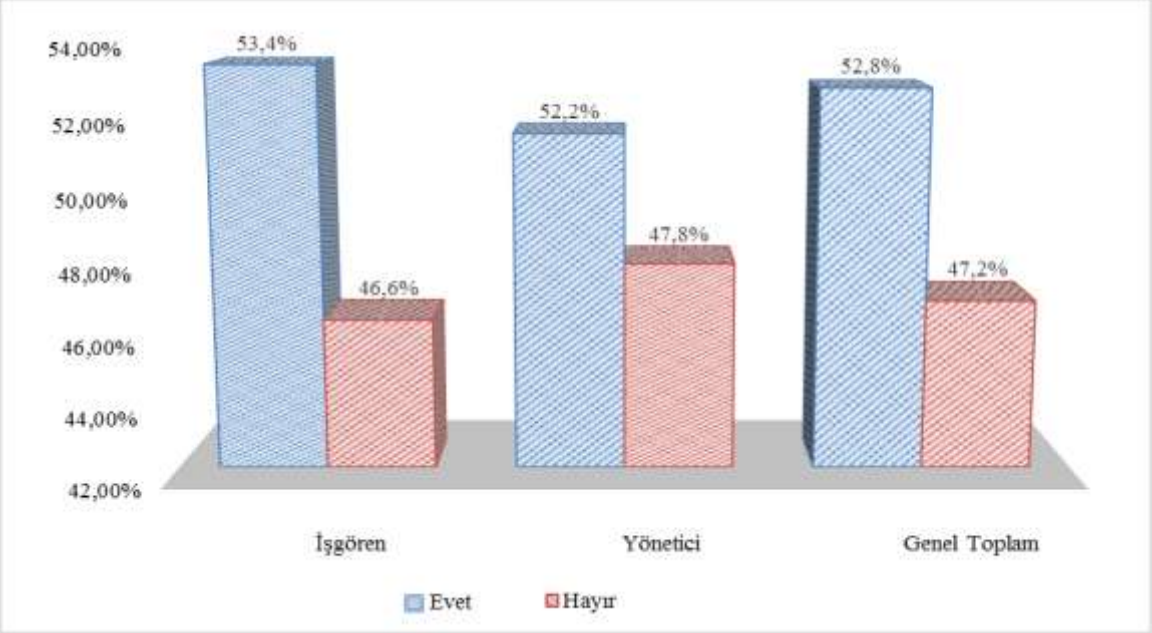
Çizelge 4.21'de görüldüğü gibi yöneticilerin çevre yönetim uygulamalarından algıladıkları faydalar ölçeğinde en yüksek ortalama puan, "İşletmenin imajını iyileştirir" maddesine aittir ($\bar{x}$=73.85). İkinci sırada "İşletmeye rekabet avantajı sağlar" ($\bar{x}$=73.65); üçüncü sırada "Çevreye duyarlı olan müşterileri işletmeye çeker" ($\bar{x}$=73.21) maddeleri yer almaktadır. Görüldüğü gibi söz konusu maddelere ilişkin ortalama puanlar, yöneticilerin çevre yönetimi uygulamalarından algıladıkları en önemli faydaları ortaya çıkarmıştır. Buradan, yöneticilerin işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarından ilk sıralardaki beklentileri görünebilir.

Araştırmada yöneticilere ayrıca, çalıştıkları işletmenin herhangi bir ulusal veya uluslararası çevre yönetimi sertifikasına sahip olup olmadıkları sorulmuş ve cevaplarının evet olması durumunda sertifikanın adını yazmaları istenmiştir. 165 konaklama işletmesinden toplanan bilgiler çizelge 4.22'de sunulmuştur;

Çizelge 4.22. Yavaş Şehirlerdeki Konaklama İşletmelerinin Çevresel Duyarlılık Sertifika Durumları

Sertifika		n	Yüzde
Hayır	----------	157	95,2
Evet	14001	1	0,6
	EMAS	1	0,6
	ISO	1	0,6
	ISO14001	2	1,2
	ISO9001	2	1,2
	Yavaş şehir dostu işletme	1	0,6
Total		165	100,0

Çizelge 4.22'de görüldüğü gibi 165 konaklama işletmesinden sekizi çevre yönetimi sertifikasına sahiptir. Yavaş Şehir Birliğinin kurulmasında ve çevre yönetimi sertifikalarının düzenlemesinde ortak amaçlar söz konusudur. Hepsinde temel amaç çevreyi ve kaynaklarını korumak, enerjide tasarruf etmek, su kaynaklarınının kirlenmesini önlemek ve tüketiminde tsarruf sağlamak, atıkların üretimini azaltmak veya sıfırlamak, yenilenebilir enerji alternatifleri devreye sokmak ve çevrimiçi akıllı sistemin işleyişini sağlamaktır. Ancak, Çizelge 4.22'de, araştırmaya katılan konaklama işletmelerinde Yavaş Şehir Birliğinin temel amacına uymayan bilgilere rastlanmaktadır. Elde edilen bu sonuç başka bir sorunun sorulmasına yol açmıştır: Yavaş Şehir Birliğine dâhil olmak konaklama işletmelerinin çevre yönetimi uygulamalarını gerçekleştirmede pozitif etki yaratmış mıdır? Bu sorunun cevaplanması için yöneticilerden ve işgörenlerden görüşlerini bildirmek üzere evet veya hayır cevabını yazmaları istenmiştir. Her iki kategorideki katılımcılardan gelen cevapların yüzdesi aşağıda Grafik 4.1 eşliğinde gösterilmiştir.

Grafik 4.1. Her iki kategorideki katılımcılardan gelen cevapların yüzdesi

Grafik 4.1'de görüldüğü üzere, yöneticilerin %52,2'si ve işgörenlerin %53,4'ü Yavaş Şehir Birliğine katılmanın çalıştıkları konaklama işletmesinin çevresel duyarlılık uygulamalara yönelmesinde faydalı olduğunu belirtmişlerdir. Genel toplam yüzdesi değerlendirildiğinde, her iki kategoride yer alan katılımcıların %52,8'inin evet cevabı verdiği görülmektedir. Ancak sorulan soruya gelen hayır (%47,2) cevabının yüzdesiyle, evet (%52,8) cevabının yüzdesi arasında rakamsal olarak (%5,6) az bir fark söz konusudur. Aradaki bu az farkın nedenini bulmak ve bazı soruların cevabına ulaşmak için araştırmanın devamında nitel araştırma bulgularıyla derinlemesine inceleme yapılmıştır.

4.2. Nitel Araştırma Bulguları

Nitel araştırmaya, 13 yavaş şehrin konaklama işletmelerinde yöneticilik yapan 26 kişi katılmıştır. Her yavaş şehirden 2 gönüllü yönetici araştırmaya dâhil olmuştur. 12'si kadın ve 14'u erkek olan katılımcılar, Lisede veya üniversite bitirmişlerdir. Araştırmaya dâhil edilen konaklama işletmeleri, tür ve sınıf bakımından; bir beş yıldızlı otel, bir dört yıldızlı otel, iki üç yıldızlı otel, üç iki yıldızlı otel, dört özel konaklama, bir çiftlik evi Turizm İşletmeli belgesine sahiplerdir. Belediye belgesiyle çalışma izinleri olan dört konuk evi, dört özel konaklama, iki otel ve dört pansiyon yöneticisi görüşmeye katılmıştır. Katılımcıların kodlamasında; yöneticinin bulunduğu yavaş şehrin adının ilk harfiyle

katılımcı sayısı verilmiştir. Örneğin Akyaka'dan katılan birinci yönetici, AK1 koduyla adlandırılmıştır. Görüşmenin ilk aşamasında araştırma konusu hakkında genel bir değerlendirme yapmak için dört soru sorulmuştur.

Araştırmanın ilk sorusu olan "Yeşil Yıldız Sertifikası'nın nasıl alındığı ve teşvikleri hakkında bilgiye sahip misiniz?" sorusuna verilen yanıtların çoğu hayır olmuştur. 22 yöneticinin Yeşil Yıldız Sertifikasının nasıl alınacağı konusunda bilgiye sahip olmaması "Neden" sorusunu sormayı gerektirmiştir. HA1 kodlu yöneticisi "*Burada konuyla ilgili bizleri bilgilendiren görevli bir kişi veya kurum yoktur. Yeşil Yıldız Sertifikasının alınmasıyla hangi teşviklerden faydalanabilirim? Bu konuda nereden bilgi alabilirim? Başvuru maliyeti ne kadardır?*" şeklinde görüşünü ifade etmiştir. 22 yöneticiden benzer yanıtlar gelmiş ancak AK2 kodlu yönetici şu şekilde yanıt vermiştir; "*Evet bu sertifika hakkında bilgiye sahibim fakat alınmasına gerek duymuyorum. Aldatmacadan ibaret ve masraftan başka hiçbir yararı yoktur, ilk yatırım maliyeti ağırdır ve temin edebileceğim mali kaynağım yoktur. Üstelik bu sertifikayı almak için bir sürü idari prosedüre katlanmam gerekiyor, bu benim açımdan zor ve zaman alıcıdır. Dahası işletme bu sertifikanın kurallarına bağlı kalmalı ve sürekli çaba sarf edilmelidir yoksa sertifika iptal olur*".

İkinci açık uçlu görüşme sorusu, "İşletmenizde çevre sorunlarını ortaya çıkaran nedenler sizce nelerdir?" olmuştur.14 yönetici, fosil yakıt tüketimini neden göstermiştir. 12 yönetici ise gıda atıkları ve gerikazanım ile ilgili sorunlarının olduğunu belirtmiştir. SE1 kodlu yönetici bu konu hakkında, "*Yavaş Şehir unvanı, müşterilerimizde özellikle yöresel kahvaltılarla ilgili doyumsuz beklenti yaratmaktadır. İçinde bulunduğumuz sektörde rekabet sıkıdır. Müşteriyi elde tutmak ve tekrar gelmesini sağlamak için memnuniyetini kazanmamız lazım. Bu da kahvaltılarımızın çok çeşitli olmasına yön veriyor. Dolayısıyla gıda atıklarımız fazla oluyor ve nasıl geridönüşüm yapabiliriz diye sürekli arayıştayım fakat şimdiye kadar işe yarayan çözüm bulamadım.*" GÖY1 kodlu yönetici ise işletmede kahvaltı servisi vermeyerek bu konuya çözüm bulduğunu belirterek "*Birçok işletme, örneğin unlu mamuller ve pastaneler, kafeteryalar ve bistrolar konseptiyle şahane yöresel kahvaltılar, ara ve ana yiyecek içecek menüleri sunuyorlar. Bu gibi işletmelerle rekabet etmek benim bütçemi aşar. Benim için en iyisi, sadece konaklama hizmeti vermektir."* demiştir.

Üçüncü açık uçlu görüşme sorusunda, "Yavaş Şehir Ağına dâhil olmak, çalıştığınız işletmenin çevresel duyarlılık faaliyetleri üzerinde olumlu etki bırakmış mıdır?" sorusuna yanıt aranmıştır. 23 yöneticiden hayır cevabı alınmıştır. EG1 kodlu yönetici bu soruya verdiği hayır cevabının nedenlerini şu şekilde açıklamıştır: "*Tabii yaşadığımız yavaş şehirde atıkların daha bilinçli bir şekilde geridönüşümünün sağlanması ve çevrenin düzenine daha fazla önem verilmesi açısından iyi gelişmeler olmuştur. Turizm hareketinde de artış var. Fakat çevresel duyarlılık uygulamaların işletmeye yansıması için birtakım desteklere ve eğitimlere ihtiyaç vardır. Örneğin, yörenin iklim şartlarına uyumlu verimli enerjilerin kullanılması için uygun fiyatlarda cihazların tanıtımı, sistemin kuruluşu, cihazların tamiri, denetimi ve bu hususlarda eğitim kurslarının düzenlenmesine ihtiyaç vardır. Kendimizin ve personelin çevresel duyarlılık bilgilerini artırmak ve güncel tutmak için yerel yönetimler eğitim kursları açabilirler. Çünkü bu konuda danışmanlık veren firmaların ücreti yüksek ve karşılaması bütçemizi zorlamaktadır. Ayrıca bankalardan finansal bağlamda destek gelmesini arzu ederim.*"

GÖK1 kodlu yönetici bu soruya verdiği cevapta, yavaş şehir olmanın işletmeye yansıyan avantajlarını açıklayarak konaklama işletmelerinin çevresel duyarlılık olması için yasal düzenlemeler ve bilgilendirme eksikliğine dikkat çekmiş, konuyla ilgili ciddi ve verimli çalışmaların yapılmadığına değinmiştir: *"Güneş enerjisi kullanımı, damla sulama, kısmi biyodinamik tarım, ata tohumu ekimi, kendi ürünlerimizi üretmek ve bu ürünleri işletmede kullanmak açısından bizi motive etmiştir. Ancak yörede bizleri çevre yönetimi uygulamalarını gerçekleştirebilmemiz için yönlendiren bir devlet kurumu veya resmî ofis yoktur. Nasıl, nereden başlayacağımızı, nereye ve kime müracaat edeceğimizi bilmiyoruz."*

Dördüncü açık uçlu soruda, "Çevresel duyarlılık birey olmak sizin için ne anlama geliyor?" sorusu için yöneticilerin görüşleri alınmıştır. Çünkü nicel anket bölümünde 165 yönetici "Çevresel duyarlılık birey olduğunuza inanıyor musunuz?" sorusuna %81,8 oranında evet cevabı vermiştir. Bu nedenle çevresel duyarlılık bireyi nasıl yorumladıkları merak edilmiştir. Bu soruyla ilgili 24 yöneticiden gelen yanıtlar bilimsel bağlamda proaktif biçimde çevresel duyarlılık birey olmanın özelliklerini taşımadıklarını göstermiştir. Verilen yanıtlar arasında en çok karşılaşan ifade, "*Elimden geleni yapmaya çalışıyorum ve sokak hayvanlarını korumaya çalışıyorum.*" şeklindeydi. Ancak verdikleri cevabın açıklamasını yapmaları istendiğinde, ciddi ve yararlı çevresel duyarlılık

davranışlarda bulunmadıkları anlaşılmıştır. Örneğin GE1 kodlu yöneticiden şöyle yanıt gelmiştir: "*Çevreyle ilgili her doğruyu mümkün olan en üst düzeyde yapmaya çalışmaktayım. Hayvanlar, bitkiler ve çevreye yeterince duyarlıyım, bu benim temel ilkemdir. Öğretmen emeklisiyim. Çevre ile ilgili olan her olumlu çalışmayı destekliyorum."* Ancak, ayrıntılı biçimde ve örnekler vererek ne tür çalışmalar yaptığının açıklaması istendiğinde, "*Doğru güzel olan herşeyi sevdiğim için çevresel duyarlılık bir birey olduğuma inanıyorum. Fakat işletmeyi yeni kurduğum için ayakta kalmaya çalışıyoruz. İşletmede çevresel duyarlılık uygulamalara yönelik temel çalışmaları ikinci plana almış durumdayız."*

Bu soruyla ilgili olarak iki yöneticiden gelen yanıtlarda aktif biçimde çevresel duyarlılık davranışlar sergiledikleri fark edilmiştir. Örneğin SE1 kodlu yönetici, "*Elimden geldiğince düzenlenen çevresel duyarlılık toplantı ve seminerlere katılırım. Berlin'deki ITB tanıtım fuarında konferanslara ve etkinliklere katıldım. Bu oluşum bize çok iyi bir yol gösterici olduğundan hedefim, ekiple çalışmaktır. Kağıt, doğal atıkların birbirinden ayrılmasını sağlıyorum. Atık pilleri toplayıp belediyeye teslim ediyorum. Çevresel duyarlılık bir sivil toplum örgütüne üyeyim ve katı atık üretmemeye, doğa bilincini geliştirmeye, imara açılan alanların korunmasına, zeytinlik alanların korunmasına çabalamaktayım."*

Nitel görüşmenin ikinci aşamasında yöneticilerden 12 soruya evet veya hayır yanıtı vermeleri istenmiştir. Bu soruların sorulmasındaki amaç, katılımcı yöneticilerin işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarında karşılaştıkları engelleri belirlemektir. Bunun için verdikleri evet veya hayır cevabının ardından açıklamada bulunmaları istenmiştir. Çizelge 4.23'de 13 yavaş şehirden 26 yöneticinin yanıtları görünmektedir.

Çizelge 4.23. Yöneticilere Göre Konaklama İşletmelerinde Çevre Yönetimi Uygulamalarının Gerçekleşmesini Engelleyen Faktörler

Görüşme soruları	Akyaka	Eğirdir	Gerze	Gökçeada	Göynük	Halfeti	Perşembe	Seferihisar	Şavşat	Taraklı	Uzundere	Vize	Yalvaç	Toplam Evet	Toplam Hayır
Yüksek uygulama maliyeti	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	26	0
Bilgi eksikliği	0 0	0 0	1 1	0 0	0 0	1 1	1 1	0 0	1 0	0 0	1 0	1 0	0 0	9	17
Çevre yönetimi uygulamalarda uzman eksikliği	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 0	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	25	1
Çevre yönetimi uygulamalarda sonuç belirsizliği	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 0	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	25	1
İnsan gücü ve ekipman gibi kaynakların eksikliği	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 0	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	25	1
İşletme sahibi veya üst kademe yönetimden destek eksikliği	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 0	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	25	1
Devlet düzenlemeleri ve yaptırımlarının eksikliği	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	26	0
Yüksek bakım maliyeti	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	26	0
Hizmet kalitesinin çevresel performansla dengelenmesinde zorluk	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	26	0
Tüketici desteğinin eksikliği	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	26	0
Yeşil tedarikçilerle ağ kurma sorunu	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	26	0
Personelin yönetiminde ve eğitiminde zorluk	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	1 1	26	0
Toplam Evet ortalaması %	93,26														
Toplam Hayır ortalaması %	6,73														

Evet=1, Hayır=0

Çizelge 4.23'de görüldüğü üzere, yöneticilerin 17 (%65)'si "Bilgi eksikliği" ifadesine hayır yanıtı vermişlerdir. "Çevre yönetimi uygulamalarda uzman eksikliği", "Çevre yönetimi uygulamalarda sonuç belirsizliği", "İnsan gücü ve ekipman gibi kaynakların eksikliği", "İşletme sahibi veya üst kademe yönetimden destek eksikliği" ifadelerine sadece Seferihisar'dan katılan bir yönetici evet yanıtı vermiştir. Diğer 12 yavaş şehirden görüşmeye katılan yöneticiler hayır cevabı vererek bu 4 faktörün, işletmelerinde çevresel duyarlılık uygulamaların gerçekleşmesinde engel olduğunu açıklamışlardır. Tüm yöneticilerden 7 ifadeye ilişkin evet yanıtı alınmıştır. Bu ifadeler, "Yüksek uygulama maliyeti", "Devlet düzenlemeleri ve yaptırımlarının eksikliği"; "Yüksek bakım maliyeti"; "Hizmet kalitesinin çevresel performansla dengelenmesinde zorluk"; "Tüketici desteğinin eksikliği"; "Yeşil tedarikçilerle ağ kurma sorunu"; "Personelin yönetiminde ve eğitiminde zorluk".

YA1 kodlu yönetici bu 7 engelle ilgili düşüncelerini şöyle aktarmıştır: "*Şimdiye kadar konaklamamızda ikamet eden müşterilerden çevresel duyarlılık uygulamalar yönünde talep gelmemiştir. Bu nedenle yüksek uygulama maliyetine katlanmak zorunluluğu hissetmedik. Devlet veya yerel yönetimler tarafından zorunlulukla uygulanması gereken kurallar olmadığı için bu konuda sıkı çalışmalarımız olmadı. Zaten devlet veya yerel yönetim destek vermezse işletmemizde çevresel duyarlılık sistem kurmamız mümkün olmaz. İlk aşamada bu tarz uygulamaların yüksek maliyeti var. Ayrıca sistem kurulsa bile bakımı ve donanımı için yöremizde ne uzman bir kişi var ve ne bizim yüksek ücret verecek gücümüz. Kaldı ki yöremizde bu konuda tedarikçi sorunu da var. Çevresel duyarlılık uygulamalar işletmede sadece yöresel ve organik yiyecek içecek sunumuyla bitmiyor ki! İşin içinde temin edilecek temizlik malzemeleri, çevresel duyarlılık eşya ve sistemler var. Yazın sezonun yoğun olduğu dönemde eğitim harçlıklarını çıkarmak için çalışan öğrencileri de işe alıyoruz. Bu her yıl tekrarlanır. Bunlar sabit çalışanımız olmadıkları için doğrusu, çevresel duyarlılık eğim kursları düzenlememiz bize mantıklı gelmiyor, maliyet ve zaman israfından başka, işletmeye hiçbir faydası yoktur."*

GE1 ve GE2 kodlu yöneticiler işletmelerinde çevresel duyarlılık uygulamalara yönelik engeller konusuna birbirlerine yakın içerikli yanıt vermişlerdir. Örneğin GE2 kodlu yönetici durumu, "*Konaklama işletmesinin mülk sahibi İstanbul'da yaşamaktadır. Buraya kâr amaçlı yatırım yapmış. Özellikle yavaş şehir olduktan sonra yörede turizm hareketinde artış sağlandı. Kendisinden, işletmede çevresel duyarlılık uygulamaların yapılmasını istediğimde, gereksiz bir yatırım olduğunu öne sürmüştür. Sabit çalışan az sayıda işgörenimiz var ve sezonun yoğun olduğu dönemde geçici işgören alırız. İşgörenlerde geçim derdindeler ve mülk sahibini zorlamamı istemiyorlar. Birisi bana şöyle söyledi; Allah aşkına patronu kızdırma, biz ekmek peşindeyiz, aldığımız dört beş kuruştan etme bizi.*" şeklinde ifade etmiştir.

YA2 kodlu yönetici "*Çevresel duyarlılık uygulamalar buralarda pek önemsenmiyor."* cevabını vermiş ve devamını söyle getirmiştir: *"Genellikle Türk misafirleri ağırlıyoruz; bizden sordukları ilk soru konaklama ücretidir. Özellikle burası küçük bir belde olduğu için ağırladığımız misafirler daha uygun fiyat vermemizi bekliyorlar. Bu durumda çevresel duyarlılık uygulamalardan kaynaklanan yüksek maliyeti ücretlerimize yansıtmamız işletmenin sonu olur. Bende işletmemin çevresel duyarlılık olmasını istiyorum hatta bir dönem ağırladığımız misafirlere çevresel duyarlılık uygulamalarla ve*

ücretlendirmelerle ilgili görüşlerini almak için anket yaptım. Parmak sayısında misafirler uygulamalara ve ücretlendirmelere olumlu yaklaşmışlardır. Diğerleri kesinlikle kabul etmediklerini açıklamışlardır. Hiç unutmam bir müşteri yazmış; yok artık bu nasıl bir uygulama; hem alışkanlıklarımdan vazgeçeceğim hemde karşılığında yüksek ücret ödiyeceğim!".

Çizelge 4.23'de yöneticilerin işletmelerinde karşılaştıkları mühtemel engellere ilişkin 12 madde görülmektedir. Yöneticilerin, bu 12 maddeye ilişkin olarak verdikleri evet yanıtı %93,26 oranındadır. Bu da demek oluyor ki araştırmaya dâhil olan yöneticilerin, işletmelerinde çevre yönetimini uygulayabilmeleri için başlangıçta bu 12 engeli aşmaları gerekmektedir.

4.3. Tartışma ve Bulguların Özeti

Toplumlarda çevresel duyarlılık davranışlarını bireylere de empoze etmek ve yaygınlaştırmak için araştırmacıların değişik modeller oluşturup yeterliliğini sınadıkları görülmektedir. DİN Teorisi ise çeşitli alanlarda araştırmacılar tarafından özellikle son yıllarda sıklıkla kullanılmakta ve yeterliliği denenmektedir (EK-2). Bu araştırmanın ilk evresinde Türkiye'nin 13 yavaş şehrinde faaliyet gösteren konaklama işletmeleri personelinin çevresel duyarlılık davranışları DİN Teorisi temelinde ölçülmüş ve yeterliliği sınanmıştır. Elde edilen sonuçlar, daha önceki araştırmalarla bir dizi farklılıklar ve benzerlikler göstermiştir. Bu araştırmada, personelin çevresel duyarlılık davranışları, Türkiye'nin yavaş şehirlerindeki konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamaların durumu, bu uygulamalardan personelin algıladığı faydalar ve söz konusu olan uygulamaları engelleyen faktörler incelenmiştir. Bu bölümde, araştırma konusunu ayrıntılı bir şekilde irdeleyerek önerilerde bulunmak için verilerden elde edilen sonuçlar, diğer araştırma sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır.

Bilindiği üzere bu çalışmada personel iki kategoriye ayrılarak yönetici ve işgören kapsamında araştırma yapılmıştır. Birinci aşamada DİN Teorisi'nin uyumu iki kategoride incelenmiştir. Katılımcı yöneticilerin egoistik değer yargılarıyla bireysel değerleri üzerinde kurulan hipotez için yapılan analiz sonucu ilişki bulunamamıştır. Bu sonuç, Landon ve diğerlerinin (2018) araştırma sonucuyla benzerlik göstermektedir. DİN teorisyenlerine göre (Stern ve diğerleri, 1999) bireyin egoistik değer yargısıyla, bireysel

değerleri ve ekolojik dünya görüşleri arasında ilişki bulunmayabilir. Ancak, egoistik değer yargısı, dolaylı yoldan inanç kümesi üzerinden bireyin proaktif çevresel duyarlılık davranışlarını etkileme gücüne sahiptir. Van Riper ve Kyle (2014); Han ve diğerleri (2017a); Landon ve diğerleri (2018); Denley, Woosnam, Ribeiro, Boley, Hehi ve Abrams (2020); Farhadi Andarabi ve Hassan (2022) da yaptıkları araştırmada egoistik değer yargısıyla, bireysel değerler ve ekolojik dünya görüşleri arasında bir ilişki gözlememişlerdir.

Bu araştırmada işgörenlerin egoistik değer yargılarıyla bireysel değerleri arasında ise zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte işgörenlerin egoistik değer yargılarının ortalama puanı ($\bar{x}$=2.53) nispeten olumlu bir değeri yansıtmaktadır. Tespit edilen bu değer, insanlık ve çevre ilişkisi bağlamında pozitif bir duruma karşılık gelmektedir. Bu sonuç, işgörenlerin çevreye, dünyaya ve insanlığa yönelik olarak benlik duygularını baskın biçimde empoze etme anlayışlarının olmadığını ortaya koymaktadır. Stern (2000) ve Dietz (2020) egoistik değer yargısının aksine, fedakârlık duygularının ağır bastığı bireylerin, çevresel duyarlılık davranışlara daha eğilimli olduklarını belirlemişlerdir. Dietz (2015) bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının ölçülmesinde değerler kapsamında egoistik değer yargısının ölçülmesine gerek duyulmadığını açıklamıştır.

Bu araştırmada, DİN Teorisi kapsamında yöneticilerin ve işgörenlerin özgecilik ve biyosferik değer yargılarıyla bireysel değerleri arasında güçlü ilişki bulunmuştur. Ayrıca yöneticilerin özgecilik ($\bar{x}$=3.81) ve biyosferik ($\bar{x}$=3.82) değer yargılarıyla, işgörenlerlerin özgecilik ($\bar{x}$=4.00) ve biyeosferik ($\bar{x}$=3.98) değer yargılarının ortalama puanları, bu konuda benzer görüşlerinin olduğunu göstermiş ancak işgörenlerin, çevrenin korunması için daha fazla fedakârlık yapmaya hazır oldukları sonucuna varılmıştır. İşgörenlerin özgecilik değer yargısının ortalama puanı, istatistiksel anlamda yöneticilerinkine göre yüksek çıkmıştır. Ayrıca işgörenlerin bireysel değerleriyle ekolojik dünya görüşleri arasındaki ilişki düzeyi yöneticilere göre az farkla da olsa daha yüksek puanı temsil ettiği saptanmıştır. Bu sonuçla, ölçeğin toplam ortalama puanlarında elde edilen sonuç benzerlik göstermiştir (yöneticiler $\bar{x}$=3.47 ve işgörenler $\bar{x}$= 3.67). Han, Hwang ve Lee (2017b); Han (2015) Landon ve diğerleri (2018), Megeirhi ve diğerleri (2020) araştırmalarında özgecilik değer yargısının, bireylerin ekolojik dünya görüşleri üzerindeki olumlu etkisini tespit etmişlerdir ve sonuçlar bu araştırmayla benzerlik göstermektedir.

Söz konusu araştırmalarda; özgecilik ve biyosferik değer yargılarının, bireylerin ekolojik dünya görüşlerini doğrudan etkilediği belirlenmiştir. Dahası bu etkileşimin bireyin, çevre sorunlarının ve sonuçlarının farkındalığına, sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmasına, çevresel duyarlılık normlarına ve çevresel duyarlılık davranışlarına da yansıdığı ve değişkenler arasında doğrudan ilişki olduğu bulunmuştur.

Bu araştırma sonucuna göre, çevresel sorunların ve sonuçların farkındalığıyla, sorumluluk üstlenme arasındaki ilişki düzeyi hem yöneticilerde hemde işgörenlerde düşük bulunmuştur. Stern (2000)'e göre değer yargıları, DİN Teorisi'nin nedensel zinciri üzerinde yer alan tüm değişkenleri de etkilemektedir. Stern'in bu değerlendirmesi, bu araştırmada da kanıtlanmış ve dolaylı yoldan etkisini göstermiştir. DİN teorisyenleri, değer yargılarının dolaylı yoldan etkisini belirlemek için hazırladıkları ölçekte, çevresel sorunların ve sonuçların farkındalığı bölümünde, bireyin egoistik, özgecilik ve biyosferik değer yargı düzeylerini ortaya koyabilen maddelere yer verilmiştir. Bu araştırmada yöneticilere ilişkin uygulanan çevre sorunlarının ve sonuçlarının farkındalığı ölçeğinin verilerinden elde edilen ortalama puanlar, yukarıdaki açıklamaları desteklememiştir. Yöneticilere ait ortalama puanlar, $SF_{(ego)}\bar{x}$=4.43, $SF_{(özgecilik)}\bar{x}$=4.40 ve $SF_{(biyosferik)}$ $\bar{x}$=2.94; işgörenlere ait ortalama puanlar, $SF_{(ego)}\bar{x}$= 4.44, $SF_{(özgecilik)}\bar{x}$=4.42 ve $SF_{(biyosferik\ )}$ $\bar{x}$=3.26 olarak belirlenmiştir. Çevre sorunlarının ve sonuçlarının farkındalık ortalama değerleri (yöneticiler $SF\bar{x}$=3.94 ve işgörenler $SF\bar{x}$=4.04) nispeten yüksek puanları temsil etmektedir. Görüldüğü gibi her iki kategorideki katılımcıların, çevre sorunlarının farkındalığı kapsamında egoistik değer yargısına ait aritmetik ortalama puanı diğer iki değer yargısına göre yüksek bulunmuştur. DİN Teorisi'ne göre, bireyin proaktif biçimde çevresel duyarlılık davranışlarda bulunması için ekolojik dünya görüşü ve çevre sorunları ve sonuçlarının farkındalığı ölçeklerinde biyosferik değer yargısını temsil eden maddelerin toplam ortalama puanı yüksek çıkmalıdır. Dietz (2020) DİN Teorisi'nin, insanın psikososyal özelliklerini temel alarak kurulduğunu bildirmiştir. Bu teori, bireysel egoistik değer yargılarından tamamen arınan ve tüm varlıklara fedakârlık hissi besleyen birisinin çevresel duyarlılık davranışlarda bulunabileceğini savunmaktadır. Bu araştırmada ise aksine, yöneticilere ve işgörenlere ait söz konusu toplam ortalama puan tatmin edici değildir. De Groot ve Steg (2009); Han (2015); Landon ve diğerleri (2018) araştırmalarında bireylerin ekolojik dünya görüşleriyle çevre sorunlarının farkındalıkları arasında doğru orantılı bir ilişki bulmuşlardır ve bu araştırmanın sonuçları da bu ilişkiyi desteklemektedir.

DİN Teori'sinde, bireyin sorumluluk üstlenme aşamasına gelmiş olması, çevre sorunlarını çözmek için üzerine düşen görevleri layıkıyla yerine getirmeye hazır olduğu anlamına gelmektedir. Dikkat edilmesi gereken şu ki bireyin, her ne kadar çevre sorunlarının ve sonuçlarının farkında olsa da çevresel duyarlılık davranışlarda bulunması için atfedilen sorumlulukları üstlenmesi gerekmektedir. Bu araştırmada, hem yöneticilerin ($\bar{x}$=2.82) ve hem de işgörenlerin ($\bar{x}$=2.95) çevre sorunlarına ilişkin sorumluluk üstlenmeye hazır olma toplam ortalama puanları düşük çıkmıştır. Yavaş şehirlerde yaşayan bireyler için elde edilen bu sonuç beklenmedik bir durumdur. Bu araştırmada, Yavaş Şehir Birliğine üye olmak için belirlenen 72 kriterin içeriği analiz edilmiş ve çevresel duyarlılıklk kriterlerine önemli düzeyde yer verildiği kanıtlanmıştır. Dolayısıyla yavaş şehirde yaşayan her bireyin çevre sorunlarına yönelik sorumluluklarını üstlenme sürecini aştığını kabul edilmekte ve proaktif biçimde çevresel duyarlılık davranışlarda bulunması beklenmektedir. Chaney ve Martin (2017) turizm destinasyonlarına müşteri çekilmesinde bireylerin, çevre sorunlarına ve sonuçlarına yönelik atfedilen sorumluluklarını üstlenmelerinin olumlu etkisine ve önemine açıklık getirmişlerdir. Bu araştırmacılara göre, destinasyonların pazarlama stratejilerinde çevresel duyarlılık müşterilere, atfedilen sorumluluklarının hatırlatılmasına yer verilmesi, müşteri çekmekle sınırlı kalmayıp, değerleri üzerinden bağımlılık oluşturur. Bununla birlikte bireylerde çevresel duyarlılık davranışların tetiklenmesinde, atfedilen somlulukların üstlenilmesi aşamasının da önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Toplumların değerlerine dayanan ahlakı zorunluluklar ve kurallar vardır. Bireylerin, bulundukları toplumun bu değerlerine dayanan ahlaki zorunlulukları ve kuralları kendi beklentileri olarak benimsemeleri; belirli eylemlerden kaçınmalarını veya gerçekleştirmelerini sağlamaktadır. Bazı psikolojik değişkenlerle ilişkilendirilen bu toplum yanlısı bireysel değerler, norm olarak tanımlanmıştır. Bireylerin, normlarının oluşmasında bulundukları toplumun ve kendilerinin inançları etkilidir (Schwartz, 1977a). Bireylerde çevresel duyarlılık davranışlar, mevcut çevresel sorunların inancına varmaları ve çevresel duyarlılık normlarının harekete geçmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bireyler değer verdikleri çevrenin ve varlıklarının tehdit altında olduğu inancına vardıklarında, çevresel duyarlılık normları harekete geçer. Böylelikle çevresel duyarlılık değerlerden ve inançlardan etkilenen normlar bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmasını sağlar. Schwartz, sunduğu Norm Aktivasyon Teorisi'nde, bireylerin sergiledikleri

davranışlarda normlarının önemli rolüne değinmiştir. Bu teoride, bireysel normların davranışlar üzerindeki etkisinin, dışsal ve geçici motive eden ödüllerden veya cezalardan çok daha güçlü olduğu açıklanmıştır. Der Linden (2015) de bu konuda yaptığı araştırmada, bir öğrenci grubu içinde enerjinin korunmasına yönelik bir yarışma düzelemiş ve ödüller belirlemiştir. Ödüllerin devreye konması ve duyurulması, yarışma öncesi öğrencilerin arasındaki rekabet seviyesini yükseltmiştir. Ancak uzun vadede öğrencilerin, enerjiyi korumak için sergiledikleri proaktif davranışların nedeni kısa vadeli ödüller değil de sahip oldukları normları olmuştur.

Çevresel duyarlılık norm, DİN Teorisi'nin nedensel zincirindeki son aşamadır. DİN Teorisi'ne göre bireysel normla çevresel duyarlılık davranış arasındaki ilişkisinin güçlü olması gereklidir. Ancak bu araştırmada, her iki kategorideki katılımcıların, normlarıyla çevresel duyarlılık davranışları arasında düşük düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca yöneticilerin bireysel normlarının toplam ortalama puanı ($\bar{x}$=3.93) ile işgörenlerinkinin ($\bar{x}$=3.93) aynı çıkması, çevresel duyarlılıklık konusunda benzer ahlaki değerlere sahip olduklarını açıklamaktadır. Yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışlarının toplam ortalama puanıyla ($\bar{x}$=3.39) işgörenlerinki ($\bar{x}$=3.67) arasında az bir fark görülmektedir. Elde edilen bu sonuç, her iki kategorideki katılımcıların orta düzeyde çevresel duyarlılık davranışlar sergilediklerini göstermektedir. Han ve diğerleri (2017a) araştırmalarında DİN Teorisi üzerinden, ABD de kruvaziyer ile seyahat eden turistlerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmüşlerdir. Turistler yolculukları süresince karbon monoksiti düşük olan ulaşım araçları seçmeye özen göstermişlerdir. Ayrıca yolculuk boyunca çevresel duyarlılık ürünleri satın almaya, kullanmaya ve aldıkları hizmetlerin bu yönde olmasına dikkat etmişlerdir. Araştırmacılar turistlerin çevresel sorumlulukları üstlenmesiyle normları arasında nispeten güçlü ilişki bulmuşlardır. Bu güçlü ilişki çevresel duyarlılık davranışlar sergilemelerine de yansımıştır. Bireylerde çevresel normların yüksek düzeyde olmasının, çevresel duyarlılık davranışları olumlu etkilediğini (Han ve diğerleri, 2017a; Han ve diğerleri, 2018) araştırmalarda kanıtlanmıştır. Ayrıca her iki araştırmada DİN Teorisi'nin nedensel zincirinde yer alan değişkenlerin sırayla birbirlerini etkiledikleri tespit edilmiştir. Landon ve diğerleri (2018)'de yaptıkları araştırmada, Han ve diğerlerinin (2017a) araştırmalarıyla benzer sonuçlar elde etmişlerdir.

Bu araştırmada, DİN Teorisi'nin uyumu her iki kategorideki katılımcılar üzerinde sınanmış ve nedensel zincirde yer alan değişkenler arasında her ne kadar zayıf ve orta

düzeyde ilişkiler bulunsa da geçerliği kanıtlanmıştır. Benzer şekilde turizm alanında, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının ölçülmesinde DİN Teorisi'nin kullanıldığı ve geçerliği kanıtlanmış olan araştırmalara rastlanmaktadır (Han, 2015; Landon ve diğerleri, 2018; Han ve diğerleri, 2018; Denley ve diğerleri, 2020; Megeirhi ve diğerleri, 2020).

Her iki kategoride incelenen katılımcıların çevresel duyarlılık davranışları alt boyutlara ayrılmıştır. Yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışları, katılımlar, inovasyon, girişimler ve sertifikasyon alt boyutları olarak adlandırılmıştır. Katılımlar olarak adlandırılan alt boyutta (D1, D2, D3, D4, D5, D6) işletmenin çevre politikalarının incelenmesi ve çevresel duyarlılık eğitim programları hakkında bilgi toplanması amacıyla hazırlanan soru maddelerine yer verilmiştir. Bu alt boyuttaki maddelerin toplam ortalama puanı ($\bar{x}$=2.69) düşük bir değeri temsil ettiği için yavaş şehirlerdeki konaklama işletmeleri yöneticilerinin etkin biçimde çevresel duyarlılık eylem planları ve eğitim programları hazırlamadıkları söylenebilir. Çevresel duyarlılık eğitim programları düzenlemeyen, konuya ilişkin yayınlanan ulusal kanunları, yönetmelikleri ve teşvikleri sürekli takip etmeyen bir yöneticiden, işletmesi için çevresel duyarlılık planlar hazırlayıp uygulaması beklenemez. Fraj, Matute ve Melero (2015) araştırmalarında, konaklama işletmelerinde yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmaları için bu konuda sürekli eğitim almaları gereğini ve önemini vurgulamışlardır. Araştırmacılar, İspanya'daki konaklama işletmelerinde yöneticilerin düzenledikleri proaktif çevresel duyarlılık planlarla, örgütsel güç ve rekabet edebilirlik arasındaki ilişkiyi sorgulamışlardır. Bulgulara göre, yöneticinin işletme için çevresel duyarlılık plan hazırlaması ve yeniliklere açık olması işletmeye rekabet gücü kazandırmaktadır. Ancak bunun için yöneticilerin çevre mevzuatlarıyla ve yeni teknolojilerin kullanımıyla ilgili sürekli eğitim almaları şart koşulmuştur. Bu sonuca benzer açıklamalar Chan ve diğerleri (2017b) tarafından yapılan araştırmada da bildirilmiştir.

İnovasyon olarak adlandırılan alt boyutta (D7, D8, D13) toplanan maddelerin ortalama puanı ($\bar{x}$=2.57) düşük bir değeri temsil etmiştir. İlgili soru maddelerine yer verilmesindeki amaç yöneticilerin, işletmelerinde enerji ve su tüketimi kapsamında çevresel duyarlılık davranışlarda bulunma düzeylerinin araştırılmasıdır. Yavaş Şehir Birliğinin üyelik kriterlerinde, özellikle çevre politikaları başlığı altında yerleştirilen madde 1.8, 1.11 de işyerlerinde enerji ve su tasarrufunun önemine ilişkin doğrudan vurgu yapılmıştır. Fakat

inovasyon boyutundan elde edilen sonuç, yavaş şehirlerdeki konaklama işletmelerinde yöneticilik yapan katılımcılardan beklenmeyen bir davranış biçimini ortaya çıkarmıştır. Yavaş şehir felsefesini tam olarak algılayan birey, çevresel duyarlılık davranışları temel ilke edinmelidir. Ancak görünen şu ki, yöneticiler işyerlerinde enerji ve su tüketim miktarına önem vermemektedirler. Durum böyleyken yeni bir araştırma sorusu ortaya çıkmaktadır: Söz konusu yöneticiler evlerinde de bu konular hakkında duyarsızlık göstermekteler midir? Katılımcı yöneticilerin %60'ı aynı zamanda işletme sahibidir. Bu işletme sahipleri evlerindeki enerji tüketim maliyetlerini kontrol ediyorlar mı? Yoksa işyerindeki gibi evlerinde de enerji tüketim maliyetini dikkate almıyorlar mı? Bu sorular üzerinden başka bir araştırma sorusu ortaya çıkmaktadır: Katılımcı yöneticiler, yavaş şehrin yerlilerinden midir yoksa yatırım ve kâr amacıyla bu şehirlerde iş kurmak için dışarıdan mı gelmişlerdir? Stern ve diğerleri (1999) bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını çok değişkenli sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörlere bağlamışlardır. Bu araştırmacılara göre çevresel vatandaşlığın düzeyi, bireylerin ırkı, yaşadığı mekân ve yöreye ilişkin olarak hissettiği aidiyet duygusuyla pozitif yönde ilişkilidir. Irk ve mekânsal aidiyet duygusu, bireyin özgecilik değer yargısını motive ederek proaktif çevresel davranışlarda bulunmasını sağlamaktadır.

Yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışlarını incelemek için girişimler adı verilen üçüncü alt boyutta beş soru maddesine (D9, D10, D11, D12, D14) yer verilmiştir. Bu maddelerde uygulanabilirliği daha elverişli olan ve ayrıntılara inmeyen çevresel duyarlılık davranışlara yer verilmiştir. Belki bu nedenle olmalı; girişimler adlı alt boyutta toplam ortalama puan orta bir değeri ($\bar{x}$=3.36) temsil etmektedir. Girişimler adlı alt boyuttaki D10 soru maddesi "*İşletmeye hizmet veren ve mal tedarik eden firmaların çevre duyarlılığı sertifikasına sahip olmasını kontrol etmekteyim*" en düşük ($\bar{x}$=3.07) puanı temsil ederken, beş soru içerisinde en yüksek puan D11 "*İşletmenin çevresinde bulunan tarihi, doğal ve kültürel değerlerin korunmasına dikkat etmekteyim*" maddesine aittir ($\bar{x}$=3.63). Özetle katılımcı yöneticilerin bu alt boyutta da çevresel duyarlılık davranış bağlamında orta düzeyde performans sergiledikleri söylenebilir.

Yöneticilerin işyerinde çevresel duyarlılık davranışlarının ölçülmesi için uygulanan ölçeğin dördüncü alt boyutunda sertifikasyon adıyla tanımlanan maddeler (D15, D16, D17) yer almaktadır. Yöneticilerin, "*Çevresel duyarlılık sertifikalarla ilgili yayınlanan ulusal haberleri, kanunları ve teşvikleri takip etmekteyim*" maddesi (D15) için verdikleri

yanıtın ortalama puanı, x̄=2.72; "*Çevresel duyarlılık sertifikalarla ilgili bilgi edinmek için T.C. Turizm Bakanlığının web sayfasını takip etmekteyim*" maddesi (D16) için verdikleri yanıtın ortalama puanı, x̄=2.44 ve "*Uluslararası çevresel duyarlılık sertifikalarla ilgili bilgi edinmek içi araştırma yapmaktayım*" maddesi (D17) için verdikleri yanıtın ortalama puanı, x̄=2.38 olarak bulunmuştur. Maddelerin ortalama puanları, katılımcı yöneticilerin çevresel duyarlılık sertifikaların alınmasına olumlu yaklaşmadıklarını açıklamaktadır. Üç maddenin toplam ortalama puanın düşük çıkması (x̄=2.15), yöneticilerin bu konudaki olumsuz görüşlerini yansıtmaktadır. Uzun yıllardan itibaren konaklama işletmelerinde çevresel duyarlılık sertifikalar hakkında uluslararası çapta olumlu ve olumsuz düşünceler öne sürülmüştür. Alanyazında bu konu üzerinde araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Örneğin Pizma (2009), çevresel duyarlılık sertifikaları önemli bir pazarlama aracı olarak belirtmiştir. Chan (2008, 2013), yaptığı araştırmada bazı konaklama işletmesi yöneticilerinin bu tarz sertifikaların olmasına olumlu yaklaştıklarını tespit etmiştir. Bu yöneticiler, çevresel problemlerinin azaltılmasında, pozitif imaj elde etmekte, ekonomi ve rekabet üstünlüğü sağlamakta bu tarz sertifikaların faydalı olduğuna inanmaktadırlar. Chan'e göre bir konaklama işletmesi çevresel duyarlılık sertifikaya sahip olduğunda yeşil otellerin reklamını ve tanıtımını yapan merkezi rezervasyon birliklerine katılabilir ve çevresel duyarlılık müşterilere erişimi kolaylaşır. İşletme yöneticisinin, seyahat acenteleri, tur operatörleri, tedarikçiler ve toptancılar gibi çevresel duyarlılık iş ortaklarıyla iletişimi kolaylaşır. Mensah ve Blankson (2014), konaklama işletmelerinde personel (yönetici ve işgören) eğitimine katkı sağlama ve güncel teknolojilerle tanışma fırsatı yarattığı için çevresel duyarlılık sertifikaların önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu düşüncenin aksine bazı konaklama işletmesi yöneticilerinin çevresel duyarlılık sertifikalara ilişkin yaklaşımları olumlu değildir. Peattie ve Crane (2005) çevresel duyarlılık standart sistemlerine ve bu sistemler üzerinden yapılan yeşil pazarlama için "green washing" terimini kullanmışlardır. Söz konusu araştırmacılara göre birçok işletme, bu tür sertifikaları aldığında ve yeşil pazarlama stratejilerini kullandığında "yeşil aklama" ile itham edilmektedir. Ancak Chan ve diğerleri (2020) yöneticilerin konuya bu şekilde yaklaşmalarının nedenini, çevresel duyarlılık standart sistemler ve sertifikalar hakkında algılarının doğru biçimde oluşmadığına ve bilgilerinin eksikliğine bağlamışlardır.

İklim değişikliğini ve çevre sorunlarını önlemek için çevre yasalarının düzenlenmesi ve devletler tarafından baskıların artmasıyla birlikte, kuruluşlarda ve işletmelerde özellikle

yöneticilerin çevre sorunlarına yönelik farkındalıklarının arttığı da görülmektedir. Birçok zincir konaklama işletmesinde kurumsal bağlamda çevre politikaları mevcuttur. Bireysel mülkiyet olan konaklama işletmelerinde, işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmaları için yönergeler hazırlanıp uygulamaya teşvik edilmektedir. Ayrıca, vizyona sahip küçük ve orta büyüklükteki konaklama işletmesi yöneticileri, işgörenlerinin çevresel duyarlılık davranışlarını geliştirmek amacıyla politikalarında bu konuya yer vermişlerdir (Batle, Orfila-Sintes ve Moon, 2018). İşgörenlerin çevresel duyarlılık davranış biçimlerinin araştırılması, konaklama işletmelerinde bu tür programların etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesine imkân sağlamaktadır (Chan, Hon, Chan ve Okumuş, 2014).

Dolayısıyla bu tezde işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışları da araştırılmış ve elde edilen veriler üç alt boyutta toplanmıştır. İlgili maddeler; interaktif eylemler (E1, E2, E3), çevresel eğitim (E4, E5, E6) ve kirliliğin azaltılması (E7, E8, E9) adlarıyla tanımlanmış ve toplam ortalama puanı ($\bar{x}$=3.67) olarak hesaplanmıştır. Her üç alt boyutta; işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışlarının ortalama puanları orta düzeyde değerleri temsil etmiştir. İnteraktif eylemler ($\bar{x}$=3.94), çevresel eğitim ($\bar{x}$=3.23) ve kirliliğin azaltılması ($\bar{x}$=3.84) alt boyutları arasında en düşük ortalama puan, işgörenlerin çevresel eğitimine aittir. Konaklama işletmelerinde personelin çevresel duyarlılık davranışlarını motive edilmesinde, eğitimin önemini vurgulayan araştırmalara rastlanmaktadır. Pinzone, Guerci, Lettieri ve Redman (2016), işyerinde gönüllü olarak çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmak isteyen işgörenlerin çabalarını değerlendirmek için işletmede eğitim programlarının düzenlenmesini gerekli bulmuşlardır. Bu vesileyle işgörenlerin çevresel duyarlılık bilgileri ve becerileri gelişip artarak, faydalı ve yerinde uygulamalara geçebilirler. Phama, Tučkováa ve Jabbourb (2019) yaptıkları araştırmada konaklama işletmelerinde çevresel duyarlılık insan kaynakları departmanının önemin vurgulamışlardır. Bu departman, çevresel konular hakkında sürekli eğitim ve öğretim programlarının düzenlenmesi, işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışlarını motive edip, bu tarz davranışların doğru biçimde şekillenmesini ve yönlendirilmesini sağlamakta etkilidir. İşgörenlerin çevresel duyarlılık eğitim programları içeriğinde, atıkların sınıflandırılması ve tanıtılması, emisyonların azaltılması, su, enerji ve diğer kaynakların korunması gibi konular üzerine odaklanmalıdır. Ayrıca yöneticiler, işgörenlerin çevresel performanslarını günlük olarak izlemeli ve çevresel duyarlılık çalışmalar yapan sivil toplum örgütleri ile kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerine kendileri de dâhil olmak

üzere işgörenlerinin katılmasını sağlamalıdırlar. Bu araştırmacılar, işgörenlerin çevresel duyarlılık eğitim programlarına katılmalarını motive etmek için konaklama işletmelerinde ödül sisteminin kurulmasını önermişlerdir.

Toplumlarda çevresel duyarlılık davranışları temelden yapılandırmak için yaş değişkeni önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca yapılan bazı araştırmalarda genç kuşağın çevresel duyarlılık davranışlara daha eğilimli olduğu görülmektedir. Ancak bu araştırmada, genç kuşağı temsil eden katılımcı işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışlarıyla diğer kuşaklar arasında farklılık görülmemiştir. Hatta gruplar içerisinde %31,32 oranla bu kuşağın en düşük puanı temsil ettiği ortaya çıkmıştır ve bu sonuç, Van Liere ve Dunlap (1980); Straughan ve Roberts (1999)'ın yapmış olduğu çalışma sonuçları ile tutarlılık göstermemektedir. Konaklama işletmelerinde personelin yaşları, gelir durumları ve bulundukları coğrafi konumla çevresel duyarlılık davranışları arasındaki ilişkinin araştırıldığı az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Araştırmalar genellikle personelin çevresel duyarlılık tutumları, algıları, bilişsel yargıları, sosyal psikoloji değerleri (Ababneh, 2021) veya bu işletmelerin müşterilerine yönelik olarak (Chan, Lee, Sun ve Wu, 2019) yürütülmüştur. Bu araştırmada yöneticiler kategorisinde ise yaş grupları ve çevresel duyarlılık davranışları arasında farklılık görülmüştür. En yüksek puan (%51,72) 41-45 yaş grubuna aitken en düşük puanı (%40,97) 31-35 yaş gurubu temsil etmiştir. Yapılan az sayıda araştırmalarda yaş gruplarının farklı sınıflandırılması etkeni de göz önünde tutulduğunda bu konu üzerinde derinlemesine tartışmanın yetersiz olacağı düşünülmektedir.

Çizelge 4.23'te görüldüğü üzere, yöneticilerin çevresel duyarlılık davranış puanları cinsiyete göre farklılık göstermiştir ($t=-2.50$; $p= 0.013<0.05$). Buradan erkek yöneticilerin kadınlara kıyasen daha fazla çevresel duyarlılık davranışlarda bulundukları sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca çevresel duyarlılık sertifikalar hakkında daha olumlu yaklaştıkları söylenebilir. İşgörenler kategorisinde ise cinsiyet açısında çevresel duyarlılık davranışlarında farklılık görülmemiştir. Ancak interaktif eylemler boyutunda kadın işgörenler erkeklere kıyasen daha olumlu davranışlar sergiledikleri tespit edilmiştir. Cinsiyet karşılaştırmalarında yapılan araştırmalarda kadınların erkeklere kıyasen çevre yanlısı davranışlarda daha ziyade bulundukları saptanmıştır. Fakat bu sonuçlar konaklama işletmeleri müşterilerine (Wang, Wang, Xue, Wang ve Li, 2018, Moise, Gil-Saura ve Molina, 2021) genel tüketicilere (He, Zhou, Wang, Li, Wang ve Li, 2020) ve hane halkına

(Xiao ve Hong, 2017) yönelik yapılan araştırmalardan elde edilmiştir. Söz konusu araştırmalarda bu sonucu kadınların daha duygusal olduğuna, toplumun ve sevdiklerinin zarar görmemesi istemine bağlamışlardır.

Bu araştırmada demografik özellikleri kapsamında her iki kategoride katılımcıların eğitim düzeyleriyle çevresel duyarlılık davranışları karşılaştırılmıştır. Her iki kategoride katılımcıların eğitim düzeyleri ile çevresel duyarlılık davranışları arasında farklılık görülmemiştir. Burada önemli bir konu üzerinde odaklanmak gerektiği ve bir araştırma konusu ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; bireylerin örgün eğitimleri mi yoksa çevresel duyarlılık eğitim düzeyleri mi çevresel duyarlılık davranışları üzerinde etkili olabilir? Yapılan araştırmalarda genellikle çevresel duyarlılık geliştiren eğitimsel müdahalelerin, çevresel duyarlılık davranışlar üzerindeki etkisi aranmış ve olumlu sonuçların ortaya çıktığı bildirilmiş (Fatoki, 2019) veya demografik özellikleri kapsamında kısaca bilgi verilmiştir (Chan, Hon, Chan ve Okumus, 2014; Abdou, Hassan ve Dief, 2020). Alanyazını zenginleştirmek amacıyla gelecekte bu konu üzerinde araştırma yapılması yararlı olabilir. Elde edilen sonuçlara göre; çevresel duyarlılık eğitimlerin örgün eğitim sisteminde mi yoksa ayrı verilmesinin mi faydalı olacağı hakkında plan yapılması olumlu sonuçlar ortaya koyabilir.

Konaklama işletmesi personelin gelir durumlarıyla çevresel duyarlılık davranışları arasında ilişkiyi araştıran az sayıda çalışma mevcuttur. Arshad, Abid, Ahmad, Anum ve Muhammad Khan (2021) konaklama işletmesi personelinin genel refahları ve maddi durumları ile çevresel duyarlılık davranışları arasındaki pozitif ilişkiye dikkat çekmişlerdir. Bu araştırmacılara göre, personelin çevresel duyarlılık davranışlara teşvik edilmesinde ve işyerinde bu tür davranışlar geliştirilmesinde gelir durumlarının iyi olması önemli bir etkendir. Diğer bir ifadeyle gelir durumu iyileştikçe çevresel duyarlılık davranışların geliştiği ve arttığı görülmektedir. Bu sonuç, bu araştırmanın sonuçları ile de örtüşmemektedir. Çünkü her iki kategorideki katılımcıların gelir durumlarıyla çevresel duyarlılık davranışları arasında farklılık tespit edilmemiştir.

Bu çalışmada, 13 yavaş şehirdeki konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarının düzeyinin araştırılması için hipotezler kurulmuş ve elde edilen verilerden yola çıkılarak durumları hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi Yavaş Şehir Birliğinin üyelik kriterlerinde birçok çevre politikasına

rastlamak mümkündür. Bu nedenle yavaş şehirlerde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin proaktif biçimde çevresel duyarlılık performans sergilemeleri beklenmektedir. Katılımcı yöneticilerin ve işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışlarıyla bu işletmelerde çevre yönetimi uygulamalarının gerçekleşmesi arasında pozitif ancak zayıf bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca geliştirilen ölçekten elde edilen veriler analiz edilmiş ve maddeler üç alt boyutta toplanmıştır. Söz konusu alt boyutlara, interaktif eylemler (F1, F2, F3, F4, F5, F6, F7), enerji verimliği (F8, F9, F10, F11) ve girişimci eylemler (F12, F13, F14, F15, F16) adı verilmiştir.

Katılımcı yöneticilerin konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarına ilişkin yanıtlarının toplam ortalama puanı ($\bar{x}$=3.21) orta düzeyde bir değeri temsil etmektedir. Üç boyut arasında en düşük ortalama puan ise interaktif eylemler ($\bar{x}$=2.97) aittir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının hazırladığı "Çevresel duyarlılık Konaklama Tesisi Belgesi Talebi" formunun EK bölümünde istenen şartların (Çevresel duyarlılıklık Kampanyası, 2020) çoğu "interaktif eylemler" adlı alt boyutta soru maddeleri hâlinde toplanmıştır. Yöneticilerin bu alt boyuta ilişkin soru maddelerine verdikleri düşük puanlar, işyerlerinde çevre yönetimi uygulamalarının asgari şartları bile sağlanmadığını göstermektedir. Enerji verimliği ($\bar{x}$=3.36) ve girişimci eylemler ($\bar{x}$=3.49) alt boyutlarında toplanan soru maddelerinin birçoğu kolaylıkla uygulanabilecek şartları barındırmaktadır. Buna rağmen burada da orta düzeyde puanlar elde edilmiştir.

Katılımcı işgörenlerin çalıştıkları konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları toplam ortalama puanı ($\bar{x}$=3.61) orta düzeyde bulunmuştur. İşgörenlerin, konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarına ilişkin görüşleri incelendiğinde, her üç alt boyutta da (interaktif eylemler $\bar{x}$=3.45, Enerji verimliği $\bar{x}$=3.70, girişimci eylemler $\bar{x}$=3.79) orta düzeyi temsil eden değerlere rastlanmaktadır. Bununla birlikte işgörenlerde de yöneticiler gibi, interaktif eylemler boyuta ait puanların ortalaması en düşük değeri temsil etmektedir.

Uluslararası çapta çevre yönetimini benimseyen ve etkin uygulamalar yapan konaklama işletmeleri mevcuttur. Bunlardan, Accor otelleri, oluşturduğu etkin planlar ve uygulamalarla çevre yönetimi konusunda dünya genelinde konaklama işletme sektörü için referans verilebilecek örneklerden biridir. Accor Grubu çevre yönetimi programına "Planet 21" adı vermiş ve özellikle su, enerji, gıda tasarrufuna dair bir içerik

oluşturmuştur. Yerel halkla ve ortaklarıyla iş birliği içerisinde çevre yönetimi uygulamalarını gerçekleştirmektedir. Bir diğer örnek olan Marriott otelleri, çevre yönetimi uygulamalarının ana hedefleri kapsamında enerji ve su tüketim miktarını azaltmak, personeli eğitmek, çevresel duyarlılık otellerle iş birliği yaparak sektörde bu tarz otelleri geliştirmek gibi faaliyetleri yürütmektedir. Aynı şekilde Hilton otelleri de enerji ve su israfını önlemekle birlikte hava kirliliğinin azaltılması üzerine yoğunlaşmış ve 2018'den itibaren çevresel duyarlılık faaliyetlerini sosyal sorumluluk projeleriyle birlikte ciddi biçimde yürütmektedir (Choi ve diğerleri, 2019).

Çevre yönetimi uygulamaları uluslararası zincir oteller ve büyük oteller kadar küçük otellerde de önemsenmelidir. Ancak Ouyang, Wei ve Chi (2019) büyük ve lüks konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarını, küçük ve alt sınıf konaklama işletmelerine göre daha başarılı bulmuşlardır. Araştırmacılar bu başarının nedenini, çeşitli paydaşların varlığına bağlamışlardır. Büyük ve lüks konaklama işletmeleri, hükümetler, devlet kurumları ve özerk kuruluşlar, müşteriler, medya vb. paydaşları tarafından daha çok gözlemlendiği için baskılara maruz kalmaktalardır. Dolayısıyla, söz konusu baskılara ilişkin karşılıklı tedbirler almakta ve çevre yönetimi uygulanmasına daha fazla özen göstermektedirler.

Küçük ve orta ölçekteki konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamalarını inceleyen araştırmalar da mevcuttur. Mensah (2020), çevre yönetimi uygulamaları kapsamında küçük otellerde atık yönetimini incelemiştir. Araştırma, Accra şehrinde faaliyet gösteren uygun fiyatlı konukevi, bir ve iki yıldızlı konaklama işletmeleri üzerinde yapılmış ve atık yönetiminin başarılı biçimde uygulanmadığına dair kanıtlar bulunmuştur. Geridönüşüm tesislerinin kurulması, atıkların bu tesislere taşınması, küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerine fazladan maliyet getirmektedir. Ayrıca atıkların ayrıştırılmasında ek çöp kutularının satın alınması, biyogaz tesislerinin hazırlanması ve kanalizasyon tedariki için dayatılan maliyetin yüksekliği, atık yönetiminin bu tür konaklama işletmelerinde başarılı biçimde uygulanmasını engellemektedir. Parpairi (2017), Yunanistan'da küçük ölçekli konaklama işletmeleri üzerinde enerji yönetimiyle ilgili bir araştırma yapmıştır. Enerji yönetimi için yapılan harcamaların küçük konaklama işletmelerine ekonomik yarar sağladığını açıklayan Parpairi, genellikle bu konuda oluşan algıların aksine bu tarz uygulamaların fazla masrafı olmadığı sonucuna varmıştır.

Konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulanması ve inovasyon stratejilerinin geliştirilmesi, işletme ve ülke ekonomisinin kalkınmasına ve gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu işletmelerin, düzenlenen yasal çevresel duyarlılıklık standartlarına ve sosyal ihtiyaçlara uyum sağlamasıyla birlikte ilgili sorumluluklarını üstlenmesi, sürdürebilir yatırımlar şeklinde uzun vadede yararlı olur. Başka bir deyişle, konaklama işletmeleri bu vesileyle sürdürülebilirlikle ilgili fırsatları yakalayabilirler (Njoroge, Anderson ve Mbura, 2019). Bu açıklamalar doğrultusunda araştırmanın devamında, katılımcı yöneticilerin işyerlerine çevre yönetimi uygulamalarından sağlanabilecek faydalar hakkında düşünceleri alınmıştır.

Yöneticilerin, 18 soru maddesinden oluşan faydalar ölçeğine verdikleri yanıtların toplam ortalama puanı ($\bar{x}$=4.15) iyi bir değeri göstermektedir. Elde edilen bu puanla, yöneticilerin işyerlerinde çevre yönetimi uygulamalarından sağlanacak faydaların nisbeten yüksek düzeyde farkında oldukları söylenebilir. Özellikle, sırasıyla G1 "*işletmenin imajını iyileştirir, $\bar{x}$=4.36*", G7 "*İşletmeye rekabet avantajı sağlar*", *$\bar{x}$=4.09*", G4 "*Çevresel duyarlılık olan müşterileri işletmeye çeker, $\bar{x}$= 4.06*" soru maddelerinin ortalama puanı, 18 soru maddesi içinde en yüksek değerleri yansıtmaktadır. Bununla birlikte yöneticilerin, G14 (işletmede malzeme tüketimini azaltır, $\bar{x}$= 4.04), G12 (işletmede çalışanların motivasyonunu ve verimliliğini artırır, $\bar{x}$= 4.03), G6 (işletmeye uluslararası çapta yeni pazarlara erişim imkânı sağlar, $\bar{x}$=4.03); G11 (işletme personeli için emniyetli ve sağlıklı çalışma ortamı sağlar, $\bar{x}$=4.01) soru maddelerine verdikleri cevaplardan elde edilen ortalama puanlar da yüksek çıkmıştır. Kasim, Gursoy, Okumus ve Wong (2014), yaptıkları araştırmada, çevre yönetiminin tüm konaklama işletmelerine (büyük-orta-küçük) uygulanabilir olduğunu ve böylelikle doğadaki kaynakların korunmasına katkı sağlanacağını bildirmişlerdir. Ayrıca pazarda sıkı rekabet ortamı olmasına ve işletme içinde karşılaşılan zorluklara rağmen çevre yönetimi uygulamalarının işletmeye kazanç sağladığını açıklamışlardır. Araştırmacılar, özellikle küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinin çevre yönetimi uygulamalarına uyum sağlayabileceklerini vurgulamışlardır.

Bu araştırmada, yöneticilerin çevre yönetimi uygulamaları hakkında olumlu düşüncelerinin olduğu ve faydalarını nispeten yüksek düzeyde algıladıkları tespit edilmiştir. Durum böyleyken konaklama işletmelerinin faaliyet süresi, ruhsat türü, konaklama işletmesinin tipi ve yöneticilerin pozisyonu baz alınmış ve çevre yönetimi

uygulamaları açısından aralarında farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Ayrıca çevre yönetimi uygulamasında yöneticilerin karşılaştıkları engeller incelenmiştir.

Bu araştırmaya dâhil olan konaklama işletmelerinin faaliyet süreci ağırlıklı olarak, "4 yıl veya daha az" ile "11 yıl veya daha fazla"dır. Burada ilginç olan durum, çevre yönetimi uygulamaları arasında farklılık bulunmamasıdır. Yani hem eski hem de yeni konaklama işletmelerinde çevresel duyarlılık mevzuat ve uygulamalarla ilgili hareketlilik yoktur. Türkiye'nin uluslararası Yavaş Şehir Birliğine (1999) üye olmasının üzerinden (2009) 12 yıl geçmiştir. Bu süreçte çevresel duyarlılık hareketlerin faaliyeti hız kazanmış, özellikle Türkiye'de devlet tarafından sıfır atık projelerinin hayata geçirilmesi için yoğun çaba sarf edilmektedir. Bununla birlikte iklim değişikliğiyle ve çevre sorunlarıyla mücadele kapsamında devlet kurumları ve özel kuruluşlar beraber veya ayrı ayrı projeler yürütmektedirler. Televizyon ve sosyal medya ağlarında sürekli, çevre mevzuatıyla ilgili bilgilendirici reklamlar ve programlar yayınlanmaktadır. Durum böyleyken yavaş şehirlerdeki konaklama işletmelerinde çevresel mevzuatlarla pek ilgilenmemeleri, bu konuda devlet kurumlarıyla veya özerk kuruluşlarla işbirliği içerisinde olmamaları endişe vericidir. Aslında konaklama işletmesi yöneticileriyle yapılan görüşmelerde hepsi, devlet düzenlemelerinin ve yaptırımlarının eksikliğine vurgu yapmışlar ve bu konuda destek verilmesini istemişlerdir. Massoud, Fayad, El-Fadel ve Kamleh (2010), konaklama işletme sektöründe çevresel duyarlılık girişimlerde bulunulması için kamu kurumlarının, özel kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin ve yerel yönetimlerin destek vermesi gerektiğini bildirmişlerdir. Söz konusu araştırmacıların elde ettikleri sonuçlarla, yöneticilerin, konuyla ilgili olarak bu tezde sunulan görüşleri örtüşmektedir. Novacka, Pícha, Navratil, Topaloglu ve Švec (2019) merkez ve Doğu Avrupa ülkelerindeki konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarına ilişkin olarak yöneticilerle yaptıkları görüşmelerde de benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Orta Avrupa'da bulunan konaklama işletmeleri, yöneticileri yeterli mali desteğe ulaştıkları ve paydaşları bu konuda kolaylıklar sağladığı için çevre yönetimi uygulamalarında karşılaştıkları engellerin üstesinden gelerek, Doğu Avrupa ülkelerini bu konuda geride bırakmışlardır. Orta Avrupa'daki devletler ve yerel yönetimler tarafından çevresel mevzuata ve uygulamalara önem verildiği için bu bölgelerde bulunan konaklama işletmelerinin yöneticileri sağlanan avantajlardan faydalanabilmektedirler.

Novacka ve diğerleri (2019)'ine göre yerel yönetimlerin, yerel işletmeleri, bölgesel çapta sürdürülebilir turizmin gelişmesi için çevresel duyarlılık girişimlerde bulunmaya teşvik etmeleri gerekmektedir. Bu teşvikler, destek fonlarının sağlanması, sivil toplum örgütleriyle birlikte bu konuda çeşitli projeler yürütülmesi, bölgeye uyumlu spesifik çevresel stratejilerin ve taktiklerin geliştirilmesi şeklinde gerçekleşebilir. Daha da önemlisi yerel yönetimler tarafından sağlanan bu desteklerin, konaklama işletmesi sahiplerine ve yöneticilerine doğru biçimde aktarılmasıdır. Yerel yönetimler, çevresel mevzuatlarla ilgili alınan kararlar, verilen desteklerin ayrıntıları hakkında, özetle sürdürebilir turizmin gelişmesiyle ve çevresel sorunların azaltılmasıyla ilgili tüm yasal düzenlemeleri ve uygulamaları konaklama işletmesi sahiplerine ve yöneticilerine doğru, yeterli ve anlaşılır şekilde iletmelidirler.

Ancak bu araştırmada katılımcıların birçoğu yerel yönetimlerin çevresel mevzuatlar, gereken uygulamalar ve eğitimler hakkında yeterince bilgi ve destek sağlamadıklarını belirtmişlerdir. Birçok yönetici Yavaş Şehir Birliğine katıldıktan sonra bu konularda yerel yönetimlerden destek alacaklarına inandıklarını ancak zamanla umduklarının karşılığını bulamadıklarını açıklamışlardır.

Ruhsat türüne göre yapılan incelemede, belediyeden çalışma izni alan konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamaları düzeyinin toplam ortalama puanı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığından ruhsat alanlara göre daha düşük çıkmıştır. Bu sonuç Teng, Horng ve Hu (2015)'nun araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Araştırmacılar Tayvan da 2.744'ü aşkın konaklama işletmesinin, doğrudan yerel yönetimler tarafından yönetildiğini bildirilmişlerdir. Ancak az sayıda konaklama işletmesinin çevresel duyarlılıklık sertifikasını almak için başvuruda bulunduğunu ve bu işletmelerin çevre yönetimi uygulamaları konusunda isteksiz olduklarını tespit etmişlerdir. Araştırmacılar bu durumun nedenini, yerel yönetimler başta olmak üzere diğer paydaşların yeterince destek vermemesine bağlamışlardır.

Bu araştırmada, çevre yönetimi uygulamalarında karşılaşan engeller kapsamında, konaklama işletmesi sahiplerinin de bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu konaklama işletmeleri ağırlıklı olarak küçük aile işletmesi şeklinde kurulup yönetilmektedirler. Yapılan görüşmelerde, çevre yönetimi uygulamalarının, konaklama işletmelerine yüklediği yüksek maliyetler nedeniyle sahipleri tarafından olumlu

karşılanmadığı bildirilmiştir. Çevre yönetimi uygulamalarına başlangıçta yapılan yatırımlar, zamanla işletmeye kazanç sağlayabilmektedir. Ancak işletme sahipleri, yaptıkları yatırımdan hemen kâr elde etmek istedikleri için bu uygulamalara olumlu yaklaşmamaktadırlar. Konaklama işletme sahipleri yapılan mali yatırımların geridönüşünden endişe etmekte ve sonuçları hakkında belirsizlik yaşamaktadırlar. Ayrıca işletme sahiplerinin, çevre yönetimi ve uygulamaları hakkında yeterli düzeyde ve doğru şekilde bilgiye ulaşmadıkları gerçeği gözardı edilmemelidir. Çevre yönetimi uygulamalarıyla ilgili olarak küçük ve orta ölçekli konaklama işletmelerinde yapılan bazı araştırmalar da bu araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Chan (2008), Hong Kong'da farklı sınıflarda faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin çevre yönetimi uygulamaların da karşılaştıkları engelleri araştırmıştır. Bulgularda, konaklama işletmelerinin sınıfı düştükçe çevre yönetimiyle ilgili uygulamalarda karşılaşılan engellerin arttığı tespit edilmiştir. Özellikle işletme sahiplerinin yaşadıkları mali kaynak eksikliği ve sonuç belirsizliği gibi engellerin küçük işletmeleri daha fazla etkilediği belirtilmiştir. Chan ve diğerleri (2020), konaklama işletmelerinde çevresel duyarlılık yeni sistemlerin ve teknolojilerin kurulmasında işletme sahipleri tarafından verilen desteğin önemini vurgulamışlardır. Araştırmacılar bu durumun nedenini, "Normalde bu işletmelerin sahipleri için kârın optimize edilmesi gereklidir. Çevre yönetimi uygulamaları kazanç ve kâr açısından uzun geri ödeme süresi gerektiren projeleri içermekte ve bu süreçte sahipler konaklama işletmesi yönetimine destek sağlamalılar yoksa büyük sıkıntılar yaşanabilir." şeklinde açıklamışlardır.

Sharma ve Gupta (2020) tarafından yapılan araştırmada, müşterilerin çevre yönetimi uygulamalarına verdikleri desteğin önemi vurgulanmış ve yöneticilerin bu konuda kaygılarının olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Akandere ve Zerenler (2017) tarafından yapılan araştırmada ise konaklama işletmelerinde çevresel duyarlılık tedarikçilerle işbirliği yapılarak, çevreci ürünler ve girdiler sağlanması gereği vurgulanmıştır. Ayrıca bu araştırmada da tüm yöneticiler, yeşil tedarikçiler konusunda yeterli bilgi alamadıklarını ve çevresel duyarlılık ürünlerin temini, iadesi ve geridönüşümünün sağlanmasında sıkıntılarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

Yusof ve Jamaludin (2014) de Malezya'nın turizm endüstrisinde çevre yönetimi ve uygulamalarının ağır ilerlediğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte araştırmacıların elde ettikleri sonuçlara göre, büyük ölçekli ve üst sınıfta bulunan konaklama işletmelerinin

sahipleri çevre yönetimi uygulamaları konusunda daha bilgili olup bu uygulamaları desteklemektedirler. Bu araştırmada da yavaş şehirlerdeki konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarının ağır ilerlediğini gösteren bulgular elde edilmiştir.

Bu araştırmanın amaçları doğrultusunda kurulan hipotezler test edilmiş ve yöntem bölümünde bulgular eşliğinde analizleriyle birlikte ayrıntılı açıklamaları yapılmıştır. Ancak kurulan hipotezlerin doğruluğuna net olarak ulaşmak için yönetici ve işgören kategorisinde yapılan değerlendirmeler Çizelge 4.24'de verilmiştir.

Çizelge 4.24. Araştırma Hipotezlerinin Değerlendirilmesi

Yönetici		İşgören	
Hipotez	Bulgu	Hipotez	Bulgu
H_1	Desteklendi	H_1	Desteklendi
$H_{1.1}$	Desteklenmedi	$H_{1.9}$	Desteklenmedi
$H_{1.2}$	Desteklendi	$H_{1.10}$	Desteklendi
$H_{1.3}$	Desteklendi	$H_{1.11}$	Desteklendi
$H_{1.4}$	Desteklendi	$H_{1.12}$	Desteklendi
$H_{1.5}$	Desteklendi	$H_{1.13}$	Desteklendi
$H_{1.6}$	Desteklendi	$H_{1.14}$	Desteklendi
$H_{1.7}$	Desteklendi	$H_{1.15}$	Desteklendi
$H_{1.8}$	Desteklendi	$H_{1.16}$	Desteklendi
H_2	Desteklendi	H_3	Desteklendi
H_4	Desteklendi	H_5	Desteklenmedi
H_6	Desteklendi	H_{10}	Desteklendi
H_7	Desteklendi	H_{11}	Desteklenmedi
H_8	Desteklenmedi	H_{12}	Desteklenmedi
H_9	Desteklenmedi	H_{13}	Desteklenmedi
H_{14}	Desteklenmedi	H_{15}	Desteklenmedi
H_{16}	Desteklendi	H_{17}	Desteklendi
H_{18}	Desteklendi	H_{19}	Desteklendi
H_{20}	Desteklendi		

Çizelge 4.24'de, bu araştırma hipotezlerinin kabul edilirliği yönetici ve işgören kategörisinde gösterilmiştir. Görüldüğü gibi desteklenen hipotezlerle birlikte desteklenmeyen hipotezler de vardır. Yönetici kategorisinde H_1'den $H_{1.8}$'e kadar DİN Teorisi'ne uyumlulukla ilgili hipotezlere yer verilmiştir. Aynı şekilde, H_1'den $H_{1.16}$'ya kadar işgörenlerden elde edilen veriler doğrultusunda DİN Teorisi'yle uyumluluğun test edilmesine yönelik olarak kurulan hipotezlerin doğruluğuna bakılmıştır. H_2 ve H_3

hipotezleri, yöneticilerin ve işgörenlerin çevresel duyarlılık davranışları ile konaklama işletmelerinde gerçekleşen çevresel duyarlılık uygulamalar arasındaki ilişki düzeyine ve yönüne ilişkin olarak kurulmuştur. H_4 ve H_5 hipotezleri, yöneticilerin ve işgörenlerin çevre yönetimi uygulamaları ile algıladıkları faydalar arasındaki ilişki düzeyinin ve yönünün saptanması amacıyla kurulmuştur. H_6'dan H_{13}'e kadar olan hipotezler, yöneticilerin ve işgörenlerin demografik özellikleriyle çevresel duyarlılık davranışları arasında farklılıklar olup olmadığını belirlemek için kurulmuştur. H_{14}'ten H_{20}'ye kadarki hipotezler, konaklama işletmesi özelliklerinin çevre yönetimi uygulamalarına yansımasının tespit edilmesi için kurulmuştur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Dünya ve varlıkları üzerinde iklim değişikliğinin olumsuz etkileri gittikçe daha bariz biçimde kendini göstermektedir. Söz konusu olumsuz etkileri yeterli ve etkili planlar yaparak azaltabilmek veya ortadan kaldırabilmek için temel nedenlerin tespit edilip uyumlu önlemlerin alınması gerekmektedir. Özgün destinasyonlar olarak tanıtımı yapılan yavaş şehirlerin ise üyesi oldukları Yavaş Şehir Birliğinin belirlediği kriterler kapsamında çevresel duyarlılık olmaları bir gereksimdir. Bu şehirlerde barınan tarihi, doğal ve sosyokültürel zenginliklerin, turizm pazarında cazip destinasyonlar olarak değerlendirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Özellikle son zamanlarda, bu şehirlerin yerel yönetimlerinin turizm sektörüyle daha çok işbirliği içinde olmak istedikleri ve turizm destinasyonları olarak daha ön plana çıkma ve değerlendirilme çabaları görülmektedir. Örneğin son dönemde TRT 1'de yayınlanan Melek dizisinde, Halfeti'nin sürekli adı geçmekte olup, izleyicilere özgün güzellikleri ve ürünleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Yavaş Şehir Birliğinin belirlediği üyelik kriterlerini, başvuran şehrin yönetim programı/faaliyetleri içinde, çevresel duyarlılıklık mevzuatına yer vermesi, turizm faaliyetlerini önemsemesi, altyapısı ve üstyapısının çevresel duyarlılık turizm faaliyetlerine uygun/yatkın olması beklentisi oluşturmaktadır. Bu beklenti, faaliyet gösteren tüm turizm işletmeleri dâhil olmak üzere konaklama işletmelerini de kapsamaktadır. Beklenen durum, bu şehirlerdeki konaklama işletmelerinin, fiziki ve insani bağlamda çevresel duyarlılık kriterlere uyum sağlamış ve güncel biçimde uygulamalara geçmiş olmalarıdır. Özellikle konaklama işletmelerinin pazarlama amaçları doğrultusunda, bulundukları coğrafi konuma göre, fiziki ve insani kaynak bileşenleriyle birlikte çevresel duyarlılık davranmaları hâlinde, iklim değişikliğine karşı verilen mücadelede önemli destek sağlayabilirler. Bu düşünce doğrultusunda bu araştırmada insani boyutta Türkiye'nin 13 yavaş şehrindeki konaklama işletmesi personelinin davranışsal açıdan çevresel duyarlılıklıkları incelemeye alınmış ve bunun için DİN Teorisi'nden faydalanılmıştır. Fiziki boyutta ise söz konusu konaklama işletmelerinde çevresel duyarlılıklık bağlamında alınan tedbirler ve gerçekleşen uygulamalar araştırılmıştır. Ayrıca bu konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamaların tesise sağladığı faydaların türünün personel tarafından değerlendirilmesi istenmiştir.

Bu araştırmanın altını çizdiği önemli bir konu, bireysel psikolojik savunma mekanizmasının devreye girmesiyle katılımcılar, her ne kadar çevresel duyarlılık noksanlı davranışlarını kendileri dışında nedenler göstererek meşrulaştırmaya çalışsalar da DİN Teorisi'nin nedensel zincirde yer alan değişkenlerin temel sorunun kaynaklarını ortaya çıkarıyor olmasıdır. Bu teoride nedensel zincirin en başına bireysel değerler yerleştirilmiştir. DİN teorisyenlerine göre bireylerde davranış, norm ve inanç değişkenleri sabit ilkeler olarak nitelendirilen değer yargılarından etkilenmektedir. Durkheim (1964: 48, 114), gerçek yargıların değer yargılarından ayrılmasına vurgu yapmış ve nedenini şöyle açıklamıştır: Gerçek yargılar, gerçek olguları veya olayları birtakım gerçek ilişkilerle açıklamakta sınırlıdır. Gerçek yargılar gerçekleri göstererek, olguların veya olayların nasıl olduğunu gözler önüne sermektedir. Örneğin, "Çevre yönetimini uygulamak için konaklama işletmesine parasal açıdan yatırım yapılmalı." ifadesi, gerçek yargıları açıklamaktadır. Ancak "Bir konaklama işletmesinde çevre yönetiminin uygulanması, çevresel duyarlılık personelin motivasyonunu artırır." ifadesinde, olumlu olan bir durumdan söz edilmekte ve değer yargıları bireyin, çevresel duyarlılık yükümlülüklerini yerine getirmesini güdülemektedir. Dolayısıyla çevresel duyarlılık değerler, özne olarak bireyleri, inandıkları normlara yönlendirerek beklenen çevresel duyarlılık davranışlarını ortaya çıkarabilir. Sosyal psikolojik alanda araştırma yapılırken en önemli nokta, değer yargılarının gerçek yargılardan ayırt edilebilmesidir. Bu araştırmada, hem yönetici hem işgören kategorosindeki katılımcıların gerçek yargılarıyla değer yargıları arasındaki anlam farkını ayırt edemedikleri ve bu karmaşanın çevresel duyarlılık inançlarına, normlarına ve davranışlarına yansıdığı sonucuna varılmıştır. Katılımcılar her ne kadar egoistik değer yargılarının etkisinde kalmadıklarını yansıtmaya çalışmış olsalar da egoistik değer yargılarının, çevresel duyarlılık davranışlarına yansıdığı ve ilişkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın bir başka önemli bulgusu, çevresel duyarlılık inanç bileşenleri kapsamında her iki kategoride katılımcıların, atfedilen çevresel duyarlılıklık sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmadıklarıdır. Stanford Felsefe Ansiklopedisi'nde (2018), bireyin inancından kaynaklı hissettiği güç, güven ve kararlılık derecesine göre değişebileceğini açıklamıştır. Bu nedenle iman ve inanç arasındaki farka dikkat etmek gerekmektedir. Bazen bireylerin inançları değişebilir veya davranışlarına yansımaz. Bireyde, entelektüel veya ahlaki kapasitesinin doğası gereği belirlediği olumlu amaçları doğrultusunda inancı oluşur ve bu doğrultuda kategorize edilmiş normları gelişir. Bu araştırmada her iki

kategorideki katılımcıların, çevre sorunları hakkındaki farkındalıklarının nispeten oluşmuş olmasına rağmen inançlarının yeterince gelişmediği ve bu olumsuz durumun da çevresel duyarlılık normlarına yansıdığı sonucuna varılmıştır.

Bu araştırma bulgularının ortaya koyduğu bir diğer önemli sonuç, her iki kategorideki katılımcıların, bireysel bağlamda proaktif çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmadıklarıdır. Bu sonuça, katılımcıların özbildirimlerine dayanılarak varılmış ve anket sorularına cevap verirken gerçek davranışlarını yansıttıkları varsayılmıştır. Ancak son dönemlerde çevresel duyarlılık davranışların, bireylerin özbildirimlerine dayanılarak ölçülmesi tartışma konusudur. Nitekim McCormack, Cerin, Leslie, du Toit ve Owen (2008), bireylerde, özbildirimlere dayanılarak ölçülen çevresel duyarlılık davranışların, her zaman gerçek davranışları yansıtmadığını ve abartıldığını saptamışlardır. Bu çalışmadaki bulgular, bu saptama dikkate alınarak değerlendirildiğinde, katılımcıların yüksek düzeyde çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmadıkları sonucuna varılmış olması, yavaş şehirlerdeki konaklama işletme personelinin çevresel duyarlılık davranış düzeyinin iç açıcı olmadığına işaret etmektedir.

Üzerinde odaklanılması gereken bir diğer önemli sonuç, bu araştırmanın gerçekleştirildiği yavaş şehirlerdeki konaklama işletmelerinin çevre yönetimi uygulamalarının orta düzeyde olduğudur. Yine çarpıcı başka bir sonuç ise araştırmanın gerçekleştirildiği konaklama işletmelerinin %95,2'sinin, ulusal ve/veya uluslararası çevre yönetimi sertifikalarından birine bile sahip olmamalarıdır. Yerel ekonomiye katkı sağlamak pahasına yavaş şehirlerde turizm talebine karşı esnek davranan ve talebi artırmaya çalışan yerel ve ulusal yönetimler ve sektör temsilcilerinin, bu şehirlerde mevcut çevresel krizlere ve daha sonra bu bağlamda ortaya çıkacak sorunlara göz yummamaları gerekmektedir. Bunun için sonuçlar doğrultusunda aşağıda bazı önerilerde bulunulmuştur.

5.2. Teorik Katkı ve Öneri

Konaklama işletmeleri, çevre ve insan sistemlerinin birleşmesinden oluşan karma bir sistemdir. Bu nedenle yavaş şehirlerdeki konaklama işletmesi personelinin çevresel duyarlılık davranışlarını incelemek için DİN Teorisi'nin kullanılması tercih edilmiştir. Yavaş Şehirlerdeki konaklama işletmesi personelinin bireysel çevresel duyarlılık değerleri, inançları ve normları incelenerek önemli rolleri ve ilişkileri sosyal psikolojik

açıdan tartışılmış ve kavramsal temelleri açıklanmıştır. Dolayısıyla araştırmanın konaklama işletmeleri bağlamında alanyazının gelişmesine ve zenginleşmesine katkı sağladığı düşünülmektedir. Araştırmanın örneklemi, Türkiye'deki yavaş şehirlerde faaliyet gösteren konaklama işletmeleri ve personelinden oluştuğu için genel olarak araştırmanın bulguları da bu şehirlerdeki konaklama işletmesi sektörüne ilişkin çevre yönetimi uygulamalarının durumu hakkındaki bilgilerin zenginleşmesini sağlamaktadır. Bu araştırmanın sonuçlarına dayanılarak yavaş şehirlerde konaklama işletmelerinin çevre yönetimi uygulamaları ve personelinin çevresel duyarlılık davranışları hakkında yeni araştırmalar geliştirilebilir.

Özetle, bu araştırmanın alanyazına 10 şekilde katkı sağlaması beklenmektedir:

- İlki, turizm alanında 2021 yılı Aralık ayına kadar taranan ulusal ve uluslararası indeksli dergilerde ve Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinde konaklama işletmesi personelinin çevresel duyarlılık davranışlarına DİN Teorisi açısından yaklaşan araştırmaya rastlanmamıştır ve bu, ilk araştırmadır (EK-2; EK-4).
- İkincisi, yavaş şehirlerde bulunan konaklama işletmelerindeki çevre yönetimi uygulamalarının, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının belirlediği çevresel duyarlılıklık kriterleri kapsamında incelenmiş olması, söz konusu konaklama işletmelerinin, yeşil yıldız sertifikası için şartlarının yeterlilik düzeyini ortaya koymaktadır.
- Üçüncüsü, konaklama işletmesi personelin çevresel duyarlılık davranışlarıyla bu işletmelerde gerçekleşen çevre yönetimi uygulamaları arasındaki ilişki mekanizmasını ve boyutlarını ele alan ilk araştırmadır.
- Dördüncüsü, Türkiye'nin 13 yavaş şehrindeki konaklama işletmelerinde gerçekleşen güncel çevre yönetimi uygulamalarının, yönetici ve işgören yönünden ilk kez ayrı ayrı ele alınıp incelenmiş olmasıdır.
- Beşincisi, konaklama işletmesi personelinin çevresel duyarlılık davranışlarını geliştirmede değer, inanç, norm ilkesinin öneminin ortaya konmuş olmasıdır.
- Altıncısı, konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarının proaktif biçimde gerçekleştirilmesi için bir model öne sürülmüş olmasıdır.
- Yedincisi, konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarının tamamen ekonomik etkenlere bağlı olmadığı ve personelin bu bağlamda sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmaları gerektiği saptanmıştır.

- Sekizincisi, Uluslararası Yavaş Şehir Birliğinin belirlediği kriterlerin çevre yanlısı olduğunun ispatlanmasıdır.
- Dokuzuncusu, bu şehirlerdeki konaklama işletmelerinde çalışan personelin çevresel duyarlılık davranışlarıyla demografik özellikleri arasındaki ilişkinin ilk kez ele alınmış olmasıdır.
- Son olarak yavaş şehirlerdeki konaklama işletmelerinin bazı özellikleriyle çevre yönetimi uygulamaları arasındaki ilişkiye bakılarak farklılıkları ortaya konulmuştur.

Bu araştırma yapılırken alanyazın taranmasında karşılaşan boşlukların doldurulması için gelecekte yapılacak araştırmalara aşağıda sunulan önerilerin ışık tutacağı düşünülmektedir:

- Bu araştırma, Türkiye'nin 13 yavaş şehrindeki konaklama işletmesi personelini kapsamaktadır. Dolayısıyla bu araştırma sonuçlarının güvenirliğini daha da artırmak için farklı bir evren ve örneklem seçilebilir. Örneğin ulusal veya uluslararası çeşitli ırklara ve dini inançlara mensup bireyler ve sayısı daha çok olan örneklem üzerinden araştırma tekrarlanabilir.

- Araştırmada, yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışlarının, cinsiyet değişkenine göre erkekler lehine anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. İşgörenler kategorisinde ise cinsiyet bağlamında farklılık bulunmamıştır. Bu durumda her iki kategorideki katılımcıların, evlerindeki çevresel duyarlılık davranışlarının DİN Teorisi temelinde ölçülmesi önerilmektedir. Böylelikle evdeki çevresel duyarlılık davranışlarıyla işyerindeki davranışları arasında farklılık olup olmadığı tespit edilebilir. Duruma göre çevresel duyarlılık davranışlarını artıracak eğitim programları geliştirilebilir.

- Konaklama işletmelerinin bazı özelliklerine göre çevre yönetimi uygulamalarındaki farklılıklara bakılmıştır. Bu özellikler dışında başka özellikleri, örneğin çevresel duyarlılık insan kaynakları departmanı açısından farklılıkları araştırılabilir.

- Bu işletmelerde çevre yönetimi uygulamalarında yöneticilerin karşılaştığı engelleri tespit etmek için nitel yöntem tercih edilmiştir. Gelecek çalışmalarda farklı yöntemlerin kullanılması önerilmektedir.

- Konaklama sektörü özellikle yavaş şehirlerde gün gittikçe gelişmektedir. Söz konusu şehirlerde konaklama işletmeleri arasındaki rekabetin artışıyla, farklılaştırılmış ürün ve hizmetlerin sunulması talep görebilir. Bu nedenle ürün ve hizmetleri konaklama işletmelerine sunan işletmelerin çevre yönetimi uygulamaları ve personelinin çevresel duyarlılık davranışları hakkında bilgi edinmek için araştırma yapılabilir.

5.3. Araştırmanın Uygulamaya Katkısı ve Öneri

Araştırmada sunulan bulgular, uygulamalı bağlamda yerel ve ulusal yönetimler ile sektör temsilcileri ve konaklama işletmesi yöneticilerine faydalı olabilecek bilgiler sunmaktadır. Bu araştırma Türkiye'deki birçok yavaş şehirde faaliyet gösteren konaklama işletmelerinin çevre yönetimi uygulamaları hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca personelinin çevresel duyarlılık davranışlarını ortaya koymakta ve çevresel duyarlılıklık sertifikasına sahip olan konaklama işletmelerinin yüzde oranı belirlenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda yavaş şehirlerin yerel yönetimi, konaklama işletmesi yöneticileri, turizm alanında doğrudan veya dolaylı olarak faaliyette bulunan paydaşları mevcut sorunların azaltılması veya ortadan kaldırılması için uygun politikalar ve stratejiler geliştirip uygulayabilirler. Ayrıca bu bilgiler destinasyon pazarlaması açısından tüm paydaşlar için uygun planların yapılmasına katkı sağlayabilir.

Bu araştırmada, DİN Teorisi'yle personelin çevresel duyarlılık davranışlarının incelenmesi, konunun iki boyuttan ele alınmasını ve önerilerde bulunulmasını gerekli kılmıştır. Birincisi, personel her ne kadar biyosferik ve özgecilik değerlerinin yüksek olduğunu düşünse de sonuçların, çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmaları için kendilerini "eğer" ve "belki" kavramlarıyla şartlandırdıklarını göstermiş olmasıdır. Personelin, sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmadıklarını açıklayan bulgular, bu durumun teyididir. Dolayısıyla personelin çevresel duyarlılık davranışlarının geliştirilmesi ve motive edilmesinde ilk adım, değerlerinde, kültürlerinde bu yönde temel atmaktır. Başka bir ifadeyle personelin çevresel duyarlılık davranması ve konaklama

işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarının proaktif biçimde gerçekleşmesi için personelin bu yönde çevresel kültürünün oluşması ve gelişmesi gereklidir. Bu bağlamda yavaş şehirlerde değer inanç norm temeline dayanan çevresel duyarlılık davranışların gelişmesi için yerel yönetimlere ve konaklama işletmesi yöneticilerine aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Yavaş şehirlerin yerel yönetimleri, belediyeleri bünyesinde uzman akademisyenlerin işbirliğinde ve denetimiyle konuya hakim ve duyarlı personelden oluşan bir ofis, departman veya çevre yönetimi komitesi oluşturabilirler. Bu personel yavaş şehirlerde bireylerin (yerel halk, dışarıdan gelenler, turistler) çevresel duyarlılık değerlerini, inançlarını, normlarını ve davranışlarını etkin ve doğru biçimde oluşturup geliştirmek için sürekli araştırma yapıp bu doğrultuda eğitim programları ve proje üretebilir. Örneğin, hazırlanan yerel ve ulusal radyo ve televizyon kanallarında çevresel duyarlılık değerlerine sahip olmanın bir ahlaki zorunluluk olduğu vurgulanarak bireylerin bu konudaki sorumluluklarını üstlenmeleri gerektiği dinleyicilere/ izleyicilere aktarılabilir. Çevresel sorunlar ve oluşturdukları riskler hakkında sürekli bilgiler verilip pratik çözümler sunularak özgecilik değer yargıları motive edilebilir. Çevresel duyarlılık vatandaşlığı aşılanarak, toplu taşıma araçları içinde, cadde ve sokaklarda, tüm işletmelerde, parklarda, eğitim ve spor kurumları ve kuruluşlarında, reklam panolarında bireylerin aklında kalabilecek cazip tasarımlarla görsel ve işitsel çevresel duyarlılık sloganları yayınlanabilir. Bu konuda paneller düzenlenerek, belgeseller hazırlanarak konu hakkında sürekli güncel bilgiler sunulabilir. Camilerde beş vakit ezanın ardından çevreye ve sorunlarına duyarlılık kapsamında gerekirse slogan vari ifadeler yayınlanabilir. Son olarak, bütün bu uygulamalar ciddiyetle takip edilmelidir.

- Yavaş şehirlerin belediyeleri, Kültür ve Turizm Bakanlığıyla iş birliği yaparak konaklama işletmesi yöneticilerinin mevcut değerler yönelimleri bağlamında çevre konusunda davranış değişikliğine yön verebilecek; değerlerden kaynaklanan ahlaki yükümlülüklerini güdüleyebilecek ve geliştirebilecek eğitim programları düzenleyip, katılımları zorunlu tutabilir.

- Belediye bünyesinde veya her bir konaklama işletmesinde sırayla sürekli toplantılar düzenlemek ve bu toplantılara katılmı yasalarla birlikte motive edici teşviklerle

desteklemek. Örneğin, düzenlenen toplantılarda ve eğitim programlarında en iyi sunum yapan yöneticilerin, yerel gazetelerde veya sosyal medyada isimleri duyurularak manevi teşviklerde bulunulabilir.

- Yavaş şehirlerin yerel yönetimleri, çevresel duyarlılık değerleri, inançları ve normları geliştirici el kitapları veya görsel videolar hazırlayıp tüm işletmelere, hane halkına ve diğer devlet kurumlarına ve özel kuruluşlara ulaşabilir ve motive edici, manevi değeri olan ödüller verebilir. Örneğin çevresel duyarlılıklık konusunda hazırlanan el kitaplarını okuyan bireyler arasında bir yarışma düzenlenebilir ve yarışmayı kazanan bireyin adına işlek bir yerde, tarihi ve kültürel yapılar civarında veya parkta fidan dikilerek, adı yazılabilir.

- Yöneticiler, konaklama işletmesinin açık ve kapalı alanlarında, örneğin oda, banyo, işgörenlere özel oda, restoran, mutfak vb. mekânlarda bireysel çevresel duyarlılık değerleri, bu yöndeki inançlarının ve normlarının gelişmesine katkı sağlayacak görsel ve işitsel paneller ve videoları iletişim cihazlarına yerleştirip, sunabilirler. Bunun için Türkiye çapında BOSİAD'ın hazırladığı "Yeşil Umut" ve uluslararası çapta "You Can Count on Trees", "Sustainability Song"; "See You Again"; "Love Song To The Earth" ve "Ve insan doğayı katletti" (ödüllü animasyon) şarkıları ve klipleri örnek verilebilir.

- Etkin çevresel duyarlılık davranışlarda bulunan işgörenler için motive edici manevi teşvikler belirlenebilir. Örneğin çevresel duyarlılık aktif davranışlarda bulunan işgören, saygın ve seçkin insanların ve meslektaşlarının önünde düzenlenen bir toplantıda onore edilebilir. Bu tür teşvikler her yavaş şehrin konaklama işletmeleri arasında düzenlenen aktiviteler boyutundada gerçekleştirilebilir. Dahası bu işgörenlerin adı ulusal ve uluslararası Yavaş Şehir Birliğinin web sayfasında yayınlanabilir. Ayrıca her yıl Yavaş Şehir Birliğinin düzenlediği festivallerde Türkiye çapında bu işgörenlerin katılmaları sağlanarak etkinlik sürecinde teşvik edilmeleri önerilmektedir.

- Konaklama işletmesi yöneticileri, çevreye ve canlılara yönelik kurumsal sosyal sorumluklarını üstlenip, işgörenlerini bu sorumluluklara dâhil edebilir. Örneğin kendi konaklama işletmelerinde, parklarda ve yeşil alanlarda sigara izmaritlerinin toplanması

ve bilgilendirme seminerlerinin verilmesi sağlanabilir. Bu tür faaliyetler hem işletmenin hemde bulunduğu yavaş şehrin çevresel duyarlılıklık kültürünü ve iklimini geliştirebilmekte etkin olabilir.

Türkiye genelinde yeşil yıldızlı konaklama işletmelerinin dağılım haritasına bakıldığında, yavaş şehirlerden örnek verilebilecek işletme bulunmadığı görülmektedir. Bu araştırmaya dâhil edilen konaklama işletmelerinin de yeşil yıldızlı sertifikaya sahip olmadıkları belirlenmiştir. Bu sonuçlara dayanarak yavaş şehirlerdeki konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamalarını geliştirmek için yerel yönetimlerine ve konaklama işletmesi yöneticilerine aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- İlk aşamada belediyelerin ve Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliğiyle yavaş şehirlerde faaliyet gösteren konaklama işletmelerine çevre yönetimi uygulamalarını zorunlu kılan yasalar düzenlenip uygulanmasını sağlayıcı tedbirler alarak çevresel duyarlılıklık taahhüdünde bulunmaları sağlanabilir. Alanyazında bu konu oldukça ayrıntılı tartışılmış ve paydaşlar tarafından uygulanan baskının olumlu etkilerine yönelik açıklamalar yapılmıştır. Elbette ki zorunluluk getiren yasalarla birlikte bilgi ve ekonomik destek paketleri sunmak konaklama işletmelerinde çevre yönetimi uygulamaların gerçekleşmesini sağlayabilir. Dahası bu uygulamaları sürdürmek için destek paketlerinin sürekli olması gereklidir. Yerel yönetimler ve Kültür ve Turizm Bakanlığı destek paketleri sunmak için birlikte, çevresel duyarlılık ürünler ve ekipmanlar için kampanyalar düzenleyebilirler. Destek paketleri ayrıca kampanyalı ekipmanların kurulmasını, çalıştırmak için eğitimini ve tamirini de kapsamalıdır. Çevre yönetim komitesi her konaklama işletmesinin mevcut çevre koşullarını inceleyerek, işletmenin fiziki ve teknolojik altyapısına, üstyapısına ve mali durumuna uygun destek paketini belirleyebilir.

- Yerel yönetimler, kendi şehirlerindeki konaklama işletmesi yöneticileri için, yakın şehirlerde çevre yönetimini uygulayan konaklama işletmelerine ziyaret programları düzenleyerek yöneticilerin, uygulamaları yakından görmelerini ve gezi sırasında tecrübe alışverişinde bulunmalarını sağlayabilirler. Böylelikle yöneticilerin motivasyonu yükselebilir ve görüşme sürecinde çevresel duyarlılık etik davranışlarının gelişmesine faydalı olabilir.

- Belediyelerin, konaklama işletmesi yöneticilerinin işgören alırken adayları, yayınladıkları çevresel duyarlılıklık el kitabı içeriğinden sınava tabi tutmalarını zorunlu kılmaları önerilmektedir. Ayrıca işgörenlerin, etik değerler, inançlar ve normların eksikliğinden kaynaklanan çevresel duyarlılık davranışların düzeltilmesi için sosyal psikoloji içerikli çevresel duyarlılık eğitim ve bilinçlendirme seminerlerine, toplantılarına vb. etkinliklere katılmaya teşvik edilmesi ve sertifika verilmesi önerilmektedir. Bu durumun ayrıca turizm istihdamına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çünkü kaba tabirle, çevresel duyarlılık eğitimler konaklama işletmeleri için başlangıçta, ekstra zaman ve maliyet demektir. Dolayısıyla çevresel duyarlılıklık eğitimi gören ve sertifikası olan işgörenler yöneticiler tarafından daha fazla talep edilebilir ve sabit işgören kadro güvencesi oluşabilir.

- Yavaş şehirlerdeki konaklama işletmesi yöneticilerinin, kooperatif çatısı altında birleşmeleri önerilmektedir. Daha ötesi, yavaş şehirler turizm geliştirme kooperatifi kurularak konaklama işletmeleri, restoranlar, acenteler vb. kooperatiflerinin de bir çatı altında toplanması isabetli olur. Kooperatifleşme bu işletmeler için birçok fayda sağlayabilir. Örneğin, yavaş şehirlerde çevre kirliliğine karşı tedbirler alınması kapsamında işletmelerin, çevre dostu malzemeleri, ürünleri ve hizmetleri uygun koşullarda temin etmeleri sağlanabilir. Çevre konusunda eğitimli bireyler işe alınabilir ve mevcut personele bu konuda eğitim verilebilir. Turizm sektörüyle bağlantısı olan tedarikçiler vb. tüm paydaşlara çevre dostu ürünler sunması için çeşitli destekler verilebilir. Örneğin bu tedarikçiler, sektöre yönelik kooperatifler aracılığı ile çevre dostu ürün ve hizmetlere ulaşabilirler. Doğal afetlerle ilgili olarak çevreye zarar vermeyecek koruyucu tedbirler alınabilir. İşletmelerin çevresel duyarlılık girişimlerinde bulunabilmesi için gerekli finansman desteği, uygun koşullarda verilecek kredilerle sağlanabilir.

- Kooperatifleşme, ulusal ve uluslararası turizm şirketleri ve çevresel duyarlılık şirketlerle iş birliği yapma avantajını da sağlayabilir. Böylelikle daha büyük ve kârlı pazarlara ve çevresel duyarlılık turistlere ulaşma imkânı doğmuş olur. Ayrıca ulusal ve uluslararası kooperatiflerle iletişim kurulması ve iş birliği yapılması, mali fonlara, kredilere ve destek paketlerine ulaşma ihtimalini yükseltebilir.

- Yavaş şehirlerdeki konaklama işletmesi yöneticilerinin çevresel duyarlılık işletme sertifikası almak için çaba göstermeleri önemli bir husustur. Bu yolla çevreyi ve varlıklarını korumuş olmakla birlikte uluslararası çevresel duyarlılık konaklama işletmeleri ağına dâhil olmaları da mümkün hâle gelecektir. Dolayısıyla turizm pazarında daha büyük pay elde etmiş olurlar ve yavaş şehirleri çevresel duyarlılık, bilinçli ve sorumlu turistlerin ziyaret etmesine destek verebilirler.

- Günümüzde iklim değişikliği ve çevresel sorunlardan kaynaklı olumsuz etkiler dünyayı ve varlıklarını ciddi şekilde tehdit etmektedir. Artık sadece devlet kurumlarının ve özel kuruluşların sosyal sorumluluk kapsamında çevresel duyarlılık projeler ve kampanyalar yürütmeleri yeterli değildir. Dünyada yaşayan her bireyin kendisi için çevreyi koruması gerektiği gerçeğini kavramalı ve çevresel vatandaşlık görevlerini yerine getirmelidir. Kuşkusuz, konaklama işletmeleri personeli, çevresel vatandaşlığın bir görev olduğunu kabullendiğinde kendilerine ve dünya varlıklarına yönelik olarak hazırlanmaya çalışılan huzur dolu ve kaliteli bir yaşam planında etkin rol almış olacaklardır.

KAYNAKLAR

Ababneh, O. M. A. (2021). "How do green HRM practices affect employees' green behaviors? The role of employee engagement and personality attributes". ***Journal of Environmental Planning and Management,*** 64(7), 1204-1226.

Abdou, A. H., Hassan, T.H. and El Dief, M. M. (2020). "A description of green hotel practices and their role in achieving sustainable development". ***Sustainability,*** 12(9624), 1-20.

Ahmad, W., Kim, W. G., Anwer, Z. and Zhuang, W. (2020, March). "Schwartz personal values, theory of planned behavior and environmental consciousness: How tourists' visiting intentions towards eco-friendly destinations are shaped?" ***Journal of Business Research,*** 110, 228-236.

Ajzen I. (1985) From intentions to actions: A theory of planned behavior. In J., Kuhl, J. Beckmann (Eds.), **Action control. SSSP springer series in social psychology,** (pp. 11-39). Berlin: Springer, Heidelberg.

Ajzen, I. (1991). "The theory of planned behavior". ***Organizational Behavior and Human Decision Processes,*** 50(2), 179-211.

Ajzen, I. (2005). **Attitudes, personality and behavior.** (2nd ed.). Berkshire: Open University Press, 174.

Akandere, G. ve Zerenler, M. (2017). "Yeşil otellerde yeşil tedarik zinciri yönetimi ve işletme performansı". ***Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,*** 1(2), 77-98.

Akarsu, B. (1975). **Felsefe terimleri sözlüğü.** Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 235.

Akkuş, G. (2013). ***Yemek turizmine katılma niyeti: planlı davranış teorisi çerçevesinde bir inceleme,*** Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 88.

Akoğlan Kozak, M. ve Gül Yılmaz, E. (2010). "Otel yöneticilerinin iç girişimcilik algılamaları: Frigya bölgesi örneği". ***Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,*** 21(1), 85-97.

Alipour, H. Safaeimanesh, F. and Soosan, A. (2019). "Investigating sustainable practices in hotel industry from employees' perspective: evidence from a Mediterranean Island". ***Sustainability,*** 11(23), 6556/1-30.

Alonso-Almeida, M. A., Robin, C., Pedroche, M. S. and Astorga, P. S. (2017). "Revisiting green practices in the hotel industry: A comparison between mature and emerging destinations". ***Journal of Cleaner Production,*** 140(3), 1415-1428.

Ap, J. (1992). "Residents' perceptions on tourism impacts". ***Annals of Tourism Research,*** 19(4), 665-690.

Arshad, M., Abid, G., Ahmad, J. Anum, L. and Muhammad Khan, M. (2021). "Impact of employee job attitudes on ecological green behavior in hospitality sector". ***Journal of Open Innovation: Technology, Market and Complexity,*** 7(31), 1-14.

Atalar, E. (2009). **Eko-etiketlemenin sürdürülebilir turizmdeki yeri.** Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 130.

Baker, M. A., Davis, E. A. and Weaver, P. A. (2014). "Eco-friendly attitudes, barriers to participation and differencesin behavior at green hotels". ***Cornell Hospitality Quarterly,*** 55(1), 89- 99.

Balkanlı, S. (2019). **Mimarlık ofisi çalışanlarının motivasyon faktörlerinin kuşaklar ile olan ilişkisi üzerine bir araştırma.** Yüksek Lisan Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 93.

Bamberg, S. and Rees, J. (2015). Environmental attitudes and behaviour: measurement. (2nd Edition). In J. D. Wright (Ed.), **International encyclopedia of the social & behavioral sciences**, (pp. 699-705.), Oxford: Elsevier.

Batıbeki, S. E. (2020). **Gastronomi festivallerine katılma niyetinin Planlı Davranış Teorisi çerçevesinde değerlendirilmesi.** Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale, 110.

Batle, J., Orfila-Sintes, F. and Moon, C.J. (2018, January). "Environmental management best practices: Towards social innovation". ***International Journal of Hospitality Management,*** 69, 14-20.

Bayram, A. T. (2018). Planlanmış Davranış Teorisi çerçevesinde e-spor turizmine katılma niyeti. ***Turizm Akademik Dergisi,*** 5(2), 17-31.

Beamon, B. M. (1999). Designing the green supply chain. ***Logistics Information Management,*** 12(4), 332-342.

Beavers, A. S., Lounsbury, J. W., Richards, J. K., Huck, S. W., Skolits, G. J. and Esquivel, L. (2013). "Practical considerations for using exploratory factor analysis in educational research". ***Practical Assessment, Research and Evaluation,*** 18(6), 1-13.

Berry, M. A. and Rondinelli, D. A. (1998). Proactive corporate environmental management: a new industrial revolution. ***The Academy of Management Executive,*** 12(2), 38-50.

Billgren, C. and Holmen, H. (2008). Approaching reality: Comparing stakeholder analysis and cultural theory in the context of natural resource management. ***Land Use Policy,*** 25(4), 550–562.

Black, J. S., Stern, P. C. and Elworth, J. T. (1985). "Personal and contextual influences on household energy adaptations". ***Journal of Applied Psychology,*** 70(1), 3-21.

Bleys, B., Defloor, B, Ootegem, L. V. and Verhofstadt, E. (2018). "The environmental impact of individual behavior: Self-assessment versus the ecological footprint". ***Environment and Behavior,*** 50(2), 187-212.

Bohdanowicz, P. (2006). "Environmental awareness and initiatives in the Swedish and Polish hotel industries-survey result". ***Hospitality Management,*** 25(4), 662-682.

Bozkurt, A. K. (2018). **Planlanmış Davranış Teorisi kapsamında yerli Y kuşağının destinasyon tercihlerinde davranışsal niyetlerinin belirlenmesi (Antalya örneği),** Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 200.

Bozkurt, A. K. ve Avcıkurt, C. (2019). "Planlanmış Davranış Teorisi ile yerli Y kuşağı turistlerin destinasyon tercih etme niyetlerinin belirlenmesi". ***Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,*** 21(4), 1294-1307.

Buffa, F., Franch, M., Martini, U. and Tamanini, A. (2018). "Hotel profiles based on environmental management practices: evidence from a study at an Alpine destination". ***Sustainability,*** 10(12), 4531/1-15.

Buzlu, M. Ö. (2019). **Her şey dahil otellerde israf: beş yıldızlı kıyı otellerinde bir araştırma.** Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin, 241.

Büyüköztürk, Ş. (2005). "Anket geliştirme". ***Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,*** 2(3), 133-151.

Cameron, D. (2001). "Chefs and occupational culture in a hotel chain: A grid-group analysis". ***Tourism and Hospitality Research,*** 3(2), 103-114.

Chan, E.S.W. (2008). Barriers to EMS in the hotel industry. *International Journal of Hospitality Management*, 27 (2), 187-196.

Chan, E. S. W. (2013, September). "Managing green marketing: Hong Kong hotel managers' perspective". ***International Journal of Hospitality Management,*** 34, 442-461.

Chan, E.S.W., Hon, A. H. Y., Chan, W. and Okumus, F. (2014, July). "What drives employees' intentions to implement green practices in hotels? The role of knowledge, awareness, concern and ecological behaviour". ***International Journal of Hospitality Management,*** 40, 20–28.

Chan, E. S. W., Okumus, F. and Chan, W. (2017a). "The applications of environmental technologies in hotels". ***Journal of Hospitality Marketing & Management,*** 26(1), 23-47.

Chan, E. S. W., Hon, A. H. Y., Okumus, F., and Chan, W. (2017b). "An empirical study of environmental practices and employee ecological behavior in the hotel industry". ***Journal of Hospitality & Tourism Research***, 41(5), 585-608.

Chan, G.S., H., Lee, A. L. Y., Sun, E.Y.S. and Wu, M. Z.T. (2019). "Investigation of chinese gen Y's environmental behavior to visit green hotel". ***Journal of Travel, Tourism and Recreation,*** 1(2), 28-38.

Chan, E. S. W., Okumus, F. and Chan, W. (2020, January). "What hinders hotels' adoption of environmental technologies: A quantitative study". ***International Journal of Hospitality Management,*** 84, 102324/1-10.

Chandler, E. W. and Dreger, R. M. (1993). "Anthropocentrism: Construct validity and measurement". ***Journal of Social Behavior and Personality,*** 8(2), 169-188.

Chaney, D. and Martin, D. (2017). "The role of shared values in understanding loyalty over time: A longitudinal study on music festivals". ***Journal of Travel Research,*** 56(4), 507-520.

Chang, H.S., Huh, C. and Lee, M.J. (2016). "Would an energy conservation nudge in hotels encourage hotel guests to conserve?". ***Cornell Hospitality Quarterly,*** 57(2),172-183.

Chen, M. F. and Tung, P. J. (2014, January). "Developing an extended theory of planned behavior model to predict consumers' intention to visit green hotels". ***International Journal of Hospitality Management,*** 36, 221-230.

Choi, H., Jang, J. and Kandampully, J. (2015, October). "Application of the extended VBN theory to understand consumers' decisions about green hotels". ***International Journal of Hospitality Management,*** 51, 87-95.

Choi, H. M., Kim, W. G., Kim, Y. J. and Agmapisarn, C. (2019, January). "Hotel environmental management initiative (HEMI) scale development". ***International Journal of Hospitality Management,*** 77, 562-572.

Chou, C. J. (2014, February). "Hotels' environmental policies and employee personal environmental beliefs: Interactions and outcomes". ***Tourism Management,*** 40, 436-446.

Coles, T., Dinan, C. and Warren, N. (2016). "Energy practices among small- and medium-sized tourism enterprises: a case of misdirected effort?" ***Journal of Cleaner Production***, 111(Part B), 399-408.

Costantino, C., Falcitelli, F., Femia, A. and Tudini, A. (2003). **Integrated environmental and economic accounting in Italy.** Presentation made at the Workshop on Accounting Frameworks to Measure Sustainable Development. OECD, Paris.

Costanza, R. (1989). "What is ecological economics?" ***Ecological Economics,*** 1(1), 1-7.

Costanza, R., Arge, R., De Groot, R., Farberk, S., Grasso, M., Hannon, B., Limburg, K., Naeem, S., O'Neill, R., Paruelo, J., Raskin, R. G., Suttonkk, P. and Belt, M. (1997). "The value of the world's ecosystem services and natural capital". ***Nature,*** 387(15 May), 253-260.

Creswell, J. W. (2009). "Mapping the field of mixed methods research". ***Journal of Mixed Methods Research,*** 3(2), 95-108.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). **Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve lisrel uygulamaları.** Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Darnall, N. and Kim, Y. (2012). "Which types of environmental management systems are related to greater environmental improve". ***Public Administration Review,*** 72(3), 351-365.

Daube, M. and Ulph, D. (2016). "Moral behaviour, altruism and environmental policy". ***Environmental and Resource Economics,*** 63(2), 505-522.

De Groot, J. M. and Steg, L. (2009). "Morality and prosocial behavior: the role of awareness, responsibility, and norms in the Norm activation model". ***The Journal of Social Psychology,*** 149(4), 425-449.

De Mendonça, M. and Baxter, T. E. (2001). "Design for the environment (DFE) - An approach to achieve the ISO 14000 international standardization". ***Environmental Management and Health,*** 12(1), 51-56.

Deng, S. and Chan, W. (2018). **Comprehensive energy systems.** The Hong Kong Polytechnic University, Hong Kong, China Elsevier, 855-867.

Denley, T. J., Woosnam, K. M., Ribeiro, M. A., Boley, B. B, Hehi, C. and Abrams, J. (2020). "Individuals' intentions to engage in last chance tourism: applying the value-belief-norm model". ***Journal of Sustainable Tourism,*** 28(11), 1860-1881.

Deraman, F., Ismail, N., Arifin, A. I. M. and Mostafa, M. I. A. (2017). "Green practices in hotel industry: Factors influencing the implementation". ***Journal of Tourism, Hospitality & Culinary Arts,*** 9(2), 305-316.

De Vellis, R. F. (2011). **Scale development theory and applications.** (Third Edition). Kaliforniya: SAGE Publications Inc., 216.

Dietz, T. (2015). **Handbook of value: Perspectives from economics, neuroscience, philosophy, psychology and sociology.** Edited by Tobias Brosch and David Sander. Chapter 16, Environmental value. 329-349. Oxford: Oxford University Press.

Dietz, T. (2017). **EK-1, DİN Teorisi hakkında oluşan sorulara yanıt bulmak için Prof. Dr. Dietz ile mail üzerinden yazışma.**

Dietz, T. (2020). EK-3, **DİN Teorisi hakkında oluşan sorulara yanıt bulmak için Prof. Dr. Dietz ile mail üzerinden yazışma** (2017).

Dietz, T., Fitzgerald, A. and Shwom, R. (2005, November). "Environmental values". ***Annual Review of Environment and Resources,*** 30, 335-372.

Douglas, M. (1966). **Purity and danger.** London and New York: Routledge & Kegan Paul Ltd, 193.

Douglas, M. (1970). **Natural symbols: Explorations in cosmology.** London: Barrie and Jenkins, 224.

Dunlap, R. E. and Van Liere, K. D. (1978). "The new environmental paradigma: aproposed measuring instrument preliminary results". ***Journal of Environmental Education,*** 9(4), 10-19.

Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G. and Jones, R. E. (2000). "Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale". ***Journal of Social Issues,*** 56(3), 425-442.

Dunlap, R. E. (2008). "The new environmental paradigm scale: from marginality to worldwide use". ***The Journal of Environmental Education,*** 40(1), 3-18.

Durkheim, E. (1964). **The division of labor in society.** New York: Noble Offset.

Edwards, T. J. (2000). **Small hotels and their environmental adaptation, is being small really being eco? The case of Nassau/Paradise Island, Bahamas.** Proceedings of the 9th Annual CHME Hospitality Research Conference, University of Huddersfield, Nassau, Bahamas.

Elis, R. J. and Thompson, F. (1997). "Culture and the environment in the pacific northwest". ***American Political Science Review,*** 91(4), 885-897.

Eriksson, L., Garvill, J. and Nordlund, A. M. (2006). "Acceptability of travel demand management measures: The importance of problem awareness, personal norm, freedom, and fairness". ***Journal of Environmental Psychology,*** 26 (1), 15-26.

Ertürk, M. (2013). **İşletmelerde yönetim ve organizasyon.** İstanbul: Beta Yayınları, 369.

Ertz, M., Karakas, F. and Sarigollu, E. (2016). "Exploring pro-environmental behaviors of consumers: An analysis of contextual factors, attitude and behaviors". ***Journal of Business Research,*** 69(10), 3971-3980.

Eyler, N. (2016). **50 Yaş üstü bireylerin planlı davranış teorisi kapsamında sağlık amacıyla seyahat etme niyetlerinin belirlenmesine ilişkin bir araştırma; Ankara örneği.** Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 244.

Farhadi Andarabi, F. ve Hassan, A. (2022). "Değer inanç norm teorisi temelinde çevresel duyarlılık davranışlarının ölçümü". ***Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,*** 33(1), 104-116.

Fatoki, O. (2019). "Hotel employees' pro-environmental behaviour: efect of leadership behaviour, institutional support and workplace spirituality". ***Sustainability,*** 11 (4135), 1-15.

Favre, M., Swedlow, B. and Verweij, M. (2019). "A cultural theory and model of power relations". ***Journal of Political Power,*** 12(2), 245-275.

Field, A. (2000). **Discovering statistics using SPSS for windows.** London: Sage Publications. Page: 496.

Filed, A. (1999). "Clean air at night". ***Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly,*** 40(1), 60-67.

Fisher, D. (2009). "Grid–group analysis and tourism: Tipping as a cultural behavior". ***Journal of Tourism and Cultural Change,*** 7(1), 34-47.

Fornara, F., Pattitoni, P., Mura, M. and Strazzera, E. (2016, March). "Predicting intention to improve household energy efficiency: the role of value-belief-norm theory, normative and informational influence, and specific attitude". ***Journal of Environmental Psychology,*** 45, 1-10.

Fraj, E., Matute, J. and Melero, I. (2015, February). "Environmental strategies and organizational competitiveness in the hotel industry: The role of learning and innovation as determinants of environmental success". ***Tourism Management,*** 46, 30-42.

Gardner, G. T. and Stern, P. C. (1996). **Environmental problems and human behavior.** Boston: Allyn and Bacon. 369.

George, D. and Mallery, M. (2010). **SPSS for windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update.** (10a ed.), Boston: Pearson. 386.

Gluck, M. (2014). “Decadence as historical myth and cultural theory”. ***European Review of History: Revue europeenne d’histoire,*** 21(3), 349-361.

Goodland, R. (1995). “The concept of environmental sustainability”. ***Annual Review of Ecology and Systematics,*** 26, 1-24.

Guagnano, G. A., Stern, P. C. and Dietz, T. (1995). “Influences on attitude-behavior relationships: A natural experiment with curbside recycling”. ***Environment and Behavior,*** 27(5), 699-718.

Gürlek, M. and Tuna, M. (2018). “Reinforcing competitive advantage through green organizational culture and green innovation”. ***The Service Industries Journal,*** 38 (7-8), 467-491.

Gürbüz, S. ve Şahin, (2015). **Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri.** (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, 439.

Han, H. (2015, April). “Travelers’ pro-environmental behavior in a green lodging context: converging value-belief-norm theory and the theory of planned behavior”. ***Tourism Management,*** 47, 164-177.

Han, H., Hwang, J. and Lee, M. J. (2017a). “The value-belief-emotion-norm model: Investigating customers’ eco-friendly behavior”. ***Journal of Travel and Tourism Marketing,*** 34(5), 590-607.

Han, H., Hwang, J. and Lee, S. (2017b, August). “Cognitive, affective, normative, and moral triggers of sustainable intentions among convention-goers”. ***Journal of Environmental Psychology,*** 51, 1-13.

Han, H., Olya, H. G. T., Cho, S. and Kim, W. (2018). “Understanding museum vacationers’ eco-friendly decision-making process: strengthening the VBN framework”. ***Journal of Sustainable Tourism,*** 26(6), 855-872.

Haralambopoulos, N. and Pizam, A. (1996). “Perceived impacts of tourism the case of samos”. ***Annals of Tourism Research,*** 23(3), 503-526.

Hauschild, M. Z., Rosenbaum, R.K. and Olsen, S. I. (Eds.). (2017). **Life cycle assessment: Theory and practice.** İsviçre: Springer Verlag Publisher, 1216.

He, Z., Zhou, Y., Wang, J., Li, C., Wang, M. and Li, W. (2020, October). “The impact of motivation, intention, and contextual factors on green purchasing behavior: New energy vehicles as an example”. ***Business Strategy and the Environment***, 30, 1249-1269.

Heberlein, T. A. (1972). “The land ethic realized: some socialpsychological explanations for changing environmental attitudes”. ***Journal of Social Issues,*** 28(4), 79-87.

Heberlein, T. A. (1977). “Norm activation and environmental action”. ***Journal of Social Issues,*** 33(3), 79-87.

Horner, S. and Swarbrooke, J. (2004). **International cases in tourism management.** USA Oxford: Elsevier Ltd., 416.

Houghton, J. and Tremblay, P. (1994). “The structure of hospitality: A cultural explanation of industrial diversity”. ***International Journal of Hospitality Management,*** 13(4), 327-346.

Hunter, L. M. and Toney, M.B. (2005). “Religion and attitudes toward the environment: a comparison of mormons and the General U.S. population”. ***The Social Science Journal,*** 42(1), 25-38.

Hwang, J. Kim, W. and Kim, J. J. (2019). “Application of the value-belief-norm model to environmentally friendly drone food delivery service”. ***International Journal of Contemporary Hospitality Management,*** 1-21.

Ibtissem, M. H. (2010). “Application of value beliefs norms theory to the energy conservation behaviour”. ***Journal of Sustainable Development,*** 3(2), 129-139.

Inglehart, R. (1995, March). "Public support for environmental protection: objective problems and subjective values in 43 societies". ***Political Science and Politics,*** 28, 57-72.

Işın, A. (2018). **Planlı Davranış Teorisi kapsamında Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin yerel yiyecekleri tüketme niyeti üzerine bir araştırma.** Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 180.

İnternet: Avrupa Çevre Ajansı. (1999). *DPSIR modeles.* Web: https://www.eea.europa.eu/downloads/af92bfee37d25458235c42035abfbf67/1606129171/page002.html.pdf adresinden 24 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Cittaslow International. (2017a). *Paragraph III joining commitments faculties art. 11 "friends of cittaslow".* Web: https://www.cittaslow.org/sites/d efault/files/ content/page/files/257/nuovo_statuto_cittaslow_en_12.05.pdf adresin- den 24 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Cittaslow International. (2017b). *Cittaslow internationa charter attachment "b" to the charter art. 11 transitional rule.* Web: https://www. cittaslow. org/ sites/default/files/content/page/files/257/nuovo_statuto_cittaslow_en_12.05.pdf adresinden 26 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Cittaslow International. (2017c). *Attachment "c" to the charter requirements for excellence.* Web: https://www.cittaslow.org/sites/default/files/content/page/ files/ 257/nuovo_statuto_cittaslow_en_12.05.pdf adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Cittaslow International Network. (2021). *Cittaslow list.* Web: https://www.cittaslow.org/sites/default/files/content/page/files/246/cittaslow_list_may_2021.pdf adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Cittaslow Türkiye. (2021). *Üyelik süreci ve kriterler.* Web: https://cittaslow turkiye.org/ uyelik-sureci-ve-kriterler/ adresinden 26 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: CSD. (1993). *1st session of the commission on sustainable development.* Web: https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?menu=1202 adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: ÇED. (2009). *Çevresel etki değerlendirmesi el kitabı.* Web: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/36491/mod_resource/content/1/1.%20HAFTA.pdf adresinden 26 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü. (2012). *Tehlikeli atıkların sınıflandırılması kılavuzu.* Web: https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/icerikler/c-lt2-2018020113 4601.pdf adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Çevreye Duyarlılık Kampanyası. (2020). *Dilekçe örnekleri.* Web: https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11596/cevreye-duyarlilik-kampanyasi-yesil-yildiz.html adresinden 26 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Douglas, M. (1982*). Class notes. A history of grid and group cultural theory.* Web: http://projects.chass.utoronto.ca/semiotics/cyber/douglas1.pdf. adresinden 26 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Environmental Management for Hotels. (2008a). *The industry guide to sustainable operation, air.* European Union: The International Tourism Partnership Publisher. Web: https://www.greenhotelier.org/wp-content/uploads/ 2015/ 01/5-Air-for-web-1.1.pdf adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Environmental Management for Hotels. (2008b). *The industry guide to sustainable operation, waste.* European Union: The International Tourism Partnership Publisher, Web: https://www.greenhotelier.org/wp-content/uploads/ 2014 /09/4-Waste-for-web-1-1.pdf adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Environmental Management for Hotels. (2008c). *Policy and management.* European Union: The International Tourism Partnership Publisher, Web: https://www.greenhotelier.org/wp-content/uploads/2012/05/EMH-1-Policy-Management-for-web-1-1.pdf adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: European Council of Town Planners. (2003). *The new charter of athens.* Web: https://patterns.architexturez.net/doc/az-cf-172768 adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: European Union. (2008). *Revised waste framework directive.* Web https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008L0098 adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Global Footprint Network. (2021). *Percentage That Biocapacity Exceeds Ecological Footprint.* Web: https://data.footprintnetwork.org/#/? adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: HOTEL Yearbook. (2019). *Special edition on sustainable hospitality.* Web: https://www.hotel-yearbook.com/ adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: HOTREC. (2018). *Guidance and solutions to raise energy efficiency in the European hospitality industry.* Web: https://www.hotrec.eu/wp-content/customer-area/storage/9208699a8037d7368829ac955f2e85fe/HOTREC-brochure-Energy-BAT-webversion-ilovepdf-compressed.pdf adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: ICCA (The International Council of Chemical Associations). (2012). *The global chemical industry's contributions to sustainable development and the green economy.* Web: www.icca-chem.org adresinden 26 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: IHEI. (1999). *International hotels environment initiative.* Web: https://sustainabledevelopment.un.org/content/dsd/dsd_aofw_mg/mg_success_stories/csd7/tour6.htm adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: InterContinental Hotels Group. (2018). *Annual report and form 20-F.* Web: https://www.ihgplc.com/investors/2018-annual-report adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Intelligent Energy Europe. (2019). *Excellence in energy for the tourism ındustry: Hotel energy solutions.* Web: https://wayback.archive-it.org/12090/202 10201143503/ https:/ec.europa.eu/energy/intelligent/projects/ adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Intelligent Energy Europe. (2019). *Nearly zero energy hotels.* Web: https://ec.europa.eu/energy/intelligent/projects/en/project-search?search_api_views_fulltext=accommodation adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: International Standard Organization ISO 14040. (1997). *Environmental management life cycle assessment principles and framework.* Web: https://web.stanford.edu/ class/cee214/Readings/ISOLCA. pdf adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: International Tourism Partnership. (2013). *Water management and responsibility in hotels.* Web: http://www.greenhotelier.org/know-how-guides/ water-management-and-responsibility-in-hotels/ adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnterner: International tourism partnership. (2021). *Hotel Water Measurement Initiative.* Web: https:// www.tourismpartnership.org/water-stewardship/ adresin- den 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Lee, C. (October, 2011). *Korea's first Slow City' in limbo, South Korean National Network,* vol. 1. Web: https://www.cittaslow.org/news/south-korean-national-network-south-korea-korea-herald-speaks-cittaslow-koreas-first-slow-city adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Livingstone, K. (January, 2002*). 50 years on the struggle for air quality in London since the great smog of December 1952.* London: Greater London Authority. Web: https://www.amazon.com/50-years-struggle-quality-December/ dp/1852614285 adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Millennium Ecosystem Assessment. (2005). *Ecosystems and human well-being: synthesis.* Web: https://www.millenniumassessment.org/documents/document.356. aspx.pdf adresinden 24 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Slow Food International. (2021). *Good, clean and fair: the slow food manifesto for quality.* Web:https://www.slowfood.com/wp-content/uploads/2015/07/Manifesto Quality_ENG.pdf adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Smartvatten. (2021). *The ultimate property owner's guide to water management.* Web: https://smartvatten.com/ adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Stanford Encyclopedia of Philosophy. (2019). *Belief.* Web: https://plato. stanford.edu/entries/belief/ adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Stanford Felsefe Ansiklopedisi. (2018). *The ethics of belief.* Web: https:// plato.stanford.edu/entries/ethics-belief/ adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (Mart, 2007). *Türkiye turizm stratejisi 2030 eylem planı 2007-2013.* Web: https://www.kultur.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi 2023pdf.pdf? 0/ adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2017). *Çevreye duyarlı turizm tesisleri.* Web: https://teftis.ktb.gov.tr/TR-264158/turizm-isletmesi-belgeli-konaklama-tesislerine-cevreye-.html adresinden 26 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2018). *Turizm tesisleri.* Web: http://yigm. Kulturturizm.gov.tr/TR,9579/turizm-tesisleri.html adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021). *Yeşil yıldız sertifikası.* Web: https:// yigm.ktb.gov.tr/TR-9579/turizm-tesisleri.html adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Terra Madre. (2021). *What We Do?* Web: https://www.terramadre.info/en/ adresinden 26 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: The Club of Rome. (1972). *The limits to exponential growth.* Web: http:// www. donel lameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-ver sion. pdF adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: The Global Assessment Report. (2019). *Biodiversity and ecosystem services.* Web: https://ipbes.net/global-assessment-report-biodiversity-ecosystem-services adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Turkish National Network. (2021). *Cittaslow Turkey*. Web: https://www. cittaslow.org/network/turkish-national-network adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Türk Dil Kurumu Sözcükleri. (2021). *İnanç.* Web: https://sozluk.gov.tr/ adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü. (2004, September). *Driver-pressure-state-impact-response framework.* Web: http://www.fao.org/land-water/land/land-gover nance /land-resources-planning-toolbox/category/details/en/c/1026561/ adresinden 24 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: UNWETO. (2019). *Hotel energy solutıons*. Web: https://www.unwto.org/hotel-energy-solution adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

İnternet: World Business Council for Sustainable Development. (2020). *Water.* Web: https://www.wbcsd.org/Programs/Food-and-Nature/Water adresinden 25 Aralık 2021'de alınmıştır.

Jackson, S. (2007). "Attitudes towards the environment and ecotourism of stakeholders in the UK tourism industry with particular reference to ornithological tour operators". ***Journal of Ecotourism,*** 6(1), 34-66.

Jackson, S. and Wong, M. S. (2017). "A cultural theory analysis of e-government: insights from a local government council in Malaysia". ***Information Systems Frontiers,*** 19(6), 1391-1405.

Johnson, B. and Swedlow, B. (2019). "Comparing cultural theory and cultural cognition theory survey measures to each other and as explanations for judged risk". ***Journal of Risk Research,*** 64(1), 1-23.

Joireman, J. A., Lasane, T. P., Bennett, J., Richards, D. and Solaimani, S. (2001, March). "Integrating social value orientation and the consideration of future consequences within the extended norm activation model of proenvironmental behavior". ***British Journal of Social Psychology***, 40(1), 133-55.

Jöreskog, K. G. (1993). **Testing structural equation model.** In K. A. Bollen, & J. S. Long (Eds.), *Testing structural equation models* (pp. 294-316). Thousand Oaks, CA: Sage.

Kahraman, N. ve Türkay, O. (2014). **Turizm ve çevre.** Ankara: Detay Yayıncılık, 240.

Kaiser, H. F. (1974). "An index of factorial simplicity". ***Psychometrika,*** 39(1), 31-36.

Karasar, N. (2016). **Bilimsel araştırma yöntemi.** Ankara: Nobel Yayınevi, 368.

Kargiglioğlu, Ş. (2019). **Planlı Davranış Teorisi bağlamında sokak lezzetlerinin destinasyon seçimi ve tekrar ziyaret etme niyetine etkisi: İstanbul ili örneği.** Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 123.

Kasim, A., Gursoy, D., Okumus, F. and Wong, A. (2014). "The importance of water management in hotels: a framework for sustainability through innovation". ***Journal of Sustainable Tourism,*** 22(7), 1090-1107.

Kaygısız, Ü. ve Aydın, S. Z. (2017). "Yönetişimde yeni bir ufuk olarak akıllı kentler". ***Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,*** 9(18), 56-81.

Keenan, E. A. (2015). **Drivers of prosocial behavior and pro-environmental choice.** Doctor of Philosophy Thesis in Management, University of California, Management, San Diego, 165.

Kement, Ü. (2013). **Genişletilmiş planlanmış davranış teorisi modeli kapsamında otel müşterilerinin yeşil yıldızlı otelleri tekrar ziyaret etme niyetlerinin incelenmesi.** Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 150.

Kırıkcı, S. (2019). **Akademisyenlerin kongre turizmine katılma niyetlerinin Planlı Davranış Teorisi kapsamında incelenmesi: Batı Karadeniz bölümü örneği.** Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karabük, 92.

Kiatkawsin, K. and Han, H. (2017). "Young travelers' intention to be have pro-environmentally: merging the value-belief-norm theory and the expectancy theory". ***Tourism Management,*** 59(April), 76-88.

Kirk, D. (1995). "Environmental management in hotels". ***International Journal of Contemporary Hospitality Management,*** 7(6), 3-8.

Kirk, D. (1996). **Environmental management for hotels: A student's handbook.** Oxford: Boston: Butterworth-Heinemann, 131.

Kline, B. R. (2011). **Principles and practice of structural modeling.** (3rd Edition.). New York-London: The Guilford Press, 427.

Knez, I. (2016). "Is climate change a moral issue? effects of egoism and altruism on pro-environmental behavior". ***Current Urban Studies,*** *4(2),* 157-174.

Knez, I., Thorsson, S. and Eliasson, I. (2013). "Climate change: Concerns, beliefs and emotions in residents, experts, decision makers, tourists and tourist industry". ***American Journal of Climate Change,*** 2(4), 254-269.

Knox, P. L. (2005). "Creating ordinary places: Slow cities in a fast world". ***Journal of Urban Design,*** 10 (1), 1-11.

Kozak, N. (1991). "Betuyab: çevreye saygılı bir turizm". ***Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,*** *2*(5), 32-33.

Kozak, M. (2015). **Bilimsel araştırmalar: tasarım, yazım ve yayım teknikleri.** (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Kukanja, M., Planinc, T. and Šuligoj, M. (2016). "Influence of managers' demographic characteristics on CSR practices in the restaurant industry: the case of Slovenia". ***Tourism and Hospitality Management,*** 22 (2), 151-172.

Kuo, N. W., Chiang, H. C. and Chiang, C. M. (2008). "Development and implication of an integrated indoor air quality audit to an international hotel building in Taiwan". ***Environment Monitor Assessment,*** 147(1), 139-147.

Kurt, O.C. (2018). **Bağımsız seyahat eden turistlerin sokak yiyeceklerini tüketme niyetinin Planlı Davranış Teorisi çerçevesinde incelenmesi: İstanbul'da bir çalışma,** Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, 89.

Landon, A. C., Woosnam, K. M. and Boley, B. B (2018). "Modeling the psychological antecedents to tourists' pro-sustainable behaviors: an application of the value-belief-norm model". ***Journal of Sustainable Tourism,*** 26(6), 957-972.

Lawshe, C. H. (1975, December). "A quantitative approach to content validity". ***Personnel Psychology,*** 28, 563-575.

Lee, Y., Kim, S., Kim, M. and Choi, J. (2014). "Antecedents and interrelation ships of three types of pro-environmental behavior". ***Journal of Business Research,*** 67(10), 2097–2105.

Leicester, J. (2008). "The nature and purpose of belief". ***Journal of Mind and Behavior,*** 29(3), 217-237.

Lenzen, M., Sun, Y., Faturay, F., Ting, Y., Geschke, A. and Malik, A. (2018, June). "The carbon footprint of global tourism". ***Nature Climate Change,*** 8, 522-528.

Li, M., Zhang, H., Xiao, H. and Chen, Y. (2015). "A grid-group analysis of tourism motivation". ***International Journal of Tourism Research,*** 17(1), 35-44.

López-Mosquera. N. and Sánchez, M. (2012). "Comparative study between the theory of planned behavior and the Value-Belief-Norm Model regarding the environment, on Spanish Housewives' recycling behavior". ***Journal of Applied Social Psychology,*** 42(11), 2797-2833.

Markle, G. (2019). "Understanding pro-environmental behavior in the us: insights from grid-group cultural theory and cognitive sociology". ***Sustainability,*** 11(532), 1-14.

Masa'deh, R., Nasseef, M. A., Sunna, C., Suliman, M. and Albawab, M. (2017). "The effect of hotel development on sustainable tourism development". ***International Journal of Business Administration,*** 8(4), 16-33.

Massoud, M.A., Fayad, R., El-Fadel, M. and Kamleh, R. (2010). "Drivers, barriers and incentives to implementing environmental management systems in the food industry: a case of Lebanon". ***Journal of Cleaner Production,*** 18(3), 200-209.

Mayer, H. and Knox, P. (2010). "Small town sustainability: Prospects in the second modernity". ***European Planning Studies,*** 18(10), 1545-1565.

Megeirhi, H, A., Woosnam, K. M., Ribeiro, M. A., Ramkissoon, H. and Denley, T.J. (2020). "Employing a value-belief-norm framework to gauge Carthage residents' intentions to support sustainable cultural heritage tourism". ***Journal of Sustainable Tourism,*** 28(9), 1351-1370.

Mensah, I. and Blankson, E. J (2013). "Determinants of hotels' environmental performance: Evidence from the hotel industry in Accra, Ghana." ***Journal of Sustainable Tourism,*** 21(8), 1212-1231.

Mensah, I. (2014). "Different shades of green: environmental management in hotels in Accra". ***International Journal of Tourism Research,*** 16(5), 450-461.

Mensah, I. and Blankson, E. J. (2014). "Commitment to Environmental Management in Hotels in Accra". ***International Journal of Hospitality & Tourism Administration,*** 15(2), 150-171.

Mensah, I. (2020, March). "Waste management practices of small hotels in Accra: An application of the waste management hierarchy model". ***Journal of Global Business Insights,*** 5(1), 33-46.

Merriam, S. B. (2009). **Qualitative research a guide to design and implementation.** (2. Edition). San Francisco: Josey-Bass A Wiley Imprint.

Merrriam, S. B. (2013). **Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber.** (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel.

Meydan Uygur, S. (2017). **Örnek olaylarla turizm pazarlaması.** Ankara: Detay Yayıncılık, 434.

McCormack, G.R., Cerin, E., Leslie, E., Du Toit, L. and Owen, N. (2008). "Objective versus perceived walking distances to destinations". ***Environment and Behavior,*** 40(3), 401-425.

Milton, K. (1996). **Environmentalism and cultural theory, exploring the role of anthropology in environmental discourse.** London and NewYork: Routledge. 266.

Moise, M., Gil-Saura, I. and Molina, M.E.R. (2021). "The importance of green practices for hotel guests: does gender matter?" ***Economic Research-Ekonomska Istraživanja,*** 34(1), 1-22.

Morrison, M., Duncan, R. and Parton, K. (2015). "Religion does matter for climate change attitudes and behavior". ***Journal PLOS One,*** 10(8), 1-16.

Mostafa, M. M. (2013). "Wealth, post-materialism and consumers' pro-environmental intentions: A multilevel analysis across 25 nations". ***Sustainable Development,*** 21(6), 385-399.

Njoroge, M., Anderson, W. and Mbura, O. (2019). "Innovation strategy and economic sustainability in the hospitality industry". ***The Bottom Line,*** 32 (4), 253-268.

Novacka, L., Pícha, K., Navratil, J., Topaloglu, C. and Švec. R. (2019). "Adopting environmentally friendly mechanisms in the hotel industry". ***International Journal of Contemporary Hospitality Management,*** 31(6), 2488-2508.

Nurdemir, Ö. T. (2015). **Risk algılamanın zarar azaltma sürecindeki rolü: Samsun örneği.** Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 101.

Olya, H. G. T. and Akhshik, A. (2019). "Tackling the complexity of the pro-environmental behavior intentions of visitors to turtle sites". ***Journal of Travel Research,*** 58(2), 313-332.

Ouyang, Z., Wei, W. and Chi, C.G. (2019, January). "Environment management in the hotel industry: does institutional environment matter?" ***International Journal of Hospitality Management,*** 77, 353–364.

Önder, Ö. R. (2004). **İstatistik ve biyoistatistik. KPSS-SB sağlık bilimleri.** (Ed. K. Okan). (2. Baskı), Ankara: Selim Kitabevi, 725-738.

Özer, L., Kement, Ü. ve Gültekin, B. (2015). "Genişletilmiş planlanmış davranış teorisi kapsamında yeşil yıldızlı otelleri tekrar ziyaret etme niyeti". ***Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,*** 33(4), 59-85.

Öztürk, B. H. (2019). **Türkiye'de gençliğin değer dönüşümü.** Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 170.

Pallant, J. and Manual, S. S. (2001). **A step by step guide to data analysis using SPSS for Windows (versions 10–11).** Milton Keynes: Open University Press, 352.

Parpairi, K. (2017). "Sustainability and energy use in small scale greek hotels: energy saving strategies and environmental policies". ***Procedia Environmental Sciences,*** 38, 169-177.

Patel. T. and Rayner, S. (2015). "A Transactional culture analysis of corporate sustainability reporting practices: six examples from India". ***Business & Society,*** 54(3), 283-321.

Peattie, K. and Crane, A. (2005). "Green marketing: legend, myth, farce or prophesy?" ***Qualitative Market Research: An International Journal,*** 8 (4), 357-370.

Perri, G. and Richards, P. (2017). **Mary Douglas: Understanding social thought and conflict.** London: Berghahn Books Publisher, 235.

Phama, N. T., Tučkováa, Z. and Jabbourb, G. (2019, June). "Greening the hospitality industry: How do green human resource management practices influence organizational citizenship behavior in hotels? A mixed-methods study". ***Tourism Management,*** 72, 386–399.

Pinzone, M., Guerci, M., Lettieri, E. and Redman, T. (2016). "Progressing in the change journey towards sustainability in healthcare: The role of "Green" HRM". ***Journal of Cleaner Production,*** 122, 201-211.

Pizam, A. (2009). "Green hotels: a fad, ploy or fact of life?". ***International Journal of Hospitality Management,*** 28 (1), 1-1 (Editorial).

Ramus, C. A. (2002). "Encouraging innovative environmental actions: what companies and managers must do". ***Journal of World Business,*** 37(2), 151-164.

Ramus, C. A. and Steger, U. (2000). "The roles of supervisory support behaviors and environmental policy in employee "Ecoinitiatives" at leading-edge European companies". ***Academy of Management Journal,*** 43(4), 605-626.

Raskin, J. D. (2014). **A critical look at social justice ideology in counseling and psychotherapy.** In C. V. Johnson, H. L. Friedman, J. Diaz, Z. Franco, & B. K. Nastasi (Eds.), *Social justice and psychology. The Praeger handbook of social justice and psychology: Fundamental issues and special populations; Well-being and professional issues; Youth and disciplines in psychology* (p. 51–64). Praeger/ABC-CLIO.

Rees, W. E. (1992). "Ecological footprints and appropriated carrying capacity: What urban economics leaves out". ***Environment and Urbanisation,*** 4(2), 121-130.

Rohrschneider, R. (1990). "The roots of public opinion toward new social movements: an empirical test of competing explanations". ***American Journal of Political Science,*** 34(1), 1-30.

Rokeach, M. (1979). **Understanding human values.** London: Collier Macmillan, 309.

Scalco, A., Ceschi, A., Shiboub, I., Sartori, R., Frayret, J.-M. and Dickert, S. (2017**). The implementation of the theory of planned behavior in an agent-based model for waste recycling: A review and a proposal.** In A. Alonso-Betanzos, N. Sanchez-Marono, O. Fontenla-Romero, J. G. Polhill, T. Craig, J. Bajo, et al. (Eds.), *Agent-based modeling of sustainable behaviors*, (pp. 77-97), Cham: Springer International Publishing AG.

Schultz, P. W., Zelezny, L. C. and Dalrymple, N. J. (2000). "Amultinational perspective on the relation between judeo-christian religious beliefs and attitudes of environmental concern". ***Environment and Behavior,*** 32(4), 576-591.

Schwartz, S. H. (1977a). "Advances in experimental social psycholog". ***Normative Influences on Altruism,*** 10, 221-279.

Schwartz, S. H. (1977b). **Normative influence on altruism.** In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (pp. 221–279). New York: Academic Press.

Schwartz, S. H. (1992). "Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries". ***Advances in Experimental Social Psychology,*** 25, 1-65.

Schwartz, S. H. (1994). "Are the reuniversal aspectsin the structure and contents of human values?" ***Journal of Social Issues,*** 50(4), 19-46.

Schwartz, S. H. (2006). "A theory of cultural value orientations: explication and applications". ***Comparative Sociology,*** 5(2-3), 137-182.

Schwartz, S. H. (2012). "An overview of the schwartz theory of basic values". ***Online Readings in Psychology and Culture,*** 2(1), 1-20.

Scollo, M., Lal, A., Hyland, A. and Glantz, S. (2003). "Review of the quality of studies on the economic effects of smoke-free policies on the hospitality industry". ***Tobacco Control,*** 12(1), 13-20.

Seçer, İ. (2015). **SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi.** (2. Baskı). Ankara: ANI Yayıncılık, 261.

Semmens, J. and Freemen, C. (2012). "The value of cittaslow as an approach to local sustainable development: A new zealand perspective". ***International Planning Studies,*** 17(4), 353-375.

Sharma, R. and Gupta, A. (2020). "Pro-environmental behaviour among tourists visiting national parks: application of value-belief- norm theory in an emerging economy context". ***Asia Pacific Journal of Tourism Research,*** 25(8), 829-840.

Simple, A. E. (2011). **A religious response to environmental degradation in kumasi metropolitan assembly and ejisu-juaben municipal assembly.** Master Thesis, Kwame Nkrumah University of Science and Technology, College of Art and Social Sciences Kabwe, Zambiya.

Sirakaya-Turk, E., Baloglu, S. and Mercado, H.U. (2013, September). "The efficacy of sustainability values in predicting travelers' choices for sustainable hospitality businesses". ***Cornell Hospitality Quarterly,*** 55(1), 115-126.

Solunoğlu, A. (2018). **Sokak lezzetlerine ilişkin tüketici tutumları: Gaziantep ve İstanbul örnekleri,** Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 136.

Spranger, E. (1928). **Types of men: The psychology and ethics of personality.** Hafner Publishing Company, New York, s. 402.

Steg, L. (2016, July). "Values, norms, and intrinsic motivation to act proenvironmentally". ***Annual Review of Environment and Resources,*** 41, 277-292.

Steg, L. and Sievers, I. (2000). "Cultural theory and individual perceptions of environmental risks". ***Environment and Behavior,*** 32(2), 250-269.

Steg, L., Dreijerink, L. and Abrahamse, W. (2005). "Factors influencing the acceptability of energy policies: A test of VBN Theory". ***Journal of Environmental Psychology,*** 25(4), 415-425.

Steg. L. (2016, July). "Values, norms, and intrinsic motivation to act proenvironmentally". ***Annual Review of Environment and Resources,*** 41, 278- 292.

Stern, P. C. and Gardner, G. T. (1981). "Psychological research and energy policy". ***American Psychologist,*** 36(4), 329-342.

Stern, P. C., Dietz, T. and Black, J.S. (1985). "Support for environmental protection: The role of moral norms". ***Population and Environment,*** 8(3-4), 204-222.

Stern, P.C., Dietz, T. and Kalof, L. (1993). "Value orientation gender and environmental concern". ***Environment and Behavior,*** 25(5), 322-348.

Stern, P. C. and Dietz, T. (1994). "The values basis of environmental concern". ***Journal of Social Issues,*** 50(3), 65-84.

Stern, P. C., Dietz, T. and Guagnano, G. A. (1995). "The new ecological paradigm in social-psychological context". ***Environment and Behavior,*** 27(6), 723-743.

Stern, P. C., Dietz, T., Kalof, L. and Guagnano, G.A. (1995). "Values, beliefs, and proenvironmental action: attitude formation toward emergent attitude objects". ***Journal of Applied Social Psychology,*** 25(18), 1611-1636.

Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A. and Kalof, L. (1999). "A Value-Belief-Norm Theory of support for social movements: The case of environmental concern". ***Human Ecology Review,*** 6(2), 81-97.

Stern, P. C. (2000). "Toward a coherent theory of environmentally signifficant behavior". ***Journal of Social Issues,*** 56(3), 407-424.

Stern, P. C. (2008). **Environmentally significant behavior in the home.** In Alan. Lewis (Ed.), *The Cambridge handbook of psychology and economic behaviour,* (p. 363-382). Cambridge: Cambridge University Press.

Stern, P. C. (2011, May-Jun). "Contributions of psychology to limiting climate change". ***American Psychologist,*** 66(4), 303-314.

Straughan, R. D. and Roberts, J.A. (1999). "Environmental segmentation alternatives: a look at green consumer behavior in the new millennium". ***Journal of Consumer Marketing,*** 16(6), 558-575.

Suchyta, M. (2021). "Environmental values and Americans' beliefs about farm animal well-being". ***Agriculture and Human Values,*** 38(1), 1-15.

Şencan, H. (2005). **Bosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik.** Ankara: Seçkin Yayınevi, 867.

Şengöz, N. ve Özdemir, G. (2016). "Temel bileşenler analizi ve k-ortalama kümeleme yönteminin birlikte kullanımı: bir örnek uygulama". ***Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,*** 8(15), 85-94.

Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2013). **Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.** Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tabachnick, B. G. and Fidell, L. S. (2013). **Using multivariate statistics.** (Sixth Edition). United States: Pearson Education, 1018.

Teng, C.C., Horng, J. and Hu, I. (2015). "Hotel environmental management decisions: the stakeholder perspective." ***International Journal of Hospitality & Tourism Administration,*** 16(1), 78-98.

Thompson, M. (2003). "Cultural theory, climate change and clumsiness". ***Economic and Political Weekly,*** 38(48), 5107-5112.

Thompson, S. C. G. and Barton, M. A. (1994). "Ecocentric and anthropocenntric attitudes toward the environment". ***Journal of Environmental Psychology,*** 14(2), 149-157.

Tuğer, A. T. (2018). **Çevreci tüketim davranışının değer-inanç-norm teorisi kapsamında incelenmesi.** Doktora Tezi, Gebze Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze, 163.

Türkmendağ, Z. (2015). **Fiziksel engelli turistlerin karşılaştıkları fiziksel ve tutumsal engellerin tekrar ziyaret etme niyetlerine etkileri.** Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 114.

Uygun, H. (2021). **Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki yerli ve yabancı turistlerin sağlıklı menü öğesi seçim davranışları üzerinde etkili olan faktörlerin incelenmesi: Bir yapısal eşitlik modeli yaklaşımı.** Doktora Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rize, 265.

Van der Linden, S. (2015). "Intrinsic motivation and pro-environmental behaviour". ***Nature Climate Change,*** 5, 612-613.

Van der Werff, E. and Steg, L. (2016, December). "The psychology of participation and interest in smart energy systems: Comparing the value-belief-norm theory and the value-identity-personal norm model". ***Energy Research & Social Science,*** 22, 107-114.

Van Liere, K. D. and Dunlap, R. E. (1978). "Moral norms and environmental behavior: an application of Schwartz's norm-activation model to yard burning". ***Journal of Applied Social Psychology,*** 8(2), 174-188.

Van Liere, K. D. and Dunlap, R. E. (1980). "The social bases of environmental concern: a review of hypotheses, explanations, and empirical evidence". ***Public Opinion Quarterly,*** 44(2),181-197.

Van Riper, C. J. and Kyle, G. T. (2014, June). "Understanding the internal processes of behavioral engagement in a national park: A latent variable path analysis of the value-belief-norm theory". ***Journal of Environmental Psychology,*** 38, 288-297.

Varty, J. (1999). **Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies.** (Book Reviews) London: SAGE Publications.

Waikar, V. G., Desai, P. G. H. and Borde, N. (2016). "Hotel's grid group structure and risk management practices2. ***Tourism Review,*** 71(3),192-204.

Wang, J., Wang, S., Xue, H., Wang, Y. and Li, J. (2018, April). "Green image and consumers' word-of- mouth intention in the green hotel industry: The moderating effect of Millennials". ***Journal of Cleaner Production,*** 181, 426-436.

Weeden, C. (2011). "Responsible tourist motivation: how valuable is the Schwartz value survey?" ***Journal of Ecotourism,*** 10(3), 214-234.

Weigel, R. and Weigel, J. (1978). "Environmental concern: The development of a measure". ***Environment and Behavior,*** 10(1), 3-15.

Wildavsky, A. (1987). "Choosing preferences by constructing institutions: A cultural theory of preference formation". ***The American Political Science Review,*** 81(1), 3-22.

Williams, I. D. (2015, June). "Forty years of the waste hierarchy". ***Waste Management***, 40, 1-2.

Woodside, A. G., Hsu, S. Y. and Marshall, R. (2011). "General theory of cultures' consequences on international tourism behavior". ***Journal of Business Research,*** 64(8), 785-799.

Xiao, C. and Hong, D. (2017). "Gender Differences in Environmental Behaviors Among the Chinese Public: Model of Mediation and Moderation". ***Environment and Behavior,*** 50(9), 975-996.

Yadav, R., Balajib, M.S. and Jebarajakirthy, C. (2019, August). "How psychological and contextual factors contribute to travelers' propensity to choose green hotels?" **International Journal of Hospitality Management,** 77, 385-395.

Yarış, A. (2018). **Sürdürülebilir yiyecek-içecek hizmetleri: yeşil restoran hareketi.** Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 193.

Yaşlıoğlu, M. (2017). "Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması2. ***İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi,*** 46(Özel Sayı), 74-85.

Yay, Ö. (2015). **Çevreci otel restoranında yemek yeme davranışının planlı davranış teorisi çerçevesinde incelenmesi.** Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Antalya, 113.

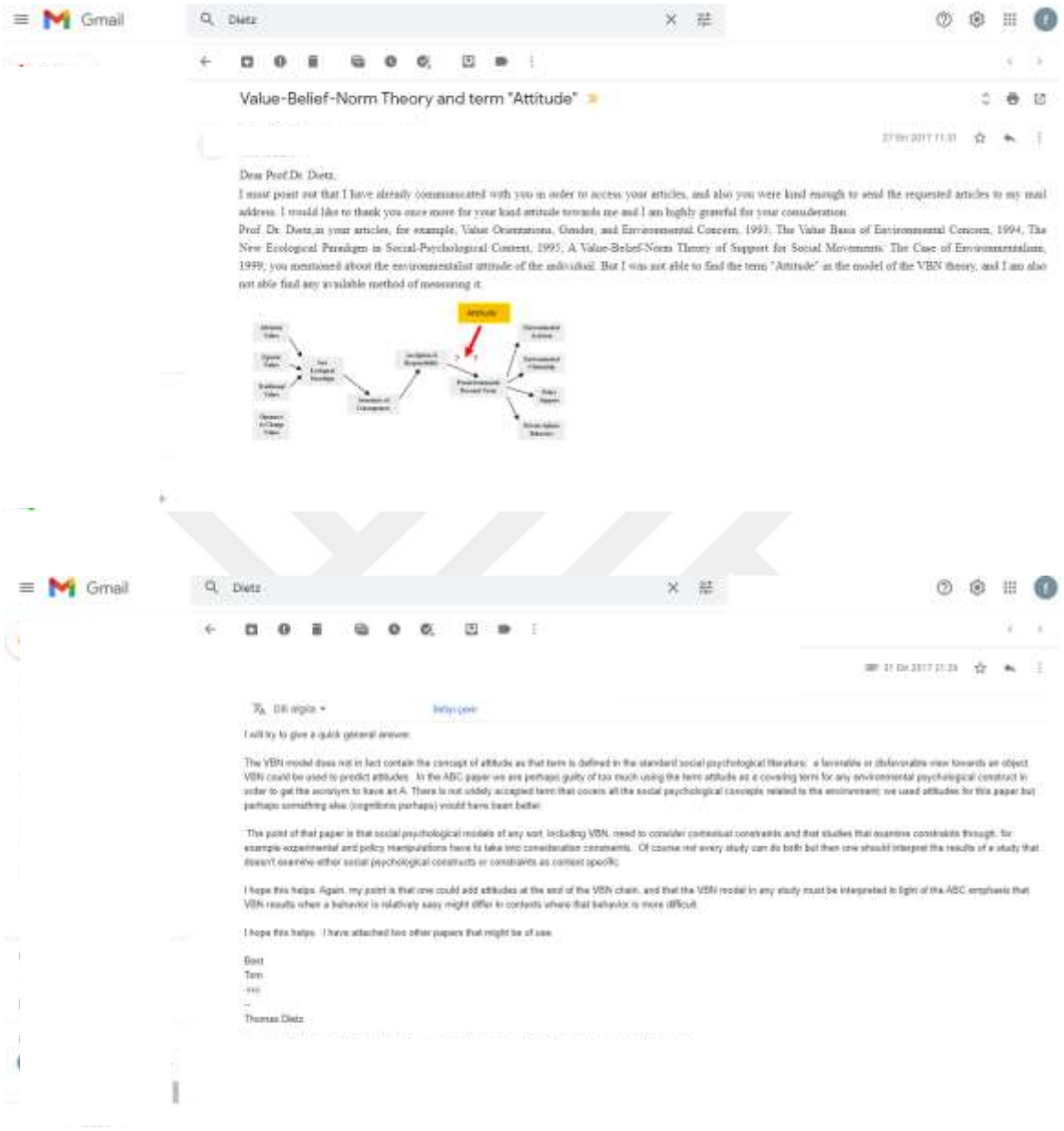
Yay, Ö. ve Çalışkan, O. (2016). "Planlı Davranış Teorisi bağlamında çevreci otel restoranında yemek yeme niyeti". ***Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi,*** 13(2), 103-122.

Yusof, Z. B. and Jamaludin, M. (2014). "Barriers of Malaysian green hotels and resorts". ***Procedia - Social and Behavioral Sciences,*** 153(16), 501-509.

Zawadzka, A. K. (2017). "Making small towns visible in Europe: The case of cittaslow network- the strategy based on sustainable development". ***Transylvanian Review of Administrative Sciences,*** Special Issue, 90-106.

EKLER

EK-1. DİN Teorisi hakkında oluşan sorulara yanıt bulmak için Prof. Dr. Dietz ile mail üzerinden yazışma

EK-2. DİN Teorisi ile ilgili yazılan makaleler

Yazar	Derginin adı-Sayısı- Yayın yılı	Araştırmanın adı	Örneklem sayısı/uygulanan ülke-şehir	İncelemeye alınan örneklemin türü/Turizm alanıyla ilgilidir
Stern vd.	1999, Human Ecology Review, 6(2), 81-97.	A value-belief norm theory of support for social movements: The case of environmentalism	420 kişi/ABD	Hane halkı/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN teorisyenleri bu makalede ilk defa değer, inanç ve norm değişkenleri üzerinden bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını ölçmüşler ve sonuçları yayınlamışlardır. Bundan önceki araştırmalarında, bireylerin tutumları, değerleri ve demografik özellikleri gibi farklı özellikleriyle ilgili değişkenler üzerinden çevresel duyarlılık davranışlarını incelemişlerdir. Bu araştırmada teorisyenler, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının öngörülebilmesi için en uygun teorinin DİN Teorisi olduğunu kabul ettiklerini açıklamışlardır. Ayrıca bireylerde 3 farklı çevresel duyarlılık davranış tanımı yapmışlar ve DİN Modeli'nin bu 3 davranış türünün de ölçülmesi için yeterli olduğunu bildirmişlerdir.			
Stern	2000, Journal of Social Issues, 56(3), 407-424.	Toward a coherent theory of environmentally signifficant behavior	Örneklem üzerinden araştırma yapılmamıştır/ABD	Derleme/Hayır
Elde edilen Bulgular	Bu araştırmada DİN Teorisi daha ayrıntılı olarak incelenmiştir. DİN Teorisi'nin nedensel zincirinde bireyin, değerleri, ekolojik dünya görüşü, çevresel duyarlılık inancı ve son olarak çevre duyarlılığı normu değişkeniyle bireysel çevresel duyarlılık davranış düzeyinin %56'sının açıklandığı vurgulanmıştır. DİN Teorisi'yle, Norm Aktivasyon, Postmateryalist ve Kültürel teoriler karşılaştırılmış ve DİN Teorisi'yle bireyin çevresel duyarlılık davranışlarının öngörülmesinde diğer üç teoriye göre daha açıklayıcı sonuçlara varıldığı bildirilmiştir. Ayrıca bu araştırmada, çevresel duyarlılık davranışları engelleyen faktörlerin tespit edilmesi için, tutumsal değerler-davranış-bağlamsal faktörler (Attitudinal value-Behavior-Contextual factors, ABC Teori) değişkenleri üzerinden önerilen ABC Teorisi'nin geçerliği kanıtlanmıştır. Bireysel, bağlamsal veya örgütsel anlamda çevresel duyarlılık davranışların ayırt edilebilmesi ve önemli davranışların tespitinin yapılabilmesi için dört tipleme önerilmiş ve tanımlanmıştır.			
Joireman vd.	2001, British Journal of Social Psychology, 40(March), 133-155.	Integrating social valueori entation and the consideration of future consequences within the extended normactivation model of proenvironmental behavior.	149 kişi/ ABD	Bir devlet üniversitesinin ve bir özel kolejinöğrencileri/Hayır
Elde edilen Bulgular	Bireysel çevresel duyarlılık davranışların öngörülebilmesi için, DİN Teori'siyle Norm Aktivasyon Teorisi entegre edilerek bir model geliştirilmiştir. özgecilik ve biyosferik değer yargılarının, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını olumlu yönde ve güçlü bir biçimde tetiklediği tespit edilmiştir. Bireylerin çevresel sorunlara ilişkin algılarının, çevresel duyarlılıklık niyetleri ve davranışları arasında aracılık ettiği belirlenmiştir.			
Nordlund ve Garvill	2002, Environment and Behavior, 34(6), 740-756.	Value structures behind proenvironmental behavior	1,400 kişi/İsveç	18 ile 65 yaş arasındaki bireyler/ Hayır
Elde edilen Bulgular	Schultz'ın Temel Değer Teorisi'yle DİN Teorisi bileşenleri entegre edilerek bir model geliştirilmiş ve bu model ile tüketicilerin günlük hayatlarındaki çevresel duyarlılık davranışları ölçülmüştür. Katılımcıların davranışlarının ölçülmesinde geri dönüşüm, sorumlu tüketim, enerji tasarrufu ve ulaşım tercihleri olmak üzere dört faktör baz alınmıştır. Veriler modeli desteklemiştir. Çevresel duyarlılık davranışların aktifleşmesinde bireysel normların önemi vurgulanmıştır. Ayrıca çevrenin korunması için başka faktörlerin de olduğuna dikkat çekilerek, önemli davranışları etkileyen nedenlerin bulunması tavsiye edilmiştir. Bu kapsamda, çevresel kaygılarla birlikte, bireysel yetenekler ve alışkanlıklar gibi etkenlerin incelenmesi önerilmiştir.			
Nordlund ve Garvill	2003, Journal of Environmental Psychology, 23 (4), 339-347.	Effects of values, problem awareness, and personal norm on willingness to reduce personal car use	1467 kişi/İsveç	Yaş ortalaması 43/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi bileşenleriyle bazı değişkenler entegre edilerek model geliştirilerek araba sahiplerinin bireysel araç kullanımını azaltma istekleri ölçülmüştür. Veriler, önerilen modeli desteklemiştir. Katılımcıların bireysel değerleri, sorunların farkındalığı ve normlarının, kendi arabalarını kullanma isteklerini azaltmada etkili olmuştur. Böylelikle, sosyal problemlerin çözümünde bireysel normların önemi ortaya çıkmıştır. Bireysel tutumlar, alışkanlıklar, zamandan ve maliyetten tasarruf etmek gibi faktörlerin, bireylerin kendi araba kullanma davranışları üzerinde etkili olduğu açıklanmıştır.			
Poortinga vd.	2004, Environment and Behavior,36(1), 70-93	Values, environmental concern, and environmental behavior: A study into household energy use	455 kişi/Hollanda	Hane halkı/Hayır
Elde edilen Bulgular	Yaşam kalitesi kavramının anlamına dayanılarak, katılımcıların evde enerji tüketim davranışları, değerleri bağlamında DİN Teorisiyle ölçülmüştür. Ayrıca küresel ısınmaya ilişkin kaygı düzeyleri incelenmiştir. Sadece bireysel değerlerin ölçülmesiyle, çevresel duyarlılık davranış türlerinin öngörülebilmesinin mümkün olmadığı açıklanmıştır. Ancak değerlerin, bireysel çevresel kaygıların açıklanmasında ve bireyin enerji tasarrufuna yöneliminde etkili olduğu görülmüştür. Bireylerin gerçek ve fiili enerji tüketim davranışlarını açıklamada			

	sosyo demografik değişkenlerin önemine vurgu yapılmıştır. Çevresel davranışların öngörülebilmesi için fırsatlar ve bireysel yeteneklerin incelenmesi önerilmiştir.			
Steg vd.	2005, Journal of Environmental Psychology 25 (4), 415-425.	Factors influencing the acceptability of energy policies: a test of VBN theory	112 kişi/Hollanda	Hane halkı/Hayır
Elde edilen Bulgular	CO_2 emisyonunu azaltılmasına yönelik hane halkın davranışları DİN Teori'yle incelenmiştir. Araştırma DİN Teori'yle uyum göstermiş ve nedensel zincirde yer alan değişkenler arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Biyosferik değer yargılarının, hane halkının enerji tüketimini azaltma konusundaki normlarını ve ahlaki yükümlülük duygularını önemli ölçüde ve olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Egoistik değer yargılarıyla bireylerin ekolojik dünya görüşlerinin negatif yönde ilişkide olduğu görülmüş, bu da katılımcıların benliğe ilişkin düşüncelerinin çevre sorunlarına duydukları endişelerden daha düşük düzeyde olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının motive edilmesi için devlet ve kamu kuruluşlarında çevresel duyarlılık politikaların düzenlenmesi ve uygulanması önerilmiştir			
Andersson vd.	2005, Journal of Business Ethics, 59(July), 295-305.	Enacting Ecological Sustainability in the MNC: A Test of an Adapted Value-Belief-Norm Framework	147 kişi/ İngiltere	İlaç firmalarının yöneticileri/ Hayır
Elde edilen Bulgular	Çokuluslu bir ilaç firmasında yöneticilerin çevresel duyarlılık, destekleyici ve otokontrol davranışları DİN Teorisi bileşenleriyle ölçülmüştür. Katılımcıların, kurumsal bağlılıkları, bireysel çevresel inançları, üst yönetime duydukları güven ve duygusal örgütsel bağlılıklarıyla organizasyonda sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. DİN Teorisi bileşenleriyle sadece, algılanan kurumsal bağlılık değişkeninin uyum gösterdiği ve kurumsal bağlılığın, katılımcıların çevresel duyarlılık davranışlarınınöngörülmesindeetkili olduğu ifade edilmiştir. Üst yönetime olan güven ve duygusal örgütsel bağlılık değişkenleriyle katılımcıların çevresel duyarlılık inançları arasında ilişki bulunamamıştır. Bu nedenle çokuluslu firmaların, paydaşlarıylaçevresel duyarlılıklık sözleşmelerinin olması ve uygulamaların sürekli olarak ve sıkı bir şekilde denetlenmesi önerilmiştir.			
Kaiser vd.	2005, Journal of Applied Social Psychology, 35(10), 2150-2170.	Contrasting the Theory of Planned Behavior With the Value-Belief-Norm Model in ExplainingConservation Behavior.	468 kişi/ Almanya	Üniversitede matematik ve biyoloji bölümü öğrencileri/ Hayır
Elde edilen Bulgular	Bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının belirlenmesinde, DİN Teorisi Modeli'nin doğrusallığı, Planlı Davranış Teorisi Modeli'yle karşılaştırılmıştır. Planlı Davranış Teorisi Modeli'yle niyetin, bireyin çevresel duyarlılık davranışlarını açıklama düzeyi %95 iken, DİNTeorisi Modeli'nde elde edilen norm düzeyi %64 çıkmıştır. Ayrıca Planlı Davranış Modelindeki değişkenlerin arasında anlamlı ilişkiler bulunurken DİN Modelinde değişkenler arası anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır. Çevresel duyarlılık davranışlarınöngörülmesinde Planlı Davranış Teorisi Modelinde, ahlaki kavramlar, tutumlar, özel normlar ve algılanan davranış kontrolü dışında başka bir değişkene yer verilmesine gerek duyulmamıştır.			
Slimak ve Dietz	2006, Risk Analysis, 26(6), 1689- 1705	Personal Values, Beliefs, and Ecological Risk Perception	614 kişi/ABD	Hane halkı (404) ve ekolojik risk uzmanı (210)/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teori'yle, bireylerin çevresel risk algısının, çevresel duyarlılık davranışları üzerindeki etkisi test edilmiştir. Buamaçla, DİN Teori temelinde, bireylerin değer yargıları, ekolojik dünya görüşleri ve inançları ölçülmüştür. Bireylerin çevre sorunlarına ilişkin risk algılarının en tutarlı yordayıcılarının sırasıyla, ekolojik dünya görüşlerine ve özgecilik değer yargılarına ait olduğu tespit edilmiştir. Sosyal-yapısal değişkenlerin hafif de olsa, bireylerin ekolojik risk algısı üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Bireylerin etnik kökenlerinin çevresel risk algısı açısından farklılık göstermediği bulunmuş ancak eğitim seviyesi ve gelir düzeyi yüksek olan bireylerde çevresel risk algısı da yüksek çıkmıştır. DİN Teori'nin, bireylerin ekolojik risk algısının ölçülmesinde başarılı olduğu açıklanmıştır.			
Eriksson vd.	2006, Journal of Environmental Psychology 26 (1), 15–26	Acceptability of travel demand management measures: The importance of problem awareness, personal norm, freedom, and fairness	460kişi/ İsveç	%74'ü araba sürücüleri/ Evet
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi bileşenleri kapsamında, değer yargıları dışındaki değişkenler kullanılarak bir model geliştirilmiştir. Geliştirilen modelde katılımcıların seyahatte tercih ettikleri araç türü ile çevresel duyarlılıklıkları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Böylelikle İsveç'te bireylerin seyahat araç talebi yönelimi öngörülerek çevresel duyarlılık stratejiler gelişmesi planlanmıştır. Geliştirilen modelin, araştırmanın amacına yanıt verdiği tespit edilmiştir. Konforlu ve geliştirilmiş toplu taşıma araçlarının seyahat için tercih edildiği belirtilmiştir. Katılımcılar, bireysel araçlara uygulanan vergi miktarının ve yakıt fiyatlarındaki artışın haksız bir uygulama olduğunu ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin ahlaki ve etik yönlerin vurgulanmasının, bireylerin tercihlerini değiştirebilme olasılığını yükseltmektedir.			
Oreg ve Katz-Gerro	2006, Environment and Behavior, 38(4), 462-483.	Predicting proenvironmental behavior cross-nationally values, the Theory of Planned Behavior, and Value Belief Norm Theory	31042 kişi/38 ülke	Yetişkin bireyler/Hayır
Elde edilen Bulgular	Bireylerde çevresel duyarlılık davranışlarınöngörülebilmesi için Planlı Davranış Teorisi ve DİN Teorisi üzerinden bir model geliştirilmiştir. Geliştirilen model geçerli bulunmuş ve postmateryalist değerlerin, kültürel boyutta bireylerin çevresel kaygılarını etkilediği tespit edilmiştir. Bireylerinçevresel duyarlılık davranışlarınınöngörülmesi için sosyal psikolojik			

	yapılarının incelenmesi önerilmiştir. Bireylerin çevresel duyarlılık tutumlarının, davranışları üzerinde bıraktığı etki Planlı Davranış Teorisi'yle belirlenirken, bireylerin değerleri üzerinden ülkelerdeki çevresel duyarlılık davranışların öngörülmesinde DİN Teorisi'nden faydalanılmıştır.			
Dietz vd.	2007, Rural Sociology 72(2), 185-214.	Support for climate change policy: social psychological and social structural influences	316 kişi/ABD	Yetişkin bireyler/Hayır
Elde edilen Bulgular	Virginia ve Michigan'da yaşayan ve otomotiv sektörüyle ilgili olan bireylerin, sera gazlarının azaltmasına yönelik politikaları destekledikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların sadece %12'sinin bu politikaları desteklemediği bulunmuştur. Devlet kurumlarının, bu konuda destek vereceğine güven duyulmazken, çevre bilimcilerin ve çevresel duyarlılık grupların daha güçlü destek verdiklerine inanıldığı görülmüştür. Bu nedenle çevresel duyarlılık gruplara halk tarafından daha fazla destek verilmesine yönelik politikaların geliştirilmesi önerilmiştir. Ayrıca iklim değişikliği ve çevre sorunlarıyla mücadele kapsamında güven duygusunun önemi vurgulanmıştır.			
De Groot ve Steg	2007, Journal of cross-cultural psychology, 38(3),318-332.	Value orientations and environmental beliefs in five countries	489 kişi/Avusturya, Çek Cumhuriyeti, İtalya, Hollanda, İsveç	Yetişkin bireyler/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi'nde değerler, çevresel sorunların farkındalığı ve atfedilen sorumlulukların üstlenilmesi ölçekleri kullanılarak, 5 Avrupa ülkesinde bireylerin çevre sorunlarına yönelik değerleri ve davranışları incelenmiştir. Her üç değer yargısının, bireylerde çevresel duyarlılık davranışları etkilediği ve değer yönelimlerinin buülkelerdeki inançlara özgü davranışlarla ilişkili olduğu saptanmıştır. Bireylerde çevresel duyarlılık davranışların öngörülmesinde, egoistik, özgecilik ve biyosferik değer yargılarının mutlaka ölçülmesi gerektiği şeklinde öneride bulunulmuştur.			
Erikssonvd.	2008, Transportation Research Part A, 42 (8), 1117-1128.	Acceptability of single and combined transport policy measures: The importance of environmental and policy specific beliefs	616 kişi/İsveç	20-75 yaş aralığındaki bireyler/Hayır
Elde edilen Bulgular	Çevresel duyarlılık ulaştırma ve taşımacılık politikalarını geliştirmek ve bu konuda etkin faktörleri analiz edebilmek için DİN Teorisi'yle, bireyin özelinançlarıkombine edilmiş ve yeni bir model önerilmiştir. Bireylerin, çevresel sorunların azalmasına katkıda bulunmak amacıyla kişisel arabalarını daha az kullanmalarında, çevresel duyarlılık inançlarının etkin rolü olduğu kanıtlanmıştır. Bununla birlikte araba kullanıcılarına yönelik teşvik politikalarının düzenlenmesi ve uygulanmasının, ceza uygulamalarından daha etkin olduğu ve çevresel duyarlılık davranışların artışını sağladığı tespit edilmiştir. Araba kullanıcılarının çevre sorunlarına yönelik farkındalıklarının artırılmasına ve çevresel normlarının güçlendirilmesine yönelik politikaların geliştirilmesi önerilmiştir.			
López vd.	2008, Psicothema, 20(4), 623-629	Relationship among values, beliefs, norms and ecological behaviour	403 kişi/İspanya	Küçük şehirde yaşayan 18-78 yaş arasıbireyler/ Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi bileşenlerine, çevresel duyarlılık yükümlülüğün reddi ve kontrol değişkenleri entegre edilerek bir model geliştirilmiştir. Geliştiren modelin verileri istatistiksel analizlere tabi tutularak anlamlı sonuç elde edilmiştir. Bireysel normların, katılımcıların özgecilik değer yargısı, sorumluluk üstlenme ve inançları üzerinde doğrudan olumlu etki bıraktığı bulunmuştur. Çevreyi koruma konusunda ahlaki yükümlülüklerinin olduğuna inanan katılımcıların çevresel duyarlılık davranışları yüksek çıkmıştır. Bu nedenle, bireylerde bu tür davranışların ilke edinilmesini sağlamak için normların güçlendirmesi yönünde plan yapılması önerilmiştir.			
Scherbaum vd.	2008, Journal of Applied Social Psychology, 38(3), 818–835	Exploring individuallevel factors related to employee energy-conservation behaviors at work	40 kişi/ABD	Midwestern Üniversitesinde çalışan personel/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi bileşenleriyle, katılımcıların işyerindeki enerji tasarrufu davranışları incelenmiştir. Ayrıca bu davranışı etkileyen faktörlerin tespit edilmesine çalışılmıştır. Elde edilen verilerin DİN Teorisi'yle uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte söz konusu teoride yer alan bileşenlerin, katılımcıların enerji tasarrufu davranışları üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu araştırmanın diğer örneklemlerde uygulanması ve sonuçların karşılaştırılması önerilmiştir.			
Menzel ve Bögeholz	2008, Umwelt psychologie, 12(2), 105-122.	Was fördert eine bereitschaft von oberstufenschüler(inne)n, die biodiversität zu schützen? Eine standardisierte befragung in anlehnung an die Value-Belief-Norm-Theorie.	217 kişi/Almanya	Üniversite öğrencileri/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi bileşenleriyle, öğrencilerin biyolojik çeşitlilikle ilgili problem algıları ölçülmüştür. Biyosferik değer yargılarıkapsamında olanevrensellik değer yargılarının, öğrencilerin normlarını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bununla birlikte sorumluluk üstlenme ve yetenek algısı değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı çıkması da bu teorinin işleyişini onaylamıştır. Ayrıca öğrencilerin sosyoekonomik durumlarının çevresel sorunları reddetmesi veya kabullenmesinde etkili rol oynadığı bildirilmiştir.			
Dervişoğlu vd.	2009, Hacettepe Üniversitesi	Değerler, inançlar ve problem	499 kişi/Türkiye; Akdeniz, İç	Lise 3. sınıf öğrencileri/Hayır

	Eğitim Fakültesi Dergisi, 37 (37), 50-59.	algısının biyolojik çeşitliliği korumaya yönelik kişisel normlara etkisi	Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Karadeniz ve Marmarabölgeleri	
Elde edilen Bulgular	DİN ve Norm Aktivasyon teorileri desteğiyle, biyolojik çeşitliliği korumada bireyde etken olan değişkenler bulunmuştur. Biyosferik ve özgecilik değer yargılarının, bireylerin normlarını pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca sosyoekonomik problem algısının, biyolojik çeşitliliği korumadavranışı üzerindeolumsuz etkisiolduğu belirlenmiştir. Bireylerde, çevresel duyarlılık biyosferik ve evrensellik değer yargılarının gelişmesi için çocukluk döneminde bu konuların eğitiminin verilmesi önerilmiştir. Bu konuda eğitim programlarının geliştirilmesi ve çevresel duyarlılık deneyimlerin önemsenmesiyle birlikte ekonomik destek sağlanmasının, bireylerin ahlaki açıdan zorunluluk hissetmelerinde önemli rolü olduğu açıklanmıştır.			
Menzel ve Bögeholz	2010, International Journal of Environmental & Science Education 5(1), 31-49.	Values, beliefs and norms that foster Chilean and German pupils' commitment to protect biodiversity	433 kişi/Almanya'dan 217 ve Şili'den 216 kişi	15-19 yaş arası öğrenciler/ Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi'ne dayanılarak, Şilili ve Alman öğrencilerin biyolojik çeşitliliğikorumaya yönelik olarak gösterdikleri sorumluluk ve duyarlılık düzeyleri araştırılmış ve karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada Şilili öğrencilerin biyolojik çeşitliliği korumada daha yüksek düzeyde sorumluluk üstlendikleri ve duyarlı davrandıkları tespit edilmiştir ve bu durum normlarına da yansımıştır. Her iki gruptaki öğrencilere sorumluluklarınınaçıklanması ve duyarlılığın öneminin vurgulanmasının, biyolojik çeşitliliği koruma davranışlarını pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Bununla birlikte norm etkeninin de bu davranışın güçlenmesinde önemli rolü olduğuna dair kanıtlar bulunmuştur. Bireysel çevresel sorumluluğun ve duyarlılığın artırılması ve çevrenin korunması için öğrencilere eğitim programlarının düzenlenmesi önerilmiştir.			
Ibtissem	2010, Journal of Sustainable Development, 3(2), 129-139.	Application of Value Beliefs Norms Theory to the Energy Conservation Behaviour	703 kişi/Tunus	Yetişkin tüketiciler/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi bileşenleriyle ekosentrizm ve antroposentrizm ölçekleri kullanılarak bireylerin enerji tüketim davranışları ölçülmüştür. Geliştirilen model ile DİN Teorisi uyum göstermiş ve değişkenler arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Çevresel değerlerle, ekosentrizm değerleri birbirlerini etkilemekle birlikte, alturizm değer yargısıyla insan merkezli değerler arasında güçlü bağ olduğu tespit edilmiş, egoistikdeğer yargısıyla da ekosentrizim arasında güçlü ancak, ters yönlü ilişkiler olduğu açıklanmıştır. Eğitim kurumlarında ve bilinçlendirme kampanyaları yoluyla, özgecilik ve biyosferik değerlerin motive edilmesi önerilmiştir.			
Jansson vd.	2010, Journal of Consumer Marketing 27(4), 358–370.	Green consumer behavior: determinants of curtailment and eco-innovation adoption	1,832 kişi/İsveç	Araba sahipleri/Hayır
Elde edilen Bulgular	Araba sahiplerinin çevresel duyarlılık davranışlarını, araba pazarındaki çevreci yeniliklere adaptasyon ve enerji tasarrufu düzeylerini belirlemek için DİN Teorisi bileşenleriyle bazı bireysel demografik özelliklerleraç özellikleri karşılaştırılmıştır. Bu araştırma örnekleminin DİN Teorisi'yle uyum gösterdiği belirlenmiş ayrıca, araba sahiplerinin ilgili pazarda çevreci yeniliklerine açık oldukları tespit edilmiştir. Bireysel alışkanlıklar çevresel duyarlılık davranışlarda olumsuz etki bırakırken, bireysel normların bu davranışları olumlu yönde etkilediği açıklanmıştır. Araştırmaya göre, tüketicilerin değerlerinden başlayan nedensel zincirde inançları ve normları sadece çevresel duyarlılık davranışlarını etkilemekle kalmayıp, çevreci yenilikleri benimsemelerinde de önemli rol oynamaktadır. Çevre sorunlarını azaltmaya yönelik stratejilerin geliştirilmesi ve pazara sunulması önerilmiştir. Kurumlar tarafından yakıt kısıtlamasına yönelik etkileyici tedbirlerin alınmasının, araba sahiplerinin çevresel duyarlılık davranışlarını ve alışkanlıklarını olumlu şekilde değiştirmekle birlikte enerji tasarrufu ve çevreci yeniliklere yönelik olarak motive edilmelerini de sağlamış olacağı belirtilmiştir.			
Jansson vd.	2011, Journal of Consumer Behaviour, 10(1), 51-60.	Exploring consumer adoption of a high involvement eco-innovation using value-belief-norm theory	474 kişi/ İsveç	Son üç yılda araba sahibi olmuş kişiler/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi bileşenleriyle, araba sahiplerinin cinsiyetleri, medeni, eğitim ve gelir durumları ve araba kullanma süreleri karşılaştırılarak çevreci yeniliklere yönelik adaptasyon davranışları ölçülmüştür. Evli olan ve 12 yıldan fazla eğitimialmış olan araba sahiplerinin, çevresel duyarlılık arabaları daha çok tercih ettikleri ortaya çıkmıştır. DİN Teorisi'nin, araba sahiplerinin çevreci yeniliklere yönelik davranışlarınınöngörülmesinde kullanılabilirliği tespit edilmiştir. Ayrıca, biyosferik ve özgecilik değer yargılarıyüksek düzeyde olan araba sahiplerinin, ekolojik dünya görüşleri de yüksek çıkmış ve araba konusunda çevreci yeniliklere daha fazla adaptasyon gösterdikleri sonucuna varılmıştır. Araba sahiplerinin demografik özellikleriyle çevreci adaptasyon davranışları ilişkili olduğundan, bireylerde eğitim ve gelir düzeyinin yükseltilmesi konusunda etkin çalışmaların yapılması önerilmiştir.			
Cordano vd.	2011, Environment and Behavior, 43(5), 634-657	A cross-cultural assessment of three theories of pro-environmental behavior: a comparison between business students of Chile and the United States.	566 kişi/Şili ve ABD	310 Şilili ve 256 ABD'li lisans ve yüksek lisan eğitimi gören işletme öğrencileri/Hayır

Elde edilen Bulgular	Gerekçeli Eylem Teorisi, Norm Aktivasyon Teorisi ve DİN Teorisi'yle Şilili ve ABD'li öğrencilerin yaş ve cinsiyet bazında çevresel duyarlılık davranışları karşılaştırılmıştır. Regresyon analizi sonucunda, tüm bileşenlerin anlamlılığını tespit edebilen tek teorinin, Norm Aktivasyon Teorisi olduğu görülmüştür. Değişkenler arasında, Gerekçeli Eylem Teorisi ve DİNTeorisi'ne göre daha yüksek ilişki bulunmuştur. Ayrıca Norm Aktivasyon Teorisi kapsamında hazırlanan anketin, DİN Teorisi kapsamında hazırlanan ankete göredaha az soru maddesi içermesi nedeniyle uygulamada avantaj sağladığı belirtilmiştir. Her iki kültürde, normların çevresel duyarlılık davranışları yönlendirmede önemli rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Ancak Şilili öğrencilerde atlturistik değer yargısı, sorumluluğun farkındalığı, sorumluluğun üstlenilmesi ve geleneksellik değişkenleri normu etkilerken, ABD'li öğrencilerde özgecilik değer yargısı, sorumluluğun farkındalığı ve sorumluluğun üstlenilmesinin normları daha çok etkilediği belirlenmiştir.Etkili eğitim programlarının düzenlemesi ve paydaşların motive edici faaliyetlerini artırma yönünde politikaların geliştirilmesi önerilmiştir.			
Henry ve Dietz	2012, Organization & Environment, 25(3), 238-258	Understanding Environmental Cognition	Hazır örneklem üzerinden araştırma yapılmamıştır/ABD	Derleme/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi'yle, Savunuculuk Koalisyon Sistem Teorisi'nin işleyişi karşılaştırılmıştır. Siyaset bilimi literatüründe, teknik açıdan karmaşık sorunları olan alanlarda önemli politika değişikliklerini açıklamak için Savunuculuk Koalisyon Sistem Teorisi geliştirilmiştir. Ancak DİN Teorisi sosyal psikoloji literatüründetüm bireylerinçevresel duyarlılık davranışlarının açıklanması için geliştirilmiştir. Çevresel duyarlılık bilişin ve DİN Teorisi'nin nedensel zincirinde yer alan değişkenler kavramsal olarak ele alınmış ve tanımları yapılmıştır. Savunuculuk Koalisyon Sistem Teorisi'yle DİN Teorisi entegre edilerek çevresel duyarlılık politikaların geliştirilmesi önerilmiştir.			
Aguilar-Luzón vd.	2012, Journal of Applied Social Psychology, 42(11), 2797-2833	Comparative study between the theory of planned behavior and the Value–Belief–Norm Model regarding the environment, on Spanish Housewives' recycling behavi	154 kişi İspanya	Ev kadınları/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi'yle Planlı Davranış Teorisi kullanılarak her iki teorinin uyumu İspanyol ev kadınları üzerinde araştırılmıştır. Planlı Davranış Teorisi,ev kadınlarının geridönüşüm davranışlarının öngörülmesinde DİN Teorisi'ne göre daha açıklayıcı sonuçlar ortaya çıkarmış ve yüksek düzeyde uyum göstermiştir. Elde edilen sonuçlara göre, DİN Teorisi'nin çevresel duyarlılık davranışların araştırılmasında daha çok denenmesi önerilmiştir. İspanyol ev kadınlarında algılanan davranışsal kontrolün, çevresel duyarlılık davranış niyetleri üzerinde önemli etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca çevresel duyarlılık davranışa giden yolda çevresel duyarlılık niyetin önemi tespit edilmiştir.			
López-Mosquera ve Sánchez	2012, Journal of Environmental Management 113 (December), 251-262.	Theory of Planned Behavior and the Value-Belief-Norm Theory explaining willingness to pay for a suburban park	194 kişi/İspanya	Yörekent Parkların ziyaretçileri/Evet
Elde edilen Bulgular	Yörekent parklarını ziyaret edenlerin çevresel duyarlılık davranışlarının DİN ve Planlı Davranış teorileriyle ölçülmesi ve karşılaştırılması yapılmıştır. Planlı Davranış Teorisi bileşenlerinin bu araştırmanın örneklemiyle daha uyumlu olduğu bulunmuştur. Kentsel mekân yöneticilerinin, bu tür parkları ekonomik açıdan değerlendirirken, ziyaretçilerin çevresel duyarlılık tutumları, inançları ve değerleri hakkında daha fazla bilgi edinmek ve uygulamaya geçirmek içinçaba göstermeleri gerektiği vurgulanmıştır.			
Klöckner	2013, Global Environmental Change, 23 (5), 1028–1038.	A comprehensive model of the psychology of environmental Behaviour a Meta Analysis	56 makale meta analizi/Norveç	1997-2013 yıllarında çevresel duyarlılık ve enerji tüketim davranışını inceleyen makaleler/Hayır
Elde edilen Bulgular	Çevre psikolojisi incelemelerinde kullanılabilecek kapsamlı bir model geliştirmek için makalelerden elde edilen veriler, Meta Analizi yöntemiyle incelenmiştir. Modelin geliştirilmesinde DİN, Planlı Davranış ve Norm Aktivasyon teorilerinde yer alan bileşenlerden faydalanılmıştır. Bireysel normların niyetler üzerindeki etkisinin bir kısmına tutumların aracılık ettiği görülmüştür. Ayrıca, teorilerin ve önceki araştırmaların entegrasyonuna dayanılarak türetilen modelin yapısı, çok sayıda değişkenin birbirleriyle olan ilişkisini ortaya çıkarmıştır. Böylelikle araştırmada önerilen modelle, çevresel duyarlılık davranışların öngörülebilmesi içinetken değişkenler ve sürecin tespit edilmesineimkanı sağlanmış olur. Bireysel alışkanlıklar kırıldığında çevresel duyarlılık davranışların ortaya çıkması mümkün olduğu için bu yönde etkin stratejilerin belirlenmesi önerilmiştir.			
Jakovcevic ve Steg	2013, Transportation Research Part F, 20 (September), 70–79	Sustainable transportation in Argentina: Values, beliefs, norms and car use reduction	130 kişi/Buenos Aires, Arjantin	Otomobil kullanıcıları/Hayır
	Buenos Aires'te trafik problemine çözüm bulmak ve havadaki zararlı gazları azaltmak için otomobil kullanıcılarının çevresel duyarlılık davranışları DİN Teorisi üzerinden incelemeye alınmıştır. İnternet üzerinden kartopu yöntemiyle akrabalara, öğrencilere ve arkadaşlara ulaşarak anket uygulanmıştır. Sonuçlara göre,bu araştırma, DİN Teorisi'nde önerilen nedensel yapıyı desteklemiştir. Ayrıca biyosferik ve hedonik değer yargılarının, normlarıönemli düzeyde ve doğrudan etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Değerler tarafından etkinleştirilen normatif düşüncelerin, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını etkilediği görülmüştür. Bunun için araştırmacılar, araba kullanımının azaltılması ve yoğun trafiğe çözüm üretilmesiiçin devletin bu yönde stratejiler geliştirmesini önermişlerdir.			
Şahin	2013, International Journal of Environmental & Science Education, 8(2), 269-283.	Predictors of Turkish elementary teacher candidates' energy conservation behaviors: an approach on Value-Belief-Norm Theory.	512 kişi/Türkiye	Eğitim fakültesi öğrencileri/Hayır

Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi bileşenleriyle, üniversite öğrencilerinin enerji tasarrufu ve bu konuda tüketim davranışları ölçülmüştür. Çoklu doğrusal regresyon analizinin sonuçları, DİN Teorisi'nin, katılımcıların davranışlarını başarılı bir şekilde açıklayabildiğini göstermiştir. Enerji tasarrufu ve tüketim davranışlarının açıklanmasında, egoistik ve biyosferik değer yargılarıve norm yönelimlerinin ipuçları verdiği tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların enerji tasarrufu ve tüketim davranışlarında çevresel duyarlılık oldukları görülmüştür. Eğitim ortamlarında bu tür araştırmaların sürekli yapılmasının, öğrencilerin çevreyi ve kaynakları korumaya yönelik sorunlarının farkındalığının ve sorumluluk duygularının artmasınısağlayacağı belirtilmiştir. Çünkü bu yöntemle öğrencilerin, çevreyi ve kaynaklarını korumak için ahlaki yükümlülüklerini daha iyi kavrayabilecekleri ileri sürülmüştür.			
Cho vd.	2013, Journal of Business Research, 66(8), 1052-1059.	To be or not to begreen: Exploring individualism and collectivism as antecedents of environmental behaviour	726 kişi/Güney Kore ve ABD	ABD'nin güneyinde ve Seul'de bulunan iki üniversiteden öğrenciler/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi'nin bileşenleri entegre edilerek bir model geliştirilmiş ve öğrencilerin çevresel duyarlılık davranışları, kolektivizm ve bireycilik özellikleriyle karşılaştırılmıştır. Ayrıca iki grubun çevresel duyarlılık tutum ve bağlılık düzeylerine bakılmıştır. Her iki grupta yatay kolektivizm ve dikey bireyciliğin çevresel duyarlılık tüketim algılarını etkilediği tespit edilmiştir. Söz konusu değişkenlerin, katılımcıların çevresel sorunlara yönelik farkındalıklarını, sorumluluk yüklenmelerini ve normlarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Sonuç olarak bu iki değişkenin, katılımcıların çevresel duyarlılık tüketim davranışlarını olumlu yönde etkilediği açıklanmıştır. Bu araştırmanın başka örneklemlerde uygulanması önerilmiştir.			
van Riper ve Kyle	2014, Journal of Environmental Psychology, 38 (June), 288-297.	Understanding the internal processes of behavioral engagement in a national park: A latent variable path analysis of the Value-Belief-Norm Theory	359 kişi/ABD	Channel Adalar UlusalParkı'nı ziyaret eden18 yaş üzeri bireyler/ Evet
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi bileşenleriyle park ziyaretçilerinin çevresel duyarlılık davranışları ölçülmüş ve bu örneklemin teoriyle uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Ziyaretçilerin inanç yapıları ve bireysel ahlaki normlarının çevresel duyarlılık davranışlara yol açtığı tespit edilmiştir. Ancak ekolojik dünya görüşünde kullanılan madde sorularının azaltılmış olması dikkat çekmektedir. Çünkü ölçeğin bütünlüğü bozulmuştur. Gelişmiş ülkelerde bu tür araştırmaların sürekli yapılması önerilmiştir. Böylelikle bu tür parklarda biyolojik çeşitliliğin korunmasıyla birlikte yerel ekonomiye destek verilmesi için önemli stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlanacağı belirtilmiştir.			
Choi vd.	2015, International Journal of Hospitality Management, 51 (October) 87-95.	Application of the extended VBN theory to understand consumers' decisions about green hotels	428 kişi/ABD	Fakülte ve enstitüde çalışan personel veya yükseköğrenim gören üniversite öğrencileri/Evet
Elde edilen Bulgular	Yeşil konaklamaişletmelerini tercih eden müşterilerin çevresel duyarlılık davranışları DİN Teorisi'yle ölçülmüştür. Müşterilerin bireysel normları ve yeşile güven değişkenlerinin, bu tür konaklama işletmelerini tercih etme sürecinde(niyet) etkili olduğu düşünülerek, söz konusu değişkenler modele eklenmiştir. Katılımcıların yeşil ürüne ve işletmeye duydukları güvenin, çevresel duyarlılıkbireysel davranış niyetlerini etkilediği tespit edilmiştir. Bu da iki faktör arasında pozitif ilişkinin olduğunu kanıtlamıştır. Konaklama işletmelerine, müşterilere çevresel duyarlılık uygulamalara yönelik güven sağlamaları için merkezi bir iletişim sistemine (örneğin yeşil oteller birliği) bağlı olmayı benimsemeleri önerilmiştir. Bunun başarılması için otellerin, yeşil uygulamalar hakkında tüketicilerle iletişim kurarken tüketici merkezli bir yaklaşım benimsemeleri gerektiği belirtilmiştir.			
Chen	2015, Asian Journal of Social Psychology, 18 (2), 145-151.	An examination of the Value-Belief-Norm Theory model in predicting pro-environmental behaviour in Taiwan	757 kişi/Tayvan	20 yaş üzeri yetişkinler/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi, Tayvanlı örnekleme uygulanarak uyumu sınanmış ve ayrıca katılımcıların, bireysel çevresel duyarlılık davranışları ölçülmüştür. Bu araştırma örnekleminin, DİN Teori'siyle uyumlu olduğu kanıtlanmış ve Stern (2000)'in çalışmasında verdiği dört farklı çevresel duyarlılık davranış tipi burada da belirlenmiştir. Zaman yetersizliği nedeniyle yapılamamış olan, DİN Teorisi bileşenleri ile ilgili algıların değişip değişmediği yeni bir araştırma konusu olabilir.			
Han	2015, Tourism Management, 47 (April) 164e177	Travelers' pro-environmental behavior in a green lodging context: converging value-belief-norm theory and the theory of planned behavior	308 kişi/ ABD	ABD sınırları içinde sıklıkla seyahat eden ve son üç ay içinde en az bir kere otelde kalan, yeşil otel hakkında bilgisi olan yetişkinler/Evet
Elde edilen Bulgular	Katılımcıların çevresel duyarlılık davranışları DİN, Norm Aktivasyon ve Planlı Davranış teorileri bileşenleriyle ölçülmüştür. Ayrıca bu teorilerden faydalanılarak yeni bir model önerilmiştir. Bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarınınöngörülmesi için önerilen model doğrulanmış ve diğer üç teoriye göre daha açıklayıcı olduğu kanıtlanmıştır. Sunulan modelin farklı ülkelerde ve örneklerde uygulanması ve sonuçların karşılaştırılması önerilmiştir.			
Lind vd.	2015, Journal of Environmental Psychology, 44 (December) 119-125.	The Value-Belief-Norm Theory, personal norms and sustainable travel mode choice in urban areas	1043 kişi/Norveç	6 şehirde 18-74 yaş aralığında olan yetişkinler/Hayır

Elde edilen Bulgular	Katılımcıların, evlerinden işyerlerine ulaşım tercihlerini belirlenmesi ve çevresel duyarlılık davranışlarınınöngörülmesi için DİN Teorisi bileşenleri kullanılmıştır. Katılımcıların en çok toplu taşıma araçlarını, şahsi arabayı ve bisikleti ulaşım araçları olarak kullandıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların bu tercihlerini, bireysel çevresel normlarının etkisi vedurumsal faktörlerebağlı olarakyaptıkları açıklanmıştır. Bireysel biyosferik değer yargısına odaklanılarak, çevresel sorunların farkındalığının artırılması, bu yönde bireylerin sorumluluk üstlenme gayelerinin motive edilmesi ve çevresel duyarlılık normlarının güçlendirilmesi için plan yapılması gerektiği vurgulanmıştır.			
Wynveen vd.	2015, Coastal Management, 43(February), 84–103.	Applying the Value-Belief-Norm Theory to Marine contexts: implications for encouraging pro-environmental behavior.	324 kişi/Avustralya ve ABD	Great Barrier Reef ve Florida Keys adalarında yaşayan 18-91 yaş aralığındakiyetişkinler/Hayır
Elde edilen Bulgular	Bu araştırma örnekleminin DİN Teorisi'yle uyumluluğu incelenmiş ve bu alandaki paydaşların denizi ve sahili koruma davranışları ölçülmüştür. Her iki örneklemde DİN Teorisi'nin bileşenleri uyum göstermiştir. Paydaşların, çevresel sorunların farkındalığını artırmak ve bu yönde sorumluluklarının belirlenmesi, bireysel normlarının ve çevresel duyarlılık davranışlarının düzeyini daha da artabileceği tespit edilmiştir. Deniz koruma alanlarında paydaşlara, çevreyi koruma ve sorumluluk üstlenmeleri ile ilgili beyanda bulunması önerilmiştir. Çevresel duyarlılıklık eğitimlerinin verilmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesi, koruma alanında görevli olan yöneticilerin ve paydaşların iletişimi ve ilişkisinin geliştirilmesi önerilmiştir.			
Rhead vd.	2015, Journal of Environmental Psychology, 43 (September), 175-183.	Assessing the structure of UK environmental concern and its association with pro-environmental behaviour	2929 kişi/İngiltere	Hane halkı/Hayır
Elde edilen Bulgular	Katılımcıların çevresel duyarlılık davranışlarının ölçülmesi için bir model geliştirilmiş ve bu model DİN Teori'siyle karşılaştırılmıştır. Önerilen model, çevre krizlerini inkar etmek, insan merkezli ve çevre merkezli anlayış olmak üzere üç boyutta DİN Modeli'yle kıyaslanmıştır. Modelin, DİN Modeli'yle insan merkezli ve çevre merkezli anlayış faktörleri kapsamında eşleştiği tespit edilmiştir. Çevresel sorunlarınınkar edilmesi faktörünün, DİN Teori'sinin egoistik değer yargısıyla eşleşmediği görülmüştür. Ancak, araştırmacılar "inkarın, kendini geliştirme/egoistik" değer yargısına yönelim olduğunu öne sürmüşlerdir. İnsan merkezli anlayışın, sadece bitkileri ve hayvanları korumaya almakla yetindiği açıklanmış ve etkili biçimde çevresel duyarlılık davranışları motive eden bir anlayış olmadığı vurgulanmıştır. Bireylerin inanç ve ahlaki değerleri üzerinde daha çok odaklanılıp araştırmalar yapılması önerilmiştir.			
Fornara vd.	2016, Journal of Environmental Psychology, 45 (March), 1-10	Predicting intention to improve household energy efficiency: the role of Value-Belief-Norm Theory, normative and informational influence, and specific attitude	432 kişi/İtalya	23-86 yaş aralığındaki hane halkı/Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi ile hane halkının enerji tasarrufu davranışı ölçülmüş ve araştırma örnekleminin teori ile uyumlu olduğugörülmüştür. Ayrıca, ahlaki normlar ve bilgilendiricilerin (örneğin, akraba, dost, arkadaş önerileri), bireylerin yenilenebilir enerji cihazlarını kullanma niyetleri üzerinde en güçlü etkiye sahip faktörler olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu etkileyici faktörlerin, dolaylı yoldan bireylerin buyruksal normlarınave tamamlayıcı normlarına da etkiettiği görülmüştür. Devlet adamlarının ve politikacıların hane haklını yeşil enerji tüketmeye teşvik etmeleri, doğru, güvenilir ve uygun çevresel duyarlılık enerji cihazlarını tanıtmaya odaklanmaları önerilmiştir. Araştırmacılara göre bu önerilere odaklanılarak, hem hane halkının çevresel duyarlılık cihazların seçimindeki belirsizlikten ve güvensizlikten kurtulmaları sağlanacak hemde sorumlulukduyguları tetiklenecektir.			
Yeboah vd.	2016, Human Ecology Review, 22 (2), 137-159.	Explaining energy conservation and environmental citizenship behaviors using the Value-Belief-Norm Framework	3,896 kişi/ABD	Michigan State Üniversitesi öğrencileri/Hayır
Elde edilen Bulgular	Seçilen örneklemde, DİN Teorisi bileşenleriyle, katılımcıların enerji tasarrufu ve çevresel duyarlılık vatandaşlık davranışları ölçülmüş ve örneklemle uyumlu olduğu kanıtlanmıştır. Katılımcıların bireysel normları ve özgecilik değer yargılarının, çevresel duyarlılık davranışlarının en etkili öncüleri olduğu tespit edilmiştir. Bireyleri enerjiyi tasarrufuna teşvik etmek için ekonomik açıdan kolaylıklar sağlanması ve bu konuda açıklayıcı eğitim ve uygulamalı programların geliştirilmesi önerilmiştir. Ayrıca enerji tüketim davranışının daha ayrıntılı öngörülebilmesi için DİN Modeli'nin geliştirilmesi önerilmiştir.			
van der Werffve Steg	2016, Energy Research & Social Science, 22 (December), 107–114.	The psychology of participation and interest in smart energy systems: Comparing the Value-Belief-Norm Theory and the Value-İdentity-Personal Norm Model	186 kişi/Hollanda	17-76 yaş aralığındaki hane halkı/Hayır
Elde edilen Bulgular	Bireylerin, akıllı enerji tüketim davranışlarınınyordanması için, Din Teorisi'yle bireysel Değer-Kimlik- Norm Teorisi karşılaştırılmıştır. DKN Teorisi'nin, normatif değerlendirmeyle birlikte, bireylerin akıllı enerji sistemlerine ilişkin ilgi düzeylerini de açıkladığı tespit edilmiştir. Bireylere akıllı enerji sistemlerinin çevrenin korunmasında sağladığı faydalar			

	hakkında ayrıntılıbilgiler vererek, biyosferik değer yargılarının motive edilmesinin sağlandığı ve böylelikle davranışlarına yansıttıkları düşünülmüştür. Bu tür enerji sistemlerinde, tüketicilerin konforla ilgili olarak duydukları güvensizliğin ve çelişkinin giderilmesi için çalışmalar yapılması önerilmiştir.			
Han vd.	2017, Journal of Travel & Tourism Marketing, 34 (5), 590-607.	The value–belief–emotion–norm model: investigating customers' eco-friendly behavior	350 kişi/ABD	Kruvaziyer ile seyahat eden turistler/Evet
Elde edilen Bulgular	Kruvaziyerile seyahat eden katılımcıların çevresel duyarlılık davranışlarının ölçülmesi için DİN Teorisi bileşenlerinden faydalanılarak bir model geliştirilmiştir. Geliştirilen modelin istatistiksel değerleri, DİN Modeli'nin istatistiksel değerleriyle uyum göstermiştir. Geliştirilen modelde duygusal süreç entegre edilmiş ve duygusal sürecin, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarını etkilediği tespit edilmiştir. Söz konusu değişkenin, özellikle katılımcıların çevresel ahlaki normlarını ve niyetlerini önemli ölçüde etkilediği görülmüştür. Ayrıca bireylerin çevresel inanç yapılarının, beklenen duygular ve normlar üzerinde etkili olduğu saptanmıştır. Geliştirilmiş modelin farklı kültürler üzerinde test edilmesi önerilmiştir.			
Kiatkawsin ve Han	2017, Tourism Management, 59 (April), 76-88	Young travelers' intention to behave pro-environmentally: Merging the value-belief-norm theory and the expectancy theory	538 kişi/ Güney Kore	Seyahat eden genç grup(üniversite öğrencileri) / Evet
Elde edilen Bulgular	Seyahat esnasında bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarınınöngörülmesi için DİN Teorisi bileşenleriyle motivasyon faktörleri kapsamında değerlilik, arabulucular ve beklentiler entegre edilmiş ve bir model geliştirilmiştir. Geliştirilen modelin, katılımcıların çevresel duyarlılık davranışlarının öngörülmesinde, DİN Teori'sine göre daha etkili olduğu görülmüştür. Motivasyon faktörlerinin bireysel normları güçlü bir şekilde etkilediği ve bu durumda çevresel duyarlılık davranış niyetleri üzerinde pozitif etki bıraktığı kanıtlanmıştır. Geliştirilmiş modelin başka örneklemler üzerinde uygulanması önerilmiştir. Ayrıca motivasyon faktörlerine, geridönüşümden sağlanan kazançlarında eklenebilirliği vurgulanmıştır.			
Nordfjærn ve Zavareh	2017, Journal of Environmental Psychology, 53 (November), 31-39	Does the value-belief-norm theory predict acceptance of disincentives to driving and active mode choice preferences for children's school travels among Chinese parents?	224 kişi/ Çin	7-9 yaş arasındaki okul öğrencilerinin ebeveynleri/Hayır
Elde edilen Bulgular	Din Teorisi bileşenleriyle ebeveynlerin çocuklarını okula götürmek için tercih ettikleri ulaşım şekli araştırılmıştır. Fakat önerilen model uyum sağlamamış ve katılımcıların davranışları bu modelle açıklanamamıştır. Ulaşım modeli tercihininöngörülebilmesiiçin ek faktörlere yer verilmesiönerilmiştir.			
Onel ve Mukherjee	2017, Psychology & Marketing, 34 (10), 956-971	Why do consumers recycle? A holistic perspective encompassing moral considerations, affective responses, and self-interestmotives	206 kişi/ABD	TerraCycle Recycling işletmesinin 18 yaş ve üstü müşterileri/ Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN, Planlı Davranış ve Aktivasyon teorilerinin bileşenlerinden türetilen Hedef Çerçeveleme Teorisi'yle tüketicilerin tekrar tercih etme davranışları araştırılmıştır. Tüketicilerin davranışlarına ilişkin olarak neden tekrar tercih ettikleri, normları, duygusal faktörleri ve bireysel çıkar amaçları incelenmeye alınmıştır. Tüketicilerin tekrar tercih davranışlarının belirlenmesinde, DİN Teorisi'nin diğer iki teoriye göre daha açıklayıcı sonuçlar sunduğu bildirilmiştir. Hedef Çerçeveleme Teorisi'yle, tüketicilerin özgecilik değer yargısının, tekrar tercih etme davranış niyetlerini açıklamadığı saptanmıştır. Tüketicilerin çevreci bilgi ve özel kaygı düzeylerinin araştırılması önerilmiştir.			
Ay	2017, Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi, 9 (1), 1-33.	Çevreci tüketim davranışlarının Değer-İnanç-Norm Kuramı temelinde incelenmesi	381 kişi/ Türkiye	Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi öğrencileri/ Hayır
Elde edilen Bulgular	Öğrencilerin çevreci tüketim davranışları DİN Teorisi bileşenleriyle ölçülmüştür. Bu araştırmanın örneklеminden toplanan verilerin analizinden elde edilen sonuçlar, DİN Teorisini desteklemiştir. Normların, öğrencilerin çevreci tüketim davranışlarını yüksek düzeyde etkilediği ortaya çıkmıştır. Dini inançların ve öğretileriyle çevreci tüketim davranışlarının incelenmesi önerilmiştir.			
Aziz vd.	2018, International Journal of Business, Economics and Law, 15 (2), 15-24.	The relationshıp of Values, Belief and Norm towards ethical consumption behaviour among Malaysian	219 kişi/ Malezya	İnternet ağında çevrimiçi olan bireyler/ Hayır
Elde edilen Bulgular	Tüketicilerin taklitürünleri almama konusunda stratejiler geliştirilmesi için, DİN Teorisi bileşenleri de dâhil edilerek bireysel değerleri, inançları, etikleri ve normları ölçülmüştür. Etik tüketim davranışlarının yaygınlaşmasıyla çevreye zarar veren davranışların azalması öngörülmüştür. Tüketicilerin değer yargılarının, çevresel duyarlılık inançları ve etik kuralları üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, bireylerin sahip oldukları değerlerin, satın alma kararlarına olan inançlarını etkileyebileceğini göstermiştir. Ancak bireysel normların, satın alma kararını etkilemediği bildirilmiştir. Bireylerde satın alma kararlarını etkileyen birçok faktör olduğunu düşünen araştırmacılar, söz konusu faktörlerüzerineçalışmalar yapılmasını önermişlerdir.			

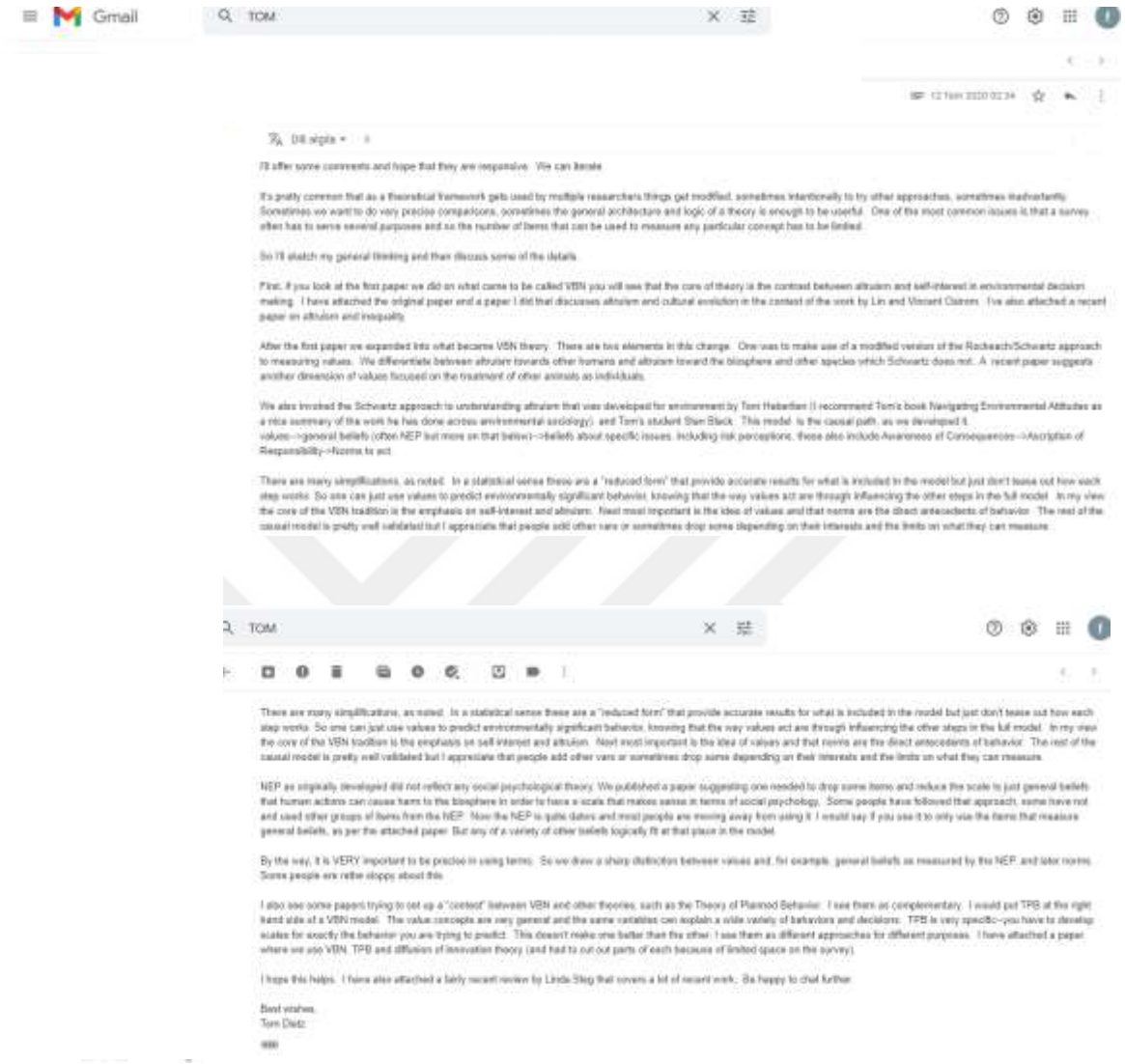
Hiratsuka ve Stag	2018, Transportation Research Part F, 53 (February), 74–83	Testing VBN Theory in Japan: relationships between values, beliefs, norms, and acceptability and expected effects of a car pricing policy	200 kişi/ Japonya	20-75 yaş arasındakibireyler/ Hayır
Elde edilen Bulgular	Örneklem kapsamında bireylerin ulaşım tercihleri ve çevresel davranışları, DİN Teorisi bileşenleriyle ölçülmüştür. Katılımcıların ulaşım tercihlerinin ölçülmesinde kullanılan örneklem DİN Teorisiyle uyum göstermiş olsa dabu uyumun önceki çalışmalarda olduğu kadaryüksek olmadığıtespit edilmiştir. Biyosferik değer yargısına sahip bireylerin araba kullanmaya daha az eğimli oldukları sonucuna varılmıştır. Buna karşı, hedonik ve egoistik değer yargılarıyüksek düzeyde bulunan katılımcıların çevresel inançları, normları ve davranışları düşük çıkmıştır. Yapılacak yeni araştırmalarda, DİN Teorisi Modeli'ne yüksek maliyet, zaman tasarrufu gibi davranış değişikliğine yol açan faktörlerin eklenmesi önerilmiştir.			
Hartmann vd.	2018, , European Journal of Marketing, 52(1/2), 392–417	The role of psychological empowerment in climateprotective consumer behaviour, an extension of the valuebelief-norm framework	600 kişi/ Avustralya	Elektrik tüketicileri/ Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi bileşenleriyle evde elektrik tüketicilerinin çevresel duyarlılık davranışları (çevre dostu elektrik tüketimi) ölçülmüş ve emisyonu azaltmak için alınan vergilerin ödenmesi konusunda istekli olup olmadıkları araştırılmıştır. Araştırma iki bölümden oluşmuş ve insan ile çevre arasındaki ilişkiler sorgulanmıştır. Ayrıca katılımcıların davranışsal niyetleri de ölçülmüş ve her iki değişken üzerinde bireysel inançların etkili olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin çevresel duyarlılık enerji tüketimi davranışlarınınöngörülebilmesi için durumun, psikolojik boyutlarının irdelenmesi önerilmiştir. Bununla birlikte eğitimin, bireysel çevresel duyarlılık enerji tüketimi davranışları üzerinde önemli olduğu ve içsel farkındalıklarını arttırdığı vurgulanmıştır.			
Tuğer vd.	2018, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7(4), 2978-3007	Çevreci Tüketim Davranışı: Etkili Faktörler ve Teorik Açıklamalar	Çevreci tüketim davranışını etkileyen faktörlerle ilgili literatür incelemesi/ Türkiye	Derleme/Hayır
Elde edilen Bulgular	Bireylerin çevreci tüketim davranışlarının öngörülebilmesi için kullanılan teoriler ve ilgili araştırmalar incelenmiştir. Bireylerin çevreci tüketim davranışlarını etkileyen faktörler sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma bireysel, sosyal ve demografik boyutlara ilişkin olarak yapılmıştır. Çevreci tüketim davranışlarınınöngörülmesi için kullanılan ölçeklerin örtülü faktörleri belirlemede yetersiz oldukları bildirilmiştir. Bu nedenle bu tür davranışların öngörülebilmesi için nörogörüntüleme veya derinlemesine mülakatlar gibi tekniklerin kullanılması önerilmiştir.			
Han vd.	2018, Journal of Sustainable Tourism, 26 (6), 855-872	Understanding museum vacationers' eco-friendly decision-making process: strengthening the VBN framework	429 kişi/ Güney Kore	Bir yıl içinde müze ziyaretinde bulunan ve kafeterya veya restoranlarında dinlenen ziyaretçiler/ Evet
Elde edilen Bulgular	Müze ziyaretçilerinin çevresel duyarlılık davranışlarının öngörülebilmesi için DİN Teorisi bileşenleriyle bir model geliştirilmiştir. Bu modelin, katılımcıların çevresel duyarlılık davranışlarını DİN Teori'sinden daha güçlü şekilde açıkladığı görülmüştür. Katılımcıların, geçmişte çevresel duyarlılık ürün kullanmış olmalarının, bu tür ürünleri yeniden satın almalarında etkili olduğu görülmüştür. Yeşil yaşam ve yeşil tüketim döngüsünün önemi vurgulanmıştır. Bu araştırmada geliştirilen modelin, farklı coğrafyalarda demografik özellikler ve motivasyon faktörlerinindâhil edilerek uygulanması önerilmiştir.			
Landon vd.	2018- Journal of Sustainable Tourism, 26(6), 957-972.	Modeling the psychological antecedents to tourists' pro-sustainable behaviors: an application of the value-belief-norm model	623 kişi/ ABD	Yıllık geliri 5 bin doların üstünde olan18 yaş ve üstü hane halkından son bir yıl içinde en az bir gece konaklama yapmış olan bireyler/ Evet
Elde edilen Bulgular	Turistlerin sürdürülebilir çevresel duyarlılık davranışları DİN Teorisi üzerinden ölçülmüştür. Çevre sorunlarını azaltan davranışlar kapsamında, sürdürülebilir yerel ürünler/tüketim malzemeleri ve hizmetlerin tüketimi ve bunun için zaman ve para konusunda gönüllü olarak fedakarlıkta bulunma istemleri araştırılmıştır. Araştırma örnekleminin DİN Teorisi'yle uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca turistlerin biyosferik değer yargılarının, sürdürülebilir çevresel duyarlılık davranışlar üzerinde olumlu etkisi olduğubildirilmiştir. Ayrıca turistlerin çevresel duyarlılık normlarının, sürdürülebilir çevre yanlısı davranışlarını önemli düzeyde etkilediği de belirtilmiştir. Araştırmacılar, turistik destinasyonlarda çevresel duyarlılık değer yargıları uyandıran ve motive eden programların düzenlemesini önermişlerdir. Destinasyon pazarlamacıları ve yöneticilerinin, reklam ve ürün geliştirme faaliyetlerini çevresel duyarlılık ve tekrar tercih edebilecek turistlere yönelik hazırlamaları da önerilmiştir.			
Ghazali vd.	2019, Sustainability, 11(12), 1-28	Pro-environmental behaviours and Value-Belief-Norm Theory: assessing unobserved heterogeneity of two ethnic groups	307 Malezyalı ve 274 Çinli toplam 581 kişi/ Malezya	Klang Valley bölgesinde yaşayan veya çalışanlar / Hayır

Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi'ne sosyal normlar eklenerek model geliştirilmiş ve katılımcıların yeşil tüketici davranışları ölçülmüştür. Geliştirilmiş model ileher iki grubun yeşil tüketim davranışları önemli düzeyde öngörülebilmiştir. Ancak iki gurupta buluna bazı değişkenlerin değerleri birbiriyle farklılık göstermiştir. Bu durum, iki grubun tamamen homojen olmamasıyla açıklanmıştır. Çinlilerin yeşil tüketim davranışlarının, Malezyalı katılımcılara göre daha yüksek düzeyde olduğu bulunmuştur. Bu araştırmada geliştirilen modelin, farklı örneklemlerde uygulanması önerilmiştir.			
Gkargkavouzi vd.	2019, Resources, Conservation & Recycling, 148 (September) 145–156	Environmental behavior in a private-sphere context: Integrating theories of planned behavior and value belief norm, self-identity and habit	1551 kişi/ Yunanistan	Şehirlerde ve köylerde yaşayan 18-65 yaşları arası bireyler/ Hayır
Elde edilen Bulgular	Yunanistan'da yapılan bu araştırmada, bireylerin çevresel duyarlılık davranışları, özel alan yaşantılarında incelenmiştir. DİN ve Planlı davranış teorilerini birleştirilip, bireylerin alışkanlıklarıyla öz kimlik değişkenleri eklenerek yeni bir model sunulmuştur. Yapısal Eşitlik Modellemesi'yle gerçekleşen bu araştırmadaniyetin çevresel duyarlılık davranışın en iyi yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir. Devamında, bireysel alışkanlıkların ve sübjektif normun, niyetin ana unsuru olduğu belirlenmiştir. Ayrıca çevresel sorunların farkındalığı, bireysel ve öznel normlar, tutumlar ve algılanan davranışsal kontrol değişkenlerinin çevresel duyarlılık davranışlar üzerinde olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir. Devlet ve siyasetçiler tarafından, bireylerin çevresel duyarlılık bir yaşam tarzına sahip olmaları için bu doğrultuda programların tasarlanması ve uygulanması önerilmiştir.			
Medina vd.	2019, Frontiers in Psychology, 10 (629), 1-6.	Revisiting environmental belief and behavior among ethnic groups in the U.S.	Etnik grupların çevresel duyarlılık davranışlarını belirlemede yapılan araştırmaların incelenmesi/ ABD	Derleme/Hayır
Elde edilen Bulgular	Medina ve diğerleri, 1970 yıllarından itibaren yapılan araştırmalarda etnik grupların beyazlara göredaha düşük düzeyde çevresel duyarlılık davranışlarda bulunduğu şeklindeki sonuçlara eleştiri getirmişler ve sonraki yıllarda konuya yönelik yapılan çalışmaların birçoğunda çelişkili sonuçlar elde edildiğini öne sürmüşlerdir. Etnik guruplara ait normların, kültürel yönelimlerin ve ekonomik faktörlerin etkisinin ölçülmemesi, çelişkili ve abartılı sonuçların ortaya çıkmasında neden olarak gösterilmiştir. Söz konusu faktörlerin dâhil edilmesiyle yeniaraştırmaların yapılması önerilmiştir.			
Agag	2019, Understanding the determinants of guests' behaviour to use green P2P accommodation	Understanding the determinants of guests' behaviour to use green P2P accommodation	721 kişi/İngiltere	Booking seyahat platformundan çevresel duyarlılık konaklama işletmelerini tercih eden 18-60 yaş aralığındaki çiftler/ Evet
Elde edilen Bulgular	Araştırmada, İngiltere'de Booking seyahat platformundan çift kişilik yeşil konaklama işletmesini tercih eden turistlerin çevresel duyarlılık davranışlarının öngörülebilmesi için Planlı Davranış, Çevresel Bağlılıkve DİN teorileri birleştirilerek bir model sunulmuştur. Diğer analizler ile birlikte Yapısal Eşitlik Modellemesi kullanılmış ve önerilen model test edilmiştir. Turistlerin çevresel duyarlılık davranışlarınınöngörülmesinde, önerilen modelin daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca konaklama yapan çiftlerin demografik özelliklerinin tercihlerinde etkili olduğu görülmüştür. Konaklama işletmesi yöneticilerinin, Booking seyahat platformuna yönelik pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi önerilmiştir. Konaklamada, çevresel duyarlılık turistlerin memnuniyetinin artırılması için sağlıkla ilgili çevresel duyarlılık ürünler ve hizmetler sunulması da bir başka öneri olarak getirilmiştir.			
Kement	2019, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (72), 2182-2195.	Ekoturizm faaliyetlerine katılan bireylerin Değer İnanç Norm Teorisi kapsamında çevre dostu davranışlarının açıklanması	395 kişi/ Türkiye	Türkiye'nin farklı destinasyonlarını ziyaret eden turistler/ Evet
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi bileşenleriyle katılımcıların çevresel duyarlılık davranışları açıklanabilmiştir. Katılımcıların yüksek düzeyde sahip oldukları çevresel normların, çevresel duyarlılık davranışlarını olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. Farklı turizm faaliyetlerine katılan turistlerin çevresel duyarlılık tüketim davranışlarının incelenmesi önerilmiştir. Ayrıca, turizm ile ilgili faaliyette bulunan tüm işletmelerin çevresel duyarlılık uygulamalara olumlu yaklaşması gerektiğivurgulanmıştır.			
Olya ve Akhshik	2019, Journal of Travel Research, 58(2), 313–332	Tackling the complexity of the pro-environmental behavior intentions of visitors to turtle sites	112 kişi/ Kıbrıs	Alagadi ve İskele tur ziyaretçileri/ Evet
Elde edilen Bulgular	DİN ve Planlı Davranış teorileri entegre edilerek yeni bir model geliştirilmiştir. Ayrıca farklı olarak, verilerin analizinde Bulanık Analitik Hiyerarşi Yöntemi kullanılmış ve fonksiyonlar karşılaştırılmıştır. Anket, Kıbrıs'ın koruma altında olan Alagadi ve İskele sahillerine düzenlenen ekolojik tur katılımcılarına uygulanmıştır. Önerilen modelin geçerli olduğu kanıtlanmıştır. Araştırmacılar, bireylerin çevresel duyarlılık davranışlarının öngörülmesinde, önerdikleri modelin, diğer iki modele göre daha ayrıntılı bilgiler verdiğini açıklamışlardır. Bu modelin ve analizin başka örneklemlerde uygulanması önerilmiştir.			
Denley vd.	2020, Journal of Sustainable Tourism, 28(11), 1860–1881	Individuals' intentions to engage in last chance tourism: applying the value-belief-norm model	406 kişi/ ABD	Yıllık en az 50.000 ABD doları geliri olan ve son 1 yıl içinde seyahat etmiş bireyler/ Evet
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi'nin nedensel zincirine, normdan sonra, özveride bulunma, yerelcilik ve çevresel duyarlılık davranış değişkenleri eklenerek bir model geliştirilmiş ve katılımcıların, son			

	şans turizmine yönelik çevresel duyarlılık davranışları ölçülmüştür. Geliştirilmiş modelin verileri anlamlı çıkmış ve DİN Teorisi'yle uyum göstermiştir. Katılımcıların egoistik değer yargısıylaekolojik dünya görüşleri arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Bu tür destinasyonlardayöneticilerin, önceliği çevreye mi ağırlamaya mı verecekleri konusunda ikilem yaşadıkları görülmüştür. Ancak, yerel ekonomiye destek sağlamakla birlikte sürdürülebilir turizmin yürütülmesi için söz konusu destinasyon yöneticileri ve ziyaret eden turistlerin, para ve konfor açısından fedakarlıkta bulunmaları gerektiği vurgulanmıştır.			
Han	2020, Business Strategy and the Environment, 29 (6), 2815-2828	Theory of green purchase behavior (TGPB): A new theory for sustainable consumption of green hotel and green restaurant products	105 kişi/Güney Kore	Sonbiryıl içinde yeşil otel veya yeşil restoran deneyimi olan müşteriler/ Evet
Elde edilen Bulgular	Çevresel duyarlılık konaklama işletmeleri ve restoranmüşterilerinin satın alma davranışlarının ölçülebilmesi için Yeşil Satın Alma Davranış Teorisi bağlamında bir model geliştirilmiştir. Söz konusu modelin geliştirmesinde DİN ve Norm Aktivasyon teorileri temel alınmış ve uyumluluğu yapısal eşitlik analiziyle incelenmiştir. Önerilen modelin, müşterilerin satın alama davranışlarının öngörülmesinde ve ölçülmesinde DİN ve Norm Aktivasyon teorilerinden daha ayrıntılı sonuçlar verdiği görülmüştür.Ayrıca çevresel duyarlılık tutum, atfedilen sorumluluğun üstlenilmesive sosyal normun, bireysel normu doğrudan harekete geçirdiği tespit edilmiştir.Araştırmacıya göre çevresel sonuçların farkındalığı, imaj ve ekolojik dünya görüşü,,bireylerin, çevresel duyarlılık değerleri ile geçmişten gelen ve alışkanlık hâline dönüşmüşolan davranışlarına dayalı olarak oluşur.Turizm alanında müşterilerin çevresel duyarlılık tüketim davranışlarınınöngörülmesinde ve ölçülmesinde bu teorinin kullanılması önerilmiştir.			
Chen	2020, International Journal of Consumer Studies, 44(5), 455-468	Selecting environmental psychology theories to predict people's consumption intention of locally produced organic foods	775 kişi/ Tayvan	Tayvan'ın 66 köyünde yaşayan 20 yaş ve üzeri bireyler/ Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN ve Planlı Davranış teorileri birleştirilerek yeni bir model sunulmuş ve halkın yerel organik gıdalara yönelik sürdürülebilir tüketim davranışları incelenmiştir. Önerilen modelin, Yapısal Eşitlik Analizi sonucuna göre, Planlı davranış Teorisiyle birlikte %47'lik bir oranla sürdürülebilir tüketim davranışlarını açıklayabilecek güce sahip olduğu görülmüştür. DİN Teorisi ise %14'lük bir açıklama oranınasahiptir. Ayrıca bireysel değerler (egoistik, özgecilik ve biyosferik) ve çevreselsorunların farkındalığınınsürdürülebilir tüketim davranışları üzerinde önemli etkisi olduğuifade edilmiştir. Bununla birlikte bireylerin çevresel duyarlılık inançları kapsamında sorumluluklarını üstlenmeye hazır olmaları gereğinin önemi vurgulanmıştır. Halkın sürdürülebilir tüketim davranışlarının değiştirilmesi ve yerel tarım üreticilerine ekonomik kazanç sağlanması için bireylerde, DİN Teorisi'nin nedensel zincirinde yer alan değişkenlerin ve çevresel duyarlılık tutumun güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.			
Ciocirlan vd.	2020, European Management Review, 17(2), 543–558,	Using Values, Beliefs, and Norms to Predict Conserving Behaviors in Organizations	714 kişi/ İngiltere	18 yaş üstü idari personel/ Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN Teorisi kullanılarak petrol ve gaz şirketlerinde, temel malzemeler üreten firmalarda, sanayiler, sağlık ve tüketici hizmetleri sektöründe, telekomünikasyon kurumlarında vb. yerlerde çalışan idari personelin çevresel duyarlılık davranışları (Atıklar kapsamında) ölçülmüştür. İdari personelin biyosferik ve özgecilik değer yargılarının, çevresel duyarlılık davranışlarını olumlu yönde etkilediği ortaya çıkarken egoistik değer yargıları için aynı sonuç elde edilememiştir. İdari personelin, özellikle ekolojik ve özgecilik değer yargılarının, işyerinde sergiledikleri çevresel duyarlılık davranışlarını olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Ayrıca işyerindeki atıklar konusunda yeterli düzeyde çevresel duyarlılık davranışlarda bulunmadıkları bildirilmiştir. Kâğıt ve malzeme kullanımında gereken önlemlerin alınmadığı, bu araştırmanın diğer önemli sonuçlarından biridir. İdari personelin çevresel sorunlar hakkındaki farkındalıklarının artırılması gerektiği vurgulanmıştır.			
Rezaei‐Moghaddam vd.	2020, Chemical and Biological Technologies in Agriculture, 7(7), 1-15.	Adoption of pro‐environmental behaviors among farmers: application of Value–Belief–Norm theory	150 kişi/ İran	Pirinç üreten çiftçiler/ Hayır
Elde edilen Bulgular	DİN ve Sosyal Norm teorilerinin bileşenleri entegre edilerekbir model önerilmiştir. Bu modelle çiftçilerin çevresel duyarlılık davranışları ve çevresel duyarlılık teknolojileri uygulama düzeyi ölçülmüş ve uyum sağladığı tespit edilmiştir. Katılımcıların çevre dostu pirinç üretme niyetleri üzerinde, bireysel sosyal ahlaki normlar, algılanan davranışsal kontrol ile yaygın ve sürekli eğitim değişkenlerinin olumlu ve etkin rolleri olduğu ortaya çıkmıştır. Kimyasal gübre yerine yerel organik gübrelerin üretimi ve dağıtımı için hükümet, yerel yönetim ve kooperatiflerin destek verimesi önerilmiştir.			
Fornara vd.	2020, Environmental Impact Assessment Review, 81 (March), 106338/1-8.	The extended Value-Belief-Norm theory predicts committed action fornature and biodiversity in Europe	183 kişi/ Belçika, Finlandiya, Almanya, İtalya, Slovenya, Hollanda, İngiltere	27-80 yaş aralığındaki bireyler/ Hayır
Elde edilen Bulgular	Avrupa'nın yedi ülkesinde biyolojik çeşitliğin korunması için ihtiyati sosyal norm ve algılanan davranışsal kontrol değişkenleri, DİN Teorisi bileşenleriyle entegre edilerek bir model geliştirilmiştir. Din Teorisi'nin nedenselzincirinde yer alan değişkenler arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Geliştirilen modelile, ahlaki norm ve biyosferik değerlerin, katılımcıların bireysel çevresel davranışlarını doğrudan etkilediği belirlenmiştir. İhtiyati sosyal norm ve algılanan davranışsal kontrol değişkenlerinin ise katılımcıların çevresel duyarlılık davranışlarını dolaylı yoldan etkilediği tespit edilmiştir. Yedi Avrupa ülkesinde biyolojik çeşitliliğin korunması için bu yönde iş birliği yapan bireylerin oranının artırılması önerilmiştir. Bunun sağlanması için de toplumlar ve organizasyon liderlerinin rolünün önemi vurgulanmıştır.			

Zhang vd.	2020, Journal of Environmental Psychology 68 (April), 101408/1-11.	Predicting climate change mitigation and adaptation behaviors inagricultural production: A comparison of the theory of planned behavior and the Value-Belief-Norm Theory	1538/ Çin	Hubei çiftçileri/ Hayır
Elde edilen Bulgular	Çiftçilerin iklim değişikliğine bağlı değişimlere adaptasyon sağlamaları için pirinç üreticilerinin, çevresel duyarlılık niyetleri Planlı Davranış ve DİN Teorisi bileşenleriyle entegre edilen bir modelle öngörülmüştür. DİN Teorisi'nin, bireysel özgecilik değer yargılarının açıklanmasında daha iyi performans gösterdiği kanıtlanmıştır. Planlı Davranış Teorisi'nin isebireylerin bu yöndeki niyetlerinin, bireysel çıkar davranışlarının ve algılanan davranışsal kontrollerinin, uyum sağlayıcı davranışlarının açıklanmasında daha başarılı olduğu belirlenmiştir. Dünyada, gıda güvenliğinin sağlanması kadar, tarımda sürdürülebilir ve çevresel duyarlılık davranışların motive edilmesi de önemlidir. Bu nedenle tarım ve gıda sektöründe çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için çiftçilerin psikolojik anlamda çevresel duyarlılık tutumları, öznel normları ve algılanan davranışlarında çevresel duyarlılık niyetlerinin motive edilmesine yönelik planların hazırlanması önerilmiştir.			
Megeirhi vd.	2020, Journal Of Sustainable Tourism 2020, 28(9), 1351–1370.	Employing a value-belief-norm framework to gauge Carthageresidents' intentions to support sustainable culturalheritage tourism	475 kişi/Tunus	Kartaca'nın dokuz mahallesinde yaşayan yerel halk/ evet
Elde edilen Bulgular	Tunus'un önemli bir kültürel mirası olan Kartaca civarında yaşayan yerel halkın sürdürülebilir turizm davranışlarının ölçülmesi için DİN Teorisi bileşenlerinden faydalanılmıştır. Ayrıca DİN Teori'sinde egoistik, özgecilik, kültür merkezlideğer yargılarıyla sorunların farkındalığı arasındaki, topluluklar arası ve kuşaklar arası bağlantılar, kültürel değerlerin tanınması, kültürel kayıpların farkındalığı, gelenek ve geleneklerin korunması değişkenleri yerleştirilerek yeni bir model geliştirilmiştir. Önerilen model uyum göstermiş ve bölgede kültürel turizmin sürdürebilirliği için yerel halkın destekleyici davranışlar sergilediği saptanmıştır. Katılımcıların öznel normlarının, bilgi birikimlerini olumlu etkilediği ve bunun da kültürel miraslarını korumada destek sağladığı bildirilmiştir. Hedef pazarlarını geliştirmeyi düşünen hükümet, yerel yönetim ve işletme yöneticilerinin, aldıkları teklifleri dikkatle incelemeleri ve teklifleri, Kartaca'nın korunmasını göz önünde bulundurarak değerlendirmeleri ve stratejiler belirlemeleriönerilmiştir.			

EK-3. DİN Teorisi hakkında oluşan sorulara yanıt bulmak için Prof. Dr. Dietz ile mail üzerinden yazışma Dietz (2020).

Gmail TOM

I'll offer some comments and hope that they are responsive. We can iterate.

It's pretty common that as a theoretical framework gets used by multiple researchers things get modified, sometimes intentionally to try other approaches, sometimes inadvertently. Sometimes we want to do very precise comparisons, sometimes the general architecture and logic of a theory is enough to be useful. One of the most common issues is that a survey often has to serve several purposes and so the number of items that can be used to measure any particular concept has to be limited.

So I'll sketch my general thinking and then discuss some of the details.

First, if you look at the first paper we did on what came to be called VBN you will see that the core of theory is the contrast between altruism and self-interest in environmental decision making. I have attached the original paper and a paper I did that discusses altruism and cultural evolution in the context of the work by Lin and Vincent Ostrom. I've also attached a recent paper on altruism and inequality.

After the first paper we expanded into what became VBN theory. There are two elements in this change. One was to make use of a modified version of the Rokeach/Schwartz approach to measuring values. We differentiate between altruism towards other humans and altruism toward the biosphere and other species which Schwartz does not. A recent paper suggests another dimension of values focused on the treatment of other animals as individuals.

We also invoked the Schwartz approach to understanding altruism that was developed for environment by Tom Heberlein (I recommend Tom's book Navigating Environmental Attitudes as a nice summary of the work he has done across environmental sociology), and Tom's student Stan Stack. This model is the causal path, as we developed it,
values-->general beliefs (often NEP but more on that below)-->beliefs about specific issues, including risk perceptions, these also include Awareness of Consequences-->Ascription of Responsibility-->Norms to act

There are many simplifications, as noted. In a statistical sense these are a "reduced form" that provide accurate results for what is included in the model but just don't tease out how each step works. So one can just use values to predict environmentally significant behavior, knowing that the way values act are through influencing the other steps in the full model. In my view the core of the VBN tradition is the emphasis on self-interest and altruism. Next most important is the idea of values and that norms are the direct antecedents of behavior. The rest of the causal model is pretty well validated but I appreciate that people add other vars or sometimes drop some depending on their interests and the limits on what they can measure.

TOM

There are many simplifications, as noted. In a statistical sense these are a "reduced form" that provide accurate results for what is included in the model but just don't tease out how each step works. So one can just use values to predict environmentally significant behavior, knowing that the way values act are through influencing the other steps in the full model. In my view the core of the VBN tradition is the emphasis on self-interest and altruism. Next most important is the idea of values and that norms are the direct antecedents of behavior. The rest of the causal model is pretty well validated but I appreciate that people add other vars or sometimes drop some depending on their interests and the limits on what they can measure.

NEP as originally developed did not reflect any social psychological theory. We published a paper suggesting one needed to drop some items and reduce the scale to just general beliefs that human actions can cause harm to the biosphere in order to have a scale that makes sense in terms of social psychology. Some people have followed that approach, some have not and used other groups of items from the NEP. Now the NEP is quite dated and most people are moving away from using it. I would say if you use it to only use the items that measure general beliefs, as per the attached paper. But any of a variety of other beliefs logically fit at that place in the model.

By the way, it is VERY important to be precise in using terms. So we draw a sharp distinction between values and, for example, general beliefs as measured by the NEP, and later norms. Some people are rather sloppy about this.

I also see some papers trying to set up a "contest" between VBN and other theories, such as the Theory of Planned Behavior. I see them as complementary. I would put TPB at the right hand side of a VBN model. The value concepts are very general and the same variables can explain a wide variety of behaviors and decisions. TPB is very specific--you have to develop scales for exactly the behavior you are trying to predict. This doesn't make one better than the other. I see them as different approaches for different purposes. I have attached a paper where we use VBN, TPB and diffusion of innovation theory (and had to cut out parts of each because of limited space on the survey).

I hope this helps. I have also attached a fairly recent review by Linda Steg that covers a lot of recent work. Be happy to chat further.

Best wishes,
Tom Dietz

###

EK-4. DİN Teorisiyle ilgili Türkiye'nin Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 2021 yılı Kasım ayına kadar yayınlanan tezler

Yazar	Lisansüstü Tez /yıl	Araştırmanın adı	Örneklem sayısı/ Uygulanan ülke-şehir	İncelemeye alınan örneklemin türü
Ufuk AY / 2012	Yüksek Lisans, İşletme Anabilim Dalı, Pazarlama Bilim Dalı	Yeşil Ürün Satın Alma Davranışlarının Değer-İnanç-Norm Kuramı Temelinde İncelenmesi	381 kişi/ Türkiye, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	Öğrenci
Elde edilen Bulgular	Tezde önerilen modelin DİN Teori'siyle uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Din Teori'sinin nedensel zincirinde yer alan değişkenler arasında anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Cinsiyet ve gelir faktörlerinin, öğrencilerin bireysel değerlerini etkilediği kanıtlanmıştır.			
Asiye Ayben ÇELİK / 2012	Doktora, İşletme Anabilim Dalı, İşletmeBilim Dalı	Tüketicilerin Değer Yapılarının, Demografik ve Psikografik Özelliklerinin Çevresel duyarlılık Tüketim Davranışı Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi	384 kişi/Türkiye, Manisa ili merkez ilçesi	15 yaş üzerindeki tüketiciler
Elde edilen Bulgular	DİN, Norm Aktivasyon ve özgeliştirme teorilerindeki değer türleri dikkate alınarak bir model oluşturulmuştur. Bireysel normların, çevresel duyarlılık tüketim davranışlarını etkilemede önemli rolünün olduğu bildirilmiştir. Ayrıca bu konuda demografik (cinsiyet, medeni durum, yaş) ve psikografik (değer yapılar, çevresel duyarlılık tutum, sonuçların farkındalığı, bireysel normlar) özelliklerinetkisinin önemi vurgulanmıştır.			
Ahmet Tuğrul TUĞER /2018	Doktora, İşletme Anabilim Dalı, İşletme Bilim Dalı	Çevreci Tüketim Davranışının Değer-İnanç-Norm Teorisi Kapsamında İncelenmesi	707 kişi/İstanbul, Kocaeli, Ankara	18 yaş üstü tüketiciler
Elde edilen Bulgular	DİN Teori'siyle tüketicilerin çevresel duyarlılık davranışları süreç ve maliyet kapsamında incelenmiş ve modelin uyumluluğu kanıtlanmıştır. Tüketicilerin, zincirde yer alan, egoistik değer yargıları haricinde, diğer nedensel değişkenlerin birbirlerini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Çevresel duyarlılık tüketim ve tüketimi azaltma davranışının açıklanmasında, DİN Teori'sinin kullanılması önerilmiştir.			
Duygu ÖZTÜRK / 2019	Yüksek Lisans, Fen ve Matematik Eğitimi Anabilim Dalı, Fen ve Matematik Eğitimi BilimDalı	Predictors of middleschoolstudents' energy conservation behaviors: indicationsfrom Value-Belief-Norm Theory	549 kişi/İstanbul-Sarıyer	Ortaokul öğrencisi
Elde edilen Bulgular	DİNTeori'siyle öğrencilerin enerji koruma davranışlarının incelendiği bu tezde, Teorisnin kullanılabilirliği ortaya konmuştur. Öğrencilerin enerji tasarrufu davranışlarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Biyosferik ve özgecilik değer yargılarının, enerjiyi korumak için sergiledikleri duyarlı davranışlar üzerinde olumlu ve önemli etkisi olduğu bulunmuştur. Ayrıca biyosferik değer yargılarıyla, sorumluluk üstlenme ve normları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.			

EK-5. IHEI faaliyet raporu, 1999

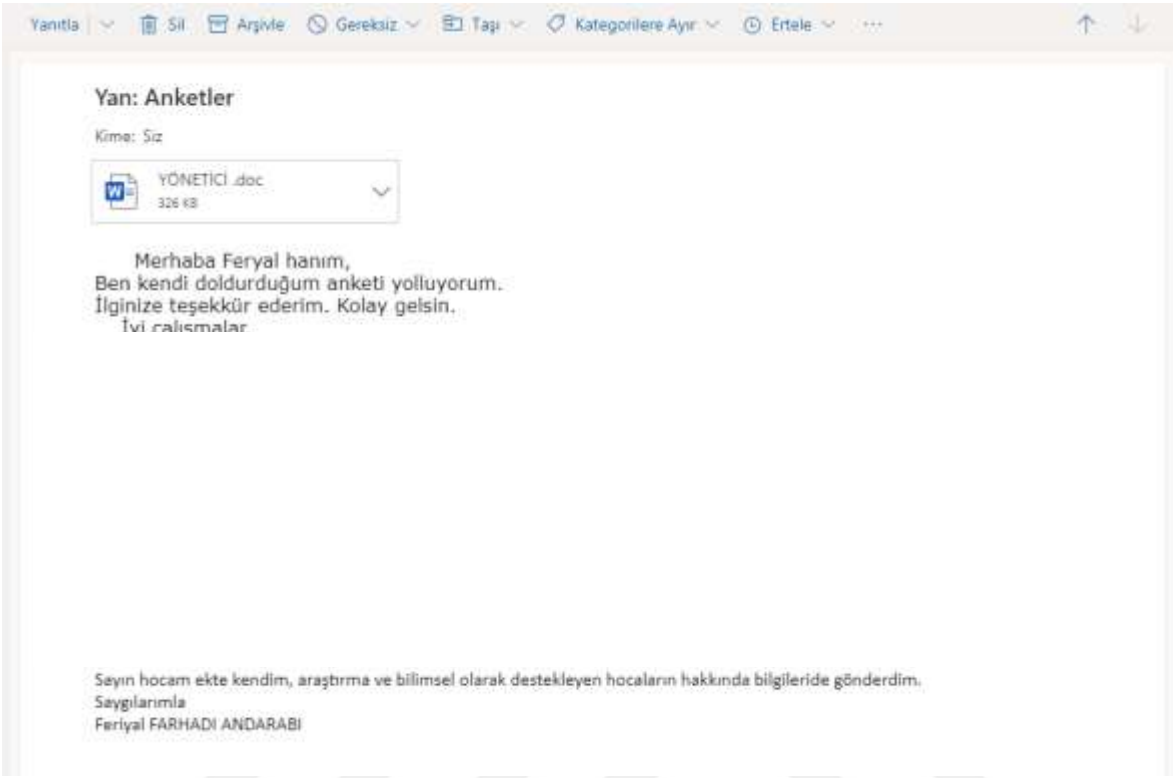
"One of the fundamental prerequisites for the achievement of sustainable development is broad public participation in decision-making." Agenda 21, Chapter 23

CSD-7
Sustainable Development Success Stories

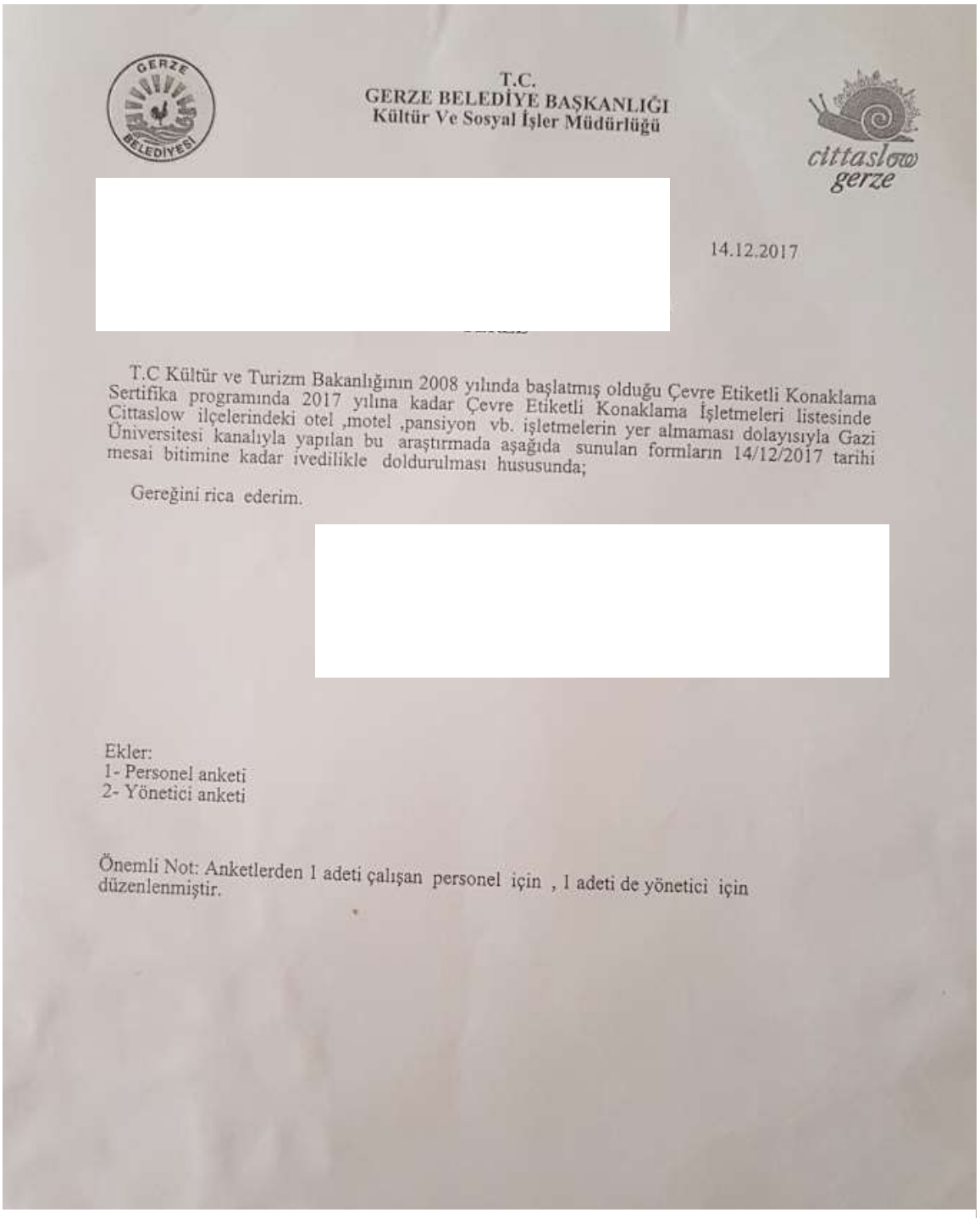
International Hotels Environment Initiative

Location	Global
Responsible Organisation	The Prince of Wales Business Leaders Forum Funding is provided by Accor, Bass Hotels & Resorts Worldwide, Forte Hotels, Hilton International, Mandarin Oriental Hotel Group, Marco Polo Hotels, Marriott International Inc., Radisson SAS Hotels Worldwide, Scandic Hotels AB, Starwood Hotels & Resorts Worldwide, Inc., and The Taj Group of Hotels. CHDM Hill and American Express Establishment Services provide additional funding.
Description	IHEI was founded in 1992 by a consortium of chief executives from ten multinational hotel groups. IHEI is an ongoing educational charity that functions to encourage continuous improvement in the environmental performance of the entire hotel industry. IHEI is a catalyst and a conduit for its members to pool their resources and to share their successes via a non-competitive platform. Its primary objectives are to: • raise environmental awareness in the hotel industry • develop hotel-specific environmental information, enabling hotels of all sizes to implement environmental programs • promote good practice internationally by working with hotel associations, governments, NGOs, and tourism bodies • enable the hotel sector to position itself as a leader in sustainable development within the tourism industry work with partners that can multiply IHEI's reach and impact.
Issues Addressed	Industry initiatives, influencing consumer behaviour, promoting broad-based sustainable development while safeguarding local cultures and the environment, and the coastal impact of tourism.
	• Water conservation initiatives at the Singapore Marriott Hotel and Tang Plaza hotel complex save about 40,000 cubic meters of water annually, a saving of nearly 20%. • Radisson SAS Hotels' corporate purchasing department has forged long-term relationships with vendors that already supply or can prove they are willing to develop environmentally preferable products. • Scandic Hotels has pioneered a 97% recyclable hotel room, and is building or refitting about 1,500 such rooms annually. Other environmental improvements by Scandic include using about 20% less water per guest than it did three years ago. • In 1996 IHEI launched a new hotel industry initiative, the Siting and Design Programme, with a vision towards defining specifications for new hotel development that will cause minimum environmental damage, and minimise routine operational environmental impacts.
Lessons Learned	Experience has taught IHEI to understand the convergence of social and economic issues as they relate to sustainable development and tourism. As a consequence, the urgent need to confront these moral and ethical matters is being communicated to its member hotels, and many are translating that understanding into action. The success of these efforts by IHEI is largely the result of: • promoting the business benefits associated with sound environmental practices and socially responsible business practices • a dedicated focus on a single sector (hotels) a genuine commitment from senior level executives • the fostering of a non-competitive, self-help approach for use by the wider industry • collaboration with partners that have substantially helped to multiply the reach and impact of IHEI's programs.
Contacts	[illegible]

EK-6. Konaklama işletmesi yöneticilerine araştırma hakkında bilgi veren ve madde havuzu oluşturmak için mail yazısı örneği

EK-7. Anket uygulaması için izin belgesi örneği

T.C.
GERZE BELEDİYE BAŞKANLIĞI
Kültür Ve Sosyal İşler Müdürlüğü

14.12.2017

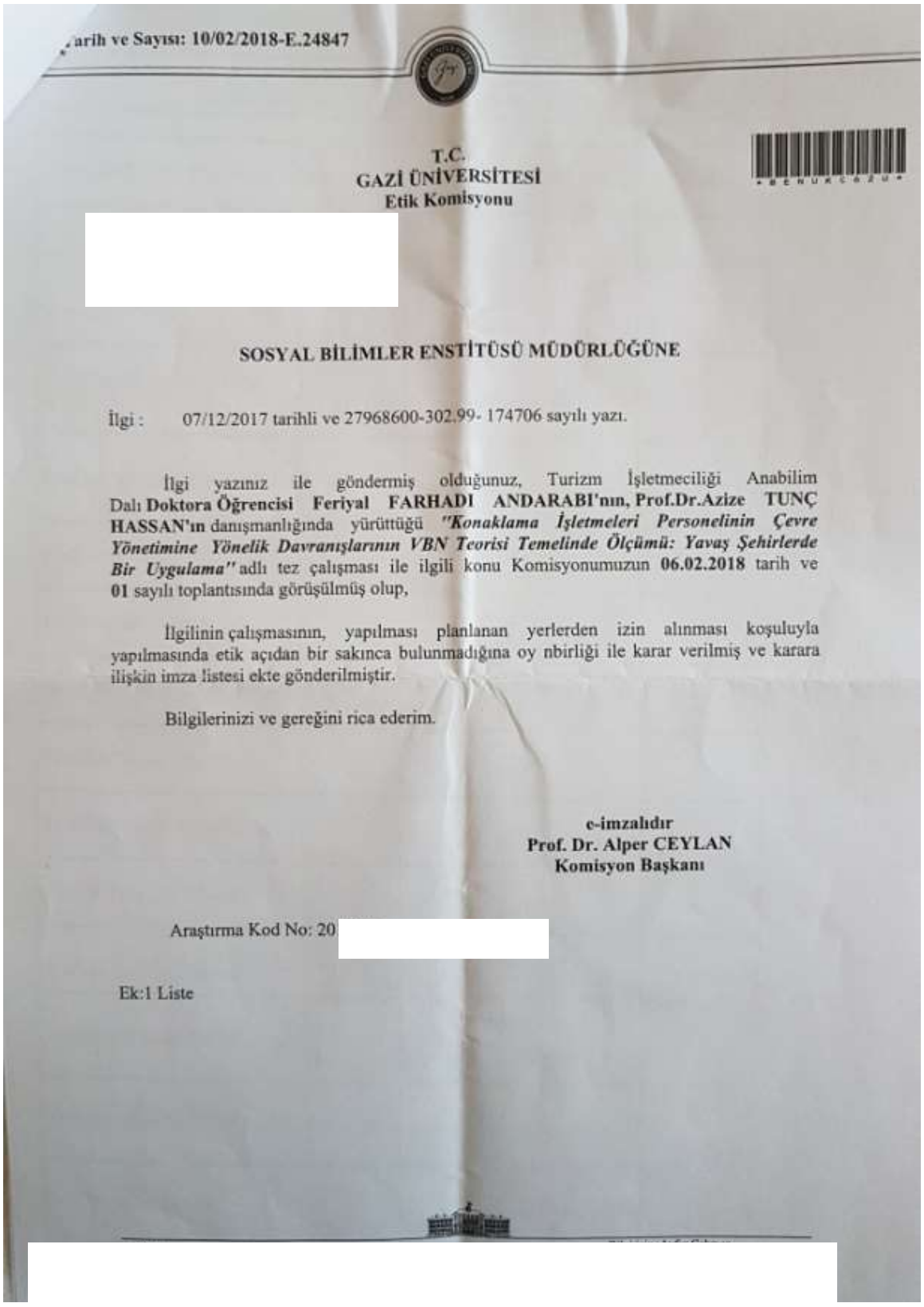
T.C Kültür ve Turizm Bakanlığının 2008 yılında başlatmış olduğu Çevre Etiketli Konaklama Sertifika programında 2017 yılına kadar Çevre Etiketli Konaklama İşletmeleri listesinde Cittaslow ilçelerindeki otel ,motel ,pansiyon vb. işletmelerin yer almaması dolayısıyla Gazi Üniversitesi kanalıyla yapılan bu araştırmada aşağıda sunulan formların 14/12/2017 tarihi mesai bitimine kadar ivedilikle doldurulması hususunda;

Gereğini rica ederim.

Ekler:
1- Personel anketi
2- Yönetici anketi

Önemli Not: Anketlerden 1 adeti çalışan personel için , 1 adeti de yönetici için düzenlenmiştir.

EK-8. Tezin başlığı, içeriği ve anket uyulamasına ilişkin Gazi Üniversitesi etik komisyonu değerlendirmesi

arih ve Sayısı: 10/02/2018-E.24847

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
Etik Komisyonu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 07/12/2017 tarihli ve 27968600-302.99- 174706 sayılı yazı.

İlgi yazınız ile göndermiş olduğunuz, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı **Doktora Öğrencisi Feriyal FARHADI ANDARABI'nın, Prof.Dr.Azize TUNÇ HASSAN'ın** danışmanlığında yürüttüğü ***"Konaklama İşletmeleri Personelinin Çevre Yönetimine Yönelik Davranışlarının VBN Teorisi Temelinde Ölçümü: Yavaş Şehirlerde Bir Uygulama"*** adlı tez çalışması ile ilgili konu Komisyonumuzun **06.02.2018** tarih ve **01** sayılı toplantısında görüşülmüş olup,

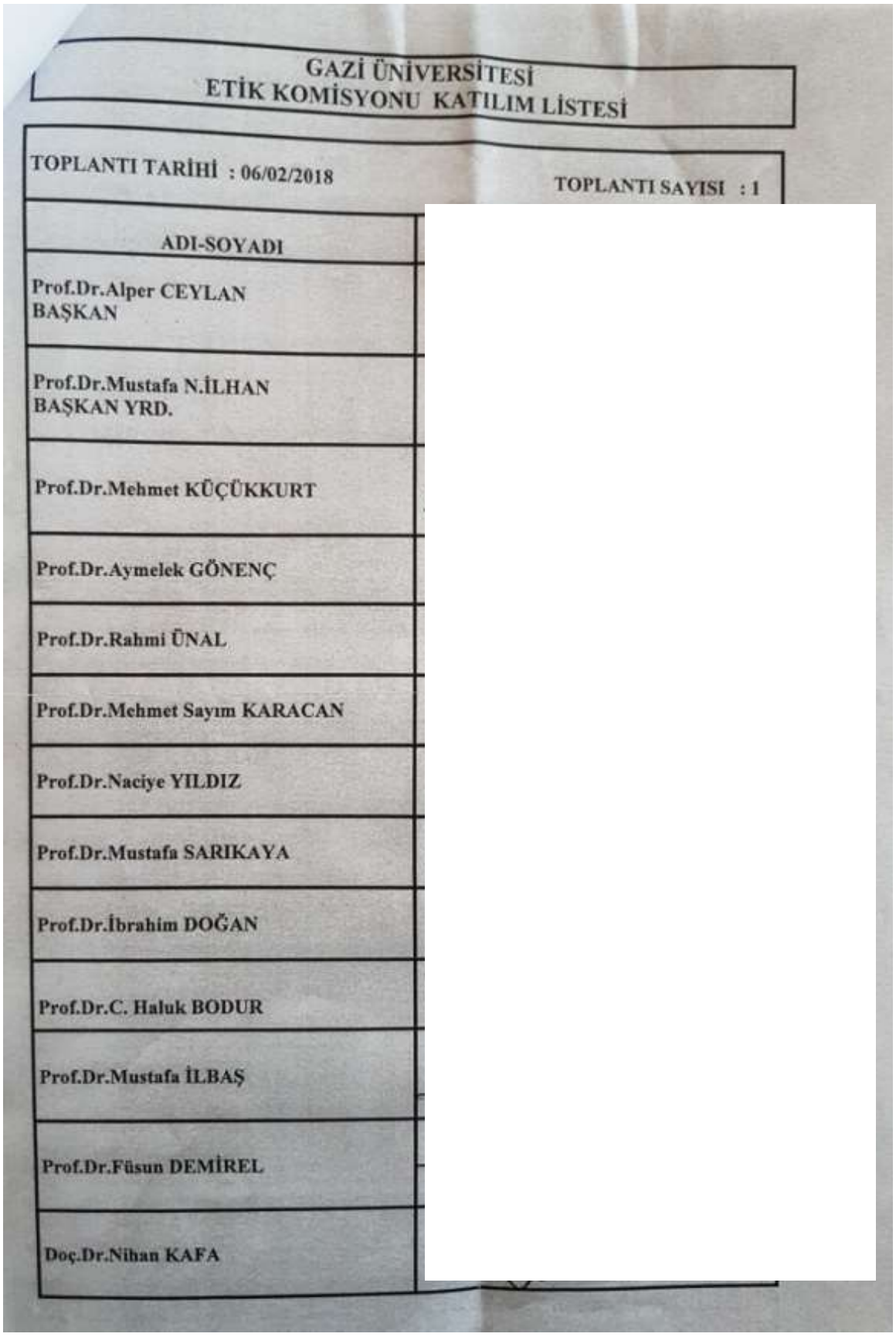
İlgilinin çalışmasının, yapılması planlanan yerlerden izin alınması koşuluyla yapılmasında etik açıdan bir sakınca bulunmadığına oy nbirliği ile karar verilmiş ve karara ilişkin imza listesi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Alper CEYLAN
Komisyon Başkanı

Araştırma Kod No: 20

Ek:1 Liste

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
ETİK KOMİSYONU KATILIM LİSTESİ

TOPLANTI TARİHİ : 06/02/2018 TOPLANTI SAYISI : 1

ADI-SOYADI
Prof.Dr.Alper CEYLAN BAŞKAN
Prof.Dr.Mustafa N.İLHAN BAŞKAN YRD.
Prof.Dr.Mehmet KÜÇÜKKURT
Prof.Dr.Aymelek GÖNENÇ
Prof.Dr.Rahmi ÜNAL
Prof.Dr.Mehmet Sayım KARACAN
Prof.Dr.Naciye YILDIZ
Prof.Dr.Mustafa SARIKAYA
Prof.Dr.İbrahim DOĞAN
Prof.Dr.C. Haluk BODUR
Prof.Dr.Mustafa İLBAŞ
Prof.Dr.Füsun DEMİREL
Doç.Dr.Nihan KAFA

EK-9. Yöneticilere yönelik olarak uygulanan anket

- Değerli katılımcılar, bu ankette yer alan tüm bölümlerdeki ifadeleri dikkatle okuyarak cevap vermeniz rica edilmektedir.
- Lütfen ad ve soyadınızı yazmayınız.
- Lütfen çalıştığınız konaklamanın adını vermeyiniz.
- Lütfen sadece bu ankette yer verilen ifadelere cevap yazınız.
- Bu ankette verdiğiniz cevaplar sadece bilimsel amaçta değerlendirilecektir.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Azize HASSAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Öğretim Üysi

Feriyal FARHADİ ANDARABİ
Gazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi

Bölüm A: Aşağıdaki her bir ifadede, hayatınızda ilkelerinizi yansıtan en uygun cevap sorulmuştur. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Benim ilkelerime karşıdır= -1, Benim için önemli değildir= 0, Benim için önemi çok azdır= 1, Benim için önemi azdır= 2, Benim için orta düzeyde önemlidir= 3, Benim için önemlidir = 4, benim için kesinlikle önemlidir= 5

Hayatımda … temel ilkemdir	Benim ilkelerime karşıdır (-1)	Benim için önemli değildir (0)	Benim için önemi çok azdır= 1, ….. , Benim için kesinlikle önemlidir= 5				
			1	2	3	4	5
A1. Hayatımda yetki temel ilkemdir (örneğin, liderlik veya komuta etme hakkı).							
A2. Hayatımda sosyal güç temel ilkemdir (örneğin, başkaları üzerinde kontrol sahibi olmak, egemenlik kurmak).							
A3. Hayatımda servet temel ilkemdir (örneğin, para veya mal edinmek).							
A4. Hayatımda etki temel ilkemdir (örneğin, kişiler ve olaylar üzerinde etkili ve nüfuzlu olmak.)							
A5. Hayatımda hırs temel ilkemdir (örneğin, ihtiraslı olmak).							
A6. Hayatımda sosyal adalet temel ilkemdir (örneğin, adaletsizliğe karşı durmak, mağdurun ve zayıfın yanında yer almak)							
A7. Hayatımda faydalı olmak temel ilkemdir (örneğin, başkalarının refahı için çalışmak, yararlı olmak).							
A8. Hayatımda eşitlik temel ilkemdir (örneğin, herkes için eşit fırsat sağlamak).							
A9. Hayatımda barış içinde bir dünya istemek temel ilkemdir.							
A10. Hayatımda çevrenin korunması temel ilkemdir.							
A11. Hayatımda kirliliğin önlenmesi temel ilkemdir (örneğin, çevre dostu enerjileri kullanmak).							
A12. Hayatımda dünya ve varlıklarına saygı göstermek temel ilkemdir (örneğin, dünyanın diğer türleri ile uyumlu yaşamak).							
A13. Hayatımda doğayla uyumlu ve iç içe yaşamak temel ilkemdir.							

Bölüm 1B: Lütfen aşağıda geçen her bir ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz Kesinlikle katılmıyorum= 1, Katılmıyorum=2, Orta düzeyde katılıyorum=3, Katılıyorum=4, Kesinlikle katılıyorum= 5

İfadeler	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta düzeyde katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
	1	2	3	4	5
1B1. Dünyanın besleyebileceği insan sayısında sınıra yaklaşıyoruz.					
1B2. İnsanın doğal çevreyi kendi ihtiyaçlarına göre değiştirme hakkı yoktur.					
1B3.İnsan doğaya müdahale ettiği zaman sonuçlar çoğu zaman felaket olur.					
1B4. İnsan aklı ve yaratıcılığı sayesinde, her durumda dünyayı yaşanabilir kılacaktır.					
1B5. İnsan doğayı ve kaynaklarını ciddi derecede istismar etmekte ve aşırı tüketmektedir.					
1B6. Dünyanın doğal kaynakları sınırsızdır; yeter ki o kaynakları geliştirmeyi öğrenelim.					
1B7. Hayvanlar ve bitkiler de en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptirler.					
1B8. Doğanın dengesi modern sanayileşmiş ulusların etkileriyle başa çıkabilecek kadar güçlüdür.					
1B9. İnsan zekâ gibi çok özel yeteneklere sahip olsa bile yine de doğa kanunlarına tabidir.					
1B10. İnsanlığın karşı karşıya kaldığı "ekolojik kriz" denen olay çok fazla abartılmaktadır.					
1B11. Dünya, çok sınırlı sayıda odası ve kaynağı olan bir uzay gemisi gibidir.					
1B12. İnsanoğlu doğaya hükmetme hakkına sahiptir.					
1B13. Doğanın dengesi çok hassas olup kolayca bozulabilir.					
1B14. İnsan doğayı kontrol etmeye yetecek bilgiyi hiçbir zaman elde edemeyecektir.					
1B15. Her şey şu andaki seyri ile devam ederse yakında büyük bir çevre felaketi yaşayacağız.					

Bölüm 2B: Lütfen aşağıda geçen her bir ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Kesinlikle katılmıyorum= 1, Katılmıyorum=2, Orta düzeyde katılıyorum=3, Katılıyorum=4, Kesinlikle katılıyorum= 5

İfadeler	Kesinlikle katılmıyoru	Katılmıyorum	Orta düzeyde katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
	1	2	3	4	5
2B1. Çevrenin korunması sağlığım için faydalıdır.					
2B2. Çevrenin korunması ben ve çocuklarım için daha iyi bir dünya sağlar.					
2B3. Çevrenin korunması hayat kalitemi iyileştirir.					
2B4. Çevrenin korunmasının hepimize faydası vardır.					
2B5. Çevrenin korunması daha iyi bir dünya demektir.					
2B6. Neden olduğumuz çevresel sorunlar insanları etkilemektedir.					
2B7. Önümüzdeki on yıl içerisinde binlerce bitki türü ve hayvan yok olma tehlikesiyle karşı karşıya.					
2B8. İklim değişikliği hakkında söylenen her şey abartıdan ibarettir.					
2B9. Kamu sağlığını tehdit eden çevresel tehlikeler abartıdan ibarettir.					

Bölüm 3B: Lütfen aşağıda geçen her ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Kesinlikle katılmıyorum= 1, Katılmıyorum=2, Orta düzeyde katılıyorum=3, Katılıyorum=4, Kesinlikle katılıyorum= 5

İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta düzeyde katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
	1	2	3	4	5
3B1. Meydana gelen çevre sorunlarından kendimi müşterek sorumlu olarak görüyorum.					
3B2. Doğal kaynaklarının tükenmesinden kendimi müşterek sorumlu olarak görüyorum.					
3B3. Küresel ısınma ve sorunlarından kendimi müşterek sorumlu olarak görüyorum.					
3B4. Çevresel sorunlara katkım önemsizdir.					
3B5. Çevre sorunlarının çözülmesinden yalnızca hükümet, resmî makamlar ve sanayi tesisleri sorumludur.					
3B6. Bireylerin tek başına çevre sorunlarının azaltılmasına katkıda bulunamayacaklarını düşünüyorum.					

Bölüm C: Lütfen aşağıda geçen her her ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Kesinlikle katılmıyorum= 1, Katılmıyorum=2, Orta düzeyde katılıyorum=3, Katılıyorum=4, Kesinlikle katılıyorum= 5

İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta düzeyde katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
	1	2	3	4	5
C1. Çalıştığım işletme çevresel duyarlılık bir işletme ise ve çevre dostu ürünler ve hizmetler sunuluyorsa, kendimi daha iyi hissederim.					
C2. Normal işletme yerine çevresel duyarlılık işletmede çalışmak için kendimi ahlaken zorunlu hissediyorum.					
C3. Benim gibi insanlar çevreyi korumak için ellerinden geleni yapmalıdırlar.					
C4. İşletmede çalışırken çevreyi ve doğayı dikkate alma konusunda kendimi zorunlu hissediyorum.					
C5. Diğerleri ne yaparsa yapsın, çevresel duyarlılık işletmede çalışmayı ahlaken zorunluluk olarak görüyorum.					
C6. Enerji tasarrufuna katkıda bulunmayı kişisel zaruret olarak görüyorum.					
C7. Su tasarrufuna katkıda bulunmayı kişisel zaruret olarak görüyorum.					
C8. Atık kontrolüne katkıda bulunmayı kişisel zaruret olarak görüyorum.					
C9. Hava kirliliğini önlemek için katkıda bulunmayı kişisel zaruret olarak görüyorum.					
C10. Çevre ve içindekileri (canlılar, kaynaklar vb.) korumadığım zaman kendimi suçlu hissediyorum.					

Bölüm D: Lütfen aşağıda geçen her bir ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Asla =1, Nadiren=2, Arasıra=3, Çoğunlukla =4, Her zaman=5

	Asla	Nadiren	Arasıra	Çoğunlukla	Her zaman
	1	2	3	4	5
D1. İşletmenin çevresel duyarlılık politikasını ve eylem planını, amacını ve hedefini erişime açık şekilde duyururum (Örneğin elektronik ortamda veya işletme bülteninde).					
D2. İşletmenin çevre yönetimi politikasını ve eylem planını gözden geçirir, yaptığım değerlendirmeleri raporlarım.					
D3. İşletmenin satın alma kararlarında (hizmet ve tüketim malzemesi) çevresel duyarlılık faktörlerini dikkate alırım.					
D4. İşletmedeki personele, çevresel duyarlılık, sağlık ve güvenlik konularında eğitim programları düzenlerim.					
D5. İşletmenin çevresel duyarlılık uygulamaları ve performansını kontrol etmek için görevlendirilmiş sorumlu personel bulundururum.					
D6. İşletmenin sürdürebilirliğini sağlamak için çevresel duyarlılık uygulamalarla ilgili yayınlanan ulusal kanun, yönetmelik ve teşvikleri takip ederim.					
D7. İşletmede üretilen katı atıkların bertaraf edilmesine özen gösteririm.					
D8. İşletmedeki atık suların arıtılmasına özen gösteririm.					
D9. İşletmenin tüm alanlarında hava kirliliğini önleyen kuralların uygulanmasına özen gösteririm (Örneğin işletme içinde personelin ve misafirlerin sigara içmesi yasaklanmış ve gürültüsüz cihazlar kullanılır).					
D10. İşletmeye hizmet veren ve mal tedarik eden firmaların çevre duyarlılığı sertifikasına sahip olmalasına dikkat ederim.					
D11. İşletmenin çevresinde bulunan tarihi, doğal ve kültürel değerlerin korunmasına özen gösteririm.					
D12. Çevresel duyarlılık konusunda sivil toplum örgütleriyle işbirliği yaparım.					
D13. İşletmede enerji ve su tüketimini hesaplamak ve izlemek için ilave sayaç ve ölçü aletlerinin kullanılmasına özen gösteririm.					
D14. İşletmede ve çevresinde bulunan yabani veya evcil hayvanların, endemik yerel bitkilerin korunması için çaba gösteririm.					
D15. Çevresel duyarlılık sertifikalarla ilgili yayınlanan ulusal haberleri, kanunları ve teşvikleri takip ederim.					
D16. Çevresel duyarlılık sertifikalarla ilgili bilgi edinmek için T.C. Turizm Bakanlığının web sayfasını takip ederim.					
D17. Uluslararası çevresel duyarlılık sertifikalarla ilgili bilgi edinmek içi araştırma yaparım.					

Bölüm F: Lütfen aşağıda geçen her bir ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Asla=1, Nadiren=2, Arasıra=3, Çoğunlukla=4, Her zaman=5 *

İfadeler	Asla	Nadiren	Ara sıra	Çoğunlukla	Her zaman
F1. İşletmemizde çevresel duyarlılık politika ve eylem planı açık bülten veya elektronik ortamda erişime açık olur.	1	2	3	4	5
F2. İşletmemizde satın alma kararlarında (tüketim malzemeleri) çevresel faktörlere dikkat edilir.					
F3. İşletmemizdeki personelin çevre bilincinin artırılması için eğitim programları düzenlenir.					
F4. İşletmemizde personel, çevresel duyarlılık uygulamaların gerçekleşmesi için çaba gösterir.					
F5. İşletmemizde müşterilere broşürler ve el kitapları dağıtılır ve çevreye duyalı davranışlarda bulunmaları teşvik edilir.					
F6. İşletmemizde artık olarak iyi ve temiz yiyecekler bağışlanır.					
F7. İşletmemizde atıklar ayrılır (yiyecek, içecek, organik ürünler, karton, kâğıt, teneke kutular, plastikler, cam vb.) ve geridönüşümü sağlanır.					
F8. İşletmemizin ısı yalıtımı, iklim şartlarına uygun şekilde yapılmasına özen gösterilir.					
F9. İşletmemizin tüm alanlarında az enerji tüketen ürünlerinin kullanılmasına özen gösterilir.					
F10. İşletmemizin tüm alanlarında harekete veya ışığa duyarlı aydınlatma sisteminin kullanılmasına özen gösterilir.					
F11. İşletmemizde çamaşırlar doğal yolla kurutulur.					
F12. İşletmemizin iç mimarisi, yörenin çevresel, kültürel ve tarihi yapısına uyumlu şekilde düzenlenir.					
F13. İşletmemizin dış mimarisi, yörenin çevresel, kültürel ve tarihi yapısına uyumlu şekilde düzenlenir.					
F14. İşletmemizin hava kalitesini korumak için iç ve dış mekânlarında yöreye özgü canlı endemik bitkiler dikilir.					
F15. İşletmemizin iç mekân hava kalitesini korumak için sigara içme yasağına uyulur.					
F16. İşletmemizde, belediye, diğer kamu kurumları ve diğer konaklama işletmeleriyle birlikte çevresel duyarlılıklık mevzuatıyla ilgili çalışmalar ve etkinlikler yapılır.					

Bölüm G: Çevre yönetimi uygulamaları (çevresel duyarlılık uygulamalar) sizce işletmenize nasıl bir yarar sağlayabilir? Aşağıdaki ifadelerde inandığınız en uygun düzeyi işaretleyiniz. Her ifade için 1'den 5'e kadar lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Kesinlikle katılmıyorum= 1, Katılmıyorum=2, Orta düzeyde katılıyorum=3, Katılıyorum=4, Kesinlikle katılıyorum= 5

İnanıyorum ki çevresel duyarlılık bir işletme…	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta düzeyde katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
	1	2	3	4	5
G1. İşletmenin imajını iyileştirir.					
G2. İşletmenin kârlılığını artırır.					
G3. İşletmeye rekabet avantajı sağlar.					
G4. Çevreye duyarlı olan müşterileri işletmeye çeker					
G5. İşletmeye, ulusal çapta yeni pazarlara erişim imkânı sağlar.					
G6. İşletmeye, uluslararası çapta yeni pazarlara erişim imkânı sağlar					
G7. İşletmeye kurumsal itibar kazandırır.					
G8. Toplumsal yükümlülüklerini yerine getirerek yerel halkın saygısını kazanır.					
G9. Yörenin özgün ve doğal değerlerini korur.					
G10. İşletmede çevresel duyarlılık bir örgüt yapısı oluşturur.					
G11. İşletmede çalışanlar için emniyetli ve sağlıklı çalışma ortamı sağlar.					
G12. İşletmede çalışanların motivasyonunu ve verimliliğini geliştirir.					
G13. İşletmenin piyasa değerini artırarak yavaş şehirlerdeki sürdürülebilir turizmin gelişimine katkı sağlar.					
G14. İşletmede malzeme tüketimini azaltır.					
G15. İşletmede etkin enerji kullanımı sağlar.					
G16. İşletmede daha uzun ömürlü malzemelerin kullanılmasını sağlar (örneğin, sensörlü malzemelerin kullanılması).					
G17. İşletmede üretilen atıkların azaltılmasını sağlar.					
G18. İşletmede zamanın etkin kullanılmasını sağlar (örneğin çevre dostu üretim, daha az atığın çıkmasını sağlar).					

Bölüm I: Aşağıdaki, numaralandırılmış her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz.

1. Cinsiyetiniz?
☐ Kadın ☐ Erkek ☐ Diğer

2. Yaşınız?
☐ 30 ve altı ☐ 31-35 ☐ 36-40 ☐ 41-45 ☐ 46 ve üzeri

3. Aylık geliriniz (TL)?
☐ 2000 ve altı ☐ 2001-3000 ☐ 3001-4000 ☐ 4001 ve üzeri

4. Eğitim Durumunuz?
☐ İlköğretim ☐ Lise ☐ Üniversite

5. Çalıştığız işletmenin içindeki pozisyonunuz nedir?
☐ Sahip ☐ Üst Kademe Yönetici ☐ Orta Kademe Yönetici

6. Çalıştığınız işletme hangi ilçede bulunmaktadır?
☐ Akyaka ☐ Eğirdir ☐ Gerze ☐ Gökçeada ☐ Göynük
☐ Halfeti ☐ Perşembe ☐ Seferihisar ☐ Şavşat ☐ Taraklı
☐ Uzundere ☐ Vize ☐ Yalvaç ☐ Yenipazar

7. Çalıştığınız İşletmenin ruhsatı (işletme belgelendirme) hangi kurumdan alınmıştır?
☐ Belediye ☐ T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

8. Çalıştığınız işletme herhangi bir ulusal veya uluslararası çevre yönetimi sistemi sertifikasına sahip midir? (örneğin ISO 14001- EMAS, çevresel duyarlılık konaklama vb.)
☐ Evet ☐ Hayır

9. Çalıştığınız işletmenin tipini lütfen belirtiniz?
☐ Küçük aile işletmesi ☐ Büyük aile işletmesi ☐ Aile işletmesi değildir

10. Çalıştığınız işletme, sektörde kaç yıldır faaliyet göstermektedir?
☐ 4 yıl veya daha az ☐ 5 -7 yıl ☐ 8-10 yıl ☐ 11 yıl veya daha fazla

11. Yavaş Şehir Birliğine üye olmanın, çalıştığınız işletmenin çevre yönetimi uygulamaları üzerinde olumlu etkisi oldu mu?
☐ Evet ☐ Hayır

EK-10. İşgörenlere yönelik olarak uygulanan anket

- Değerli katılımcılar, bu ankette yer alan tüm bölümlerdeki ifadeleri dikkatle okuyarak cevap vermeniz rica edilmektedir.
- Lütfen ad ve soyadınızı yazmayınız.
- Lütfen çalıştığınız konaklamanın adını vermeyiniz.
- Lütfen sadece bu ankette yer alan ifadelere cevap yazınız.
- Bu ankette verdiğiniz cevaplar sadece bilimsel amaçta değerlendirilecek ve herhangi bir kişi veya kuruluşla paylaşılmayacaktır.

Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Azize HASSAN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Turizm Fakültesi
Öğretim Üysi

Feriyal FARHADİ ANDARABİ
Gazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi

Bölüm A: Aşağıdaki her bir ifadede, hayatınızda ilkelerinizi yansıtan en uygun cevap sorulmuştur. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Benim ilkelerime karşıdır= -1, Benim için önemli değildir= 0, Benim için önemi çok azdır= 1, Benim için önemi azdır= 2, Benim için orta düzeyde önemlidir= 3, Benim için önemlidir = 4, benim için kesinlikle önemlidir= 5

Hayatımda … temel ilkemdir	Benim ilkelerime karşıdır (-1)	Benim için önemli değildir (0)	Benim için önemi çok azdır= 1, ….. , Benim için kesinlikle önemlidir= 5				
			1	2	3	4	5
A1. Hayatımda yetki temel ilkemdir (örneğin, liderlik veya komuta etme hakkı).							
A2. Hayatımda sosyal güç temel ilkemdir (örneğin, başkaları üzerinde kontrol sahibi olmak, egemenlik kurmak).							
A3. Hayatımda servet temel ilkemdir (örneğin, para veya mal edinmek).							
A4. Hayatımda etki temel ilkemdir (örneğin, kişiler ve olaylar üzerinde etkili ve nüfuzlu olmak.)							
A5. Hayatımda hırs temel ilkemdir (örneğin, ihtiraslı olmak).							
A6. Hayatımda sosyal adalet temel ilkemdir (örneğin, adaletsizliğe karşı durmak, mağdurun ve zayıfın yanında yer almak)							
A7. Hayatımda faydalı olmak temel ilkemdir (örneğin, başkalarının refahı için çalışmak, yararlı olmak).							
A8. Hayatımda eşitlik temel ilkemdir (örneğin, herkes için eşit fırsat sağlamak).							
A9. Hayatımda barış içinde bir dünya istemek temel ilkemdir.							
A10. Hayatımda çevrenin korunması temel ilkemdir.							
A11. Hayatımda kirliliğin önlenmesi temel ilkemdir (örneğin, çevre dostu enerjileri kullanmak).							
A12. Hayatımda dünya ve varlıklarına saygı göstermek temel ilkemdir (örneğin, dünyanın diğer türleri ile uyumlu yaşamak).							
A13. Hayatımda doğayla uyumlu ve iç içe yaşamak temel ilkemdir.							

Bölüm 1B: Lütfen aşağıda geçen her bir ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Kesinlikle katılmıyorum= 1, katılmıyorum=2, orta dzeyde katılıyorum=3, katılıyorum=4, Kesinlikle katılıyorum= 5

İfadeler	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta dzeyde katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1B1. Dünyanın besleyebileceği insan sayısında sınıra yaklaşıyoruz.	1	2	3	4	5
1B2. İnsanın doğal çevreyi kendi ihtiyaçlarına göre değiştirme hakkı yoktur.					
1B3. İnsan doğaya müdahale ettiği zaman sonuçlar çoğu zaman felaket olur.					
1B4. İnsan, aklı ve yaratıcılığı sayesinde, her durumda dünyayı yaşanabilir kılacaktır.					
1B5. İnsan, doğayı ve kaynaklarını ciddi derecede istismar etmekte ve aşırı tüketmektedir.					
1B6. Dünyanın doğal kaynakları sınırsızdır; yeter ki o kaynakları geliştirmeyi öğrenelim.					
1B7. Hayvanlar ve bitkiler de en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptirler.					
1B8. Doğanın dengesi, modern sanayileşmiş ulusların etkileriyle başa çıkabilecek kadar güçlüdür.					
1B9. İnsan zekâ gibi çok özel yeteneklere sahip olsa bile yine de doğa kanunlarına tabidir.					
1B10. İnsanlığın karşı karşıya kaldığı “ekolojik kriz” denen olay çok fazla abartılmaktadır.					
1B11. Dünya, çok sınırlı sayıda odası ve kaynağı olan bir uzay gemisi gibidir.					
1B12. İnsanoğlu doğaya hükmetme hakkına sahiptir.					
1B13. Doğanın dengesi çok hassas olup kolayca bozulabilir.					
1B14. İnsan doğayı kontrol etmeye yetecek bilgiyi hiçbir zaman elde edemeyecektir.					
1B15. Her şey şu andaki seyri ile devam ederse yakında büyük bir çevre felaketi yaşayacağız.					

Bölüm 2B: Lütfen aşağıda geçen her bir ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Kesinlikle katılmıyorum= 1, Katılmıyorum=2, Orta düzeyde katılıyorum=3, Katılıyorum=4, Kesinlikle katılıyorum= 5

İfadeler	Kesinlikle katılmıyoru	Katılmıyorum	Orta düzeyde katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
	1	2	3	4	5
2B1. Çevrenin korunması sağlığım için faydalıdır.					
2B2. Çevrenin korunması ben ve çocuklarım için daha iyi bir dünya sağlar.					
2B3. Çevrenin korunması hayat kalitemi iyileştirir.					
2B4. Çevrenin korunmasının hepimize faydası vardır.					
2B5. Çevrenin korunması daha iyi bir dünya demektir.					
2B6. Neden olduğumuz çevresel sorunlar insanları etkilemektedir.					
2B7. Önümüzdeki on yıl içerisinde binlerce bitki türü ve hayvan yok olma tehlikesiyle karşı karşıya.					
2B8. İklim değişikliği hakkında söylenen her şey abartıdan ibarettir.					
2B9. Kamu sağlığını tehdit eden çevresel tehlikeler abartıdan ibarettir.					

Bölüm 3B: Lütfen aşağıda geçen her bir ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Kesinlikle katılmıyorum= 1, Katılmıyorum=2, Orta düzeyde katılıyorum=3, Katılıyorum=4, Kesinlikle katılıyorum= 5

İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta düzeyde katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
	1	2	3	4	5
3B1. Meydana gelen çevre sorunlarından kendimi müşterek sorumlu olarak görüyorum.					
3B2. Doğal kaynaklarının tükenmesinden kendimi müşterek sorumlu olarak görüyorum.					
3B3. Küresel ısınma ve sorunlarından kendimi müşterek sorumlu olarak görüyorum.					
3B4. Çevresel sorunlara katkım önemsizdir.					
3B5. Çevre sorunlarının çözülmesinden yalnızca hükümet, resmî makamlar ve sanayi tesisleri sorumludur.					
3B6. Bireylerin tek başına çevre sorunlarının azaltılmasına katkıda bulunamayacaklarını düşünüyorum.					

Bölüm C: Lütfen aşağıda geçen her bir ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Kesinlikle katılmıyorum= 1, Katılmıyorum=2, Orta düzeyde katılıyorum=3, Katılıyorum=4, Kesinlikle katılıyorum= 5

İfadeler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta düzeyde katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
	1	2	3	4	5
C1. Çalıştığım işletme çevresel duyarlılık bir işletme ise ve çevre dostu ürünler ve hizmetler sunuluyorsa, kendimi daha iyi hissederim.					
C2. Normal işletme yerine çevresel duyarlılık işletmede çalışmak için kendimi ahlaken zorunlu hissediyorum.					
C3. Benim gibi insanlar çevreyi korumak için ellerinden geleni yapmalıdırlar.					
C4. İşletmede çalışırken çevreyi ve doğayı dikkate alma konusunda kendimi zorunlu hissediyorum.					
C5. Diğerleri ne yaparsa yapsın, çevresel duyarlılık işletmede çalışmayı ahlaken zorunluluk olarak görüyorum.					
C6. Enerji tasarrufuna katkıda bulunmayı kişisel zaruret olarak görüyorum.					
C7. Su tasarrufuna katkıda bulunmayı kişisel zaruret olarak görüyorum.					
C8. Atık kontrolüne katkıda bulunmayı kişisel zaruret olarak görüyorum.					
C9. Hava kirliliğini önlemek için katkıda bulunmayı kişisel zaruret olarak görüyorum.					
C10. Çevre ve içindekileri (canlılar, kaynaklar vb.) korumadığım zaman kendimi suçlu hissediyorum.					

Bölüm E: Lütfen aşağıda geçen her bir ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Asla =1, Nadiren=2, Arasıra=3, Çoğunlukla =4, Her zaman=5

İfadeler	Asla	Nadiren	Ara sıra	Çoğunlukla	Her zaman
	1	2	3	4	5
E1.İşletme yönetiminin belirlediği çevresel duyarlılık uygulamaları yerine getiririm					
E2. İşletmenin çevresel performansını yükselten hedeflerinin gerçekleşmesi için diğer personelle iş birliği yaparım.					
E3. İşletmede sunduğum hizmet esnasında ve kullandığım ürünlerde çevresel duyarlılık uygulamaların gerçekleşmesine dikkat ederim (Örneğin işletmede kâğıt, su, elektrik vb. tüketim malzemelerinin tüketim miktarına dikkat ederim, işten ayrılırken bilgisayar vb. enerji tüketen eşyaları kapatırım).					
E4. Çevre, sağlık ve güvenlik konularında kendimi geliştirmek için eğitim programlarına katılırım.					
E5. Çevresel duyarlılık konusunda sivil toplum örgütleri, ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yaparım.					
E6. İşletmenin sürdürebilirliğini desteklemek için çevresel duyarlılık uygulamalarla ilgili olarak yayınlanan ulusal kanun, yönetmelik ve teşvikleri takip ederim.					
E7. İşletmenin iç ve dış mekânlarında hava kirliliğini önleyen kurallara uyarım (Örneğin iç mekânda sigara içmem).					
E8. İşletmede zararlı atıkları ayırırım (Örneğin, pil, flüoresan ampuller, boya, yağ vb.).					
E9. İşletmede atıkları çeşitlerine göre ayırırım (Örneğin plastik, cam, organik, metal, kâğıt vb.).					

Bölüm F: Lütfen aşağıda geçen her bir ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Asla =1, Nadiren=2, Arasıra=3, Çoğunlukla =4, Her zaman=5

İfadeler	Asla	Nadiren	Ara sıra	Çoğunlukla	Her zaman
F1. İşletmemizde çevresel duyarlılık politika ve eylem planı açık bülten veya elektronik ortamda erişime açık olur.	1	2	3	4	5
F2. İşletmemizde satın alma kararlarında (tüketim malzemeleri) çevresel faktörlere dikkat edilir.					
F3. İşletmemizdeki personelin çevre bilincinin artırılması için eğitim programları düzenlenir.					
F4. İşletmemizde personel, çevresel duyarlılık uygulamaların gerçekleşmesi için çaba gösterir.					
F5. İşletmemizde müşterilere broşürler ve el kitapları dağıtılır ve çevreye duyalı davranışlarda bulunmaları teşvik edilir.					
F6. İşletmemizde artık olarak iyi ve temiz yiyecekler bağışlanır.					
F7. İşletmemizde atıklar ayrılır (yiyecek, içecek, organik ürünler, karton, kâğıt, teneke kutular, plastikler, cam vb.) ve geridönüşümü sağlanır.					
F8. İşletmemizin ısı yalıtımı, iklim şartlarına uygun şekilde yapılmasına özen gösterilir.					
F9. İşletmemizin tüm alanlarında az enerji tüketen ürünlerinin kullanılmasına özen gösterilir.					
F10. İşletmemizin tüm alanlarında harekete veya ışığa duyarlı aydınlatma sisteminin kullanılmasına özen gösterilir.					
F11. İşletmemizde çamaşırlar doğal yolla kurutulur.					
F12. İşletmemizin iç mimarisi, yörenin çevresel, kültürel ve tarihi yapısına uyumlu şekilde düzenlenir.					
F13. İşletmemizin dış mimarisi, yörenin çevresel, kültürel ve tarihi yapısına uyumlu şekilde düzenlenir.					
F14. İşletmemizin hava kalitesini korumak için iç ve dış mekânlarında yöreye özgü canlı endemik bitkiler dikilir.					
F15. İşletmemizin iç mekân hava kalitesini korumak için sigara içme yasağına uyulur.					
F16. İşletmemizde, belediye, diğer kamu kurumları ve diğer konaklama işletmeleriyle birlikte çevresel duyarlılıklık mevzuatıyla ilgili çalışmalar ve etkinlikler yapılır.					

Bölüm G: Çevre yönetimi uygulamaları (çevresel duyarlılık uygulamalar) sizce işletmenize nasıl bir yarar sağlayabilir? Lütfen aşağıda geçen her bir ifadenin önünde, sizin görüşünüzü yansıtan kutucuğu işaretleyiniz. Her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz. Kesinlikle katılmıyorum= 1, Katılmıyorum=2, Orta düzeyde katılıyorum=3, Katılıyorum=4, Kesinlikle katılıyorum= 5

İnanıyorum ki çevresel duyarlılık bir işletme…	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta düzeyde katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
	1	2	3	4	5
G1. İşletmenin imajını iyileştirir.					
G2. İşletmenin kârlılığını arttırır.					
G3. İşletmeye rekabet avantajı sağlar.					
G4. Çevreye duyarlı olan müşterileri işletmeye çeker.					
G5. İşletmeye, ulusal çapta yeni pazarlara erişim imkânı sağlar.					
G6. İşletmeye, uluslararası çapta yeni pazarlara erişim imkânı sağlar					
G7. İşletmeye kurumsal itibar kazandırır.					
G8. Toplumsal yükümlülüklerini yerine getirerek yerel halkın saygısını kazanır.					
G9. Yörenin özgün ve doğal değerlerini korur.					
G10. İşletmede çevresel duyarlılık bir örgüt yapısı oluşturur.					
G11. İşletmede çalışanlar için emniyetli ve sağlıklı çalışma ortamı sağlar.					
G12. İşletmede çalışanların motivasyonunu ve verimliliğini geliştirir.					
G13. İşetmenin piyasa değerini artırarak yavaş şehirlerdeki sürdürülebilir turizmin gelişimine katkı sağlar.					
G14. İşletmede malzeme tüketimini azaltır.					
G15. İşletmede etkin enerji kullanımı sağlar.					
G16. İşletmede daha uzun ömürlü malzemelerin kullanılmasını sağlar (örneğin, sensörlü malzemelerin kullanılması).					
G17. İşletmede üretilen atıkların azaltılmasını sağlar.					
G18. İşletmede zamanın etkin kullanılmasını sağlar (örneğin çevre dostu üretim, daha az atığın çıkmasını sağlar).					

Bölüm I: Aşağıdaki numaralandırılmış her bir ifade için lütfen sadece bir kutucuğu işaretleyiniz.

1. Cinsiyetiniz?
☐ Kadın ☐ Erkek ☐ Diğer

2. Yaşınız?
☐25 ve altı ☐26-30 ☐ 31-35 ☐ 36-40 ☐ 41-45 ☐ 46 ve üzeri

3. Aylık geliriniz (TL)?
☐1500 ve altı ☐1501-2000 ☐ 2001-2500 ☐ 2501 ve üzeri

4. Eğitim Durumunuz? ☐ İlköğretim ☐ Lise ☐ Üniversite

5. Çalıştığınız işletme hangi ilçede bulunmaktadır?
☐ Akyaka ☐ Eğirdir ☐ Gerze ☐ Gökçeada ☐ Göynük
☐ Halfeti ☐ Perşembe ☐ Seferihisar ☐ Şavşat ☐ Taraklı
☐ Uzundere ☐ Vize ☐ Yalvaç ☐ Yenipazar

6. Yavaş Şehir Birliğine üye olmanın, çalıştığınız işletmenin çevre yönetimi uygulamaları üzerinde olumlu etkisi oldu mu?
☐ Evet ☐ Hayır

EK-11. Geliştirilen ölçeklerin kapsam geçerliliği testi sonuçları

D- Yöneticilerin çevresel duyarlılık davranışları

Ölçek Maddeleri	n_e	n	n/2	$KGO = \frac{n_e - n/2}{n/2}$	Karar
D1. İşletmenin çevre politikasını ve eylem planını, amacını ve hedefini erişime açık şekilde duyururum (Örneğin elektronik ortamda veya işletme bülteninde).	14	14	7	1,000	Kabul
D2. İşletmenin çevre yönetimi politikasını ve eylem planını gözden geçirir, yaptığım değerlendirmeleri raporlarım.	14	14	7	1,000	Kabul
D3. İşletmenin satın alma kararlarında (hizmet ve tüketim malzemesi) çevresel duyarlılıklık faktörlerini dikkate alırım.	14	14	7	1,000	Kabul
D4. İşletmedeki personele, çevresel duyarlılıklık, sağlık ve güvenlik konularında eğitim programları düzenlerim.	14	14	7	1,000	Kabul
D5. İşletmenin çevresel duyarlılık uygulamaları ve performansını kontrol etmek için görevlendirilmiş sorumlu personel bulundururum.	14	14	7	1,000	Kabul
D6. İşletmenin sürdürebilirliğini sağlamak için çevresel duyarlılık uygulamalarla ilgili yayınlanan ulusal kanun, yönetmelik ve teşvikleri takip ederim.	14	14	7	1,000	Kabul
D7. İşletmenin tüm alanlarında enerji tasarruflu cihazların ve ekipmanların kullanılmasına özen gösteririm.	12	14	7	0,71	Kabul
D8. İşletmenin tüm alanlarında su tasarruflu cihazların ve ekipmanların kullanılmasına özen gösteririm.	12	14	7	0,71	Kabul
D9. İşletmenin tüm alanlarında tasarruflu sıcak su üreten cihazların ve ekipmanların kullanılmasına özen gösteririm.	13	14	7	0,85	Kabul
D10. İşletmede çeşitli yenilenebilinir enerji kaynaklarından (rüzgâr, hidro, biogaz, jeotermal, güneş vb.) faydalanmak için çaba gösteririm.	11	14	7	0,57	Kabul
D11. İşletmede üretilen katı atıkların bertaraf edilmesine özen gösteririm.	13	14	7	0,85	Kabul
D12. İşletmedeki atık suların arıtılmasına özen gösteririm.	13	14	7	0,85	Kabul
D13. İşletmenin tüm alanlarında hava kirliliğini önleyen kuralların uygulanmasına özen gösteririm (Örneğin işletme içinde personelin ve misafirlerin sigara içmesi yasaklanmış ve gürültüsüz cihazlar kullanılmış).	13	14	7	0,85	Kabul
D14. İşletmeye hizmet veren ve mal tedarik eden firmaların çevre duyarlılığı sertifikasına sahip olmasına dikkat ederim.	14	14	7	1,000	Kabul
D15. İşletmenin çevresinde bulunan tarihi, doğal ve kültürel değerlerin korunmasına özen gösteririm.	13	14	7	0,85	Kabul
D16. Çevresel duyarlılıklık konusunda sivil toplum örgütleriyle iş birliği yaparım.	13	14	7	0,85	Kabul
D17. İşletmede enerji ve su tüketimini hesaplamak ve izlemek için ilave sayaç ve ölçü aletlerinin kullanılmasına özen gösteririm.	13	14	7	0,85	Kabul
D18. İşletmede ve çevresinde bulunan yabani veya evcil hayvanların, endemik yerel bitkilerin korunması için çaba gösteririm.	14	14	7	1,000	Kabul
D19. Çevresel duyarlılık sertifikalarla ilgili yayınlanan ulusal haberleri, kanunları ve teşvikleri takip ederim.	12	14	7	0,71	Kabul
D20. Çevresel duyarlılık sertifikalarla ilgili bilgi edinmek için T.C. Turizm Bakanlığının web sayfasını takip ederim.	12	14	7	0,71	Kabul
D21. Uluslararası çevresel duyarlılık sertifikalarla ilgili bilgi edinmek içi araştırma yaparım.	12	14	7	0,71	Kabul

E- İşgörenlerin çevresel duyarlılık davranışları

Ölçek Maddeleri	n_e	n	n/2	$KGO = \frac{n_e - n/2}{n/2}$	Karar
E1. İşletme yönetiminin belirlediği çevresel duyarlılık uygulamaları yerine getiririm	14	14	7	1,000	Kabul
E2. İşletmenin çevresel performansını yükselten hedeflerinin gerçekleşmesi için diğer personelle iş birliği yaparım.	13	14	7	0,85	Kabul
E3. İşletmede sunduğum hizmet esnasında ve kullandığım ürünlerde çevresel duyarlılık uygulamaların gerçekleşmesine dikkat ederim (Örneğin işletmede kâğıt, su, elektrik vb. tüketim malzemelerinin tüketim miktarına dikkat ederim, işten ayrılırken bilgisayar vb. enerji tüketen eşyaları kapatırım).	14	14	7	1,000	Kabul
E4. Çevre, sağlık ve güvenlik konularında kendimi geliştirmek için eğitim programlarına katılırım.	13	14	7	0,85	Kabul
E5. Çevresel duyarlılıklık konusunda sivil toplum örgütleri, ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yaparım.	14	14	7	1,000	Kabul
E6. İşletmenin sürdürebilirliğini desteklemek için çevresel duyarlılık uygulamalarla ilgili olarak yayınlanan ulusal kanun, yönetmelik ve teşvikleri takip ederim.	14	14	7	1,000	Kabul
E7. İşletmenin tüm alanlarında enerjiyi tasarruflu kullanmaya özen gösteririm (Örneğin birinci kata çıkarken asansör kullanmam).	12	14	7	0,71	Kabul
E8. İşletmenin tüm alanlarında suyun, tasarruflu kullanmasına özen gösteririm (Örneğin temizlik işlerinde suyun tüketimine dikkat ederim).	12	14	7	0,71	Kabul
E9. İşletmede malzeme kullanırken paketleme üzerinde önerilen kullanım şekline ve miktarına dikkat ederim (Örneğin deterjan ve sabun kullanırken).	14	14	7	1,000	Kabul
E10. İşletmenin iç ve dış mekânlarında hava kirliliğini önleyen kurallara uyarım (Örneğin iç mekânda sigara içmem).	14	14	7	1,000	Kabul
E11. İşletmede zararlı atıkları ayırırım (Örneğin, pil, fluoresan ampuller, boya, yağ vb.).	13	14	7	0,85	Kabul
E12. İşletmede atıkları çeşitlerine göre ayırırım (Örneğin plastik, cam, organik, metal, kâğıt vb.).	14	14	7	1,000	Kabul
E13. İşletmede su kaçaklarını bildiririm.	2	14	7	-0,71	Ret
E14. İşletmeye gelirken çevresel duyarlılık ulaşım olanaklarını tercih ederim (Örneğin bisiklet kullanırım).	11	14	7	0,57	Kabul
E15. İşletmenin çevresinde bulunan yabani veya evcil hayvanların, endemik yerel bitkilerin korunmasına özen gösteririm.	14	14	7	1,000	Kabul

F- Çevre yönetimi uygulamaları (Çevresel duyarlılık uygulamalar)

Ölçek Maddeleri	n_e	n	n/2	$KGO = \frac{n_e - n/2}{n/2}$	Karar
F1. İşletmemizde çevresel duyarlılık politika ve eylem planı açık bülten veya elektronik ortamda erişime açık olur.	14	14	7	1,000	Kabul
F2. İşletmemizde satın alma kararlarında (tüketim malzemeleri) çevresel faktörlere dikkat edilir.	14	14	7	1,000	Kabul
F3. İşletmemizdeki personelin çevre bilincinin artırılması için eğitim programları düzenlenir.	14	14	7	1,000	Kabul
F4. İşletmemizde personel, çevresel duyarlılık uygulamaların gerçekleşmesi için çaba gösterir.	12	14	7	0,71	Kabul
F5. İşletmemizde müşterilere broşürler ve el kitapları dağıtılır ve çevreye duyalı davranışlarda bulunmaları teşvik edilir.	14	14	7	1,000	Kabul
F6. İşletmemizde artık olarak iyi ve temiz yiyecekler bağışlanır.	14	14	7	1,000	Kabul
F7. İşletmemizde atıklar ayrılır (yiyecek, içecek, organik ürünler, karton, kâğıt, teneke kutular, plastikler, cam vb.) ve geridönüşümü sağlanır.	14	14	7	1,000	Kabul
F8. İşletmemizde organik atıklar değerlendirilir.	14	14	7	1,000	Kabul
F9. İşletmemizin ısı yalıtımı, iklim şartlarına uygun şekilde yapılmasına özen gösterilir.	12	14	7	0,71	Kabul
F10. İşletmemizin tüm alanlarında enerji tasarrufu sağlayan ve ısıyı geri kazanan sistemlerin çalışmasına özen gösterilir.	14	14	7	1,000	Kabul
F11.İşletmemizde enerji, kömür ve petrol ürünlerinden temin edilir.	14	14	7	1,000	Kabul
F12. İşletmemizde çevresel duyarlılık uygulamaları ve performansını kontrol etmek için görevlendirilmiş sorumlu personel bulunur.	10	14	7	1,000	Kabul
F13. İşletmemizde soğutma ve havalandırma işlemlerinin çevreye duyarlı olan sistemlerle çalışmasına özen gösterilir (örneğin pencere açılırken klima kapanır).	14	14	7	1,000	Kabul
F14. İşletmemizde muslukların ve duş başlıklarını çevreye duyarlı olan armatürlerle çalışmasına özen gösterilir.	14	14	7	1,000	Kabul
F15. İşletmemizin tüm alanlarında az enerji tüketen ürünlerinin kullanılmasına özen gösterilir.	14	14	7	1,000	Kabul
F16. İşletmemizin tüm alanlarında harekete veya ışığa duyarlı aydınlatma sisteminin kullanılmasına özen gösterilir.	14	14	7	1,000	Kabul
F17. İşletmemizde çamaşırlar doğal yolla kurutulur.	12	14	7	0,71	Kabul
F18. İşletmemizde yenilebilinir birçok enerji sistemleri (rüzgâr, hidro, biogaz, jeotermal, güneş vb.) bir arada kullanılır.	14	14	7	1,000	Kabul
F19. İşletmemizde yağmur suları veya arıtılmış atık sular depolanır, temizlik veya içme haricindeki işler için kullanılır.	14	14	7	1,000	Kabul
F20. İşletmemizin bahçesi organik tarım esaslarına uygun olarak düzenlenir ve bakımı yapılır.	14	14	7	1,000	Kabul
F21. İşletmemizin idari işlerinde (adisyon, fatura vb.) elektronik yazışma sistemi kullanılır.	14	14	7	1,000	Kabul
F22. İşletmemizin iç mimarisi, yörenin çevresel, kültürel ve tarihi yapısına uyumlu şekilde düzenlenir.	14	14	7	1,000	Kabul
F23. İşletmemizin dış mimarisi, yörenin çevresel, kültürel ve tarihi yapısına uyumlu şekilde düzenlenir.	14	14	7	1,000	Kabul
F24. "*Karbon ve sera gazlarındaki etkiyi azaltmak için işletmenin iç ve dış alanlarında canlı bitki dikilir*" ifadesi *"İşletmemizin hava kalitesini korumak için iç ve dış mekânlarında yöreye özgü canlı endemik bitkiler dikilir*" şekilde düzeltilmiştir.	14	14	7	1,000	Kabul
F25. İşletmemizin iç mekân hava kalitesini korumak için sigara içme yasağına uyulur.	14	14	7	1,000	Kabul
F26. İşletmemizde yüksek sesle ve rencide edici şekilde çalışanlara hitap edilir.	14	14	7	1,000	Kabul
F27. İşletmemizin tüm açık ve kapalı alanlarında gürültüsüz cihazların kullanmasına özen gösterilir.	14	14	7	1000	Kabul
F28. İşletmemizde çevre etiketli eşyaların kullanılmasına dikkat edilir (Örneğin elektrik süpürgesi, ampul, çarşaf vb.).	14	14	7	1000	Kabul
F29. İşletmemizde kullanılan ve sunulan gıda ürünlerinin yerli olmasına özen gösterilir.	14	14	7	1,000	Kabul
F30. İşletmemizde, belediye, diğer kamu kurumları ve diğer konaklama işletmeleriyle birlikte çevresel duyarlılıklık mevzuatıyla ilgili çalışmalar ve etkinlikler yapılır.	14	14	7	1,000	Kabul

G- Çevresel duyarlılık uygulamaların faydaları

İnanıyorum ki çevresel duyarlılık uygulamalar	n_e	n	n/2	$KGO = \frac{n_e - n/2}{n/2}$	Karar
G1. İşletmenin imajını iyileştirir.	14	14	7	1,000	Kabul
G2. İşletmenin karlılığını artırır.	14	14	7	1,000	Kabul
G3. İşletmeye rekabet avantajı sağlar.	14	14	7	1,000	Kabul
G4. "Çevreye duyarlı olan müşterilerin memnuniyetini sağlar" ifadesi "Çevreye duyarlı olan müşterileri işletmeye çeker" şekilde düzeltilmiştir.	14	14	7	1,000	Kabul
G5. İşletmenin ulusal çapta yeni pazarlara erişim imkânı sağlar.	14	14	7	1,000	Kabul
G6. İşletmenin uluslararası çapta yeni pazarlara erişim imkânı sağlar	14	14	7	1,000	Kabul
G7. İşletmeye kurumsal itibar kazandırır.	14	14	7	1,000	Kabul
G8. Toplumsal yükümlülüklerini yerine getirerek, yerel halkın saygısını kazanır.	14	14	7	1,000	Kabul
G9. Yörenin özgün ve doğal değerlerini korur.	14	14	7	1,000	Kabul
G10. İşletmede çevresel duyarlılık bir örgüt yapısı oluşturur.	14	14	7	1,000	Kabul
G11. İşletmenin personeli için emniyetli ve sağlıklı çalışma ortamı sağlar.	14	14	7	1,000	Kabul
G12. İşletmede personelin motivasyonunu ve verimliliğini artırır.	14	14	7	1,000	Kabul
G13. İşletmenin piyasa değerini arttırarak Yavaş Şehirlerdeki sürdürülebilir turizmin gelişimine katkı sağlar.	14	14	7	1,000	Kabul
G14. İşletmede malzeme tüketimini azaltır.	14	14	7	1,000	Kabul
G15. İşletmede etkin enerji kullanımı sağlar.	14	14	7	1,000	Kabul
G16. İşletmede kullanılan ürünlerin dayanıklılığını çoğaltır (örneğin, sensörlü malzemelerin kullanılması).	14	14	7	1,000	Kabul
G17. İşletmede üretilen atıkların azaltılmasını sağlar (örneğin çevre dostu üretim, daha az atığın çıkmasını sağlar).	14	14	7	1,000	Kabul
G18. İşletmede zamanın etkin kullanılmasını sağlar.	14	14	7	1,000	Kabul

EK-12. Araştırmanın ikinci aşamasında üst ve orta kademe Yöneticilere yönelik olarak uygulanan anket ve yarı yapılandırılmış sorular

1. Demografik özellikler

Cinsiyet

Yavaş Şehir Adı

Eğitim

İşletme türü

Ruhsat türü

2. Anket formu

Görüşme soruları	Evet	Hayır
1. Yüksek uygulama maliyeti		
2. Bilgi eksikliği		
3. Çevre yönetimi uygulamalarda uzman eksikliği		
4. Çevre yönetimi uygulamalarda sonuç belirsizliği		
5. İnsan gücü ve ekipman gibi kaynakların eksikliği		
6. İşletme sahibi veya üst kademe yönetimden destek eksikliği		
7. Devlet düzenlemeleri ve yaptırımlarının eksikliği		
8. Yüksek bakım maliyeti		
9. Hizmet kalitesinin çevresel performansla dengelenmesinde zorluk		
10. Tüketici desteğinin eksikliği		
11. Yeşil tedarikçilerle ağ kurma sorunu		
12. Personelin yönetiminde ve eğitiminde zorluk		

3. Yarı yapılandırılmış görüşme sorular:

1- Yeşil Yıldız Sertifikası'nın nasıl alındığı ve teşvikleri hakkında bilgiye sahip misiniz?

2- İşletmenizde çevre sorunlarını ortaya çıkaran nedenler sizce nelerdir?

3- Yavaş Şehir Ağına dâhil olmak, çalıştığınız işletmenin çevresel duyarlılık faaliyetleri üzerinde olumlu etki bırakmışmıdır?

4- Çevresel duyarlılık birey olmak sizin için ne anlama geliyor?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : FARHADI ANDARABI, Feriyal

Eğitim

Derece	**Eğitim Birimi**
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği
Lisans	Tebriz Üniversitesi Fen Bilimleri Matematik Bölümü
Lise	Tebriz Pervin Lisesi Matematik ve Fizik Bölümü

Yabancı Dil

İngilizce……

Yayınlar

Farhadi, F. ve Hassan, A. (2022). "Değer inanç norm teorisi temelinde çevresel duyarlılık davranışlarının ölçümü". ***Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,*** 33(1), 104-116.

Hassan, A. ve Farhadi, F. (2019). "Farklı turizm eğitim sistemlerinde yetişen öğretmenlerin mesleki öz-yeterlik inançlarının incelenmesi". ***Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi,*** 30(2), (Özel Sayı: 12), 12-23.

Farhadi, F. ve Hassan, A. (2019). "Nevruz Ritüellerinde Sembol Tatlılar: Semeni Örneği"., S. Harman., O. Kaya ve H. R. Yurtseven. (Editörler). ***Mutfak Mirası ve Yadigar Ürünler.*** Birinci Baskı. Ankara. Detay Yayıncılık, s.145-196.

Farhadi, F. ve Hassan, A. (2019). "Environmental management practices in hospitality establishments in slow cities: Akyaka example". ***The Journal of International Scientific Researches,*** 4(1), 1-15.

Farhadi, F. ve Hassan, A. (2018). "The impact of service performance in package tours to slow cities on tourists' satisfaction and behavioral intention: The Gökçeada case". ***Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi,*** 3(2), 171-188.

Farhadi, F. ve Hassan, A. (2018). "Göçer Türk topluluklarından miras kalan besin değeri bakımından zengin gıdalar: Kurut örneği". Cittaslow Türkiye III-Eko-Gastronomi Kongresi, Göynük, 19-17.

Farhadi, F. ve Hassan, A. (2018). "A study on determining aesthetic values of the touristic businesses in slow cities: Gökçeada case". ***Social Sciences Studies Journal (SSSJournal),*** 4(18), 1611-1623.

Farhadi, F. ve Hassan, A. (2017). "Aromatik ve tıbbi bitkilerin aile çiftçilerinin sosyo-ekonomik kalkınmasındaki rolü: Safran örneği". ***International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS),*** 3(1), 1-18.

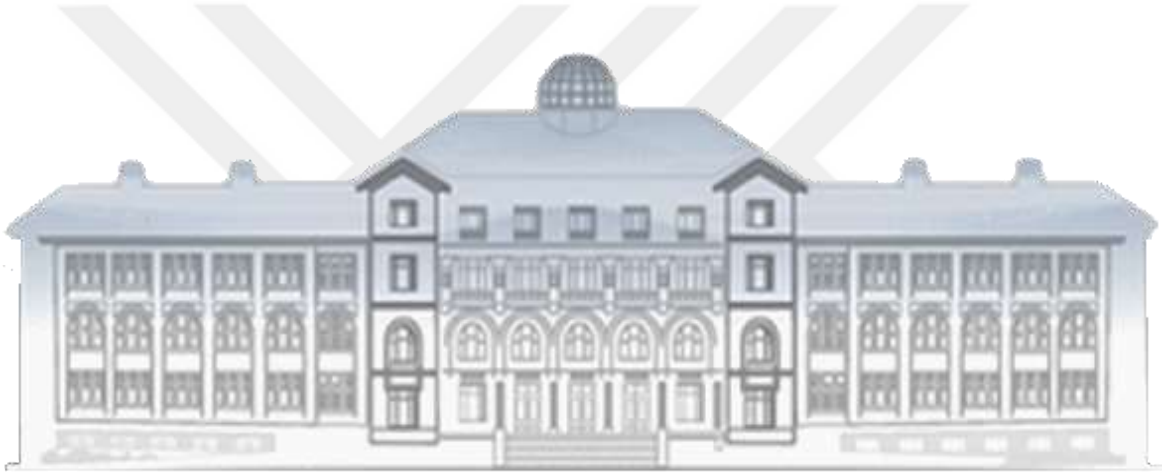
Farhadi, F. ve Hassan, A. (2017). "The examination of handicrafts in cittaslow within the scope of tourism businesses: Gökçeada example". International Congress on Cultural Heritage and Tourism, ICCT, Konya.

Farhadi, F. ve Meydan Uygur, S. (2017). "A research on determining the touristic destination image of Turkey in Iran". ***Turizm Akademik Dergisi,*** 4(1), 33-48.

Farhadi, F. (2017). "Eko turizmin birey üzerinde deneyimsel öğrenme ve davranış değişikliğine etkisi". ***Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,*** 5(42), 321-336.

Farhadi, F. (2016). “Career change and dissatisfaction reasons of hotel managers: Ankara example”. ***The Journal of International Social Research,*** 9(47), 830-835.

Farhadi, F., Altınöz, Ö. ve Hassan, A. (2014). “Cittaslow şehirlerde yerel halkın turizme yaklaşımı: Şeferhisar örneği”. ***Eko-Gastronomi Dergisi,*** 1(1), 69-86.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR...

